

Міністерство освіти і науки України
Національний університет “Острозька академія” (Острог, Україна)
Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана (Київ, Україна)
Державний податковий університет (Ірпінь, Україна)
Львівський національний університет імені Івана Франка (Львів, Україна)
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (Київ, Україна)
Академія прикладних наук ім. Юзефа Голуховського
(Островець Свентокшиський, Республіка Польща)
Університет Яна Кохановського у Кельце (Кельце, Республіка Польща)
Клайпедським Державним Університетом Прикладних Наук
(Клайпеда, Республіка Литва)

Збірник наукових тез

ФІНАНСОВА СИСТЕМА КРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

МАТЕРІАЛИ ІХ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ

21 жовтня 2022 р.

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2022

УДК 336
ББК 65.26
Ф 59

*Друкується за ухвалою ради економічного факультету
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 3 від 24 жовтня 2022 року)*

Редакційна колегія:

Шевчук Д. М., проректор з науково-педагогічної роботи Національного університету «Острозька академія», доктор філософських наук, професор;

Новоселецький О. М., декан економічного факультету Національного університету «Острозька академія», кандидат економічних наук, доцент;

Дем'янчук О. І., заступник декана економічного факультету з навчально-наукової роботи Національного університету «Острозька академія», доктор економічних наук, доцент;

Мамонтова Н. А., завідувач кафедри фінансів, обліку і аудиту Національного університету «Острозька академія», доктор економічних наук, професор;

Кривицька О. Р., завідувач кафедри економіко-математичного моделювання та інформаційних технологій Національного університету «Острозька академія», доктор економічних наук, професор.

Ф 59 **Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку** : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. інт.-конф. (м. Острог, 21 жовт. 2022 р.). Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2022. 364 с.
DOI 10.25264/24.10.2022

УДК 336
ББК 65.26

Редакція не несе відповідальності за зміст тез.

© Автори статей, 2022
© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2022

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ РОЗВИТОК ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН В РИНКОВИХ УМОВАХ

В. В. Антків ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	11
В. А. Балацька, Н. С. Козій БАНКІВСЬКА СИСТЕМА: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	14
О. І. Береславська, С. М. Татьяніна ВІДКРИТИЙ БАНКІНГ ЯК ЕЛЕМЕНТ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВО- КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ	17
Ю. Ю. Вергелюк, В. М. Дудченко ФІНАНСОВА СИСТЕМА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	21
Я. І. Герман, Н. С. Козій ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ	24
А. Ф. Гукалюк, І. М. Крупка, Я. І. Пась ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ	27
С. С. Джежела ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРАХОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ	32
О. О. Другов, В. Т. Другова СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ	36
О. П. Зубенко, О. В. Новицька РОБОТА БАНКІВ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ	39
А. О. Івашко, Ю. Ю. Вергелюк ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ	43
Н. С. Козій, І. В. Кирик СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВ	47
В. М. Коваленко, А. В. Козицький, С. В. Коваленко ФІНАНСОВИЙ РИНОК ЯК ОСОБЛИВА СКЛАДОВА, НЕВІД'ЄМНА УМОВА ТА РЕЗУЛЬТАТ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ	51
Н. С. Козій, О. О. Якуш РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК СУЧАСНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ	57

В. В. Корнєєв, О. В. Конончук СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАОЩАДЖЕНЬ ТА ІНВЕСТИЦІЙ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ	60
Н. С. Козій, А. С. Ясенюк РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО РИНКУ ПІД ВПЛИВОМ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	65
Ю.О. Криворучко, Н. С. Козій СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ФОНДОВИХ БІРЖ В УКРАЇНІ	69
Н. П. Кучеренко ЕФЕКТИВНІСТЬ СТАБІЛІЗАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	72
Т. М. Леснік ФІНАНСОВА ДОЛАРИЗАЦІЯ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ	76
С. І. Лютий ПРОБЛЕМАТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ МУНІЦИПАЛЬНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ ЯК ДІЄВОГО ІНСТРУМЕНТУ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	81
К. А. Мікуляк ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ ВІДНОСИНИ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В РИНКОВИХ УМОВАХ	85
Н. В. Москаленко, А. Ю. Зікрата, С. Ю. Козак ФІНАНСОВО-КРЕДИТНА ВЗАЄМОДІЯ БАНКІВ І ПІДПРИЄМСТВ	89
Н. В. Панченко, Н. С. Козій АСПЕКТИ НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ	93
Ю. В. Пасічник МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	96
М. Б. Ріппа, Л. П. Довгань, Л. О. Перико ОБЛІГАЦІЇ МІСЦЕВИХ ПОЗИК ЯК ФІНАНСОВИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	101
В. М. Синенко ВПЛИВ ОБЛІКОВОЇ СТАВКИ НА РОЗВИТОК ФІНАНСОВО- КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	106
Д. О. Фомов РОЛЬ ЦИФРОВІЗАЦІЇ У СУЧАСНІЙ БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	110
О. Й. Шевцова ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА ФІНАНСОВО- КРЕДИТНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	114
О. Ю. Шейн ЗАГРОЗИ РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СУЧАСНИХ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ	119

**СЕКЦІЯ
ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНИЙ МЕХАНІЗМ
ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ**

Г. С. Байдик ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ	122
А. В. Большук ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	125
D. V. Vankovych GREEN BANKING IN THE MECHANISM TO SUPPORT CLEAN ENERGY INVESTMENTS	128
Ю. Ю. Вергелюк, М. О. Ганцяк ПОТЕНЦІАЛ РИНКУ ВНУТРІШНІХ ДЕРЖАВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ	131
О. Д. Гордей, Ю. В. Кураткіна ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ У ДОВОЄННИЙ ПЕРІОД	134
Я. Б. Дрона, М. Р. Піхоцька РОЗВИТОК СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНИТОРИНГУ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО КОНТРОЛЮ Й БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ	138
Pawel Dziekański, Andrzej Pawlik GREEN TRANSFORMATION OF THE LOCAL ECONOMY AND THE FINANCIAL SITUATION OF MUNICIPALITIES OF EASTERN POLAND IN 2010-2020	143
Т. А. Коляда, В. С. Ясинецький ФІНАНСОВА СПРОМОЖНІСТЬ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	150
О. Ф. Корницька ПОСЛІДОВНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ З ПИТАНЬ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ	154
Г. М. Коцюрубенко, М. І. Іоргачова ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ПІДТРИМКИ НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС КРИЗОВИХ ПРОЦЕСІВ	159
М. О. Кужелев ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ТА ВИДАТКІВ ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	163
К. О. Лантух БЕЗУМОВНИЙ БАЗОВИЙ ДОХІД ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ПІДХІД ДО БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ ГАРАНТОВАНИХ ДЕРЖАВОЮ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ	167

Г. С. Мельничук СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	173
Н. В. Москаленко, В. А. Балацька, Н. В. Панченко ОСОБЛИВОСТІ БАНКІВСЬКОГО МАРКЕТИНГУ	177
В. В. Павленко ДЕФІЦИТ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ	181
О. V. Petrushka IMPLEMENTATION OF STATE FINANCIAL CONTROL IN HEALTHCARE INSTITUTIONS	186
М. В. Рябокiнь, С. В. Новицька ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА БІЗНЕСУ У ВОЄННИЙ ЧАС В УКРАЇНІ	190
О. С. Сокирко, В. Ю. Шепиленко ВІЙСЬКОВІ ОБЛІГАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЗИКИ В УКРАЇНІ	193
Х. І. Тритинник, В. Ю. Шепиленко РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ	197
В. О. Хоменко, Н.С. Козій ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНИЙ МЕХАНІЗМ У СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	200
О. В. Чеберяко, Є. А. Чеберяко ФІНАНСУВАННЯ ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ТА ШИРОКОМАШТАБНОЇ ВІЙНИ.....	204
І. І. Чуницька, А. О. Івашко ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ В УКРАЇНІ	210
І. І. Чуницька, К. І. Філіпішина ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ МІЖ ДЕРЖАВНОЮ ТА БІЗНЕСОМ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ	213
Н. М. Шелудько ЩОДО ВВЕДЕННЯ БЕЗУМОВНОГО БАЗОВОГО ДОХОДУ В УКРАЇНІ	216
Ю. В. Шулик ЗМІНИ У БЮДЖЕТНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ У ЗВ'ЯЗКУ З ВОЄННИМ СТАНОМ	220

СЕКЦІЯ ПОДАТКИ ТА ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ КРАЇНИ

Л. Б. Баранник ФІНАНСОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДРОДЖЕННЯ ЕКОНОМІКИ	225
О. І. Бобирь, Н. М. Бондаренко ЗРОСТАННЯ ПЕРЕВАГ ФІНАНСІВ МІСЦЕВИХ (НАРОДНИХ) ГРОМАД В ФОРМУВАННІ ЕФЕКТИВНОЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ КРИЗИ	229
А. Є. Буряченко, СПРОЩЕНА СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	233
А. Д. Гнатюк, Д. В. Ванькович ПАНДЕМІЯ COVID 2019 ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФІНАНСОВИЙ СТАН ДЕРЖАВ	235
О. І. Дем'янчук ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	238
С. Ю. Козак, Н. С. Козій ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ	241
В. І. Попруга, О. В. Грін СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ	244

СЕКЦІЯ ФІНАНСИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ

Ю. Ю. Вергелюк, К. І. Філіпішина ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА У РОЗРІЗІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ	249
Л. П. Довгань ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДРОДЖЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	252
Л. В. Жданова ФІНАНСОВІ РИЗИКИ ТА ЗАГРОЗИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ВИНОГРАДАРСЬКО- ВИНОРОБНОЇ ГАЛУЗІ	258

<i>А. Ю. Зікрата, Н. С. Козій</i> ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСІВ ПІДПРИЄМСТВА ..263	
<i>М. І. Крупка, М. І. Кульчицький, М. О. Руцишин</i> ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ266	
<i>U. V. Radkevych, Viktoria Shepylenko</i> STATE REGULATION OF ECONOMIC ACTIVITIES IN UKRAINE271	
<i>Т. Д. Рябокiнь</i> ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ РОЗБУДОВИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ 274	
<i>Н. В. Ткаченко</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ PR-АКТИВНОСТІ СТРАХОВИКА279	
<i>А. В. Цюпка</i> ДЕРЖАВНА ТА РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ282	

СЕКЦІЯ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

<i>Ю. П. Вербіцька</i> МІЖНАРОДНА ФІНАНСОВА ДОПОМОГА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ286	
<i>О. Д. Гордей, М. О. Примаченко</i> ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ 289	
<i>Н. С. Козій, О. Л. Токарчук</i> ПЕРСПЕКТИВИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ 293	
<i>А. О. Небесенко</i> ФІНАНСОВА ПОДУШКА – СПОКІЙНЕ МАЙБУТНЄ296	
<i>Н. І. Патица, О. М. Мозильний</i> ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ ТА АГРОПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ299	
<i>А. С. Петренко</i> УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ БАНКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 303	
<i>О. В. Семенова, Н. С. Козій</i> МІСЦЕ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ В ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ306	

СЕКЦІЯ
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

- О. Р. Антонюк*
ІДЕНТИФІКАЦІЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ В ПРОЦЕСІ ПУБЛІЧНИХ
ЗАКУПІВЕЛЬ В СИСТЕМІ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ310
- Н. С. Козій, Д. М. Ветлянчук*
ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА
В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ314
- A. Kustiene*
NEW CHALLENGES FOR INTERNAL AUDIT IN THE FACE
OF TODAY'S RISKS317
- І. В. Корінець, Н. А. Мамонтова*
УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ТА УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯ
ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВА323
- В. Й. Плиса, З. П. Плиса, М. В. Плиса*
ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЛОГІСТИЧНИХ
ВИТРАТ НА ПОСТАЧАННЯ В МІКРОЛОГІСТИЧНИХ
СИСТЕМАХ329
- Ю. Ю. Харчук, О. А. Харчук*
СТРАТЕГІЧНИЙ УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК ЯК ОСНОВА
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ334
- О. С. Явдошко*
ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ СОБІВАРТОСТІ РЕАЛІЗОВАНОЇ
ПРОДУКЦІЇ (РОБИТ, ПОСЛУГ) ПІДПРИЄМСТВА339

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНОГО
МОДЕЛЮВАННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У ФІНАНСАХ

- А. Б Кулик, Т. В. Манжос, О. О. Мельник*
ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЗАПАСАМИ
НА ПРОМИСЛОВОМУ ПІДПРИЄМСТВІ342
- М. А. Лещенко, Н.С. Козій*
ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ СТРАТЕГІЇ
УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ АКТИВАМИ НЕДЕРЖАВНИХ
ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ347

А. В. Нікітін, Б. В. Красюк

МОДЕЛЮВАННЯ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ РИЗИКОВАНИХ АКТИВІВ
З ВИКОРИСТАННЯМ СТОХАСТИЧНИХ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИХ
РІВНЯНЬ351

О. О. Позднякова, Н. С. Козій

РИНКОВА ТА УПРАВЛІНСЬКА ІНФОРМАЦІЯ
ЯК ОБ'ЄКТ АНАЛІЗУ355

В. В. Радик

ТЕНДЕНЦІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ВАЛЮТ
ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ У СВІТІ359

СЕКЦІЯ РОЗВИТОК ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН В РИНКОВИХ УМОВАХ

УДК: 336.77

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В. В. Антків,

*Державний науково-дослідний інститут інформатизації
та моделювання економіки,
antkiv.v@gmail.com*

Повномасштабна агресія Російської Федерації проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року негативно позначилася на всіх економічних процесах держави, в тому числі і на стан банківського кредитування. Відтак Національному банку України, банкам та Уряду довелося формувати нову стратегію участі банківської системи у підтримці національної економіки в умовах воєнного стану. Рівень ефективності такої стратегії безумовно залежить від базових, довоєнних умов банківського кредитування економіки.

На наш погляд, довоєнні умови банківського кредитування економіки України були недостатніми для виконання банківською системою функцій фінансового посередництва, адже Національним банком України внаслідок реалізації монетарного режиму інфляційного таргетування було створено безризиковий для банків напрямок розміщення своїх активів – депозитні сертифікати (рис. 1).

Як свідчать дані рисунку 1, з 2008 по 2021 рік відношення банківських кредитів до ВВП зменшилося з 77,4% до 19,1%, а оборот коштів на депозитних сертифікатах збільшився з 57,1 млрд грн у 2008 році до 13,6 трлн грн і це при тому, що кількість банків зменшилася втричі.

Така ж ситуація існує в умовах воєнного часу, адже Національний банк України замість створення умов для надання дешевих і довгострокових кредитів релокованим підприємствам, підприємствам, які постраждали від бойових дій, домашнім господарствам, які втратили автомобілі, квартири, будинки підвищив облікову ставку до 25%, що автоматично призвело до зростання ставки за депозитними сертифікатами до 23% річних. Такі умови призвели до того, що за 9 місяців 2022 року

оборот за депозитними сертифікатами НБУ склав 30,4 трлн грн, а середній щоденний оборот за депозитними сертифікатами НБУ після підвищення облікової ставки складає 190 млрд грн, у вересні – 250 млрд. грн.

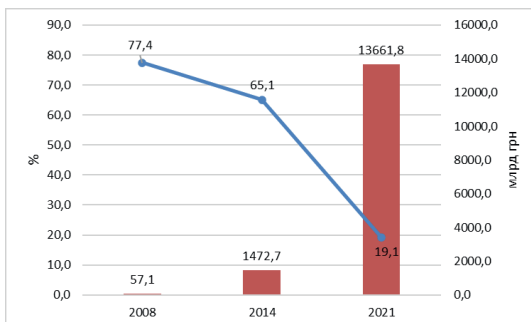

Рис. 1. Динаміка відношення банківських кредитів до ВВП та обсягу залучених коштів на депозитні сертифікати НБУ у 2008-2021 роках*

*Розраховано автором за даними НБУ [1]

Грошово-кредитна політика НБУ, яка проводиться в умовах воєнного стану спрямована на зменшення кредитної активності банків, однак проблем з надмірним зростанням грошової маси, яка б негативно позначалася на інфляції і на динаміці валютного курсу немає, адже відношення грошового агрегату М3 до ВВП в другому кварталі 2022 склало лише 63,8%, що відповідає аналогічним статистичним даним 2012-2013 року, коли в країні спостерігалася дефляція.

Саме з цих причин банківське кредитування (зокрема реального сектору економіки) в період воєнного стану є фактично відсутнім (рис. 2.).

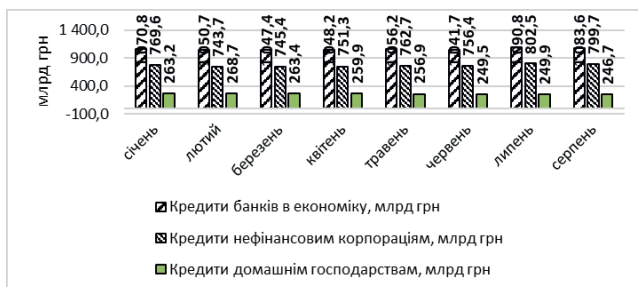

Рис. 2. Динаміка банківського кредитування економіки України у січні-серпні 2022 року*

*Побудовано автором на основі даних НБУ [1]

Як бачимо з рисунку 2, банківські кредити надані в економіку України в умовах воєнного стану фактично не збільшилися, що є досить дивно, адже практично весь бізнес поніс значні збитки і потребує кредитної підтримки на адекватних для бізнесу умовах з огляду на воєнний стан.

Разом з тим, варто зауважити, що в умовах воєнного стану Урядом було продовжено дію державної кредитної програми «Доступні кредити 5-7-9%», а також 12 березня 2022 р. постановою Кабінету Міністрів України [] були внесені зміни до Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» з розширенням можливостей підтримки суб'єктів підприємництва – сільськогосподарських товаровиробників, передусім, для забезпечення фінансування ними посівних робіт. Основні зміни полягали в тому, що кредити мали надаватися під 0% річних, сума кредиту збільшувалася до 60 млн грн, а кредити було вирішено надавати підприємствам, які мали річний дохід в 50 млн грн. Такі зміни, по суті, були єдиними на кредитному ринку України в контексті стимулювання кредитування реального сектору економіки.

Натомість Національний банк України замість того щоб створювати подібні кредитні програми, які допомогли б підтримувати і розвивати вітчизняний бізнес, вирішив прямо фінансувати державний бюджет України за рахунок прямого викупу ОВДП в середньому на 30 млрд грн щомісяця.

На наш погляд, кредитна політика держави в умовах воєнного стану повинна бути спрямована на довгострокову кредитну підтримку бізнесу, зокрема бізнесу, який виробляє стратегічно важливі товари (паливо, продукти харчування, військову амуніцію і зброю, забезпечує ЖКХ тощо). Для розвитку такої підтримки необхідно повністю відмовитися від монетарного режиму інфляційного таргетування інфляції, знизити ключові відсоткові ставки за активними і пасивними операціями НБУ та застосувати асиметричний процентний коридор, при якому відсоткова ставка за депозитними сертифікатами буде наближатися до нуля. Це дасть змогу банкам вивільнити мінімум 250 млрд грн і спрямувати їх в кредитування реального сектору економіки. Окрім цього, Національному банку України варто запровадити спеціальну лінію кредитів рефінансування для кредитування банків під низьку відсоткову ставку (не більше 3%) та на строк 10 і більше років, щоб вони брали активну участь у державній програмі «Доступні кредити 5-7-9%» і сприяли розвитку національного бізнесу та відбудові України.

Література:

1. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>.
2. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 та від 14 липня 2021 р. № 723: постанова Кабінетів Міністрів України від 12 березня №274. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanov-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-24-sichnya-2020-r-28-ta-vid-14-lipnya-2021-r-723-274>

УДК: 336.7

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

В. А. Балацька,

*Державний податковий університет,
vlada.bltsk@gmail.com*

Н. С. Козій,

*Державний податковий університет,
globa.nataliya@ukr.net*

Сучасна банківська система нашої держави є головним чинником здійснення відтворювальних процесів суб'єктів підприємництва, а також є накопичувальним аспектом ресурсів в економіку.

Банківська система є запорукою стійкості і конкурентоспроможності нашої держави. Тому наразі актуальним є вивчення її сучасного стану та перспектив розвитку. Оскільки від банківської системи залежить стан національної економіки на всіх рівнях.

Дослідження функціонування банківської системи та її складових підсистем здійснювали у своїх працях такі вчені-економісти як О. Барановський, О. Боднар, Є. Мордань, Ю. Онищенко, Л. Федевич та інші.

Кризові процеси в Україні, погіршення економічних, політичних, соціальних відносин створюють негативні наслідки та умови погіршення стану банківської системи в цілому. Такими проблемами стали зменшення розміру капіталу банків, виникнення збитків за результатами діяльності, згорання кредитування населення. Так як банківська система зазнає значних змін потрібно провести дослідження існуючої кількості банків протягом останніх п'яти років (рис.1).

Як видно за даними рис.1.1 кількість діючих банків в Україні змінювалася протягом 2018-2022 років. Зокрема, у 2022 році порівняно з попередніми роками кількість банків з іноземним капіталом зменшилася на 5% у порівнянні з 2018 роком. Кількість банків зі 100 % капіталом у 2019 році порівняно з 2018 роком збільшилася на 5 таких банків.

Дослідження аспектів функціонування та розвитку банківського сектору України займають важливе місце серед проблем держави. Все це залежить від того, що лише ефективно налагоджена банківська система є запорукою забезпеченості держави фінансовими ресурсами, стабільності грошової одиниці, підтримки підприємницької діяльності, регулювання валютних курсів.

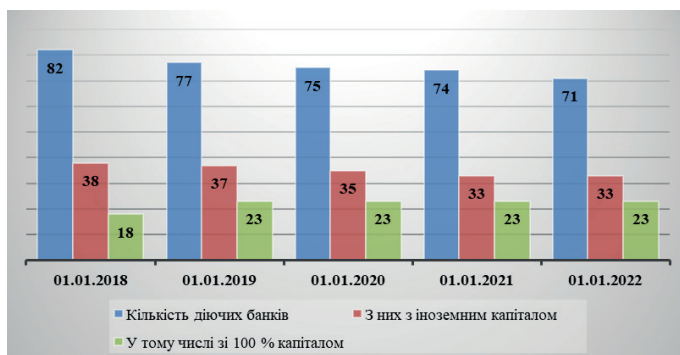

Рис. 1. Кількість діючих банків в Україні протягом 2018-2022 років

Джерело: побудовано автором за даними [1].

Сучасна банківська система України є дворівневою. Національний банк України є центральним банком, який проводить єдину державну грошово-кредитну політику з метою забезпечення стабільності національної грошової одиниці, а саме: є емісійним центром, встановлює офіційний курс гривні до інших валют, здійснює банківське регулювання тощо [2, с. 22].

В сучасних умовах функціонування банківської системи, важливим для населення є вибір надійного банку, який гарантував би безперебійну роботу, у зв'язку з цим Міністерство фінансів України на своєму сайті щоквартально складає рейтинг стійкості та надійності банків України за 5-ти бальною шкалою, це дає змогу орієнтуватись на банк, який не буде залежати від змін у країні (табл.1).

Таблиця 1

Загальний рейтинг банків за 2 квартал 2018-2022 років

№ з/п	Банк	2 квартал 2018 року	2 квартал 2019 року	2 квартал 2020 року	2 квартал 2021 року	2 квартал 2022 року
1.	Райффазейн Банк	4,56	4,78	4,73	4,54	4,05
2.	Укрсиббанк	4,50	4,57	4,38	4,19	3,90
3.	Кредит Агріголь Банк	4,35	4,57	4,30	4,16	3,83
4.	ОТП Банк	4,26	4,29	4,16	4,03	3,81
5.	Кредобанк	4,04	4,05	3,89	4,00	3,62
6.	Укргазбанк	3,95	3,91	3,83	3,82	3,61
7.	Прокредит Банк	3,81	3,9	3,82	3,74	3,56

Джерело: розроблено автором за даними [1].

Аналіз наведених показників у табл.1 показує, що першим у рейтинзі банків є Райффайзен Банк, протягом 2018-2022 років його рейтинг почав спадати і становить 4,05 із 5. Надійність банків є важливим показником для фізичних та юридичних осіб, які готові покласти депозит на банківський рахунок із гарантією повернення та отримати кредит з гарантією, що банк не ліквідується та не підвищить відсоткові ставки від найменших політичних та фінансових змін в країні.

Банківська система бере участь у виконанні основних функцій фінансової системи України, зокрема, шляхом:

- забезпечення способів переміщення фінансових ресурсів у часі, через кордони держав та між окремими галузями тощо;
- розробки та забезпечення способів управління ризиками;
- забезпечення механізму об'єднання фінансових ресурсів та їх розподілу між окремими суб'єктами господарювання;
- забезпечення безперебійного функціонування платіжних систем, зокрема, шляхом удосконалення способів клірингу та здійснення розрахунків, що сприяють торгівлі;
- забезпечення насичення ринку ціновою інформацією, що дозволяє координувати децентралізований процес прийняття рішень в окремих галузях економік [3, с.17].

Отже, відповідно до вищенаведених функцій і аспектів існування банківської системи України, в подальшому, напрямками її розвитку можуть стати ю:

- розробка інновацій в банківській сфері;
- лояльність умов кредитування фізичних та юридичних осіб;
- створення резервів щоквартально на покриття збитків;
- формування стійкості банківської системи на державному рівні до будь-яких змін;
- впровадження міжнародного досвіду тощо.

Література:

1. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk>.
2. Федевич Л.С., Ливдар М.В., Межерицька Я.В. Банківська система України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*. 2020. С. 21-27.
3. Ситник Н.С., Стасишин А.В., Блащук-Девяткіна Н.З. Банківська система: навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 580 с.

УДК: 336.71

ВІДКРИТИЙ БАНКІНГ ЯК ЕЛЕМЕНТ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

О. І. Береславська,

*Державний податковий університет,
bereslav@bigmir.net*

С. М. Татяніна,

*Державний податковий університет,
svetlana7829@ukr.net*

Сфера банківської діяльності, яка беззаперечно є локомотивом розвитку фінансово-кредитних відносин, у сучасних умовах суттєво трансформується внаслідок цифровізації операцій та надання послуг. Це зумовлено загальною тенденцією інноваційних змін у технологіях, посиленням конкуренції між фінтех-компаніями і банками та необхідністю подальшого розвитку. Швидкий перехід до нового технологічного укладу змінює традиційні уявлення про функціонування ринку банківських послуг та сприяє підвищенню якості обслуговування клієнтів.

Поширення цифрових сервісів у банківській діяльності дає можливість краще зрозуміти потреби клієнтів і формувати індивідуальні пропозиції для користувачів, що веде до вдосконалення шляхів взаємодії банків і їх потенційних клієнтів. При цьому інформаційні технології дають змогу здійснювати більш зрозумілі, швидкі і візуально відкриті трансакції та підвищити ефективність і керованість фінансових операцій.

Пандемія Covid-19 та локдауни, що супроводжувалися закриттям кордонів, стимулювали прискорений розвиток онлайн-банкінгу, який для виживання в конкурентному середовищі дає можливості банкам використовувати відносини із зовнішніми партнерами з метою диверсифікації продуктової пропозиції та розширення охоплення новими сегментами клієнтів. Однією з таких можливостей стала система відкритого банкінгу (open banking), дослідження можливостей та переваг якої є актуальним та своєчасним.

Загалом відкритий банкінг, як свідчить досвід розвинених країн, сприяє розвитку цифрового банкінгу в світі, змушуючи банки змінювати свої бізнес-моделі. Замість того, щоб конкурувати з фінтех-компаніями і сторонніми організаціями, традиційні суб'єкти ринку фінансових

послуг можуть використовувати відкритий банкінг для співпраці між собою. Це дозволить банкам залишатися конкурентоспроможними в галузі фінансових технологій, що розвиваються надзвичайно швидко.

Для більш глибокого розуміння переваг онлайн-сервісу відкритого банкінгу розглянемо його сутність та цільове призначення. Отже, open banking – це система, в рамках якої банки відкривають свої інтерфейси програмування додатків (API*), даючи можливості стороннім компаніям отримати доступ до фінансової інформації (клієнтської бази даних), необхідної для розробки нових додатків і послуг, що в кінцевому підсумку надає власникам рахунків ширші фінансові можливості. Відкритий банкінг не тільки дозволяє бакам та фінтех-компаніям розробляти більш досконалі рішення для управління особистими фінансами, він також змушує традиційних операторів покращувати власні пропозиції, або співпрацювати зі сторонніми організаціями. Таким чином, відкритий банкінг сприяє розвитку конкуренції в банківській сфері.

В Європі відкритий банкінг почав працювати з 2018 року, після того як платіжна директива PSD2 зобов'язала банки відкрити API [1]. Однак процес розвивався повільно з-за ускладнень інтеграції між інтефейсами, так як це потребувало значних ресурсів для її реалізації. Пандемія коронавірусу стимулювала у 2020-2021 рр. прискорення використання відкритого банкінгу у Європі шляхом суттєвого зростання кількості провайдерів, які надають послуги через використання API. Частково це стало можливим завдяки появі спеціальних платформ-посередників, які допомагають учасникам ринку легко інтегруватися один з одним та надають для цього власну інфраструктуру. Згідно прогнозів, у найближчі 5 років відкритий банкінг буде однією з сфер із високою капіталізацією, що вже привертає увагу інвесторів з усього світу [1]. Зокрема, за даними британського дослідницького центру “Juniper Research” у кінці 2021 року кількість користувачів відкритого банкінгу зростає до 40 млн., а обсяг вкладень у стартапи ЄС дорівнював 5,3 млрд євро [2].

Для кращого розуміння практичних напрямків використання відкритого банкінгу відзначимо його основні переваги на базі наявної європейської практики:

– стимулювання банків до підвищення якості послуг. Зокрема, хоча вважається, що відкритий банкінг дає більше переваг фінтех-компаніям

* API-інтерфейси – це набір кодів і протоколів, які визначають порядок взаємодії різних програмних компонентів між собою. Через відкритий банкінг API-інтерфейси використовуються для передачі команд стороннім постачальникам і вони необхідні для функціонування Banking-as-a-Service (BaaS) – ключового компонента відкритого банкінгу. BaaS – це наскрізний процес, який пов'язує фінтех-компанії та інші компанії з системами банків безпосередньо за допомогою API-інтерфейсів.

і стороннім організаціям, самі банки також отримують стимул покращувати послуги, які вони надають своїм клієнтам;

- управління особистими фінансами. Розробникам додатків буде простіше працювати з відкритими API-інтерфейсами, що дозволить їм допомогти клієнтам контролювати свої витрати та заощаджувати гроші;

- спрощення системи отримання кредитів рефінансування. Замість того, щоб вручну збирати інформацію з різних джерел і передавати її потенційному кредитору, споживачі можуть дозволити кредиторам отримувати всі дані в одному місці;

- здешевлення проведення платежів. Платежі є важливою частиною європейського регулювання відкритого банкінгу. Відповідно до Другої директиви Європейської комісії про платіжні послуги (PSD2) банки повинні дозволяти третім сторонам ініціювати платежі від імені клієнта. Таким чином провайдером послуг буде простіше і дешевше обробляти платежі;

- суттєве спрощення отримання кредитів малому та середньому бізнесу. Якщо невеликій компанії необхідно отримати позику або скористатися кредитною лінією, кредитори обов'язково перевіряють бухгалтерські звіти. Замість того, щоб відправляти безліч звітів, кредитори можуть отримати всі необхідні дані з вашого банку і системи бухгалтерського обліку.

Отже, переваги використання відкритого банкінгу є вагомими. Щодо України, то система відкритого банкінгу повноцінно запрацює в 2025 році і це започаткує новий етап для підвищення якості функціонування фінансового ринку та подальшого розвитку фінансово-кредитних відносин. В рамках даної системи банки відкриють інтерфейси (API) та дозволять стороннім компаніям отримувати клієнтські дані для використання їх у своїх сервісах. Варто зазначити, що відкритими даними можна буде поділитися виключно з попередньо акредитованими компаніями та лише за згодою клієнта.

Для розробки стандартів відкритого банкінгу на українському ринку вже створено декілька ініціативних груп, що об'єднують представників банків, фінтеху, платіжних систем та провайдерів (Open API Group та інші). Метою діяльності таких груп є формування зрозумілих правил функціонування відкритого банкінгу в Україні та надання результатів своїх напрацювань на розгляд регулятора, яким на сьогодні є Національний банк України.

З метою інноваційного розвитку вітчизняного фінансового ринку у серпні 2022 року прийнято та введено в дію Закон України “Про платіжні послуги”, в якому визначена концепція відкритого банкінгу в Україні та запропоновані основи інтеграції вітчизняного платіжного ринку з європейським [3]. Серед ключових змін, які пропонуються учасникам платіжного ринку є наступні:

- 1) законом визначено дев'ять категорій надавачів платіжних послуг, серед яких, зокрема: банки, платіжні установи, оператори поштового

зв'язку, установи електронних грошей, філії іноземних платіжних установ, органи державної влади (за певних умов);

2) упроваджено дев'ять платіжних послуг, із них сім – фінансових, дві – нефінансові (послуга з ініціювання платіжної операції та послуга з надання відомостей із рахунків). Нові учасники платіжного ринку можуть вибрати одну платіжну послугу і сконцентруватися на розробленні зручних сервісів саме для неї;

3) у небанківських надавачів платіжних послуг (платіжних установ, установ електронних грошей, операторів поштового зв'язку та деяких інших надавачів платіжних послуг) з'явилася можливість відкривати платіжні рахунки, випускати платіжні картки та електронні гроші (до цього такі можливості були доступні лише банкам) за умови отримання певної авторизації;

4) від небанківських фінансових установ не вимагається участь у платіжних системах для здійснення переказу. Тепер ці установи можуть самостійно працювати на платіжному ринку, що спрощує їхню діяльність;

5) створюються умови для запровадження в Україні концепції відкритого банкінгу (Open banking). Надавачі платіжних послуг (зокрема банки) зобов'язані будуть відкрити свої API для інших надавачів платіжних послуг та надати можливість підключатися до інтерфейсів банківських сервісів, обмінюватися з ними даними щодо кожного учасника ринку, який надає платіжні послуги і має на це дозвіл регулятора;

6) норми нового закону та перехід української платіжної інфраструктури на міжнародний стандарт ISO20022, який є основою функціонування європейських платіжних систем, закладають фундамент для приєднання України до Єдиної зони платежів у євро (SEPA).

Підсумовуючи зазначене вище підкреслимо, що відкриті API і банкінг в Україні можуть сильно змінити ландшафт банківської галузі, вивести надання фінансових послуг на якісно новий рівень а саме: привести до появи мобільних банків-агрегаторів; суттєво оновити діяльність та покращити якість фінтех-компаній; зробити традиційні банківські продукти простішими, зручнішими і дешевшими. Це тренд, що диктується підвищенням конкуренції та зміненими потребами клієнтів, які чекають від банків простоти і зручності технологічних рішень.

Література:

1. Демченко І. Відкритий банкінг в Україні. Нові можливості для бізнесу. URL: <https://blog.liga.net/user/idemchenko/article/42888> (дата звернення 07.10.2022)

2. Полтев А. Открытый банкинг в мире и Украине: почему за ним – будущее? URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/otkrytyj-banking-v-mire-i-ukraine-pochemu-za-nim-386361/> (дата звернення 10.10.2022)

3. Закон України “Про платіжні послуги”. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/211317.html> (дата звернення 10.10.2022)

УДК: 330.341.

ФІНАНСОВА СИСТЕМА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ю. Ю. Вергелюк,

*Державний податковий університет,
finmarkets07@gmail.com*

В. М. Дудченко,

*Державний податковий університет,
dudchenko_vikusia@ukr.net*

В умовах сучасності для будь-якої держави наявність збалансованої фінансової системи є важливою умовою ефективного функціонування її економіки. Фінансова система є достатньо складною за своєю будовою. За допомогою фінансової системи держава накопичує та використовує ресурси для виконання покладених на неї функцій. В умовах воєнного стану збалансувати фінансову систему досить складно, що пов'язано із наростаючими потребами та постійним зменшенням фінансових ресурсів, що перебувають у розпорядженні держави.

Довоєнний період, хоч і характеризувався відносною стабільністю фінансової системи, проте вона перебувала у стані формування. Так, В. О. Тімашов та О.В. Севастьяненко наголошують на тому, що в Україні наразі продовжується формування самостійної національної фінансової системи шляхом реформування тієї, яка існувала в нашій країні ще до проголошення незалежності. Це зумовлено тим, що її становлення і розвиток є доволі складним процесом [1, с. 136].

Задля забезпечення надійного та стабільного функціонування фінансової системи країни під час війни виконавчі на законодавчі органи влади внесли ряд змін та правила надання окремих фінансових послуг, ведення певних обмежень, спрощення ряду процедур, зменшення податкових тягарів тощо. Серед таких змін є: зміни до місцевих бюджетів; перерозподіл видатків бюджету і надання кредитів з бюджету за бюджетними програмами; встановлена пріоритетність здійснення видатків Казначейством та органами Казначейства (постанова КМУ від 9 червня 2021 р. № 590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану») [2]; скасування обмежень щодо максимально-го розміру резервного фонду; не застосовується дотримання термінів подання звітності про виконання місцевих бюджетів та річного звіту;

скасована норма щодо складання Бюджетної декларації та прогнозів; кошти державного дорожнього фонду спрямовуються на розвиток та утримання автомобільних доріг; випуск облігацій внутрішньої державної позики; передача коштів між бюджетами здійснюється без укладення договорів; перерахування коштів з місцевого бюджету до державного бюджету для здійснення згідно із законом заходів загальної мобілізації та з метою відсічі збройної агресії рф [3].

Потреба поповнення бюджету в частині фінансування оборонної галузі стала причиною випуску військових облігацій. Варто зазначити, що військові облігації відрізняються від звичайних внутрішніх державних позик наявністю цільового призначення – для потреб Збройних сил України та потреб держави у військовий час, а також випускненням їх в період воєнних дій на території України.

Варто зазначити, що не менш важливим аргументом для придбання військових ОВДП є те, що деякі дилери не потребують підтвердження походження коштів, за які особа купує військові облігації. Відсутність вимог підтвердити легальність походження коштів значно спрощує та пришвидшує процедуру, а також в подальшому не виникає питань щодо походження цих коштів, а прибуток у вигляді відсотків річних особа може включити в офіційний дохід. У свою чергу, подати заявку може кожен громадянин за допомогою додатку «Дія».

Запущений Міністерством фінансів України механізм випуску військових облігацій є реальною фінансовою допомогою Збройним силам України та державі під час війни. Від розміщення ОВДП на фінансування державного бюджету залучено 402,1 млрд грн, в тому числі в іноземній валюті 44,2 млрд грн (1066,1 млн дол. США та 388,3 млн євро). При цьому, за рахунок випуску військових ОВДП залучено 344,5 млрд грн, у тому числі, шляхом придбання у власність Національним банком України – 255,0 млрд грн. [4]. Це свідчить про ефективність запущеного механізму, можна сказати, що під час війни люди вкладали свої кошти в державу значно більше ніж у попередні місяці. Що стосується іноземної валюти видно спадну динаміку.

Також не обійшлося і без змін у податковому законодавстві. У Верховній Раді України 24 березня 2022 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» (законопроект за реєстр. № 7190) [5]. На період дії воєнного стану: не поширюється дія регуляторної сплати місцевих податків та зборів; звільнено від сплати та обліку ПДВ платників єдиного податку третьої групи; не буде нараховуватись екологічний податок на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії; не буде нараховуватись податок на нерухоме майно; звільнення від сплати ПДВ, акцизу та ввізного мита ввезення транспортних засобів громадянами;

звільнено від оподаткування ввізним митом товари для вільного обігу; запровадження ставки 7% до операцій з ввезення та постачання пального та нафтопродуктів. Згідно з оглядом на інформацію надану на сайті Державної податкової служби України, то можна стверджувати, що тимчасові зміни в податковому законодавстві призвели до утримання цін на продукти та спекуляцій на ринку, доступність будь-яких речей для побуту та можливості захистити своє життя [6]. Попри це, не викликає сумнівів, необхідність підтримки соціально-економічної стабільності в країні, особливо в частині пріоритетних галузей економіки та малозахищених верств населення. Питання підвищення резистентності національної фінансової системи до зовнішніх шоків актуалізується [7].

Підсумовуючи, зазначимо, що на сьогодні стабільність фінансової системи України перебуває в посиленій залежності від військової ситуації. Соціальні настрої спрямовані на усесторонню підтримку Збройних сил України та готовність до тотальної економії заради перемоги. В той же час, держава вживає необхідних заходів для підтримки балансу у сфері державних фінансів.

Література:

1. Тімашов В. О., Севастьяненко О. В. Фінансова система України: правова характеристика та законодавче регулювання. *Право і суспільство*. 2021. № 2. С. 134–139.
2. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» від 9 червня 2021 р. № 590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 06.10.2022)
3. Маршук Л.М., Мовчан Д.О., Покойовий О.О. Особливості фінансової системи в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. Випуск № 37. 2022. URL: <https://cutt.ly/KByS2ZK> (дата звернення 06.10.2022)
4. Міністерство фінансів України. *Офіційна веб-сторінка*. URL: <https://mof.gov.ua> (дата звернення 06.10.2022)
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 р. № 2142-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 06.10.2022)
6. Державна податкова служба України. *Офіційна веб-сторінка*. URL: <https://tax.gov.ua> (дата звернення 06.10.2022).
7. Вергелюк Ю.Ю. Соціально-економічні наслідки резистентності фінансового ринку. *Актуальні економічні, фінансові та правові питання в умовах євроінтеграції та глобальної конкуренції* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції 26–27.02.2019. Ірпінь : УДФСУ, 2019. С. 42–44.

УДК: 368.1

ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Я. І. Герман,

*Державний податковий університет,
yana16german@gmail.com*

Н. С. Козій,

*Державний податковий університет,
globa.nataliya@ukr.net*

Руїнування та збитки є неминучими наслідками кожної війни. Саме страхування є тим механізмом, який покликаний забезпечити компенсацію та відшкодування цих втрат. За 8 місяців військової агресії страховому ринку вдалося вистояти та налагодити роботу в воєнних реаліях. Разом з тим на ринку залишається безліч труднощів, пов'язаних із безпрецедентно складними умовами, в яких доводиться працювати і страховикам, і їх клієнтам, і регулятору.

Задля адаптування страхового ринку до сьогоденних реалій, з моменту повномасштабного вторгнення рф НБУ спростив регуляторні вимоги [1]. Але це рішення було тимчасове, т. я. центральний банк зафіксував ознаки порушення критичних фінансових нормативів та здійснення ризикової діяльності деяких організацій і змушений був ці регуляторні підходи відновити. Тому, серед найбільших викликів для страхового ринку на сьогодні, саме дотримання і виконання оновлених вимог є ключовим.

Ритейлові договори страхування в Україні не передбачають відшкодування збитків, спричинених бойовими діями. Тому для вирішення цього питання, необхідно розробляти механізми захисту від такого ризику вже сьогодні. Для цього, необхідно змінити підходи страхових компаній до покриття таких ризиків та, зрозуміло, оновлення умов страхових продуктів у частині можливого покриття прямого впливу воєнних ризиків і, безпосередньо, наслідків війни (спрацювання мін та інших боєприпасів) [2]. Також, базуючись на успішному міжнародному досвіді, необхідно сформувати спеціальний фонд, який займатиметься компенсаціями чи створити державний пул із залученням коштів страховиків та інвесторів.

Не менш вагомою перепорою для ринку стало питання медичного страхування, а саме виконання зобов'язань перед клієнтами відповідно до договорів. В областях активних бойових дій та тимчасово окупованих територій це мало критичне значення. І лише використання дистанційних способів урегулювання страхових випадків дозволило вирішити це питання.

Ще одним викликом для вітчизняних страховиків, є українці, які виїхали за межі України. Страхові компанії в цьому плані спрацювали на випередження. Від початку ведення війни, розуміючи складнощі комунікації та логістики, запропонували для переселенців онлайн страхування [2]. Перелік послуг, яких включав міжнародні «автоцивілки» («Зелена картка») та договори страхування подорожуючих. Виходячи з попереднього пункту, переважна більшість страховиків відмінили вимогу обов'язкового перебування страхувальників на території України для оформлення полісу, дозволяючи це зробити дистанційно.

З 1 липня 2022 року Національний банк було збільшено розміри страхових сум за договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності водіїв. У разі оформлення «європротоколу» було збільшено розміри страхового відшкодування до 80 тис. грн. за шкоду, заподіяну майну потерпілих. Разом з тим регулятор продовжує роботу над розробленням нової редакції Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» [1]. Метою якої є збільшення страхових сум, покращення системи покриття збитків, завданих потерпілим, повне використання електронних технологій, посилення гарантійних та інформаційних функцій Моторного (транспортного) страхового бюро України. Ці рішення дозволять реформувати український механізм захисту потерпілих у дорожньо-транспортних пригодах згідно вимог законодавства ЄС.

Максимальне падіння попиту на страхування, особливо з боку фізичних осіб – головний наслідок та ризик війни. Для мінімізації втрат страхового ринку та забезпечити страховий захист українцям, необхідно запровадити системні дії на державному рівні. А саме:

- змінити регуляторні вимоги та відповідні нормативи шляхом спрощення;
- залишити звичайний податок на прибуток у 18% для всіх юридичних осіб в країні, тим самим мінімізувати податкове навантаження на страховий ринок;
- за НБУ та державних банків запровадити та підтримувати процес «миттєвого рефінансування»;
- реалізовувати кредитування під строкові депозити, які розміщені в вітчизняних банках та наявні у страховиків ОВДП, на пільгових умовах;
- сприяти активації внутрішнього перестраховування [3].

Отже, зміни в регулюванні діяльності страховиків, шляхом нововведень та заходів модернізації, можливі лише після завершення воєнного стану, враховуючи стан ринку в умовах відбудови. Звичайно, асортимент страхових послуг зміниться, розширяться обсяги страхового покриття та включення до нього актуальних ризиків, особливо воєнних. Всі страхові компанії активно будуть залучені до мінімізації ризиків у пріоритетних напрямках розвитку економіки в умовах післявоєнного відновлення економіки України, в таких сферах: будівництво, агро-сектор, енергетика, відновлення інфраструктури, логістика, вантажні перевезення, іпотечне кредитування, лізингові операції, інформаційні технології та інвестиції.

Література:

1. Сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/dlya-zabezpechennya-stiykosti-rinku-ta-zahistu-prav-spojivachiv-aktualizuyutsya-pidhodi-do-regulyatornih-vimog-na-rinku-nebankivskih-finansovih-poslug>
2. Асоціація страховий бізнес. URL: <https://insurancebiz.org/discuss/interview/detail.php?ID=8625>
3. План Маршалла для українського страхового ринку. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-vplinula-viyna-na-strahoviy-rinok-ekspert-ostanni-novini-50237940.html>

УДК: 336.071

ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ

А. Ф. Гукалюк,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
andrii.gukaliuk@lnu.edu.ua*

І. М. Крупка,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
ihor.krupka@lnu.edu.ua*

Я. І. Пась,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
yaruna86@ukr.net*

У сучасних умовах господарювання усі сфери бізнесу залежать від стабільності функціонування банківської системи, оскільки саме банки здійснюють надання найширшого спектру фінансових послуг населенню, приватним компаніям і державному сектору, що забезпечує безперервність виробничих й операційних процесів. Водночас на органи державної влади, зокрема Національний банк України, покладено завдання створювати необхідні правові та економічні умови для розвитку банківського сектору, який відповідатиме потребам економіки й гарантуватиме високий рівень надання фінансових послуг. Одразу ж зазначимо, що навіть в умовах воєнного стану НБУ успішно виконує покладені на нього функції. Так, незважаючи на спричинені війною виклики вітчизняний банківський сектор продовжував функціонувати – банки максимально забезпечили безперебійну роботу відділень у регіонах, де не було загроз життю і здоров'ю клієнтів. І хоча на шляху довелося подолати низку викликів, загалом банківський бізнес продемонстрував стійкість, а населення – високу довіру до нього.

З початком повномасштабної російської війни громадяни і банки психологічно й функціонально пристосували до нової реальності. Щоправда, банківська система працює з певними обмеженнями, які введено у дію Постановою Правління Національного банку України № 18 від 24.02.2022 року “Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану” [1]. Запроваджені заходи стосувалися зняття готівки з рахунків клієнтів банків, видання готівкових коштів

в іноземній валюті, функціонування валютного ринку, фіксації офіційного курсу іноземної валюти тощо. Водночас було скасовано низку обмежень, зокрема щодо здійснення безготівкових розрахунків та поповнення банкоматів [2]. Ці та інші регулятивні заходи НБУ допомогли банківському бізнесу вистояти у надскладних умовах та дали змогу утримувати стійкість національної валюти і забезпечити ділову активність в державі. Завдяки швидкій реакції на військову агресію вдалося забезпечити виконання своїх зобов'язань перед клієнтами (зняття готівки, переказ та зарахування коштів, оплата покупок, підтримка Збройних Сил України) [3].

Потрібно зазначити, що українські банки вже не вперше вирішують завдання пов'язані із ризиками воєнних дій. Так, у 2014 році вони зіштовхнулися з проблемами вивезення готівкових коштів з окупованих територій Донецької та Луганської областей і АР Крим, припиненням обслуговування кредитних портфельів домогосподарствами й корпоративним сектором з цих регіонів. Водночас з 24 лютого 2022 року масштаби та географія ризиків, спричинених воєнними діями, суттєво розширилися.

Наголосимо, що Національний банк України постійно моніторить стан справ у банківському секторі та регулярно переглядає і коригує ухвалені заходи. З поміж цієї рутинної роботи виділимо рішення, яке суттєво вплинуло на банківський бізнес – підвищення облікової ставки з 10% до 25% для стримування рівня інфляції, яка за прогнозами НБУ до кінця 2022 року становитиме 31% [4]. Це привело до перегляду українськими банками ставок за депозитами і кредитами. Так, у вересні 2022 р. банки пропонують своїм клієнтам короткотермінові депозитні вклади у національній валюті під 10-18% річних [5]. Водночас НБУ знизив вимоги до нормативів роботи банків, що дало змогу стабілізувати функціонування банківської системи, стимулювати їх змінювати бізнес-моделі, зосередити ресурси на кредитуванні важливих галузей вітчизняної економіки для підтримки країни в умовах воєнного стану.

Однак, попри загальну стабілізацію вітчизняної банківської системи є чимало ризиків й проблем на мікрорівні, з якими банкам важко впоратися, зокрема: зменшення кількості клієнтів та обсягів їхніх фінансових операцій, збільшилася частка непрацюючих кредитів, закриття частини банківських відділень, ускладнилася реструктуризація боргів, перехід від довго та середньотермінових стратегій розвитку банківського бізнесу до короткотермінового планування тощо. Суб'єкти управління розвитком банківського бізнесу розуміють, які проблеми їх очікують в майбутньому і тому працюють над нагромадженням достатньої кількості ресурсів, щоб гарантувати клієнтам надійність збереження коштів й своєчасне, якісне проведення банківських операцій. Серед основних викликів, які стоять перед банківським бізнесом є: зниження

рентабельності банківського бізнесу; подальше зростання кількості проблемних кредитів; міграція населення за кордон, що негативно впливає на економічну активність країни та обсяг операцій; втрата банківського персоналу через міграцію чи мобілізацію.

Очевидно, що у перспективі як окремі банки, так і загалом вітчизняна банківська система зіштовхнеться з погіршенням якості активів, збільшенням обсягів проблемних кредитів, що значно перевищуватимуть відповідні показники 2014-2015 рр., оскільки очікується й більше зменшення ВВП – щонайменше на третину [6]. Отже, приблизно такими ж будуть і майбутні витрати фінансового сектору. З огляду на що, на наш погляд, трансформація бізнес-моделей банків після шоку зумовленого воєнною агресією росії буде неминучою. Для збереження високого рівня довіри клієнтів і вирішення проблем ефективного розвитку банківському бізнесу в умовах воєнного стану та в період повоєнного відновлення економіки вважаємо за доцільне виділити такі перспективні напрями поліпшення організації роботи вітчизняних банків:

1. Розвиток системи управління ризиками. Незважаючи на те, що підвищений ризик ескалації конфлікту з росією був врахований у прогнозах Національного банку України починаючи з 2014 року і було розроблено план, спрямований на забезпечення стабільності банківського сектору, у якому особлива увага приділялася підвищеним ризикам кібератак, окремі банки мали проблеми з функціонуванням їхніх інтернет-сторінок, web-банкінгу, тимчасовою зупинкою роботи банкоматів, а також з дотриманням нормативів. Це свідчить, що українські банки повинні продовжувати розвивати системи кіберзахисту та управління ризиками, що дасть змогу поліпшити рівень прогнозування можливих ризиків, їхні розміри й наслідки, а також запобігти чи зменшити пов'язані з ними витрати.

2. Діджиталізація банківського бізнесу. Цифровізація банківського сектору розпочалася після його реформування у 2014-2016 рр., що започаткувало активне впровадження й використання дистанційних банківських послуг. Динамічності розвитку безготівкової економіки сприяло ухвалення Урядом України законодавчих змін щодо ідентифікації й верифікації клієнтів за допомогою інноваційної системи BankID, яка дає змогу через додаток ДІЯ автентифікувати особу та відкривати їй рахунок без відвідування відділення банку. Проте, з ухваленням Закону України “Про хмарні послуги” [7] відповідно до якого органи державної влади та державні підприємства можуть використовувати хмарні технології для збереження даних, відкриваються нові можливості щодо подальшого розвитку цифровізації – банки зможуть зберігати дані на хмарах, що уможливить їх функціонування навіть у випадку фізичного руйнування їх приміщень та інфраструктури. Фактично це наслідок

підхід, запроваджений у 2011 р. провідними країнами світу: США, Великобританією, країнами Європи.

3. Популяризація безготівкових розрахунків. У 2020 р. стартувала Всеукраїнська інформаційна кампанія з популяризації безготівкових розрахунків – #Cashless [8], що дало можливість інформувати населення про переваги та зручність безготівкових розрахунків. Проте, незважаючи на це частка фізичних осіб, які користуються безготівковими розрахунками незначна, і тому на початку російсько-української війни значна кількість громадян України зіштовхнулося з проблемою відсутності готівкових коштів. Вона була вирішена шляхом впровадження можливості зняття готівки у касах торговельних мереж і заправок. Попри те, в місцях де ведуться бойові дії така проблема існує й досі, оскільки виникають труднощі із транспортування коштів до відділень та банкоматів. Це свідчить про потребу посилення популяризації безготівкових розрахунків серед населення.

Отже, в умовах війни український банківський бізнес зіштовхнувся з низкою проблем, зокрема: впливом кваліфікованих кадрів, посиленням кібератак, підвищення лімітів касових залишків, замороження банківських рахунків тощо. Для забезпечення стабільного функціонування банківського бізнесу та підвищення надійності й безпеки банківського сектору необхідно розвивати систему управління ризиками, поширювати діджиталізацію, популяризувати безготівкові розрахунки, посилити співпрацю з іноземними-партнерами у цих сферах. Поліпшення організації роботи банків у зазначених напрямках дасть змогу забезпечити ефективне функціонування вітчизняного банківського бізнесу в умовах воєнного стану та зберегти довіру клієнтів.

Література:

1. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану. Постанова Правління Національного банку України №15 від 24 2022 року. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_24022022_18 (дата звернення 25.09.2022 р.).

2. Пігулка для економіки: як Cashless впливає на фінансове здоров'я України? *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/interkassa/2020/11/4/666073/> (дата звернення 25.09.2022 р.).

3. Як банки допомагають вистояти економіці та громадянам у часи війни. УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/yak-banki-dopomagayut-vistoyati-ekonomici-ta-gromadyanam-u-chasi-viyni-novini-ukrajina-11753254.html> (дата звернення 25.09.2022 р.).

4. Монетарна політика. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary>. (дата звернення 27.09.2022 р.)

5. Як війна змінила роботу банківської системи України. УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/viyna-v-ukrajini-yak-zminilas-robota-bankivskoji-sistemi-11964504.html> (дата звернення 25.09.2022 р.).

6. Через війну українська економіка скоротиться щонайменше на третину. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3488125-cerez-vijnu-ukrainska-ekonomika-skorotitsa-sonajmense-na-tretinu-nacbank.html>. (дата звернення 25.09.2022 р.)

7. Про хмарні послуги. Закон України № 2075-ІХ від 17 лютого 2022 року. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2075-20#Text> (дата звернення 26.09.2022 р.).

8. Стартувала Всеукраїнська інформаційна кампанія з популяризації безготівкових розрахунків. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/startovala-vseukrayinska-informatsiyna-kampaniya-z-populyarizatsiyi-bezgotivkovih-rozrahunkiv> (дата звернення 28.09.2022 р.).

УДК: 368.07

ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРАХОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

С. С. Джежела,

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
s.dzhezhela97@gmail.com*

Сучасний етап світової економіки зумовлює необхідність розвитку страхового ринку. На сьогодні актуальним виступає питання формування та подальше вдосконалення страхового ринку для країн з перехідною економікою, зокрема й для України [2].

Український страховий ринок на теперішній час перебуває на стадії інтенсивного розвитку. Досліджуючи ринок ми можемо спостерігати зменшення кількості страхових компаній, а також поліпшення асортименту та якості страхових послуг, які вони надають. На даний час у фінансовій системі України відбуваються вагомі регуляторні зміни, в результаті чого, регулювати роботу страховиків починає НБУ, що дозволить у свою чергу у відкритому доступі переглянути звітність компаній та надасть надію на зростання якості діяльності учасників страхового ринку.

Питанням розвитку страхового ринку займалися багато зарубіжних та вітчизняних вчених, серед яких: Александрова А.А., Андреева О.І., Джгуччі Р., Базилевич В.Д., Мних М.В. та багато інших. Однак, враховуючи нові види ризиків та зміну умов навколишнього середовища виникає потреба в подальшому дослідженні.

В Україні темпи зростання страхового ринку, порівняно з західними країнами є незадовільними, це в першу чергу пов'язано з низькою культурою потенційних страхувальників, а також недовірою до страхових компаній, недостатнім рівнем платоспроможності населення. Також існує проблема збалансованості взаємодії між учасниками українського страхового ринку та регулюючими державними органами влади.

Станом на 1 вересня 2022 року на ринку працює 140 страховиків, 13 з яких – компанії зі страхування життя. Усі страховики є ліцензіатами.

У січні-лютому 2022 року з початку війни з ринку пішло 5 страховиків-учасників сегменту non-life:

- 3 страховики – після анулювання ліцензій (як захід впливу);
- 1 страховик – після анулювання ліцензій за заявою;

– 1 страховик, який був у січні 2022 року включений до ДРФУ, проте так і не надав жодної ліцензії на здійснення страхової діяльності.

Станом на 22.09.2022 року у 3 страховиків тимчасово зупинені ліцензії на здійснення страхової діяльності, 1 страховику анульовано ліцензію [3].

Кількість страхових компаній щорічно скорочується, причому зменшується як кількість СК «non-life» так і СК «life», більш наглядно можна побачити на рисунку 1.

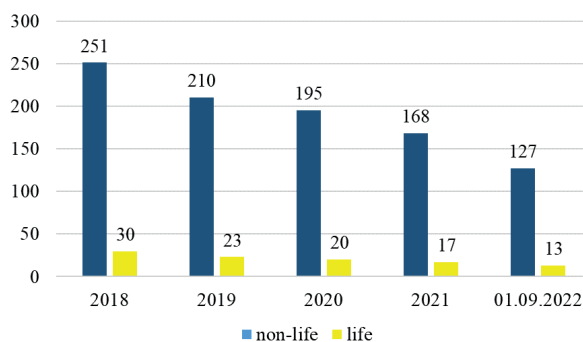

Рис. 1. Динаміка кількості страхових компаній в Україні протягом 2018-2022 рр.

Таким чином ми можемо спостерігати стрімке зниження кількості страхових компаній в Україні. Регулятор (Національний банк України) пояснює таке стрімке зниження тим, що ринок страхування залишили компанії, які не були активними та відмовились від ліцензій.

Ще одним важливим критерієм оцінки стану страхового ринку є показник концентрації страхового ринку за надходженнями валових страхових премій. Незважаючи на значну кількість страхових компаній, фактично на страховому ринку основну частку валових страхових премій акумулюють страхові компанії «non-life» та «life». Така висока концентрація вказує на те, що на вітчизняному страховому ринку працює велика кількість страхових компаній, частина з яких не здатна надавати якісні страхові послуги, розраховуватися за власними зобов'язаннями та взагалі конкурувати за хоча б невеликий сегмент ринку, а тому виникають питання стосовно прозорості та законності діяльності таких страховиків в Україні. Також можна спостерігати, що після регуляторних змін, які відбулися на страховому ринку України в 2020 році, НБУ буде дещо «жорсткіше» контролювати діяльність страховиків, тому існує значний «запас», як таких схемних страховиків, у сторону подальшого кількісного зменшення українського страхового ринку.

Національний банк України прагне за допомогою регуляторної функції вибудувати сильний страховий сектор, спроможний якісно виконувати свою головну функцію – захищати населення та бізнес від ймовірних збитків у разі настання страхових подій. Для цього планується запровадити моделі регулювання страхового ринку у відповідності до Європейських країн. Це в першу чергу пов'язано з тим, що страхові компанії належать до високо ризикових фінансових установ, тому потрібно більше уваги приділяти регулюванню та впровадити оновлені нормативно-правові документи.

Національний банк України планує оновити обов'язкові нормативи для страховиків. Такий крок спрямований на забезпечення належного рівня платоспроможності та ліквідності страхових компаній, зниження рівня ризиковості операцій, підвищення якості активів та посилення фінансової стабільності на ринку страхових послуг. Насамперед пропонується змінити: порядок визначення нормативного та фактичного запасу платоспроможності; порядок розрахунку нормативу якості активів шляхом включення до його складу суми кредиторської заборгованості за страховими виплатами; підхід до включення активів, розміщених у банку, до складу прийнятних активів та врахування до прийнятних активів дебіторської заборгованості; обмеження на врахування відстрочених аквізиційних витрат; вимоги до мінімальної величини нормативу платоспроможності та достатності капіталу.

НБУ планує оновити вимоги до прозорості учасників ринку, аналогічно до вимог для банків. Національний банк розглядає можливість перегляду обсягів звітності, скасування застарілих форм, зміни періодичності подання певних форм звітності та запровадження вимог щодо подання виключно електронної звітності [1].

Таким чином, можемо зробити висновок, що для сучасної України прискорення розвитку страхування як механізму захисту населення стає особливо значущим. Перспективи розвитку та вдосконалення страхового ринку в Україні безпосередньо будуть залежать від можливості більш активної участі держави у дієвому розвитку страхової сфери, це у свою чергу допоможе зацікавити іноземних інвесторів до започаткування або розширення власного бізнесу в Україні. Завдяки регулюванню страхових компаній за допомогою НБУ очікується підвищення рівня таких показників, як: ліквідність, стійкість страхових компаній; посилення конкуренції на ринку страхових послуг; забезпечення високих стандартів захисту прав споживачів страхових послуг та власників полісів; прозорості функціонування ринку страхування.

Література:

1. Гладчук О.М. Стан та перспективи розвитку співпраці банків і страхових компаній у процесі ринкових перетворень. Фіскальна та

монетарна політика економічного розвитку України : монографія / за заг. ред. П. О. Нікіфорова, І. Я. Ткачук. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. С. 167–188

2. Євченко Ю. В. Страхування в країнах з ринковою економікою (використання світового досвіду в умовах України). Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. Київ, 2007. URL: <https://forinsurer.com/public/07/04/20/3051>.

3. Статистика страхового ринку України. URL: <https://forinsurer.com/stat>.

УДК: 336.76

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

О. О. Другов,

*Національний університет «Львівська політехніка»,
oleksiy.druhov@gmail.com*

В. Т. Другова,

Львівський національний університет ім. Івана Франка

Очікування економічної рецесії, підняття ставок центральними банками та війна в Україні обвалили фінансові ринки та принесли чималі збитки інвесторам. Очікування на наступний рік також, переважно негативні. Разом із тим, ціни на деякі активи значно знизились. Акції американських компаній зараз можна купити на 10-80 % дешевше, аніж рік тому. Біткоїн знизився в ціні утричі – з 60 до 20 тисяч доларів за одиницю.

Деякі активи навпаки зросли – нерухомість в США зросла на 20 %. Навіть в Україні, у західних областях ціни на новобудови виросли порівняно з довійськовим періодом. Єврооблігації України навпаки, знизились у ціні на 60-80 %. То що ж буде далі, і куди варто зараз інвестувати кошти, не ризикуючи їх втратити? Ми хочемо навести основні поради щодо здійснення інвестицій враховуючи ситуацію на світових фінансових ринках. А також окремо виділити поради, які інвестиційні інструменти є доступними та найбільш привабливими для інвестування в Україні.

Отож, наводимо загальні поради щодо інвестування на світових фінансових ринках [1]:

1. Зараз не варто інвестувати у ризикові активи, тільки тому, що вони здешевшали. Враховуючи неприглядні перспективи розвитку світової економіки, деякі компанії, акції яких суттєво втратили в ціні, можуть просто збанкрутувати, а деякі криптоактиви припинити своє існування.

2. Є сенс інвестувати у диференційовані інструменти на фондовому ринку – ETF. Рекомендуємо SPDR S&P 500 ETF Trust – ETF на індекс S&P 500 (500 найбільших компаній США – втратив 20 % своєї вартості) та Invesco QQQ Trust Series 1 – ETF на 100 найбільших компаній NASDAQ (втратив 30 % своєї вартості). Ці фонди, у будь-якому разі відновлять свою вартість та будуть рости й далі, як тільки економічна

ситуація почне стабілізуватись. Тобто ви точно заробите 20-30+ % на свої інвестиції.

3. Можна інвестувати у нерухомість в Україні. Зважаючи на те, що зараз майже немає нових проєктів, а собівартість будівництва драматично зростає, через два-три роки вартість новозбудованого житла буде значно вище, аніж зараз. Разом з тим, потрібно дуже ретельно підбирати забудовника, щоби мінімізувати ризик того що будинок можуть недобудувати.

4. Ми, зазвичай, не рекомендуємо інвестувати у валюти окремих країн чи союзів. Це швидше диференціація нашого кешу. Та у випадку, якщо євро знизиться до рівня 0,9 долара США, є сенс розглянути можливість вкладення частини коштів у валюту Євросоюзу.

Після уведення жорстких обмежень на виведення з України коштів, пов'язаних із необхідністю збалансування платіжного балансу та стабілізації золото-валютних резервів в Україні, не усі світові інвестиційні інструменти зараз доступні для інвестування у межах України. Наведемо рейтинг тих доступних із них, які можуть зараз принести найбільший дохід українським інвесторам. Ураховуючи також рівень ризикованості цих інвестицій. Наводимо ТОП-5 інвестиційних можливостей у порядку збільшення їх привабливості [2].

5 Місце. Депозити українських банків. Дохідність до 20% річних у гривні. Сума – від 1000 гривень. Потрібно сплатити податки (19,5%). Ризик: низький. Існує ймовірність банкрутства деяких банків, але тоді кошти будуть виплачені через Фонд гарантування вкладів у повному обсязі.

4 Місце. Українські ОВДП на вторинному ринку. Дохідність до 22% річних у гривні, без сплати податків. Можна придбати у банків та брокерів. Сума придбання – від 50 тисяч гривень. Ризик: середній. Потрібно враховувати потенційну можливість їх реструктуризації при погіршенні подальших надходжень дохідної частини Державного бюджету.

3 Місце. Індекс S&P 500 (SPY ETF) – 500 найбільших компаній США. Дохідність – до 20% у доларах США протягом наступних 12 місяців. Сума інвестицій – від 360 доларів США. Ризик: середній. При рецесії у США дохід може бути менший. Потрібно мати відкритий брокерський рахунок із коштами на ньому.

2 Місце. Індекс NASDAQ-100 (QQQ ETF) – 100 найбільших технологічних компаній що торгуються на біржі NASDAQ. Дохідність – 20-30% у доларах США у найближчих 12 місяців. Ризик: середній. При рецесії у США дохід може бути менший. Сума придбання – від 260 доларів США. Потрібно мати відкритий брокерський рахунок із коштами на ньому.

1 Місце. Депозит під купівлю валюти «Від НБУ». Купівля долара або євро на міжбанківському ринку з подальшим вкладенням на

депозит від 3 місяців в українських банках. При курсі на готівковому ринку – 40,5 гривень за долар (купівля відбувається по курсу приблизно 37,5 гривень за долар США) дохідність складає 32% річних у доларах США (приблизно 8% за три місяці). Ризик: низький. Уся сума депозитів в українських банках зараз покривається Фондом гарантування вкладів. Сума інвестицій – від 100 доларів США

Загалом же, якщо ви плануєте інвестувати самостійно, ви можете користуватись своїми знаннями та досвідом. Якщо ж ви відчуваєте невпевненість через брак знань у цій сфері, тоді ви можете скористатись послугами фінансових консультантів. Фінансовий консультант – це професійна особа яка консулює свої клієнтів щодо правильного управління їх капіталом та інших грошових питань. Залежно від сфери їхньої компетенції, фінансові консультанти можуть допомогти вам із чим завгодно: від складання повного плану пенсійних накопичень із доданням до нього часовим графіком або просто відповіді на запитання про страхування життя.

Найняти фінансового консультанта часто є хорошою ідеєю, оскільки він допоможе вам [3]:

- покращити управління особистими фінансами – краще контролювати витрати та збільшити ваші заощадження;
- створити фінансову подушку і не бути залежними від життєвих обставин, що постійно змінюються;
- дохідно та з помірним рівнем ризику інвестувати ваші заощадження, примножуючи їх;
- фінансово підготуватись до важливих життєвих подій – придбання автомобіля, нерухомості, весілля та іншого;
- краще зрозуміти фінансову ситуацію та знайти відповіді на фінансові запитання, що вас цікавлять.

Послуги фінансових консультантів є платними, але виконання їх фінансових порад дозволить у разі окупити усі витрачені кошти.

Література:

1. Куди зараз варто інвестувати кошти? – URL: <https://softinvestgroup.com/blog/kudy-zaraz-var-to-shnvestuvaty-koshty/>
2. Топ-5 інвестицій жовтня 2022. – URL: <https://softinvestgroup.com/blog/top-5-investytsiy-zhovtnya-2022/>
3. Хто такий і для чого потрібний фінансовий консультант? – URL: <https://softinvestgroup.com/blog/khto-takyy-i-dlya-choho-potribnyy-finansovyy-konsultant/>

УДК: 336.71

РОБОТА БАНКІВ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ

О. П. Зубенко,

*Державний податковий університет (м. Ірпінь),
sasha19092001@gmail.com*

О. В. Новицька,

*Державний податковий університет (м. Ірпінь),
ov.novitska@ukr.net*

На теперішній час у нашій країні триває війна, тому важко сказати точну кількість втрат, яку понесла економіка. Але саме економіка може виграти війну. Саме тому ми бачили як з перших днів було стрімке пристосування економічних процесів до умов воєнного періоду.

Головним фактором, що має вплив на економіку України являється стабільність роботи банківської системи, тобто збереження ліквідності та продовження кредитування.

Щоб не було паніки серед населення та зберіглась довіра до банківської системи НБУ усі дії спрямувало на підтримку стабільності банківської системи та безперервності платежів. Це мало велике значення для економіки, населення та бізнесу, щоб швидше адаптуватися до нових умов.

Для такої цілі Національним банком України було зафіксовано офіційний курс, введено валютні обмеження та закріплено облікову ставку величиною 10 %, також було запроваджено різні додаткові інструменти, щоб підтримати ліквідність банківської системи. На початку війни ці заходи допомогли пройти всі випробування нових складних умов фінансової системи, що зміцнило її.

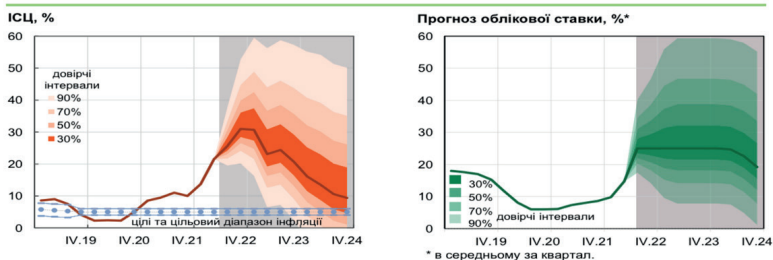
Вже у червні 2022 року Національним банком було підвищено облікову ставку до 25%. Як на мій погляд, це була досить різка дія, але в той же час, необхідна. Це допоможе понизити тиск на валютному ринку та на міжнародні резерви, а також в деякій мірі підвищить привабливість гривневих активів.

Внаслідок ефектів війни інфляція перевищить 30% цього року, але у 2023-24 рр. сповільниться, хоча і залишатиметься вище цілі НБУ в 5% [1].

Економіка скоротиться на третину у 2022 році та лише частково нівелює втрати у 2023–2024 роках. Ураховуючи значні втрати вироб-

ничого та людського потенціалу, а також нижчі, але усе ще актуальні безпекові ризики, темпи відновлення економіки у 2023–2024 роках становитимуть близько 5–6% на рік [1].

Тривалий період цінового тиску та переважання інфляційних ризиків зумовлюють необхідність високої облікової ставки

Показники	2021	2022	2023	2024
Реальний ВВП, зміна у %	3.4	-33.4	5.5	4.9
ІСЦ, зміна у %	10.0	31.0	20.7	9.4
Базовий ІСЦ, зміна у %	7.9	24.5	12.4	2.6
Сальдо поточного рахунку, млрд. дол.	-3.2	6.4	-3.9	-8.8
Міжнародні резерви, млрд. дол.	30.9	20.8	21.2	28.7

Рис. 1. Інфляційний звіт за липень 2022 року [1].

Головними ризиками такого прогнозу може бути довший час визвольних дій від російських окупантів і недостатні економічні заходи для стабільності роботи фінансів на макрорівні.

Від початку війни зросли обсяги проблемних кредитів. Це було спричинено низькою платоспроможністю позичальників, також більшість втратило іпотечне чи заставне майно, саме на придбання якого було взято кредитну позику.

Однією з перших законодавчих ініціатив було введення «кредитних канікул». Їх суть: протягом воєнного стану та 30 днів після його завершення позичальник у разі прострочення звільняється від штрафу, а також нарахувань за ст. 625 Цивільного кодексу України (3% річних та інфляційні втрати) [2].

Тобто, під час воєнного стану повернення кредиту залишається необхідним зобов'язанням, як і сплата відсотків по кредиту. Проте, в разі коли позичальник не в змозі у визначений термін погасити кредитну позику чи відсотки, банк не може стягувати штраф. Це застосовується до бізнес-кредитів та споживчих.

Для підтримки позичальників банки запровадили також відтермінування повернення кредитної позики, в разі коли строк повернення збігся із воєнним станом.

Станом на липень 2022 року Верховна Рада прийняла законопроект, який стосується підтримки позичальників, якщо їх майно було пошкоджене чи знищене внаслідок воєнних дій.

В даному проекті було вказано два варіанти підтримки позичальників, а саме: прощення кредитів та замороження цих кредитів.

Вищевказані варіанти не можуть поширюватись на бізнес кредити, а стосуються виключно споживчих кредитних позик.

Банки досить успішно впоралися з викликами для операційної діяльності, що виникли в перші місяці повномасштабної війни. Загалом у країні зараз працюють понад 85% відділень великих банків порівняно з 55% на початок березня [3].

Коли мова стосується поновлення роботи банківських відділень, в першу чергу це забезпечується коли здоров'ю та життю клієнтів та працівників немає ніяких загроз. Дистанційний режим роботи був налагоджений ще від початку кризи під час ковіду. Тобто дистанційно можна забезпечити більшу частину функцій банків. На початку воєнних дій НБУ забезпечив регулювання процесу роботи банків у використанні хмарних сервісів. У теперішній час банківська система України працює на високому та досить розвиненому цифровому рівні.

Після розгортання воєнних подій попит на кредитні позики був знижений зі сторони населення.

Проте попри воєнні ризики, показники рівня ліквідності є досить високими. Через гривневі кошти населення на вимогу, обсяги коштів клієнтів у банківських установах був підвищились. Але обсяги коштів корпорацій в іноземній валюті, помітно знизилися під час війни.

Наша банківська система залишається стабільно ліквідною навіть у незвичайних та небезпечних умовах. Розгортання воєнних подій, початкова нестабільність у роботі банківської системи та міграція, все це могла суттєво вплинути на швидкий відтік коштів клієнтів та знизити показники ліквідності банківських інфраструктур. Українська банківська система виявилася дуже стійкою та ефективною, саме це укріплює економічний фронт країни.

Отже, ми не можемо точно говорити, які саме наслідки та показники матиме економіка після закінчення війни, проте зараз запроваджуються всі процеси задля її стійкості. Національний банк України чітко старається прорахувати всі ризики банківської системи, щоб уникнути негативних наслідків.

Банківська система сьогодні є надзвичайно важливою для противаги дій російських окупантів, тому кожен з нас має вірити у її надійність та ефективність.

Література:

1. Офіційний сайт. Національний банк України. Інфляційний звіт, липень 2022 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-lipen-2022-roku>.
2. Кобець Ірина. Економічна правда. Кредити та іпотека під час війни. 2022 рік. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/19/689328/>.
3. Матузка Ярослав. НАБУ. Що відбувається з українськими банками під час війни. 2022 рік. URL: <https://nabu.ua/ua/yaroslav-matuzka.html>.

УДК: 330.321 (678)

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

**А.О. Івашко,
Ю. Ю. Вергелюк,**
*Державний податковий університет,
Ivashko732@ukr.net*

Напад російської федерації на територію України викликав низку проблем, що негативно вплинули на соціально-економічну стабільність в країні. Внаслідок зміни таких макроекономічних показників як ВВП, інфляція, бюджетний дефіцит та золотовалютні резерви, конкурентоспроможність національної економіки суттєво знизилась в порівнянні з довоєнним часом. Ці показники також вплинули на інвестиційну привабливість України, що є загрозою стагнації економіки та сповільнення темпів її розвитку, адже зниження довіри як вітчизняних так і іноземних інвесторів зупинить реалізацію інвестиційних проєктів.

Внутрішні ризики розвитку економіки України, пов'язані спочатку з подіями на Донеччині та Луганщині, а пізніше майже на всій території України призводять до зменшення ефективності та скорочення виробництва в регіонах, погіршення умов залучення зовнішнього фінансування, зростання видатків бюджету на фінансування силових відомств і відновлення зруйнованої інфраструктури. Внаслідок непрямої дії цього чинника поглиблюються існуючі соціально-економічні диспропорції, прискорюється спад валового внутрішнього продукту, скорочення об'ємів промислового виробництва, зовнішньої торгівлі, зниження обсягів освоєння капітальних інвестицій в умовах впливу інвестиційних капіталів з огляду на відсутність гарантій безпеки для інвестора та високий ступінь ризику [5].

Пряма дія збройних формувань у східних регіонах чинить не менший негативний вплив на національну економіку. Так, на захоплених територіях Донецької та Луганської областей, промисловість яких формувала понад 20% ВВП пошкоджені об'єкти інфраструктури, соціальні об'єкти й системи життєзабезпечення. Майже 75% виробничих підприємств Донецької області знищені або зруйновані внаслідок бойових дій [6].

Проте, за даними міжнародних індексів інвестиційної привабливості економіки України, продовжують діяти і інші «не воєнні» ключові перепони для її розширення на макрорівні, зокрема – високий рівень корупції й відсутність боротьби з нею, недосконалість законодавства, відсутність реформ (судової, земельної), а також брак фінансових та податкових стимулів для інвесторів. На мікрорівні проблемами, що гальмують приплив інвестицій у вітчизняну економіку, є: недосконалість нормативно-правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання, складність бюрократичних процедур оформлення бізнесу, непрозорість ухвалення інвестиційних рішень та недооцінка активів підприємств, значний тіньовий сектор економіки, низька ділова культура ведення бізнесу та неефективність антимонопольного регулювання [5].

Проаналізувавши основні проблеми, які гальмують розвиток національної економіки, можемо визначити шляхи їх подолання та підвищення інвестиційної привабливості України. Очевидно, що будь-які воєнні дії – це велика перешкода для будь-яких інвестицій, тому необхідно сформулювати та реалізувати стратегію, яка допоможе вирішити збройний конфлікт між Україною й росією та забезпечить добробут населення, що дозволить стабілізувати умови ведення бізнесу. Також це вплине на мінімізацію інвестиційних ризиків, що гарантуватиме безпеку вкладів інвесторів. Наступним кроком є удосконалення законодавства в інвестиційній сфері, адже наразі йому характерні непослідовність та неврегульованість, що створить сприятливі умови інвестування для іноземних інвесторів.

Україна отримує досить велику кількість міжнародної технічної допомоги, яка допомагає збільшити наші зовнішньоторговельні можливості, підвищити інвестиційну діяльність та реформувати державний сектор. Було б доцільно створити системи моніторингу, які б дозволили нашим партнерам уважно стежити за тим, як ця допомога використовується, і в разі необхідності запроваджувати штрафи [3].

Зниження темпів інфляції та стабілізація курсу національної валюти, що можливо за рахунок ефективного бюджетного регулювання (контролю над виконанням дохідної та видаткової частини бюджету й зменшення реального дефіциту бюджету до 1–2% ВВП) та мінімізації боргового тягаря держави. Разом з тим, інфляційні очікування унеможливають середньострокове прогнозування валютного курсу, збільшуючи фінансово-економічну невизначеність. Для підтримання курсу національної валюти варто обмежити відтік іноземної валюти за кордон, контролюючи зовнішньоекономічну діяльність та операції з цінними паперами [1, с. 3].

Поліпшити інвестиційний клімат України можна через значне зменшення хабарництва, покращення бізнес-клімату та стимулювання

розвитку малого та середнього бізнесу, зменшення згубного впливу корупції, згубних корупційних принципів діяльності, які мають місце зараз. Для інвесторів є важливими показники суспільного благополуччя громадян України, тому їх потрібно поліпшувати. Чим краще соціальне забезпечення, державна допомога та рівень зайнятості, тим більше Україна буде приваблювати іноземних інвесторів [3].

Удосконалення банківської системи та фінансового забезпечення передбачає збільшення частки іноземного капіталу у банківському секторі. Збільшення кількості іноземних банків в Україні сприятиме притоку іноземного капіталу. Водночас, це потребує підвищення надійності банківської системи з боку Національного банку України [2].

Залучення іноземних інвесторів до приватизації стратегічних об'єктів економіки, адже більшість іноземних інвестицій забезпечують саме іноземні інвестори завдяки участі у приватизації українських підприємств. Для ефективної участі стратегічних інвесторів в українській приватизації треба відмовитися від ручного управління економікою, збільшити роль саморегулятивних організацій, прийняти зрозуміле приватизаційне законодавство [4, с. 60].

Для ефективного формування інвестиційної політики необхідно враховувати інвестиційний потенціал та можливості регіонів. Наприклад, в Західних регіонах слід розвивати проекти, які пов'язані з туристичною та курортно-розважальною сферою. Для Східного регіону оновити або покращити технічне оснащення шахт використовуючи екологічно чисті технології, розвивати металургійну та машинобудівну галузі. Центральна Україна може стати центром розвитку ІТ-технологій, а Південні регіони цікаві для інвестування в портове господарство та розвиток оздоровчих культурно-туристичних комплексів.

Таким чином, для підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної діяльності України необхідно вирішити збройний конфлікт на території України, покращити умови та соціальні стандарти населення, внести певні зміни в державне регулювання інвестиційної діяльності та розкрити підприємницький потенціал враховуючи можливості кожного регіону.

Література:

1. Берестейко В.М. Оптимізація інвестиційної політики як основа забезпечення стійкого економічного зростання в Україні. *Демократичне врядування : наук. вісн.* 2019.
2. Вергелюк Ю. Потенціал використання блокчейн технологій на фінансовому ринку. *Економіка та суспільство.* 2022. № 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-15>
3. Інвестиційний клімат України. Міністерство закордонних справ України. URL : <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/economic-cooperation/invest-climat> (дата звернення: 21.10.2022).

4. Коваль Н. О. Проблеми та шляхи покращення інвестиційної діяльності в економіці України. *Економічний аналіз: зб. наук. Праць*. 2018. С. 56–63

5. Махортих Д.О. Щодо тенденцій розвитку економіки України у 2014-2015 рр. *«Економіка»*. №32. URD: <http://www.niss.gov.ua/articles/1635/>.

6. Мотриченко В.М. Інвестиційна привабливість України: стан та шляхи активізації. *Фінансовий простір*. 2015. №4 (4).

УДК: 65.011.1

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВ

Н. С. Козій,

*Державний податковий університет,
globa.nataliya@ukr.net*

І. В. Кирик,

*Державний податковий університет,
vania.kyryk111@gmail.com*

Основою економічного зростання підприємств в сучасних мінливих умовах є лише ціленаправлене формування інноваційного потенціалу та ефективне його використання для забезпечення їх сталого економічного функціонування. Воно забезпечується здатністю до впровадження інновацій на ґрунтуючись на основі нових знань та отриманої інформації від здійснення підприємницької діяльності, підвищення інтелектуального капіталу та збільшення його ринкової вартості як на національному, так і на міжнародних ринках. Тому однією з ключових та необхідних етапів стратегічного управління суб'єктом господарювання є ефективна розробка інвестиційної стратегії.

Інвестиційна стратегія – «це система цілей визначених на довгостроковий період інвестиційної діяльності суб'єкта господарювання, що окреслені загальними завданнями його розвитку та інвестиційною ідеологією, а також вибору найефективніших напрямків та методів їх досягнення». Тобто це сукупність визначених правил для прийняття рішення та перелік рішень, що визначає шляхи акумулювання, накопичення і використання фінансових ресурсів. На думку науковців саме, від рівня прогнозованості економіки визначаються можливості фінансового планування як на довгостроковій, так і короткостроковій основі [1].

Під впливом чинників зовнішнього і внутрішнього середовища, вона виступає ефективним інструментом управління інвестиційною діяльністю підприємства, ринкового регулювання та контролю з боку держави, кон'юнктури інвестиційного ринку та пов'язаних з ними невизначеностей.

Охарактеризуємо, головні передумови формування інвестиційної стратегії. Насамперед це загальна стратегія економічного розвитку підприємницької структури. Їх притаманний підпорядкований характер і

узгодженість по основних цілях та етапах впровадження. Тобто в цьому випадку інвестиційна стратегія в цьому випадку визначається, як важливий напрямок гарантування ефективного розвитку суб'єкта господарської діяльності відповідно до обраної загальної економічної стратегії.

Ще однією необхідністю формування інвестиційної стратегії підприємницької структури викликана впливом зміни зовнішнього інвестиційного середовища. Швидкі темпи зміни макроекономічних показників, що впливають на інвестиційну діяльність підприємства, швидкість технологічного розвитку, коливаннями кон'юнктури ринку, вітчизняної інвестиційної політики та загальних форм державного регулювання не можуть забезпечити якісне управління інвестиційною діяльністю, якщо не застосовувати новітніх механізмів і аспектів, що будуть пристосовані до таких умов. Інвестиційна стратегія забезпечує відповідну програму організаційної поведінки у контексті здійснення найбільш суттєвих стратегічних рішень інвестиційної діяльності [5].

Наступним не менш важливим етапом, виступає розробка інвестиційної стратегії, основна її роль полягає в [2]:

- забезпеченні ефективного механізму реалізації довгострокових загальних та інвестиційних цілей економічного та соціального розвитку підприємства в майбутньому періоді, загалом та окремих його структурних одиниць;

- реальній оцінці інвестиційної спроможності підприємства;

- гарантуванні швидкого впровадження нових перспективних інвестиційних можливостей, що формуються у процесі динамічних змін чинників зовнішнього інвестиційного середовища;

- прогнозуванні можливих варіацій розвитку неконтрольованих підприємством ризиків зовнішнього інвестиційного середовища та мінімізації можливих негативних наслідків для діяльності суб'єкта господарювання;

- характеристиці основних порівняльних переваг підприємства з його конкурентами в інвестиційній діяльності;

- забезпеченні чіткого взаємозв'язку стратегічного, тактичного й оперативного управління інвестиційною діяльністю підприємства.

В основі розробки інвестиційної стратегії лежить сучасна концепція «стратегічного менеджменту». Вона показує чітке стратегічне позиціонування підприємства (включаючи і інвестиційну її позицію), зображене в системі принципів і основних цілей його існування, механізмах безпосередньої взаємодії суб'єкта й об'єкта управління, а також між елементами господарської та організаційної структури і формах пристосування до мінливих умов зовнішнього середовища [3].

Також вона керується основними принципами системи стратегічного управління. Зокрема, до таких принципів, що забезпечують підготов-

ку і прийняття стратегічних інвестиційних рішень у процесі розробки інвестиційної стратегії, можна віднести[4]:

- принцип інвайронменталізма- підприємство розглядається як певна система відкритого типу для активної взаємодії з чинниками зовнішнього інвестиційного середовища;

- принцип відповідності – виступаючи складовим елементом загальної стратегії розвитку організації, вона носить підлеглий характер по відношенню до загальної;

- принцип інвестиційної заповзятливості і комунікабельності – забезпечує активний пошук важливих інвестиційних зв'язків по всіх сферах і напрямках інвестиційної діяльності;

- принцип інвестиційної альтернативності і гнучкості, тобто кожна інвестиційна стратегія має формуватися з урахуванням пристосовуваності до змін, що можуть здійснювати вплив із зовнішнього інвестиційного середовища;

- інноваційний принцип – потрібно розуміти як головний механізм впровадження технологічних нововведень, що акумулюють зростання рівня конкурентоспроможності підприємства на ринку;

- принцип мінімізації інвестиційного ризику – практично всі можливі ключові рішення що стосуються інвестиційної діяльності, які приймаються в процесі розробки інвестиційної стратегії, в тій чи іншій мірі варіюють рівень інвестиційного ризику.

Отже, можемо зробити висновок, що розробка та впровадження інвестиційної стратегії в мінливих умовах бізнес-середовища є досить складним процесом, тому при здійсненні цих процесів потрібно враховувати всі деталі та можливі ризики, для того щоб зробити дійсну оцінку інвестиційних можливостей суб'єкта господарювання, та гарантувати максимальне використання його внутрішнього інвестиційного потенціалу.

Література:

1. Korneev V. V., Khodzhaian A. A., Vergeluk Yu. Yu., Koverninska Yu. V. Monetary policy: regulatory news and change in the movement of financial flows. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2019. Vol. 4, № 31. P. 375-384. URL: <http://ir.nusta.edu.ua/jspui/handle/doc/4425?locale> (дата звернення 06.10.2022).

2. Добриніна Л. В. Підприємство як учасник фінансового ринку, його інвестиційні стратегії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 23(1). С. 80-83. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvumevcg_2019_23\(1\)_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvumevcg_2019_23(1)_18) (дата звернення 06.10.2022).

3. Сігаєва Т.Є. Вдосконалення напрямків формування інвестиційної стратегії інноваційного підприємства. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2019. № 4. С. 221-226. URL:

<https://cyberleninka.ru/article/n/vdoskonalennya-napryamkiv-formuvannya-investitsiynoyi-strategiyi-innovatsiynogo-pidpriemstva> (дата звернення 06.10.2022).

4. Приб К.А. Інвестиційна складова управління розвитком підприємства. *Інтелект XXI. Інвестиційно-інноваційна діяльність*. 2015. № 1. С. 77–85.

5. Sorochak O. Kvak S. The Model for Selection of Innovation and Investment Strategy of Machine-Building Enterprises: Practical Aspect. *Marketing and management of innovations*. 2020. № 2. С. 68-84. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/3e11/ddcc0f3ae62484b0785cf2303eb14eff4af7.pdf> (дата звернення 06.10.2022).

УДК: 336.7(477)

ФІНАНСОВИЙ РИНОК ЯК ОСОБЛИВА СКЛАДОВА, НЕВІД'ЄМНА УМОВА ТА РЕЗУЛЬТАТ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

В. М. Коваленко,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
vkovalenko29@ukr.net*

А. В. Козицький,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
andriikozytskyi@gmail.com*

С. В. Коваленко,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
skovalenko1@gmail.com*

Розвиток фінансової системи, яка за своєю економічною сутністю відображає особливу сукупність економічних відносин, що пов'язані з формуванням і використанням фінансових ресурсів, передбачає необхідність удосконалення фінансової діяльності економічних одиниць на різних рівнях її організації.

Фінансова система, як і всяка інша система, включає низку взаємоз'язаних між собою структурних складових, що забезпечують її цілісність та повноцінне функціонування. До їх переліку, виходячи з глобальних тенденцій структуризації національних економік світу, відносять окремі підсистеми, сектори (підсектори) та інституційні одиниці економіки. До переліку останніх відносять економічні одиниці, що складають основу фінансової системи та представлені юридичними й фізичними особами, які у процесі своєї економічної діяльності, з об'єктних та суб'єктивних причин недоотримують необхідні обсяги фінансових ресурсів. У результаті цього мають місце значні диспропорції у фінансовому забезпеченні та можливостях розвитку окремих секторів (підсекторів) економіки, окремих галузей (видів діяльності) та територій.

Для подолання зазначених та багатьох інших проблем в організації економічної діяльності суб'єктів економіки у фінансовій системі ринкової економіки передбачено особливу підсистему, яка носить обслуговуючий (допоміжний) характер в частині формування та використання їх фінансових ресурсів. Роль такої підсистеми виконує фінансовий ринок, основне призначення якого полягає у забезпеченні ринкового руху

фінансових ресурсів, як у межах національних економік так і на міжнародному рівні, з метою подолання їх дефіциту та збалансування доходів і витрат корпорацій, центральних і місцевих органів влади, домашніх господарств тощо.

Для економіки України з її високою залежністю від стану світової економіки, постійно виникаючими зовнішніми та внутрішніми потрясіннями й шоками, розвиток фінансового ринку можна розглядати як додаткові можливості суб'єктів економіки щодо фінансового забезпечення їх економічної діяльності.

Фінансовий ринок є предметом численних наукових пошуків зарубіжних та вітчизняних вчених. У науковому доробку вчених можна відзначити дослідження еволюції розвитку фінансового ринку, його економічної природи, проблем організації та удосконалення, нормативно-правового забезпечення та державного регулювання тощо. Однак фінансовий ринок як особливо складна та динамічна підсистема фінансової системи під впливом різного роду чинників зазнає постійних змін. У зв'язку з цим, постійно виникає потреба в уточненнях наукових дефініцій та підходів щодо його досліджень.

В економічній літературі фінансовий ринок, як теоретичне узагальнення окремих видів ринків (капіталу, фінансових інструментів, фінансових послуг тощо), розглядають у контексті розуміння фінансової системи або поза її межами.

До переліку визначень фінансового ринку, що підтверджують його причетність до фінансової системи можна віднести:

– форма організації руху фінансових ресурсів, що розкриває суть фінансових відносин по законах попиту і пропозиції. Фінансовий ринок, з одного боку, є складовою частиною фінансової системи суспільства, а з іншого, є складовою частиною ринкової економіки в цілому [1, с. 101];

– підсистема економічних відносин купівлі-продажу фінансових активів, у якій формується попит і пропозиція, а також ціни на них з метою фінансового забезпечення національного виробництва [2, с. 21];

– є складовою фінансової системи, механізмом нагромадження, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів країни, що через фінансові інструменти забезпечує трансформацію заощаджень в інвестиційні ресурси та об'єднує фінансові інститути, що направляють потоки грошових коштів від власників до позичальників [3, с. 264];

– сукупність економічних відносин, що виникають між його учасниками при формуванні попиту і пропозиції на специфічні фінансові послуги, пов'язані з купівлею-продажем фінансових активів, які знаходяться у власності економічних суб'єктів національної, регіональної та світової економіки [4, с. 325].

Значно ширшим в економічній літературі є перелік підходів щодо розуміння фінансового ринку поза межами фінансової системи:

– специфічна сфера грошових відносин, що виникають у процесі руху фінансових фондів між державою, юридичними та фізичними особами за допомогою спеціалізованих фінансових інститутів [5, с. 311];

– механізм перерозподілу капіталу між кредиторами та позичальниками за допомогою посередників. Основним товаром на фінансовому ринку виступають готівкові кошти, банківські кредити, цінні папери [6, с. 449];

– сукупність різноманітних ринкових інститутів на яких відбувається торгівля фінансовими активами (іноземною валютою, цінними паперами, кредитами, депозитами, деривативами) [7, с. 431].

Розмаїття визначень фінансового ринку, як специфічної сфери, як окремої системи, окремого механізму чи сукупності фінансових інститутів, свідчать про широту його економічної природи і, водночас, про різні підходи, як у теорії так і на практиці, щодо пошуків можливостей його подальшого розвитку.

Відображені у таблиці 1 показники обсягів торгівлі фінансовими інструментами на ринку цінних паперів України упродовж 2012-2021 років, за рахунок яких можуть покривати нестачу власних фінансових ресурсів суб'єкти економіки, свідчать про доволі стійку тенденцію до скорочення обсягів ринку, отже про певну невпорядкованість фінансової системи, оскільки проблему дефіциту коштів у жодному секторі економіки не подолано, проте активність на ринку проявляє лише держава.

Упродовж 2012-2021 років загальні обсяги реалізованих на фінансовому ринку акцій знизились у 22,6 рази, а їх частка у загальній сукупності цінних паперів скоротилася майже у 4 рази, що свідчить про особливо пасивну практику використання пайових цінних паперів. Очевидно подальше використання пайових цінних паперів отримає своє продовження на фінансовому ринку при підйомі економіки, коли зросте потреба в модернізації діючих та створенні нових виробничих потужностей як у вітчизняних так і закордонних інвесторів.

У 2021 році не отримали застосування векселі та депозитні сертифікати, частки яких у 2010 році, в загальних обсягах реалізованих на фінансовому ринку цінних паперів, відповідно складала 20,51 % та 8,10 %.

Натомість, використання державою боргових цінних паперів, у вигляді облігацій внутрішньої та зовнішньої позики досягло свого історичного максимуму. За досліджуваний період їх частка, при загальному скороченні державних запозичень у 2,7 рази, зросла вдвічі.

Викликає занепокоєння використання підприємствами України корпоративних облігацій, що свідчить про значне скорочення ділової активності реального сектору економіки. Щодо інших, відображених у таблиці 1, видів цінних паперів то їх використання також суттєво ско-

рочено у зв'язку із уповільненням економічної діяльності у різноманітних секторах економіки та скороченням використання основних видів цінних паперів.

Таблиця 1

**Динаміка обсягів та структура торгівлі фінансовими інструментами на ринку цінних паперів в Україні
упродовж 2012-2021 рр.**

Фінансовий інструмент	Рік							
	2012		2015		2018		2021	
	млрд. грн	%	млрд. грн	%	млрд. грн	%	млрд. грн	%
Акції (у т.ч. іноземних емітентів)	15,84	0,63	122,30	5,63	22,28	3,77	0,70	0,16
Векселі	412,10	16,29	29,10	1,34	17,70	3,00	0,00	0,00
Депозитні сертифікати	13,60	0,54	1233,10	56,75	0,00	0,00	0,00	0,00
Державні облігації (внутрішньої та зовнішньої позики)	1217,10	48,11	283,40	13,04	406,40	68,81	446,54	98,80
Облігації місцевих позик	7,50	0,29	2,40	0,11	0,00	0,00	1,92	0,42
Облігації іноземних держав та іноземних емітентів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,34	0,07
Облігації підприємств України	124,90	4,94	53,80	2,48	33,60	5,69	2,40	0,53
Інвестиційні сертифікати	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,01
Інші цінні папери*	738,66	29,20	448,56	20,65	110,62	18,73	0,05	0,01
Усього	2529,70	100,00	2172,66	100,00	590,60	100,00	451,96	100,00

* У переліку інших цінних паперів відображено похідні цінні папери (опціони, ф'ючерси тощо).

Джерело: складено за даними НКЦПФР [8, 9].

Подолати загальне падіння торгівлі цінними паперами упродовж 2012-2021 років, у 5,6 рази не видається можливим без суттєвих змін в економічній та фінансовій політиці держави, зокрема в частині удосконалення фінансової системи.

Подолання негативних тенденцій на ринку цінних паперів, отже поживлення фінансово-кредитних відносин та економічної діяльності в цілому, стане можливим лише за фізичного зростання обсягів виробництва на діючих потужностях реального сектора економіки. Саме виробництво в сучасних умовах може стати локомотивом позитивних зрушень в усіх інших секторах та галузях економіки, а модераторами позитивних змін повинні стати центральні та місцеві органи влади.

Зростання обсягів виробництва поживить товарні ринки, знизить напругу у фінансовому забезпеченні економічної діяльності, сприятиме зниженню інфляції та зміцненню національної грошової одиниці. Це, у свою чергу, сприятиме зростанню активності на ринку цінних паперів, оскільки у суб'єктів господарювання стане значно менше економічних передумов покривати нестачу фінансових ресурсів за рахунок зростання цін на товари чи тарифів на послуги.

Варто також зазначити, що зростання обсягів виробництва та економічної активності загалом, в умовах ринкової економіки, без відповідних змін у фінансовій системі видається надто проблематичним. У зв'язку з цим стає необхідним нормативно-правове упорядкування економічних інтересів (отже економічних відносин) на рівні головних суб'єктів економіки (держави, підприємств та населення), та суб'єктів фінансового ринку (емітентів, інвесторів та посередників).

Це відкриває нові можливості для подолання економічної та суспільно-політичної кризи, що упродовж багатьох років гальмують соціально-економічний розвиток України.

Література:

1. Баранова В.Г. Фінанси : навч. посібник у 2-х част. За заг. ред. В. Г. Баранової. Одеса : Атлант, 2015. Ч. 2. 309 с.
2. Смагін В.Л. Формування та розвиток фінансового ринку в умовах трансформаційної економіки : монографія. Київ : КНЕУ, 2008. 226 с.
3. Смолянська О.Ю., Борисова І.С. Сутність фінансового ринку та його роль у фінансовій системі держави. 2013. С. 261–267.
4. Глущенко А.С. Фінанси : навч. посібник. Львів : “Магнолія 2006”, 2014. 440 с.
5. Галушак В.В. Особливості функціонування фінансового ринку України. Сталий розвиток економіки. Хмельницький. 2012. Вип. 6(16). С. 310–313.
6. Ковальчук С.В., Форкун І.В. Фінанси : навч. посібник. Львів : “Новий Світ 2000”, 2009. 568 с.

7. Фінансовий словник-довідник. За ред. М.Я. Дем'яненка. Київ : ІАЕ УААН, 2003. 555 с.

8. Річні звіти Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL:<https://www.nssmc.gov.ua/about-us/annual-reports>.

9. Інформаційна довідка щодо розвитку ринків капіталу України протягом січня-грудня 2021 року. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights>.

УДК: 330.131.7

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК СУЧАСНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Н. С. Козій,

*Державний податковий університет,
globa.nataliya@ukr.net*

О. О. Якуш,

*Державний податковий університет,
me.yakush@ukr.net*

Ефективне формування конкурентного середовища, функціонування успішних дій усіх учасників економічної системи у теперішніх умовах ринкових відносин не можуть бути цілком передбачені та розраховані, тобто діяльність окремого підприємства завжди супроводжується потенційними ризиками та можливими втратами. Тому в такому випадку формується потреба в певному механізмі, який міг би забезпечити найвигіднішим чином врахувати всі ризики та в подальшому мінімізувати можливі втрати підприємства від їх впливу. Саме таким механізмом виступає ризик-менеджмент або ж система управління ризиком.

Дане поняття, трактується як певна «система управління ризиками на базі процесу їх ідентифікації, подальшої оцінки та аналізу, а також вибору і застосування методів нейтралізації або мінімізації їх наслідків, спрямована на досягнення потрібного балансу між стратегічними цілями підприємства та рівнем можливого ризику, та його оптимізації, для виключення банкрутства підприємства чи його цілковитою ліквідацією, в результаті втрати конкурентоспроможності». Для здійснення ефективного управління підприємством дана система має на меті стати складовим елементом підсистеми менеджменту організації, тобто має бути інтегрована в її загальну політику діяльності та усі плани роботи [1].

Управління ризиками тісно пов'язано як в основному з негативними, так і в деяких випадках позитивними наслідками для діяльності підприємства. Сутність даного процесу полягає у визначенні можливих відхилень від раніше прогнозованих результатів та в управлінні цими відхиленнями для покращення діяльності в майбутньому періоді, мінімізації збитків і поліпшення обґрунтованості подальших прийнятих рішень [2].

Організація системи ризик-менеджмент підприємства має забезпечувати його постійний самоаналіз та самоконтроль. Варто підкреслити, що чим процес моніторингу буде більш деталізований, тим виникає менша необхідність у додаткових перевірках діяльності суб'єкта господарювання. Також важливим аспектом під час здійснення управління ризиками підприємства є оптимальний вибір ефективного механізму попередження, мінімізації та ліквідація чи приймання ризиків, які визначають якість функціонування діяльності підприємства. Не врахування схильності підприємства до ризику може призвести до некерованих наслідків, зокрема кризи та банкрутства. Основними методами зниження ризиковості може відбуватися за допомогою передачі, тобто зовнішніми методами або за допомогою внутрішніх ресурсів – внутрішніми способами [3].

Проведення безперервного аналізу і контролю за виконанням оборонних стратегій і тактики управління ризиками гарантує його результативність, її можна охарактеризувати за кількома параметрами:

- зниження рівня наявних загроз;
- скорочення ступеня негативного впливу ризиків на підприємницьку діяльність;
- підвищення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання.

Відповідно, якщо за результатами аналізу і контролю були виявлені відхилення від визначених стратегічних і тактичних цілей ризик-менеджменту, потрібно вживати заходів щодо виявлення першопричин виникнення подібних відхилень. Наступним кроком є розроблення комплексу відповідних заходів, націлених на вирівнювання ситуації і доведення отриманих результатів управління ризиками до раніше запланованих [4, с.102].

Отримані результати аналізу і контролю потрібно оформляти у формі відповідних звітів про функціонування ризик-менеджменту, що потім надаються керівним органам підприємства. Здійснення організованої системи ризик-менеджменту сприятиме ефективній комплексній роботі з реагування на потенційні ризики і зміцненню рівня конкурентоспроможності підприємницької діяльності. Отже, можемо виокремити найбільш поширені інструменти та методи зниження ризику від здійснення основної діяльності суб'єкта господарювання:

- 1) диференціація ризику між всіма учасниками діяльності;
- 2) здійснення страхування ризику;
- 3) резервування коштів щодо покриття непередбачуваних витрат;
- 4) процес нейтралізації ризиків [5].

Зокрема, диференціація ризиків безпосередньо відбувається ще на етапі планування діяльності окремого підприємства. Тут можна застосувати модель кількісного розподілу, яка базується на дереві прийняття рішень. Таким чином, кожен з учасників несе свою відповідальність за

окрему частку ризику і виконує запланований обсяг робіт відповідно.

Завдяки страхуванню ризику, у разі виникнення страхових випадків, відбувається відшкодування втрат страховими компаніями із спеціальних страхових фондів, які в свою чергу формуються за рахунок страхових платежів, що сплачуються страхувальниками.

Перестраховання – це процес, відповідно до якого частину відповідальності за ризики іншим страховикам страхова компанія передає іншому страховику.

Створення заздалегідь необхідного резерву ресурсів на випадок непередбачуваних витрат дозволяє покрити наслідки ризиків, що інколи виникають в процесі діяльності підприємства [4].

На сьогодні у багатьох великих національних підприємницьких структурах управління ризиками здійснюється але він носить фрагментарний характер. Уніфікація з міжнародним стандартами ризик-менеджменту дозволяє насамперед можливу зміну, в разі необхідності ідеології бізнес-процесів, виконання робіт, підготовки звітності, а також обов'язкову зміну організаційної культури [5].

Отже, можемо зробити висновок, що для здійснення ефективної діяльності підприємства в мінливості умов зовнішнього середовища виникає необхідність у формуванні системи ризик-менеджменту. Його впровадження включає цикл від «аналізу ризику» до «мінімізації ризику» та носить довгостроковий характер, що має на меті отримання додаткових конкурентних переваг, ефективного розвитку підприємства у стратегічній перспективі.

Література:

1. Sosnovska, O., Dedenko, L. Ризик-менеджмент як інструмент забезпечення стійкого функціонування підприємства в умовах невизначеності. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2019, 1(3), 70–79. URL: <https://doi.org/10.32750/2019-0106> (дата звернення 06.10.2022).
2. Лагунова І.А. Сутність та принципи концепції ризик-менеджменту. *Актуальні проблеми державного управління*. 2018. № 1 (53). С. 44–52 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin=ASP_meta&C&2SS21STR=apdy201819 (дата звернення 06.10.2022).
3. Верещагіна Г. В. Впровадження системи ризик-менеджменту на підприємстві в умовах інноваційної діяльності. *Modern economics*. 2018. № 7. С. 41–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2018_7_7 (дата звернення 06.10.2022).
4. Кваша С. М., Голомша Н. Є. Конкурентоспроможність вітчизняної продукції на світовому ринку. *Економіка АПК*. 2016. № 5. С. 99–104.
5. Грушко В.І. Економіка невизначеності: практичний погляд на проблему: Монографія: Університет економіки та права «КРОК», 2021. 503 с. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/monografiji/grushko_0023.pdf (дата звернення 06.10.2022).

УДК: 336.722

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАОЩАДЖЕНЬ ТА ІНВЕСТИЦІЙ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ

В. В. Корнєєв,

*Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки,
vkorn27@gmail.com*

О. В. Конончук

*Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки,
kononchukolegasp@gmail.com*

Зазвичай в економічній літературі взаємозв'язок заощаджень та інвестицій корелятивно трактується як поєднаний процес «перетікання» перших у наступні, як відмова від поточного споживання ресурсів задля порівняно більшого споживання у майбутньому. Завбачливе розміщення вільних ресурсів на ринках капіталу є основою інвестиційної політики, а часовий розрив в отриманні доходів заповнюється інвестуванням. Одним з перших цей аспект відзначили Ф.Фабоцці та Г.Марковіц в своїй вже історичній праці з інвестиційного менеджменту [1]. Нещодавно П.Ілляшенко з Таллінського університету написав про це як про добровільну часову затримку винагороди: «Заощадження потребує пожертвування (затримки) негайною винагородою, щоб отримати більшу винагороду в майбутньому» [2, с.36]. Відтермінування часу домогосподарствами в оперуванні власними ресурсами шляхом їх інвестування визначає вибір альтернативи розпорядження наявними на поточний момент фінансовими ресурсами. Заощадження зберігають тривалий час свою резервну ідентичність, купівельну спроможність, не споживаються у поточному періоді, а інвестуються з метою їх збереження та приросту (капіталізації).

Значення заощаджень домогосподарств в економіці держави розглядається з точки зору задоволення потреб їх власників та сприяння економічному розвитку через фінансування інвестицій. Як відзначив Ю.Мелих, «економічна роль заощаджень домогосподарств полягає в тому, що вони сприяють кращому задоволенню та урізноманітненню потреб населення й безпосередньо впливають на обсяг ВВП

та національного доходу» [3]. Л.Шкварчук з авторами зазначає, що «заощадження домогосподарств відіграють важливу роль у забезпеченні економічного зростання, оскільки є елементом складного передавального механізму фінансування розвитку економіки. Обсяг заощаджень домогосподарств є одним із основних факторів, які визначають здатність суб'єктів господарювання та урядів отримувати кредит для фінансування інвестицій» [4]. В останньому визначенні достатньо акцентованим є важливий аспект розуміння заощаджень передусім як інвестиційного ресурсу для економічного відтворення у кругообороті капіталу. Відомо, що заощадження населення виступають найважливішим джерелом фінансових ресурсів, а населення визначається як пріоритетний постачальник капіталу для інших учасників ринку.

Статистичні дані щодо обсягів заощаджень домогосподарств, виражених у цінних паперах та в іноземній валюті, представлені на сайті Державної служби статистики України [5] і подані нижче в таких ілюстративних матеріалах.

Таблиця 1

**Структура і динаміка заощаджень домогосподарств України,
2012-2021 рр.**

Показники/роки	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Приріст грошових вкладів та заощаджень у цінних паперах, млрд. грн	71,7	104,7	-118,7	-106,3	32,5	62,2	60,9	65,7	115,7	н/д
Заощадження в іноземній валюті, млрд. грн	63,6	21,5	32,4	-2,8	-63,2	10,4	33,0	34,2	53,8	н/д
Приріст заощаджень населення, млрд. грн.	135,3	126,2	-86,3	-109,2	-30,7	72,6	93,9	99,9	169,5	-177,4

Джерело: Державна служба статистики України: <https://ukrstat.gov.ua/>

Дані цієї табл 1 дають багатий матеріал для коментарів, які ми залишаємо для інших досліджень. Динаміка обсягів заощаджень є мінливою (що відображає загальну макростабільність, викликану воєнними і пандемічними обставинами у 2014-2016 рр. і у 2021 р.). Порівняно з попередніми роками маємо різкий обвал заощаджень у 2021 рр. Це графічно показано на рис. 1.

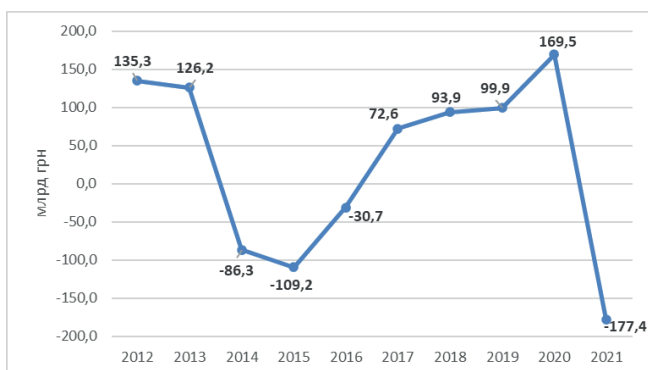

Рис. 1. Динаміка заощаджень домогосподарств України у 2012-2021 рр.

Держкомстат зафіксував загальні доходи населення у 2021 р. обсягом 4698,6 млрд.грн, витрати – 4876,0 млрд.грн, тобто зменшення заощаджень склало 177,4 млрд.грн., що і показано на рис.1.

Тобто, у 2021 р. при наявному доході у розрахунку на одну особу обсягом 86016 грн. (дані Держкомстату) перевищення витрат над доходами населення і мінусовий показник заощаджень означає фактично тогорічне посилення тінізації економічної поведінки домогосподарств. Достатньо ймовірно, що

У цій ситуації ринки інвестиційних ресурсів домогосподарств стискаються. Оскільки практично не інвестується те, що відкладається як недоторканий ресурс фінансування першочергових потреб. Інвестори завжди враховують можливу втрату коштів внаслідок різних обставин. Інвестування фактично є експериментом з розміщення ресурсів, коли присутній постійний ризик їх наступного обігу і повернення. При перевищенні витрат над доходами населення не може інвестувати вільні ресурси. Тому що немає у населення вільних ресурсів для інвестиційних експериментів. Депозити на банківських рахунках все ж краще розглядати як відкладений попит, а не інвестиційний ресурс. Падіння ринків акцій протягом останніх років і засвідчує відмову від придбання власності (немає гарантій збереження власності) і несприйняття інвестиційних ризиків від таких операцій.

Населення переважно придбаває боргові активи як різновид власних інвестицій, і серед них патріотично-громадянського спрямування. Наприклад, військові облігації (станом на 11 жовтня ц.р. на аукціоні було продано військових облігацій на суму 3,6 млрд. грн., загалом фінансування потреб оборони через ОВДП, включаючи військові облігації

сягнуло майже 149 млн грн.). З початку жовтня ц.р. військові облігації можна придбати у кілька кліків в платформі «Дія».

Домогосподарства при відчайдушних спробах зберегти купівельну спроможність девальвуючої гривні у вересні ц.р. активно відгукнулось на спеціальні конверсійні пропозиції банків. Конверсія полягала у можливості обміну власних гривневих заощаджень на іноземну валюту через депонування гривні. Такі депозити називаються строковими з обміном на іноземну валюту.

Після того, як НБУ з 1 жовтня дозволив збільшити із 50 тис. грн до 100 тис. грн (в еквіваленті, вересневий ліміт не перевищував 50 тис. грн) щомісячний ліміт на купівлю громадянами безготівкової іноземної валюти з подальшим розміщенням на безвідкличний депозит від трьох місяців [6], такі депозити домогосподарств стали достатньо популярними.

За експертними оцінками, протягом вересня ц.р. – за перший місяць після того, як дозволили купувати безготівкову валюту на депозит, населення розмістило гривневих вкладень в еквіваленті \$128 млн. Лідером на цьому ринку відразу став Райфайзен Банк – приріст одразу 600% за рахунок низької бази. Райфанзен банк Аваль закумулював таких депозитів обсягом 350 млн дол.

Проте, такі депозитні вкладення не є повноцінним інвестиційним інструментом домогосподарств. При вересневій офіційній інфляції 24,6 % це радше спроба захистити свої заощадження від знецінення шляхом легітимного придбання іноземної валюти (як більш стійкого активу). Для Національного банку це вдалий інструмент зв'язування надлишкової немобільної грошової маси, що зберігалась на банківських рахунках як організовано закумульований і попередньо відкладений інвестиційний ресурс.

Отже, заощаджувальна поведінка домогосподарств та вибір інвестиційних альтернатив завжди залежать від макроекономічної стабільності, наявності вільних для інвестування фінансових ресурсів і можливостей передбачення інвестиційних ризиків.

Література:

1. Fabozzi, Frank J., Harry M. Markowitz, Editors (2002). *The Theory and Practice of Investment Management*. Hoboken, NJ: Wiley. URL: <https://www.wiley.com/en-us/The+Theory+and+Practice+of+Investment+Management-p-9780471445654>
2. Ілляшенко П. Поведінкові фінанси: інвестиції домогосподарств та прийняття рішень про позички. *Вісник Національного банку України*. 2017, № 242. Р. 31–52. URL: https://journal.bank.gov.ua/uploads/articles/242_3_ukr.pdf

3. Мелих О. Ю. Заощадження домогосподарств: соціально-економічна роль та тенденції формування в Україні. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. С. – URL: DOI: 10.32702/2307-2105-2020.11.67

4. 1. Шкварчук Л.О, Слав'юк Р.А., Сова О.О. Заощадження домогосподарств: схильність, пріоритети та фактори. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління». 2020. Т.4, № 1. URL: <https://doi.org/10.23939/semi2020.01.109>

5. Державна служба статистики України. Доходи та витрати населення. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>

6. Національний банк вживає заходів для зменшення попиту в готівковому сегменті валютного ринку, захисту міжнародних резервів і уточнює низку норм. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-vjivaye-zahodiv-dlya-zmenschennya-popitu-v-gotivkovomu-segmenti-valyutnoho-rinku-zahistu-mijnarodnih-rezerviv-i-utochnyuye-nizku-norm>

УДК: 338

РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО РИНКУ ПІД ВПЛИВОМ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Н. С. Козій,

*Державний податковий університет,
globa.nataliya@ukr.net*

А. С. Ясентюк

*Державний податковий університет,
nastysha17fin@ukr.net*

Фінансовий ринок виступає основним джерелом мобілізації фінансових ресурсів для задоволення потреб економіки держави. Його розвиток та функціонування відбувається під впливом диференційованих зовнішніх і внутрішніх чинників, що викликають труднощі у забезпеченні ефективності цих процесів. Проте, враховуючи сучасні тенденції розвитку, особливо значними є зміни, які пов'язані з впровадженням новітніх системних економічних трансформацій, які використовуються для побудови нової економіки або економіки знань [3].

В умовах невизначеності, аналіз можливостей та створення умов для попередження виникнення кризових явищ, стимулювання економічного зростання та рівня конкурентоспроможності вітчизняної економіки вимагають розробки й впровадження сукупності заходів, що створюватимуть сприятливе для середовище інноваційної діяльності, зможуть ефективно регулювати інноваційний розвиток, спрямовуючи його активність на забезпечення інтересів суспільства країни [3].

Фінансовому ринку притаманний динамічний характер, який визначається його інноваційністю, ключовим проявом цієї характеристики є безперервна поява нових фінансових інновацій, які змінюють його структуру і впливають на його розвиток [4]. Відповідно до значення показника глобального індексу інновацій, наша держава (рис. 1) в 2021 році займає 49 місце з 127 країн світу, що є чудовим результатом в умовах пандемії, якщо порівнювати з минулими роками, то у 2020 р. – 45 місце, у 2019 р. – 47 місце, у 2017 р. – 50 місце, у 2014 р. – 63 місце) [1]. Це свідчить про позитивну динаміку та рівень конкурентоспроможності на міжнародній арені.

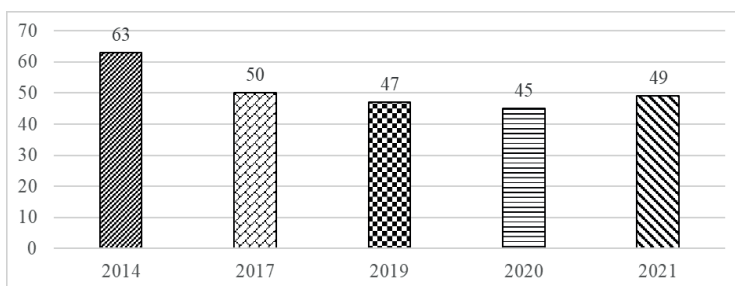

Рис. 1 Значення глобального індексу інновацій України (2014-2021 рр.)

Джерело: розроблено автором на основі даних [1].

Результатом відсутності дієвих механізмів фінансової підтримки інноваційної діяльності з боку державного уряду, виступає досить тривалий процес перетворення унікальних ідей на новий конкурентоздатний товар, а тому – великий відсоток інноваційних підприємств, автоматично відсторонюються від цього виду діяльності, через не здатність до самофінансування. Особливої актуальності набуває це питання в період циклічності фінансової кризи, що створює значні сумніви та породжує невпевненість у ключових джерелах та учасниках фінансування інноваційної діяльності, зокрема: «державному секторі (державних цільових та позабюджетних фондах й інноваційних підприємствах державного значення), бізнес-секторі (приватних суб'єктів господарювання, «бізнес-ангелах», венчурних фондах тощо), науковому секторі (науково-дослідних центрах та товариствах, закладах вищої освіти, академіях наук тощо) та приватному (некомерційному) секторі» [5].

Також варто зауважити, що в умовах негативного впливу військових дій, пандемії, глобальної економічної нестабільності особливо важливого значення набуває побудова пріоритетних напрямків забезпечення фінансовими коштами для модернізації економіки саме на інноваційних засадах. Проте в таких складних невизначених умовах, надання кредитів та бюджетних інвестицій на розробку і впровадження інноваційних продуктів є обмежені можливостями дохідної частини бюджетної системи. Протягом останніх років фінансування інноваційної діяльності не перевищує 1% ВВП, тоді якщо враховувати критерій ЄС на інноваційний розвиток має залучатися не менше 2,5% ВВП. Таким чином, відсутність необхідної фінансової підтримки від держави стосовно впровадження інновацій у поєднанні з намаганням стимулювати з бюджету інновації у всіх сферах економіки в результаті призвели до розпорошення й без того мізерної ресурсної бази. Також варто заува-

жити, що згідно поширеного міжнародного класифікатора, до категорії високотехнологічних належать товари, у вартості яких витрати на НДДКР становлять не менше 3,5%, якщо цей індикатор знаходиться в граничних межах 3,5-8,5%, то товари відносяться до категорії «техніки високої якості», а якщо перевищує 8,5%, то вони вважаються «технікою вищої якості» [5].

Загальний механізм впровадження та розвитку інноваційного процесу підприємницьких структур в сучасних мінливих умовах повинен включати в себе державну підтримку важливих наукових досліджень, стимулювання інноваційного підприємництва та фінансову підтримку бізнесу під впливом нестабільної мікро- та макро- ситуації загалом.

До головних переваг від імплементації фінансових інновацій на фінансовому ринку можна виокремити:

- розширення переліку фінансових послуг та продуктів на фінансовому ринку;
- підвищення конкурентоспроможності фінансових інституцій, що реалізують фінансові інновації;
- формування додаткових джерел отримання доходу від операцій на фінансовому ринку;
- клієнтоорієнтовність фінансової установи, це допоможе розширенню клієнтської бази;
- робота у нових сферах фінансового ринку, що дозволяє знімати «перші вершки» та підвищувати показники ефективності діяльності учасників ринку [2].

Отже, розвиток та широке поширення інноваційної діяльності допоможе найбільш ефективно виконати досягнення поставлених завдань, що покладено на фінансовий ринок, а також сприятиме активізації усіх процесів економіко-соціального зростання завдяки впровадженню інноваційних фінансових продуктів та технологій вітчизняного фінансового ринку.

Література:

1. Global innovation index in 2021. Веб-сайт. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/analysis-indicator> (дата звернення 06.10.2022).
2. Іоргачова М. І., Ковальова О. М. (2019) Інвестиційно-інноваційна модель фінансового ринку України в умовах трансформації. *Інвестиції: практика та досвід*, (10), 22-26. URL: <http://dspace.opu.ua/jspui/handle/123456789/9012> (дата звернення 06.10.2022).
3. Онишко С. В. Врівноваження розвитку фінансового ринку і нової економіки як стратегія успішних соціально-економічних зрушень в Україні. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування*. 2017. № 1. С. 154–159.

4. Дудинець Л. А. Розвиток фінансових технологій як фактор модернізації фінансової системи. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 22. С. 794-798.

5. Білик Р. С. Фінансові методи впливу на інноваційну модернізацію економіки контексті світового досвіду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. Ужгород, 2019. Вип. 25, Ч. 1. С. 24-29. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/25616> (дата звернення 06.10.2022).

УДК: 336.761

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ФОНДОВИХ БІРЖ В УКРАЇНІ

Ю.О. Криворучко,

*Державний податковий університет,
yuliakr2003@gmail.com*

Н. С. Козій

*Державний податковий університет,
globa.nataliya@ukr.net*

На сьогодні стан української економіки вимагає ефективного відновлення фінансового ринку, в тому числі розвитку фондового ринку, оскільки це одна з найважливіших його частин.

Фондова біржа є одним із основних органів фондового ринку та основною складовою організованого ринку цінних паперів. Фондовий ринок виник через потребу залучити більше капіталу для фінансування економічного розвитку. Такі цінні папери, як акції та облігації, діють як товари на цьому ринку, а ціна цих товарів є їхнім обмінним курсом.

Фондові біржі дозволяють зосередити попит і пропозицію цінних паперів, а баланс, заснований на біржовому ціноутворенні, дійсно відображає рівень ефективності власного капіталу.

Не зважаючи на економічну кризу в Україні, фондовий ринок поступово прогресує. Це демонструють позитивні напрями до збільшення кількості укладених біржових контрактів організаторами торгівлі. Одним із показників ефективності ринку цінних паперів є розвиненість його організаційного сектору.

Україна – одна з небагатьох країн з такою великою кількістю фондових бірж. Однак більшість фондових бірж не є гарантами якісного обслуговування, а навпаки призводять до децентралізації пропозиції та попиту цінних паперів, запускаючи процес маніпулювання ринковими цінами та приводячи до встановлення різноманітних правил укладення і виконання біржових контрактів та принципів. Наявність такої кількості торгових майданчиків сприяє поширенню процесу маніпулювання вартістю цінних паперів та ускладнює контроль за їх операціями [1].

Дослідження функціонування сучасного стану вітчизняного українського фондового ринку дає можливість визначити головні проблеми, що перешкоджають його прогресивному розвитку:

- 1) відсутність розвиненої біржової мережі;
- 2) немає єдиної встановленої моделі діяльності фондової біржі;
- 3) фіскальний тиск з боку податкових органів на підприємства, які відкрито ведуть господарську діяльність. Розвиток фондового ринку значною мірою залежить від чітких заходів, які країни мають вжити у сфері розвитку фінансової системи.

- 4) Низький ступінь використання похідних цінних паперів [2];

- 5) низька здатність вітчизняного фондового ринку залучити максимум коштів при спробі вийти на ринок IPO та складні процедури розміщення акцій за кордоном [3];

- 6) низький рівень інформування населення про функціонування фондового ринку, що призводить до низької індивідуальної активності на фондовій біржі, тобто незнання та недооцінка можливостей фондового ринку [4];

- 7) інституційна система недержавних інвестиційних фондів, страхових компаній та інвестиційних інститутів спільного підприємства є недосконалою;

- 8) недосконалість законодавчої та нормативної бази для регулювання корпоративних відносин, що взаємодіють на фондових біржах, особливо щодо захисту інтересів інвесторів;

Для покращення ситуації на вітчизняному фондовому ринку необхідно здійснити певний ряд заходів:

- 1) основну функцію, яку повинен виконувати ринок цінних паперів, є забезпечення грошовим капіталом потреб національної економіки шляхом встановлення механізму накопичення, розподілу та перерозподілу коштів від тих, хто має вільні інвестиційні ресурси, до тих, кому необхідні такі ресурси для розвитку.

- 2) інтеграція в міжнародний фінансовий ринок має бути обов'язковою частиною розвитку вітчизняного фондового ринку. При цьому ефективний розвиток фондового ринку України має бути тісно пов'язаним з розвитком інших секторів фінансового ринку.

- 3) для досягнення програмних завдань необхідне функціонування розвиненої інфраструктури фондового ринку, а також розвиток широкого спектру інструментів та ефективного механізму взаємодії учасників цього ринку.

Тому основним напрямком модернізації та розвитку фондового ринку України можна назвати:

- забезпечення впровадження ефективної національної політики для покращення інвестиційного клімату;

- застосування для стимулювання інвестицій у фондовий ринок [7];

- забезпечити ефективне та надійне функціонування ринкової інфраструктури;

– пояснити громадськості переваги та можливості інвестування на фондовому ринку;

– підвищення ефективності нагляду за емітентом, розвиток корпоративних реформ, впровадження та розробка існуючих інструментів на фондовому ринку [8];

Отже, нинішній стан фондової біржі в Україні є досить не стабільним, що спричинено великими проблемами в організаційному розвитку самого фондового ринку, що є невіддільною від складної ситуації в країні.

Література:

1. Алейнікова Н.М. Функціонування фондового ринку України в умовах економічної нестабільності фінансового середовища. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечнікова*. 2016. Т. 21. Вип. 4(46). С. 144–149.

2. Чемерис Є. Кінцем якого фондового ринку нас лякають. Сайт Економічна Правда. 2012. URL: <http://www.epravda.com.ua/columns/2012/11/8/343147/>

3. Стефурак О.Д. Фондові біржі України як основні організатори торгівлі цінними паперами. URL: http://www.rusnauka.com/6_NITSHB_2011/Economics/4_80386.doc.htm

4. Джусов О. А., Коротун А. С., Поворозник В. О. Фондовий ринок України: сучасний стан, проблеми розвитку та перспективи. *Економічний простір*. 2012 №32. с.99-108. URL: <http://www.nbu.gov.ua/>

5. Танклевська Н. С., Руснак А. В., Карнаушенко А. С. Перспективи державного регулювання розвитку біржового ринку в Україні. *Агросвіт*. 2018. 7. С. 3–7.

6. Tanklevska, N., Povod, T., Ostapenko, A., Borovik, L. Crowdfunding Development Trends: Foreign Experience and Ukrainian Realities in the Digital Economy. Conference Paper. Lecture Notes in Networks and Systems, 2021, 194. LNNS. P. 897–908.

7. Боровік Л.В. Інновації – основний метод активізації інвестиційних процесів у сільському господарстві. *Фінансовий простір*. 2020, no1(37). С. 8–15.

8. Танклевська Н.С., Кальченко М.М. Стан та проблеми формування фондового ринку в Україні. *Ефективна економіка*. № 9. 2013. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2319>

УДК: 336.77

ЕФЕКТИВНІСТЬ СТАБІЛІЗАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Н. П. Кучеренко,

*Державний науково-дослідний інститут інформатизації
та моделювання економіки,
kucherenkonata999@gmail.com*

Наприкінці лютого 2022 року українська економіка зіткнулася із найбільшим негативним шоком в історії незалежної України – повномасштабною війною з Росією. Війна, яка триває вже восьмий місяць негативно позначилася не лише на макроекономічних процесах, але й на поведінкових аспектах економічних агентів, які здатні до певного ажіотажу на валютному ринку в умовах посилення економічної невизначеності. З огляду на таку ситуацію Національним банком України було вжито ряд заходів щодо стабілізації макроекономічної ситуації в державі.

Так, одним із основних заходів НБУ щодо стабілізації інфляційних процесів стало активне використання процентної політики відповідно до канонів інфляційного таргетування, що в кінцевому підсумку призвело до підвищення облікової ставки до 25% і, відповідно, до так званого «дизайну монетарної політики», ставки за депозитними сертифікатами овернайт НБУ до 23%, а ставки за кредитами рефінансування овернайт до 27%. Чи зміг такий захід стабілізувати інфляційні тенденції? Очевидно, що ні. Адже підвищення облікової ставки як в теорії, так і на практиці спрямовано на зменшення грошової маси через зменшення кредитної активності банків. Однак, обсяг грошової маси в Україні по відношенню до ВВП не є критичним настільки, щоб загрожувати інфляційній стабільності (рис 1), а відношення банківських кредитів до ВВП взагалі мінімальне – 19%.

Як свідчать дані рисунку 1, за період воєнного стану в Україні не зафіксовано надмірного зростання грошової маси (М3), однак за рахунок зниження ВВП на 35%, відношення грошової маси до ВВП збільшилося до 63%, при цьому варто зауважити, що приблизне значення цього показника спостерігалось й у 2013 році, коли в країні було зафіксовано дефляцію.

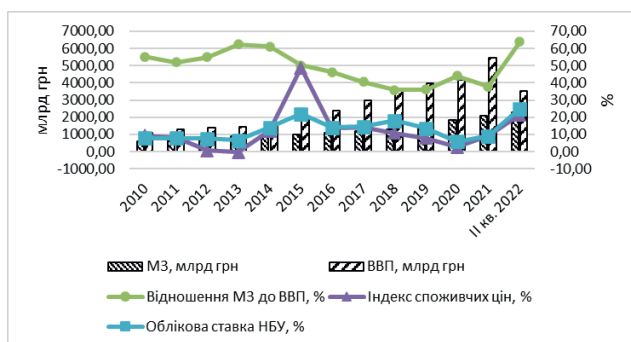

Рис. 1. Динаміка деяких макроекономічних індикаторів України у 2010-2022 роках

*Побудовано автором за даними НБУ [1]

Таким чином, підвищення облікової ставки з 10 до 25% не було викликано макроекономічними факторами, а виключно канонами монетарного режиму інфляційного таргетування, який, як показує практика (за 8 років жодного разу не було досягнуто інфляційної цілі), в країні з високим рівнем тіньової економіки (за експертними даними від 28 до 50%), корупції (122 місце в світі за індексом сприйняття корупції серед 180 країн), високим рівнем імпортозалежності та сировинним експортом не може функціонувати належним чином.

Підвищення рівня облікової ставки до 25%, на наш погляд, викликало зовсім інший ефект – дестимулювання банків щодо банківського кредитування, адже автоматично було підвищено відсоткову ставку за депозитними сертифікатами НБУ до 23%, що відповідно простимулювало банки вкладати кошти в безризиковий актив (рис. 2).

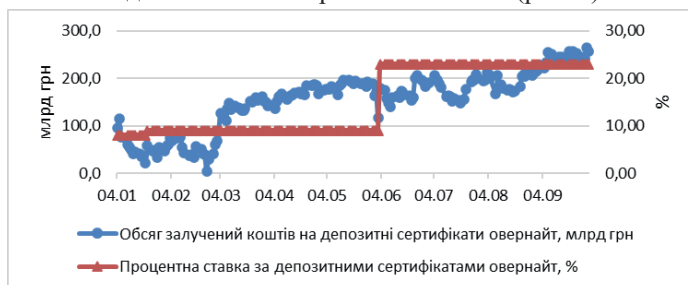

Рис. 2. Динаміка обсягу коштів залучених на депозитні сертифікати овернайт НБУ та процентної ставки за ними у січні-вересні 2022 року

*Побудовано автором за даними НБУ [1]

Як свідчать дані рисунка 2, обсяг коштів акумульованих на депозитних сертифікатах НБУ складає 240-250 млрд грн щоденно починаючи з липня 2022 року. Такі суми коштів можна було надати у вигляді цільових кредитів для розвитку реального сектору економіки, для фінансування переміщених виробництв, будівництва нових виробництв у віддалених від фронту місцях тощо. Однак на практиці, такі дії НБУ не стабілізували інфляцію, проте фактично виключили банківську систему з процесів розвитку національної економіки.

Саме фактичне виключення банків з кредитування національної економіки стало основною причиною стабільності банківської системи, однак в цьому контексті стабільність банківської системи означає – застій, який негативно позначається на розвитку вітчизняного бізнесу.

Окрім підвищення облікової ставки, Національний банк України з метою стабілізації державного бюджету України розпочав прямий викуп ОВДП і став одним із головних джерел його наповнення. Так за даними Міністерства фінансів України [2], з березня по травень 2022 року Національний банк України займав перше місце у фінансуванні державного бюджету, прямо перерахувавши до бюджету 120 млрд грн. Після цього, кожного місяця Національний банк України емітує близько 30 млрд грн для покриття бюджетного дефіциту. Ми вважаємо, що в умовах війни така політика є виправданою, однак Національному банку України варто створювати умови для підтримки і розвитку реального сектору економіки, а не тільки прямо фінансувати бюджет розкручуючи інфляцію і за рахунок обмеження кредитної активності банків зменшувати темпи приросту грошової маси.

В контексті регулювання інфляції, потрібно розуміти, що інфляційні тенденції в Україні впродовж останніх восьми років і останніх восьми місяців війни не мали нічого спільного з інфляцією попиту, адже, оскільки наша економіка є відкритою, а її розвиток залежить здебільшого від зовнішньоторгового обороту, то зменшення імпорту у 2022 році порівняно з минулим роком на 16%, а експорту на 31% [1] безумовно призвело до негативного впливу на валютну стабільність, оскільки приплив валютної виручки зменшився. Таким чином вирішувати проблеми інфляції пропозиції монетарними методами не можливо, оскільки ріст цін залежить від вартості критичного імпорту, яка зросла у гривневому еквіваленті майже на 40% (якщо врахувати девальвацію національної валюти за ринковим курсом).

Таким чином, для стабілізації ситуації на валютному ринку не достатньо інтервенцій НБУ чи валютних обмежень, оскільки вони мають короткостроковий позитивний ефект. Національному банку України спільно з Урядом варто було б вжити більше радикальних заходів в системі валютного регулювання, а саме: запровадити обов'язкову конвертацію грошових переказів в іноземній валюті у гривню (оскільки

отримані валютні перекази через системи банківських переказів потрапляють на тіньовий валютний ринок у зв'язку з привабливішим валютним курсом); ініціювати відновлення кримінальної відповідальності за валюто обмінні операції поза банківським сектором і парабанками; використовувати інструменти банківського регулювання та нагляду щодо позбавлення ліцензій банків, які вдаються до спекуляцій на валютному ринку. Поряд з цим варто звернути увагу на те, що обсяг готівкової валюти в поза банківському секторі складає 93 млрд дол США [1], для її виявлення доцільно ініціювати обов'язкове декларування валюти і валютних цінностей всіма державними службовцям та підприємствами. В такому випадку Національний банк України зможе поповнювати валютні резерви щомісяця на суму, яка є еквівалентною сумі грошових переказів (2-3 млрд щомісяця), а у випадку виявлення готівкових коштів в іноземній валюті та неможливості пояснення їх походження можна примусово їх конвертувати в національну валюту, або створити привабливі умови для розміщення готівкової валюти на валютні депозити в державних банках з наступним зняттям в національній валюті.

Вирішення проблем ажіотажного попиту на іноземну валюту, проблем з великою кількістю готівкової валюти поза банками Національний банк України зможе підтримувати валютну стабільність на належному рівні, від чого залежатиме й цінова стабільність.

В свою чергу, надання пільгових кредитів вітчизняним підприємствам, які виготовляють товари-замінники імпорту, критично-важливі товари для національної безпеки і оборони, для продовольчої безпеки дозволить розширити внутрішній ринок товарів, що безумовно зменшить імпортозалежність національної економіки, а отже позитивно позначиться на інфляційних тенденціях і макроекономічній стабільності.

Література:

1. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>.
2. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/budget-policy>

УДК: 336.71

ФІНАНСОВА ДОЛАРИЗАЦІЯ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Т. М. Леснік,

*Державний податковий університет,
tetyana.lesnik@gmail.com*

Певний рівень доларизації характерний практично для будь-якої країни світу. Це явище не є новим, воно зустрічалось у африканських країнах ще у 1800-х роках. Його суть полягає у пошуку альтернативи слабким грошам, коли вони не можуть виконувати свої функції та забезпечувати стабільність національної валюти. Економіка України є відкритою, сировинною, експортно-орієнтованою та водночас малою. Виходячи з таких характеристик, доларизація для економіки України є типовим явищем.

Доларизація в різних формах досліджується як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. Зокрема, В. Козюк, О. І. Береславська, Н. М. Шелудько, А. Б. Камінський розглядають причини фінансової доларизації, її вплив на банківську систему та вітчизняний валютний ринок, аналізують негативні наслідки для монетарної сфери держави. Незважаючи на велику кількість досліджень доларизації та її наслідків, дана тема є досить актуальною з врахуванням фактору часу.

Передумовами виникнення доларизації вважаються високі ризики, пов'язані з інфляцією та девальвацією національної валюти. Доларизація може бути структурована в декілька форм, зокрема [1]:

- доларизація розрахунків: використання іноземної валюти як засобу обігу в середині країни;
- реальна доларизація: ціноутворення на товари та послуги, встановлення заробітних плат в іноземній валюті;
- фінансова доларизація: домінування фінансових контрактів в іноземній валюті.

Форми доларизації можуть існувати окремо, а можуть бути взаємопов'язаними. Фокус нашого дослідження спрямований на фінансову доларизацію. Широке визначення даного поняття наступне: «тримання резидентами частки їх активів та зобов'язань в іноземній валюті» [2].

Використання іноземної валюти як засобу платежу всередині країни практикується в тіншовому секторі та під час проведення великих трансакцій між фізичними особами (купівля нерухомості на вторинному

ринку, автомобілів тощо). Безготівкові розрахунки в такій валюті заборонено законом.

Основними причинами фінансової доларизації економіки України можна вважати [3, с. 238]:

– значні обсяги надходжень у країну валютних переказів трудових мігрантів;

– високий рівень інфляції в країні та, як наслідок, високі інфляційні очікування суб'єктів економіки;

– нижчу дохідність гривневих активів порівняно з дохідністю активів деномінованих в іноземній валюті, падіння курсу національної грошової одиниці відносно грошових одиниць інших країн;

– зростаючу відкритість вітчизняної економіки, яка зумовлена зростаючим розвитком міжнародної торгівлі [4, с. 94];

– втрата довіри до національної грошової одиниці у населення.

Проаналізуємо зміни рівня доларизації та які фактори вплинули на його зміну. Розрахунок рівня доларизації ми здійснили за методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України за наступною формулою: (депозити в іноземній валюті + цінні папери, крім акцій в іноземній валюті)/Грошова маса (М3).

Таблиця 1

Рівень доларизації грошової маси

Роки	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Депозити в іноземній валюті, млрд. грн	309,64	324,82	367,06	407,87	392,28	428,96	507,94	486,88
Цінні папери, крім акцій в іноземній валюті, млрд. грн	4,502	0,317	0,387	0,369	4,127	3,286	2,978	2,234
Грошова маса (М3), млрд. грн	956,73	994,06	1102,7	1208,86	1228,55	1440	1850	2070
Рівень доларизації грошової маси, %	32,84	32,71	33,32	33,77	32,27	30,02	27,62	23,63

Джерело: складено автором за даними НБУ.

На рис. 1 зображено розраховані показники рівня доларизації економіки України та динаміка валютного курсу гривні.

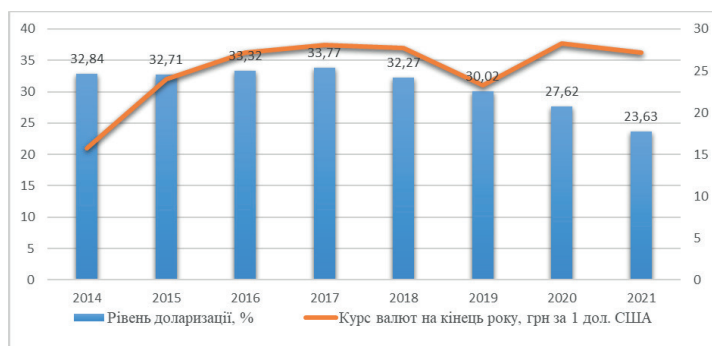

Рис. 1. Рівень доларизації української економіки та динаміка валютного курсу гривні протягом 2014-2021 рр.

Джерело: складено автором за даними НБУ

За даними Міжнародного валютного фонду рівень доларизації вважається критичним, якщо він досягнув 30 %. З рис. 1 ми бачимо, що в Україні рівень доларизації з 2014 до 2019 року був критичним, у 2020-2021 рр. ситуація дещо покращилася. Економічна криза 2014 року позначилася стрімкою девальвацією гривні, відтоком капіталу з України та врешті зростанням негативних очікувань суб'єктів ринку. Найбільш стрімке зростання рівня доларизації відбулось взимку 2015 року, коли курс підскочив до 40 гривень за 1 долар. Це явище супроводжувалось панікою населення, яке масово почало скуповувати іноземну валюту. Максимальний рівень доларизації спостерігається в 2017 році і становить 33,77 %. З 2018 до 2021 року рівень доларизації почав покрашуватися з кожним роком, що можна пояснити високою волатильністю інфляції, зменшення паніки серед населення та заходами НБУ щодо дедоларизації економіки.

Так як 2022 рік ще не завершився і ми не можемо розрахувати рівень доларизації, ми вирішили розрахувати депозитну доларизацію станом на серпень 2022 року. У 2021 році депозитна доларизація становила 32,37 %, а у серпні 2022 року – 37,2 %. Збільшення частки депозитів в іноземній валюті можна пояснити ще заборонаю купівлі валюти в банках, а лише при відкритті валютного депозиту.

Доларизація залишається одним із найсерйозніших викликів для реалізації грошово-кредитної політики. Її головний недолік полягає у зниженні ефективності такої політики через зменшення дієвості впливу процентного каналу на пропозицію грошей. Зміна процентних ставок центрального банку практично не позначається на ставках за валютними кредитами та депозитами. У свою чергу, низька дієвість

грошово-кредитної політики суттєво обмежує можливості монетарних органів влади в управлінні макроекономічними й фінансовими процесами.

Заходи, спрямовані на зниження рівня доларизації в економіці України, доцільно поділити на три блоки. До першого блоку, що охоплює першо-чергові дії, необхідно включити:

- зниження рівня тіньової економіки, яка обслуговується іноземною валютою;
- підтримку макроекономічної стабільності та низької інфляції на основі гнучкого валютного курсу гривні;
- збільшення частки безготівкових розрахунків;
- підвищення ефективності комунікації НБУ з домогосподарствами в контексті посилення довіри до банківської системи.

Заходи другого блоку мають спрямовуватися на формування сприятливої ринкової кон'юнктури та створення умов для хеджування валютних ризиків, зокрема:

- удосконалення інфраструктури валютного ринку та його подальша лібералізація з метою створення умов для заміщення зовнішніх запозичень прямими іноземними інвестиціями;
- формування та розвиток ринку похідних фінансових інструментів та інституту хеджування валютних ризиків;
- реформування пруденційних норм регулювання операцій з іноземною валютою з урахуванням підвищених ризиків.

Третій блок заходів повинен передбачати стимулювання використання національної валюти через регулювання нормативів резервування коштів банків та вимог до проведення операцій у різних сегментах фінансового ринку [5, с. 69].

Фінансова доларизація – це явище, яке не може зникнути, використання адміністративних методів не дадуть належного ефекту і можуть призвести лише до витоку депозитів населення з банків. Головним недоліком доларизації є перешкоджання проведенню незалежної та ефективної грошово-кредитної політики. Наявність частини грошової маси в іноземній валюті не дає змоги центральному банку безпосередньо впливати на грошовий ринок через регулювання процентної ставки. На дохідність доларових активів і пасивів суттєвий вплив справляють процентні ставки на міжнародних ринках капіталів. Слід додати, що в країнах, де процентний канал працює неефективно (вплив облікової ставки центробанку на процентні ставки банків є незначним), дохідність доларових активів і пасивів визначається політикою регулятора у сфері формування резервів під такі операції та тенденціями в динаміці процентних ставок на міжнародних ринках. До цих країн слід віднести й Україну.

Література:

1. Камінський А. Б. Моделювання ризиків доларизації банківських активів та зобов'язань. 2018. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15156/Kaminskyi_Modeliuvannia_ryzykiv_dolaryzatsii.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 15.10.2022 року).
2. Basso H. Financial Dollarization: The Role of Banks and Interest Rates / H. Basso, O. Calvo-Gonzalez, M. Jurgilas. *ECB Working Paper Series, ECB*. 2007. №748 (May), 74 p.
3. Леснік Т. М. Оцінка стану валютної безпеки України. *Збірник Університету ДФС України*. 2017. № 2. С. 228-241.
4. Рябініна Л. М. Доларизація економіки України та її наслідки. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. № 4 (47). С. 91–97.
5. Береславська О. І., Шкляр А. І. Доларизація та її вплив на ефективність грошово-кредитної політики в Україні. *Фінанси України*. 2022. № 2. С. 58-71.

УДК: 336

ПРОБЛЕМАТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ МУНІЦИПАЛЬНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ ЯК ДІЄВОГО ІНСТРУМЕНТУ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

С. І. Лютий,

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
lutyi.sviatoslav@gmail.com*

Актуальність роботи. Одним з ключових напрямів реформування економіки України є ефективний та сталий розвиток її інфраструктури. Особливо актуальним питання залучення фінансових ресурсів для відновлення соціальної інфраструктури постало з початку повномасштабного вторгнення російської федерації на терени України. Залучення додаткового фінансування для відбудови інфраструктури та стратегічного відновлення територіальних одиниць є ключовим завданням сьогодення, що є умовою стійкості економічної системи в повоєний час. Одним із дієвих та ефективних інструментів в цьому механізмі може виступати залучення коштів через муніципальні запозичення.

В Україні питання муніципальних запозичень досліджують Л. Бенюк, Л. Бенч, Л. Васютинська, А. Давидюк, О. Кириленко, В. Кравченко, О. Рожко, А. Самчук, Н. Спасів та інші.

Зокрема, В. Кравченко визначає, що муніципальні запозичення є відносинами з приводу залучення додаткових фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування. Економічний зміст місцевих запозичень полягає в отриманні суб'єктами місцевої влади коштів на умовах повернення, платності та строковості, внаслідок яких виникають зобов'язання органів місцевого самоврядування перед кредиторами [1, с. 378].

О. Кириленко визначає місцеві запозичення як нетрадиційне джерело залучення фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування задля зміцнення їхньої фінансової самостійності та самодостатності, наповнення дохідної частини місцевого бюджету та підвищення позико спроможності [2, с.117].

В свою чергу в Бюджетному кодексі України визначено, що місцевий борг – загальна сума боргових зобов'язань Автономної Республіки Крим, обласної ради чи міської територіальної громади з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок місцевого запозичення. [3]

Л. Бенковська наголошує, що варто також розрізнити поняття “місцеві запозичення” та “місцевий борг”. Ці поняття слід розглядати як процес та результат. Місцеві запозичення – це відносини з приводу залучення вільних грошових коштів фізичних, юридичних осіб, міжнародних фінансових організацій на умовах добровільності, строковості, платності з метою фінансування бюджету розвитку місцевих бюджетів. А місцевий борг є результатом цих відносин, адже місцеві запозичення призводять до формування місцевого боргу [4, с. 53].

Аналіз літератури з досліджуваної проблематики, дозволяє прийти до висновку, що для України питання ринку муніципальних запозичень містить як значні потенційні можливості, так і низку викликів і загроз, які пов'язані із загальним економічним станом держави та рівнем розвитку фінансового ринку, довірою потенційних інвесторів і кредиторів до ринку цінних паперів. Також необхідно зазначити, що з огляду на проголошену Україною євроінтеграцію подальша розбудова місцевих фінансів має провадитися виключно в рамках реалізації основних положень Європейської хартії місцевого самоврядування, де зазначено, що «для цілей здійснення позик інвестиційного капіталу місцева влада має доступ до національного ринку капіталу в межах закону» [5]. Ця норма не тільки вказує на важливість місцевих запозичень, а й визначає, що кошти, отримані від таких запозичень, мають бути спрямовані на інвестиційні цілі.

Варто зазначити, що реалізація реформи децентралізації посилила роль органів місцевого самоврядування у фінансовому забезпеченні розвитку територій. Зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів дозволяє не тільки підвищити якість надання суспільних послуг, а й створює нові можливості для інвестиційного розвитку. Розширення джерел доходів місцевих бюджетів, поряд з такими важливими інструментами, як податки та трансферти, передбачає використання місцевих запозичень. Хоча між трансфертами та запозиченнями існує принципова різниця, адже якщо трансферти місцевим бюджетам передаються з державного бюджету на виконання делегованих повноважень держави для фінансування переважно поточних видатків, то місцеві запозичення мають виключно інвестиційний характер, що передбачає отримання економічного ефекту. [4, с.50]

В науковій літературі панує думка, що муніципальні облігації територіальних громад України використовуються недостатньо у порівнянні з розвиненими індустріальними країнами. Визначено фактори, що формують ризики впровадження системи місцевих запозичень в Україні, до яких віднесено відсутність визнання та реєстрації органів місцевого самоврядування як юридичних осіб публічного права, недосконалість законодавства, відсутність досвіду здійснення місцевих запозичень, відсутність чіткої інформації про наявні ресурси місцевих громад та

їх оцінку [6, с. 324-327]. На нашу думку, така ситуація з одного боку є негативною з точки зору сьогодення, але дає змогу для формування чіткої системи регуляції і застосування механізму муніципальних запозичень в майбутньому.

Необхідно зазначити, що хоча об'єднані територіальні громади України потребують додаткових фінансових ресурсів, невеликі муніципалітети характеризуються високим рівнем бюджетних дотацій та низьким середнім доходом на одну громаду. Аналізуючи досвід зарубіжних країн, які активно імплементували цю модель можливо прийти до висновку, що використання муніципальних облігацій у країнах з перехідною економікою може призвести до низки муніципальних дефолтів, що потенційно спричинить жорсткі обмеження на їх випуск з боку центральних органів влади [7, с. 80-82].

Однак, незважаючи на всі переваги, вітчизняний ринок місцевих запозичень є недостатньо розвинутим, а муніципальні облігації є ризикованими і не користуються значним попитом серед населення та суб'єктів господарювання. На нашу думку, це обумовлено не лише складною процедурою здійснення облігаційних позик, а й через високий рівень дотаційності вітчизняних бюджетів, відсутність належних гарантій для кредиторів та досвіду роботи місцевих органів влади. Зростання ролі місцевого боргу в місцевих запозиченнях може стати потенційною загрозою для розвитку територіальних громад. В Україні лише фінансово спроможні міста, переважно обласного значення (м. Київ, м. Львів, м. Харків, м. Івано-Франківськ, м. Запоріжжя, м. Вінниця), здійснюють регулярні випуски облігацій місцевих позик. Фактично, основна частка залучених банківських кредитів та розміщення облігацій місцевих позик на зовнішньому ринку зосереджена на рівні областей. Такі тенденції сприяють збільшенню відмінностей між фінансово сильними та слабкими громадами [4, с. 51-52].

Висновки. Місцеві запозичення – це відносини, пов'язані з мобілізацією органом місцевого самоврядування додаткових фінансових ресурсів на інвестиційні цілі на умовах повернення, платності, строковості та зворотності, внаслідок чого виникає зобов'язання органу місцевого самоврядування перед кредитором. Питання можливості випуску облігацій місцевих позик органами місцевого самоврядування залишається відкритим і потребує відповідного законодавчого врегулювання та внесення змін до Бюджетного кодексу України. Такі нововведення можуть прискорити розвиток інвестиційної діяльності органів місцевого самоврядування, але потребують значних організаційних зусиль та фінансових можливостей місцевих бюджетів. Україна є однією з країн, де держава має регулюючий вплив на муніципальні позики та борги. Тому розвиток ринку муніципальних запозичень напряму залежить від законодавчої, нормативної та інституційної бази. Вплив держави на

ринок муніципальних запозичень здійснюється у двох напрямках: регулювання місцевих запозичень та регулювання місцевого боргу. Система місцевого кредитування в Україні має багато недоліків, але організація законодавчої бази з урахуванням міжнародного досвіду може вивести її на новий рівень розвитку.

Література:

1. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України : навч. посібн. Київ : Знання; КОО, 1999. 487 с.
2. Кириленко О. Муніципальні фінанси : навчальний посібник. Тернопіль : Астон, 2015. 360 с.
3. Бюджетний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
4. Бенюк Л. Я. Місцеві запозичення як інструмент розвитку територіальних громад. *Світ Фінансів*. 2022. № 1. С. 49–60.
5. Європейська хартія місцевого самоврядування (м. Страсбург, 15 жовтня 1995 р.) : офіційний переклад. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036
6. Бенч Л. Я., Самчук А. А., Давидюк А. С. Ринок муніципальних облігацій в Україні: практика та проблематика. *Бізнес Інформ*. 2020. № 3. С. 323–328.
7. Васютинська Л. А. Інфраструктурні облігації у проектному фінансуванні: світовий досвід та можливості для України. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2021. № 3. С. 79–84.

УДК: 336.77:339.13

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ ВІДНОСИНИ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В РИНКОВИХ УМОВАХ

К. А. Мікуляк,

*Миколаївський національний аграрний університет
mikulyak@mnaui.edu.ua*

В умовах сьогодення суб'єкти аграрного сектору зазнають суттєвих перешкод для їх функціонування та розвитку через економічну рецесію та несприятливу політичну ситуацію. Відтак, формування джерел фінансування з метою стимулювання відтворювальних процесів в аграрному секторі є одним із важливих завдань держави в частині забезпечення коштами державних кредитів, інвестиційними податковими кредитами, субсидіями та грантами, а також коштами, що вивільняються у результаті використання податкових пільг [2] та ін.

Питання застосування інструментів фінансово-кредитного механізму фінансування аграрного сектору входять до кола наукових інтересів І. В. Фурман, Н. В. Максименко, В. П. Гмирі. Розвиток кредитних відносин підприємств агропродовольчої сфери досліджувала І.О. Іртіщева [1], а роль кредитного ринку у відтворювальному процесі суб'єктів господарювання аграрної галузі розглядають у своїх наукових дослідженнях Ю. О. Нестерчук [2], К. М. Мельник [2], О. А. Непочатенко [2] та ін.

Фінансово-кредитні відносини суб'єктів аграрного сектору в ринкових умовах реалізуються завдяки програмам та ініціативам державних органів та міжнародних організацій. Зокрема, наразі суб'єкти аграрного сектору крім фінансово-кредитної підтримки, мають можливість обирати напрям розвитку бізнесу під потребу за допомогою платформи Дія.Бізнес, слідкувати за тенденціями, аналітикою, ідеями для старту бізнесу, а також отримувати безкоштовні консультації щодо різних питань розвитку бізнесу та нюансів ведення господарської діяльності, стандартизації та технічних регламентів, регуляторних правил для бізнесу в умовах воєнного стану. Аграрії мають можливість переглядати довідники («Посібник для експортерів ягід»), практичні рекомендації («Як стати фермером: отримати ділянку, заснувати та зареєструвати фермерське господарство», «Практичні рекомендації для виробників

молока», «Керівні принципи для постачальників сільськогосподарської продукції» та ін.) та чеклисти, що допоможуть розвивати бізнес.

Державними органами та організаціями з фінансово-кредитної підтримки суб'єктів аграрного сектору є Міністерство аграрної політики та продовольства України, Комітет Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики та Державна установа «Офіс з розвитку підприємництва та експорту». До національних організацій належать Ukrainian business & trade association, Асоціація «Український клуб аграрного бізнесу», Український центр сприяння інвестиціям та торгівлі, Асоціація «Ягідництво України», Українська аграрна конфедерація, Українська зернова асоціація, Асоціація аграріїв України, Інформаційний агропортал SEEDS [3]. Міжнародними організаціями та програмами підтримки аграрного сектору в ринкових умовах є Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO), Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD), Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО), Програма USAID «Кредитні ресурси для сільськогосподарських товаровиробників», Український проєкт бізнес-розвитку плодоовочівництва [3].

Державна підтримка аграрного сектору в умовах воєнного стану у розрізі програм та ініціатив представлена у табл. 1.

Крім того, суб'єкти аграрного сектору через портал «Гід з державних послуг» можуть отримати понад 2 тис. державних послуг.

Таблиця 1

Канали державної підтримки аграрного сектору в умовах воєнного стану

Програми та ініціативи	Характеристика
Програми держпідтримки через Державний аграрний реєстр (безповоротна допомога малим агровиробникам)	Суб'єкти аграрного сектору можуть подати заявку через онлайн платформу Державний аграрний реєстр (ДАР) на дві програми з державної підтримки: виплату на 1 га землі (виплата на 1 га у розмірі 3100 грн, максимальний розмір – до 120 га) та дотацію за утримання корів (від 3-х до 100 корів, 5300 грн на 1 корову). Проєкт фінансується коштами бюджетної підтримки ЄС.
Урядова програма «Робота»	Через портал Дія: Державні послуги онлайн є можливість подати заявку на отримання гранту від держави на підтримку бізнесу, а саме: гранти на садівництво та тепличне господарство. Головною умовою для учасників програми є створення робочих місць, крім того, програма передбачає співфінансування: від 30% фінансування забезпечує учасник програми (власні або кредитні кошти), а 70% – держава.

Продовження таблиці 1

Ініціатива стійкості сільського господарства (AGRI-Ukraine)	AGRI-Ukraine спрямована на забезпечення безперервного виробництва с.-г. продукції в Україні до 2023 р., а також розв'язання нагальних питань з експортом, розширення доступу фермерів до фінансування. Сума підтримки – 100 млн дол. США від USAID на зміцнення потенціалу української інфраструктури для ефективного експорту с.-г. продукції.
Електронна платформа для збору інформації про завдані збитки аграрному сектору України	За допомогою платформи суб'єкти аграрного сектору можуть подати заявку та повідомити про завдані збитки їх земельним ділянкам, інфраструктурним об'єктам, с.-г. техніці, важким та легковим автомобілям, запасам ресурсів, продукції рослинництва та тваринництва для опрацювання органами державної влади, з метою подальшого відшкодування та компенсацій.
Програма з надання фермерам рукавів для зберігання зерна	Через знищення зерносховищ суб'єкти аграрного сектору отримуватимуть рукави для зберігання зерна, подавши заявку через ДАР. Проект реалізовується Міністерством аграрної політики та продовольства України й Продовольчою та сільськогосподарською організацією ООН (ФАО) за фінансової підтримки Канади, Японії та Minderoo Foundation на загальну суму 60,5 млн дол. США.

Джерело: складно автором за матеріалами [3, 4]

Розглядаючи кредитування суб'єктів аграрного сектору в ринкових умовах, необхідно максимальною мірою враховувати особливості ведення аграрного бізнесу та систематичні трансформаційні процеси. Відтак, для забезпечення проведення весняно-польових робіт у 2022 р. 18078 суб'єктів аграрного сектору залучили 38,5 млрд грн за програмою «Доступні кредити 5-7-9%» під 0% річних, на 6 місяців для придбання с.-г. техніки, на поповнення обігових коштів для придбання насіння, добрив та паливно-мастильних матеріалів. Найбільше кредитів за програмою портфельних гарантій надано державними банками, зокрема АТ КБ «ПриватБанк» видав 8 млрд 243 млн грн, АБ «Укргазбанк» – 4 млрд 355 млн грн, АТ «Ощадбанк» – 2 млрд 814 млн грн, АТ «Укрексімбанк» – 2 млрд 285 млн грн [3].

На порталі Дія.Бізнес, у маркетплейсі фінансових можливостей для бізнесу, суб'єкти аграрного сектору можуть обрати для себе необхідну фінансову програму та звернутися безпосередньо до банківських та інших установ.

Отже, суб'єкти аграрного сектору у розрізі фінансово-кредитних відносин отримують належну підтримку з боку органів державної влади та міжнародних організацій, що позитивно впливатиме на їх розвиток

у повоєнний період. Перспективами подальших досліджень є розгляд питань щодо розширення фінансово-кредитних інструментів, з метою подолання проблеми недостачі грошових коштів для розвитку суб'єктів аграрного сектору.

Література:

1. Іртишева І. О. Розвиток кредитних відносин підприємств агропродовольчої сфери. URL: <http://www.mubip.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/323.pdf> (дата звернення 20.10.2022).
2. Нестерчук Ю.О., Мельник К.М., Непочатенко О.А. Роль кредитного ринку у відтворювальному процесі суб'єктів господарювання аграрної галузі. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8494> (дата звернення 20.10.2022).
3. Аграрний бізнес : онлайн платформа «Дія.Бізнес». URL: <https://business.dii.gov.ua/agribusiness> (дата звернення 20.10.2022).
4. Гранти на теплиці і сади: поради від Мінагрополітики. URL: <https://minagro.gov.ua/news/granti-na-teplic-i-sadi-poradi-vid-minagropolitiki> (дата звернення 20.10.2022).

УДК: 336.

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНА ВЗАЄМОДІЯ БАНКІВ І ПІДПРИЄМСТВ

Н. В. Москаленко,

*Державний податковий університет,
navimo@ukr.net*

А. Ю. Зікрата,

*Державний податковий університет,
azikrata@gmail.com*

С. Ю. Козак,

*Державний податковий університет,
Kozaksofija2002@gmail.com*

Підприємницький сектор і банківська система є складовими елементами цілісної економічної системи країни. Сучасний банк є універсальним фінансовим підприємством, яке здійснює управління ресурсами в їх грошовому виразі та здійснює специфічні функції на законодавчій підставі. Тому, взаємозв'язок підприємства і банків виникає насамперед за рахунок кредитування, заощадження та здійснення розрахунків у безготівковій формі через установи банку.

Дослідженням стратегічних підходів управління взаємодією реального сектору економіки та банківської системи займалися у своїх працях С. Ведернікова, В. Коваленко, П. Матвієнко, О. Саранча, В. Стельмах та інші.

Автори дійшли висновку про те, що між підприємством та банком, необхідно розробити на державному рівні стратегію управління фінансово-економічною діяльністю, щоб забезпечити поєднання інтересів усіх об'єктів системи для досягнення стратегічних цілей розвитку.

Передусім банки та підприємства здійснюють взаємодію у зв'язку з необхідністю кредитно-інвестиційного обслуговування останніх. Так, підприємства співпрацюють із банками з метою отримання позичкового капіталу у різних формах, зокрема, проектного фінансування, овердрафтного кредитування, коротко- та довгострокового кредитування тощо. Кредит як головне джерело забезпечення грошовими ресурсами поточної господарської діяльності підприємств сьогодні відіграє одну з найважливіших ролей у стимулюванні відтворювальних процесів в економіці.

Використання процесного підходу дозволяє представити всю взаємодію підприємств та банків як логічну послідовність реалізації наступних укрупнених етапів: аналіз можливості взаємодії та вибір його учасник, прогностування ефективності взаємодії, організація процесу взаємодії, контроль за дотриманням умов взаємодії, оцінювання ефективності та аналіз результатів взаємодії [1, с.53].

Зокрема, банки спеціалізуються на посередницькій діяльності, яка пов'язана із залученням коштів на ринку фінансових ресурсів з метою продажу підприємствам, для їхньої ефективної кредитно-фінансової діяльності.

Основні напрями взаємодії банківської системи і підприємств реального сектору економіки можуть бути представлені такими відносинами:

- в межах різного роду інтегрованих бізнес-груп, утворених банками і господарськими структурами. Дана група потоків пов'язана з фінансовою діяльністю в ділових групах, а також із довготривалим фінансовим обслуговуванням комплексів підприємств;

- між підприємством і банком як виробником фінансових продуктів та послуг. Дана група потоків пов'язана з обслуговуванням господарського обороту за допомогою операційних рахунків, портфельних операцій (депозити та кредити), операцій із цінними паперами, гарантування, трастових операцій та ін. [2, с.139].

Наразі суб'єкти підприємницької діяльності визначають такі проблеми, а саме:

- високі ціни на сировинні ресурси;
- брак обігових коштів;
- висока вартість кредитів;
- недостатня платоспроможність та купівельна спроможність населення;
- високий рівень орендної плати;
- висока вартість перевезення.

Існують програми, що дають змогу здешевити надання банками позик. Це програми фінансових установ у межах співпраці з різними іноземними фондами та структурами (Німецько-український фонд, Фонд Western NIS, Європейський інвестиційний фонд та ін.). Вони дають змогу поетапно впровадити в Україні нові види фінансової підтримки, а саме, часткову компенсацію процентних ставок за кредитами, які надають під бізнес-проекти, компенсацію лізингових платежів. Передбачається розширення програми мікрокредитування, а також для розвитку відповідної інфраструктурної підтримки [3, с. 193].

Підприємства активно використовують кредитні ресурси таких установ для максимізації свого прибутку. Проте, в сучасних умовах підприємства та банки наштовхуються на чимало проблем, зокрема для підприємств:

- ризик ймовірності віднесення банку до неплатоспроможних;
- вибір надійного банку з високим рівнем компетенції;
- швидкість обслуговування;
- невідгідні умови договору кредитування з банком;
- високі відсоткові ставки по кредитах.

У свою чергу, банки в сучасних умовах стикаються з такими проблемами як недостатність та висока вартість кредитних ресурсів, кредитний ризик позичальників з числа малих і середніх підприємств через відсутність прозорої звітності та низького рівня централізованого відстеження кредитних історій організацій, витрати на надання кредиту підприємству в порівнянні з прибутком, який розраховує отримати банк, достатньо великі.

А у зв'язку із нападом РФ на Україну, в сфері взаємодії банків із підприємствами виникають складнощі з отриманням кредитів для підприємств, оскільки деякі банки обмежили певні види кредитування. Дуже багато зруйнованих об'єктів підприємств, тому доцільно було б розробити пільгові системи кредитування на державному рівні. Банки вимушені скорочувати кількість відділень, підвищувати вимоги до клієнтів які хочуть отримати кредит, відходити від довгострокових стратегій.

В банках починає наростати конкуренція за надійних і платоспроможних клієнтів, оскільки потрібно отримувати прибутки, у свою чергу, підприємства через формування збитків нездатні йти на невідгідні умови кредитування.

Під фінансовою взаємодією банків і суб'єктів підприємницької діяльності слід розуміти довготривалі взаємовигідні відносини таких економічних суб'єктів, що побудовані на засадах рівноправності, відкритості та прозорості всієї фінансової інформації для додержання інтересів партнерів та забезпечення соціально-економічного розвитку.

Тому для підприємства важливим спочатку є вибір банку, що відповідав би критеріям виду діяльності підприємства. Повнота та надійність виконання зобов'язань банку щодо кожного виду взаємодії інколи визначають фінансовий стан підприємства. Тому, організація взаємодії підприємства з банком має розпочинатися з етапу оцінювання можливості визначеного виду взаємодії за обраними критеріями.

Таким чином, взаємодія між банком і підприємством є цілою системою, оскільки банк завдяки виданому кредиту його підтримує та дає можливість активно розвивати діяльність. Слід зазначити, що вибір банку, який би відповідав критеріям виду діяльності підприємства, обумовлений різним переліком зобов'язань банку за кожним із видів взаємодії.

Література:

1. Лотоцький В.А. Етапи організації та критерії оцінювання взаємодії підприємств і банків. *Фінансовий простір*. 2015. С. 53-60.
2. Саранча О.М. Основні напрями взаємодії реального сектору економіки і банківської системи. *Причорноморські економічні студії*. 2021. С. 137–141.
3. Юнко О. М. Проблеми і перспективи кредитування малого і середнього бізнесу в Україні. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2014. № 2. С. 191–194. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2014_2_41.

УДК: 336

АСПЕКТИ НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Н. В. Панченко,

*Державний податковий університет,
np2397707@gmail.com*

Н. С. Козій,

*Державний податковий університет,
globa.nataliya@ukr.net*

Цифровізація економіки змінила систему економічних відносин. Якість інформації в системі цифрової економіки може спричиняти суттєві коливання на фінансових ринках, які важко передбачити і проконтролювати. У цілому можна сказати, що цифрова економіка знаходиться на початковому стані свого розвитку і суспільство має подолати ще багато викликів для її вдосконалення та мінімізації ризиків.

Першим видом фінансових послуг, на які вплинула діджиталізація, були платіжні послуги. Проявами трансформації цих послуг стали електронні гроші, електронні гаманці, мобільні платежі через операторів супутникового зв'язку, інтернет-платежі. З'являються нові типи карт, можливість переведення грошей з карти на карту. І на сьогодні цей вид фінансових послуг найбільш сильно схильний до діджиталізації: сервіси онлайн-платежів і онлайн-переказів, P2P2, сервіси B2B3 платежів і переказів, хмарні каси і смарт-термінали [1, с. 125].

Дослідженням аспектів прояву діджиталізації на ринку фінансових послуг займалися у своїх працях такі автори як Опарін В., Паламаренко Я., Поченчук Г., Фролова Т. та інші. Зокрема, у своїх працях вони дійшли висновку про те, що діджиталізація розширює спектр ризиків ринку фінансових послуг. Крім трьох традиційних груп ризиків, що зумовлені специфікою самої фінансової послуги, поведінкою споживача фінансової послуги й діяльністю фінансових організацій, виокремлюють ризики інформаційно-комунікаційного посередника.

Перевагами цифровізації у фінансовій сфері є зростання можливостей та легкість фінансування інноваційних проєктів, стартапів, розширення доступності фінансових послуг та зростання фінансової інклюзії, що, в свою чергу, стимулює процеси економічного зростання через створення нових виробництв і нових робочих місць, скорочення

часових витрат на здійснення транзакцій, розширення споживчого попиту на основі фінансової включеності та персоналізації пропозиції [2, с. 181].

Ринок фінансових послуг виступає як складова фінансової системи, що передбачає використання відповідної інфраструктури та інноваційних технологій для обслуговування реального сектору економіки.

На ринку фінансових послуг сучасні компанії за допомогою фінансових технологій істотно розширюють перелік продуктів на такому ринку та створюють всі необхідні передумови для залучення великої кількості потенційних клієнтів. Основні цифрові технології на ринку фінансових послуг представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Інструменти ринку фінансових послуг в умовах діджиталізації

№ з/п	Назва послуги	Характеристика
1.	Цифровий банкінг	Взаємодія з клієнтами за допомогою онлайн-середовища, створення банківських додатків, ботів, Інтернет-маркетинг.
2.	Digital disruption	Спеціалізовані сервіси, що орієнтовані на кредитування фізичних осіб та малого бізнесу через автоматизовані платформи.
3.	Штучний інтелект та машинне навчання	Захист мобільного банкінгу та облікових даних.
4.	Блокчейн	Технологія, що застосовується для криптовалюти. Зокрема, у фінансовому секторі забезпечує високий рівень здійснення транзакцій

Джерело: розроблено автором за даними [3, с.51-52].

Процес запровадження діджиталізації на ринку фінансових послуг дозволяє просувати таку продукцію на ринку, і бути конкурентоспроможним у фінансовій індустрії.

Застосування таких інноваційних технологій як блокчейн, краудфандинг, шерінг, штучний інтелект, хмарні технології тощо, є запорукою ефективною імплементації та успішного функціонування системи дистанційного обслуговування клієнтів. Вони дають можливість вивести якість надання послуг на новий рівень та спростити взаємодію із споживачами [4].

Діджиталізація фінансового сектору – рушійна сила, що сприяє його просуванню в руху до створення автономного регіону.

Має основні переваги:

– надзвичайне пришвидшення керівного реагування на фактори, що виникають в процесі створення та діяльності автономного сектору;

– економія часу і підвищення продуктивності – автоматизація виробництва та інших внутрішніх процесів компаній; оптимізація та покращення комунікацій – як внутрішніх, так і зовнішніх;

– можливості крос-продажів/upsell-продажів – вихід на новий рівень обслуговування клієнтів і заохочення їх до придбання більшої кількості продуктів;

– конкурентні можливості за рахунок поліпшення клієнтського досвіду і загальної оптимізації робочого процесу [5, с.28-30].

Діджиталізація ринку фінансових послуг піднімає його на новий рівень розвитку, відкриває нові можливості та спрощує взаємодію компанії із споживачем. Застосування перерахованих вище механізмів позитивно відобразиться на усіх сегментах фінансового ринку. У сфері платіжних послуг банківського сектору дані технології надають можливість скоротити терміни розрахунків, виявити зв'язок між різними транзакціями господарюючих суб'єктів.

Таким чином, діджиталізація фінансових послуг є важливим аспектом створення фінансової індустрії країни. Обов'язковою умовою побудови в Україні конкурентоспроможної банківської системи є всебічний розвиток та використання переваг діджиталтехнологій. Топ-менеджменту банків варто звертати увагу на інноваційні, здебільшого стартап, технологічні проекти у сфері фінансових сервісів.

Література:

1. Фролова Т.О. Трансформація фінансових послуг під впливом глобальної діджиталізації. *Економіка і організація управління*. 2021. С. 123-133.

2. Поченчук Г.М. Трансформації фінансового посередництва в умовах цифровізації. *Фінансові інструменти сталого розвитку економіки : матеріали ІV міжнародної науково-практичної конференції*. 2022. С. 179-182.

3. Пономаренко І., Рудюк Л. Діджиталізація фінансового сектору. *Маркетинг в Україні*. 2020. С. 48–52.

4. Романовська Ю., Складанюк М. Діджиталізація банківського сектору в умовах пандемії. *Економіка та суспільство*. 2022. URL:<https://cutt.ly/eDR0hCU>.

5. Мельничук Ю. Діджиталізація фінансового сектору як напрчм автономії регіону. *Міжнародний форум «Економіка. Фінанси. Бізнес. Управління. Зміни. Адаптація. Нова економіка»*. 2021. С. 28-30.

УДК: 336.027

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ю. В. Пасічник,

*Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»,
y.v.pasich@gmail.com*

Актуальність. Доходи населення в усіх країнах світу є найбільш вагомим та важливим індикатором розвитку суспільства. Саме тому керівники держав, зокрема парламенти та уряди, які зазвичай, представлені політичними партіями, намагаються перманентно підвищувати рівень цього добробуту, що є запорукою перебування при владі цих партій.

З врахуванням суттєвих політичних, соціальних, економічних чинників Україна у довоєнний період займала одне із останніх місць у Європі по рівню цього добробуту. В умовах воєнного часу доходи майже всіх українців знизились. Беручи до уваги, що 23 червня 2022 року країни члени Європейського Союзу проголосували за надання Україні статусу країни кандидата на вступ до Європейського Союзу, актуалізується питання значного підвищення рівня цього добробуту, зважаючи що з'являється реальні можливості у цьому контексті. У теперішніх умовах військового часу окремою проблемою є забезпечення сприйнятливого рівня доходів домогосподарств у сільській місцевості, оскільки є відповідні вагомі перешкоди.

Вклад основного матеріалу дослідження. Рівень доходів населення, в тому числі і сільського, в окремих країнах формувався по різному під впливом суспільних чинників. Подамо цей рівень по одній із вагомих складових цих доходів – заробітній платі (табл. 1).

Аналізуючи рівень оплати праці у поданих країнах, зазначимо, що виявлено суттєві відмінності. Щодо України, то він значно менший від зазначених країн. Науковці висловлюють різні аспекти та обґрунтовують власні погляди щодо такої ситуації з врахуванням нормативно-правової бази, спроможності економіки, рівня професіоналізму загальнодержавного та місцевого менеджменту тощо. Так, О. Дем'янчук на місцевому рівні виокремлює таку ситуацію: «Органи місцевого самоврядування базових територіальних утворень, по-перше, не бажають, а по-друге, не забезпеченні ще інституційно приймати на себе відпові-

дальність за управління та фінансування значної кількості закладів соціальної інфраструктури цієї території» [3].

Таблиця 1.

Порівняння середньої місячної заробітної плати в окремих країнах ЄС та в Україні в 2021 р., євро

	Країни						
	Європа	Німеччина	Фінляндія	Іспанія	Литва	Естонія	Україна
Період	березень	червень	вересень	червень	червень	червень	червень
Значення	1903	4094	3692	2064	1566	1538	443

Джерело: [1, 2]

Завдання забезпечення доходів домогосподарств у сільській місцевості, а також поступового підвищення, особливо в умовах воєнного часу є багатовимірним та комплексним, оскільки потребує належного наукового обґрунтування та професійного впровадження. Для конкретизації механізмів реалізації цього завдання з'ясуємо складові зазначених доходів, або згідно термінології Державної служби статистики України – сукупних ресурсів домогосподарств (табл. 2).

Згідно цих даних у структурі загальних доходів найбільшу питому вагу займають заробітна плата, яка протягом аналізованого періоду має тенденцію до збільшення – 16,7 % у 1999 р. і 48,3 % у 2021 р. а також пенсії, стипендії, субсидії – 13,6 % у 1999 р. і 21,1 % у 2021 р., що відображає соціальну ситуацію у сільській місцевості.

В умовах воєнного стану рівень доходів суттєво знизився, особливо у тих сільських населених пунктах, які перебували або продовжують перебувати в тимчасовій окупації. Так, згідно інформації Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України станом на 13.09.2022 р. до оновленого переліку територіальних громад, розташованих у районах проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають у тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), входить 9 областей. Це територіальні громади Донецької (66), Харківської (56), Дніпропетровської (10), Луганської (37), Запорізької (56), Херсонської (49), Миколаївської (26), Сумської (22), Чернігівської (5) областей. Загалом у переліку наразі 327 громад [4]. Зазначимо, що більшість цих територіальних громад розташовані у сільській місцевості.

Оцінюючи довоєнний та воєнний періоди, варто зазначити, що на реальний рівень доходів домогосподарств, зокрема тих, які розташовані у сільській місцевості, суттєвий вплив має інфляція, яка певним чином коригує купівельну спроможність сільського населення.

Таблиця 2.

**Динаміка та структура сукупних ресурсів домогосподарств
у сільській місцевості протягом 1999-2021 рр., грн за місяць
в розрахунку на одне домогосподарство**

Роки	Всього сукупних ресурсів	в тому числі						
		всього заг. доходів	із них					не-грош. доходи
			грошові					
			всього	по видам				
оплата праці	пенсії, стип., субсид.	дох. від прод. с/г прод		дох. від підпр. діяльн.				
1999	363,61	355,49	164,15	59,31	48,52	34,38	4,88	191,34
2000	458,38	435,85	247,34	85,42	65,35	61,52	6,13	188,51
2001	535,6	515,04	340,89	119,22	94,6	80,39	9,84	174,15
2002	608,21	585,26	419,7	142,49	128,94	85,92	11,55	165,56
2003	689,74	664,56	481,69	165,3	137,21	109,2	15,29	182,97
2004	868,14	835,67	666,21	228,61	211,15	123,1	32, 96	169,46
2005	1259,94	1210,74	993,9	342,24	347,33	171,3	46,04	216,88
2006	1496,51	1431,79	1190,29	452,62	398,01	178,2	62,28	241,5
2007	1822,39	1756,05	1484,4	596,17	481,96	213,9	69,65	271,65
2008	2510,64	2374,34	2040,2	817,36	674,59	277,8	97,49	334,14
2009	2713,96	2518,39	2218,97	914,91	750,05	254,6	123,8	400,42
2010	3164,6	3086,85	2605,35	1011,91	904,39	343,5	149,8	479,5
2011	3522,09	3424,48	2912,53	1195,01	972,36	356,8	135,7	511,95
2012	3823,32	3719,22	3270,07	1433,46	1111,62	342,3	119,47	449,15
2013	4114,06	4004,05	3487,63	1510,23	1219,12	368,9	126,22	516,42
2014	4454,96	4367,28	3788,5	1535,24	1269,33	410,5	225,94	578,78
2015	5238,02	5130,15	4316,35	1769,86	1355,74	486,1	231,53	813,8
2016	6258,37	6122,45	4896,66	1990,81	150,14	506,7	286,05	1225,79
2017	8064,82	7893,34	6335,59	3178,22	1658	662,7	281,58	1357,75
2018	9455,19	9295,12	7929,53	3925,13	1924,73	684,2	482,81	1365,69
2019	11137,1	10884,4	9568,71	5084,24	1924	2187	536,89	1315,65
2020	11651,08	11470,2	10267,03	5314,86	2498,61	774,1	579,18	1203,13
2021	13417,59	13184,4	11889,69	6369,16	2786,7	1058	586,5	1294,71

Джерело: Витрати і ресурси домогосподарств України за відповідні роки.
Державна служба статистики України

Динаміка інфляції подана у табл. 3.

Таблиця 3.

**Динаміка інфляції (по споживчим цінам) в Україні
протягом 1999-2022 р., %**

Роки	Інфляція	Роки	Інфляція	Роки	Інфляція	Роки	Інфляція
1999	119,2	2005	110,3	2011	104,6	2017	113,7
2000	125,8	2006	111,6	2012	99,8	2018	109,2
2001	106,1	2007	116,6	2013	100,5	2019	104,1
2002	99,4	2008	122,3	2014	124,9	2020	105,0
2003	108,2	2009	112,3	2015	143,3	2021	110,0
2004	112,3	2010	109,1	2016	112,4	2022, вересень	121,8

Джерело: [5,6].

Зауважимо, що коливання показників інфляції протягом аналізованого періоду мало значні інтервали – від 99,4 % у 2002 р. до 143,3% у 2015 р. Також рівень інфляції мав значні відмінності у двох суміжних періодах – від 128,5 % у 2000 р. до 106,1% у 2001 р., або 100,5 % у 2013 р. до 124,9 % у 2014 р.; Також на рівень інфляції постійно мали вплив політичні, соціальні, економічні процеси.

Зважаючи на актуальність необхідності стабільного забезпечення доходів домогосподарств у сільській місцевості в умовах воєнного стану, запропоновано такі механізми за ієрархічними суспільними рівнями. При формуванні таких механізмів враховано: специфіку доходів домогосподарств; наявність особливо незахищених громадян, яким нізвідки, окрім державної підтримки отримувати кошти на власне існування; втрата майна, зокрема житла, і які не мають можливості у короткий термін його придбати; інші форс-мажорні обставини, які потребують термінового фінансового забезпечення.

1. Загальнодержавний. Передбачити у Державному бюджеті України, окрім певної допомоги на відновлення житла, прями фінансові дотації, які будуть мати адресний характер і визначатись на рівні територіальної громади. Цей механізм є особливо актуальний, зважаючи, що в проєкті Державного бюджету на 2023 р. не передбачено підвищення соціальних стандартів порівняно із 2022 р. Зазначені фінансові дотації доцільно передбачити у відповідних бюджетних програмах профільних міністерств, зокрема Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерства розвитку громад та територій України, Міністерства соціальної політики України. Обсяг цих дотацій сформував згідно запитів регіонів та наповнювати із можливих джерел внутрішнього та зовнішнього фінансування.

2. Обласний, районний. Державним обласним військовим адміністраціям та відповідним державним органам районного рівня сприяти

вирішенню життєво важливих проблем для жителів територіальних громад з врахуванням реальних можливостей.

3. Територіальної громади. При формуванні поточного бюджету додатково передбачити утворення спеціального компенсаційного фонду для підтримки значених категорій населення. Джерелами такого фонду можуть бути: додаткові надходження місцевих бюджетів, спонсорські та волонтерські кошти, грантова підтримка із внутрішніх та зовнішніх джерел.

4. Господарюючих суб'єктів. Використовуючи власні ресурси, а також механізми державної підтримки АПК, намагатись відновити та розширити виробництво, створювати нові робочі місця, організувати виробництво конкурентоспроможної продукції, зокрема і на зовнішньому ринку, що буде сприяти поповненню доходів відповідних домогосподарств.

Висновки. Теперішній рівень доходів українських домогосподарств у сільській місцевості є значно нижчим, ніж в інших країнах Європи, тому для його підвищення, зокрема і в умовах воєнного часу, необхідна цілеспрямована робота всього суспільства. Особливу роль тут має відіграти українська наука, зокрема економічна, яка має сформулювати відповідні теоретичні конструкції щодо такого підвищення, а також обґрунтувати відповідні механізми реалізації таких розробок. Пропоновані у цьому контексті механізми мають сприяти пошуку та формуванню відповідних джерел а також їх оптимальному використанню на рівні домогосподарств у сільській місцевості.

Література:

1. Середня місячна заробітна плата. Середня зарплата в Європі. Мінфін. України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/world/eurore/>
2. Архів валютних курсів. Підсумки дня 30.06.2021. Мінфін України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/exchange/archive/2021-06-30/>
3. Дем'янчук О.І. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Економічні науки». Випуск 16. Частина 1. 2016. С.108-111.
4. Оновлено актуальний перелік тимчасово окупованих територій для виплат переселенцям (станом на 13.09.2022 р.) *KadrEX*. URL: <https://proffressa.com/news/onovleno-aktualnii-perelik-okupovanikh-teritorii-dlia-viplat-pereselentsiam-stanom-na-13092022-g>
5. Індекс споживчих цін. Економічна статистика. Ціни. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>
6. Індекс інфляції. Зведена таблиця індексів споживчих цін в 2022 р. (%). Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/2022/>

УДК: 336.3

ОБЛІГАЦІЇ МІСЦЕВИХ ПОЗИК ЯК ФІНАНСОВИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

М. Б. Ріппа,

*Державний податковий університет,
rippa_mary@ukr.net*

Л. П. Довгань,

*Державний податковий університет,
l_dovgan@ukr.net*

Л. О. Першко,

*Інститут екології, економіки і права,
larisa_pershko@ukr.net*

У сучасних економічних умовах обмеженості бюджетних ресурсів на місцеві бюджети покладено відповідальність не лише за забезпечення життєдіяльності громади, а і забезпечення належних умов для її розвитку. Без залучення додаткових ресурсів, зазвичай, досить складно це реалізувати в повному обсязі. Саме тому облигації місцевих позик можуть стати джерелом додаткових фінансових ресурсів місцевої скарбниці, що дасть змогу муніципалітетам сформувати фінансову базу для реалізації інвестиційних проектів, важливих для соціального і економічного розвитку територій.

До доходів місцевих бюджетів України надходять кошти, одержані від здійснення органами місцевого самоврядування місцевих запозичень. В Україні місцеві облигації є однією із форм запозичень. Згідно досвіду країн з розвинутою ринковою економікою, муніципальні цінні папери можуть бути, як внутрішні, так і зовнішні. Однак, реально в Україні випускалися лише облигації внутрішніх місцевих позик. Децентралізація створює нові можливості для здійснення таких запозичень.

Ринок цінних паперів є невід'ємною частиною фінансового сектора економіки, характеризується особливою інституційною та організаційно функціональною специфікою, забезпечуючи трансформацію заощаджень в інвестиції і вибір напрямів їх продуктивного використання. Він є регулятором ринкових економічних процесів, і перш за все накопичення капіталу. У цьому контексті можна говорити про те, що саме ринок місцевих цінних паперів з супутньою йому системою фінансових інститутів являють собою ту сферу, в якій формуються основні джерела

економічного зростання, концентруються і розподіляються необхідні економіці інвестиційні ресурси. У зв'язку з цим ринок муніципальних цінних паперів і особливості його функціонування в Україні, їх різне призначення в економіці, закономірності їх обігу та цільові аспекти операцій з ними потребують постійного дослідження та аналізу.

Дослідження проблеми здійснення місцевих запозичень розглядали в своїх працях такі вітчизняні науковці: Л. Алексеєнко, Л. Беневська, Т. Вахненко, О. Кириленко, Г. Кучер, І. Лютий, В. Опарін, О. Охріменко, Р. Рак, С. Румянцева, В. Федосов, О. Шаповалов та інші. Проте, ряд проблемних питань недостатньо вирішені і потребують подальшого дослідження.

Ринок місцевих облигацій відіграє важливу роль в економіці розвинутих країн, а необхідність технологічного та інфраструктурного розвитку регіонів України в цілому ставить питання стимулювання розвитку ринку муніципальних цінних паперів у ряд першочергових державних завдань, що вимагають повномірного сприяння на всіх рівнях влади. В силу різних обставин вітчизняний ринок місцевих цінних паперів в даний час не може виконувати своїх функцій у необхідному обсязі, особливо в частині комплексного розвитку економіки регіонів. Саме тому основна ініціатива формування місцевих механізмів залучення інвестицій лягає на органи місцевого самоврядування, виходячи зі стратегічних інтересів розвитку територій.

В умовах недостатності власних доходів місцевих бюджетів для фінансування необхідних витрат доводиться вдаватися до використання боргових інструментів, зокрема, здійснювати залучення коштів шляхом розміщення облигацій місцевих позик. Рішення про розміщення облигацій місцевих позик міська рада приймає відповідно до вимог, установлених бюджетним законодавством України (ст. 74 Бюджетного кодексу України).

Згідно п.3 ст.74 БКУ, Міністерство фінансів України здійснює реєстрацію місцевих запозичень та місцевих гарантій. Усі договори про місцеві запозичення, договори, виконання зобов'язань за якими забезпечено місцевими гарантіями, та договори про відшкодування витрат місцевого бюджету, а також зміни істотних умов таких договорів реєструються у Реєстрі місцевих запозичень та місцевих гарантій [2]. Слід зауважити, що місцеві запозичення здійснюються з метою фінансування бюджету розвитку АРК, міських бюджетів і використовуються для створення чи оновлення стратегічних об'єктів довготривалого користування, які забезпечують виконання завдань АР Крим чи міських рад, спрямованих на задоволення інтересів населення вказаних територіальних громад.

Реєстрацію випуску облигацій місцевих позик здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку в установленому нею

порядку. Особливості погашення та реалізації прав за облігаціями місцевих позик визначаються проектом емісії облігацій відповідного випуску. Дослідження можливостей місцевого управління щодо ринку цінних паперів має велике значення для місцевих бюджетів, оскільки функціонування і розвиток даного ринку дозволить згладити нерівномірний розвиток територій. Проблема розвитку системи місцевих заборгованостей тісно пов'язана з проблемами фінансових інтересів регіонів і принципів макроекономічної політики. Вирішення цих питань дозволить забезпечити створення необхідних передумов формування сприятливого інвестиційного клімату та створити ефективні механізми залучення інвестицій в економіку регіонів.

Водночас ринок муніципальних облігацій є привабливим для вітчизняних муніципалітетів, оскільки поряд з вирішенням питання додаткових джерел фінансування інвестиційних проектів дає змогу отримати певні переваги, зокрема, зниження відсоткових ставок шляхом конкуренції між інвесторами; можливість реструктуризації облігаційної позики, а також, завдяки вчасному погашенню облігацій, територіальна одиниця створює свою публічну історію кредиторської спроможності, яка у майбутньому дозволить здійснювати більші за обсягом випуски муніципальних облігацій чи здійснити інші заборгованості [2].

Український ринок місцевих заборгованостей почав формуватися в середині 1990-х років, а його розквіт припадає на період 2007-2012 рр., упродовж якого, як свідчать дані табл. 1. обсяги зареєстрованих випусків облігацій місцевої позики збільшилися зі 156 млн. грн. у 2007 р. до 5,68 млрд. грн. у 2012 р. Емісія облігацій внутрішніх місцевих позик оновилася у 2018 році. Так, Львівська міська рада випустила облігацій на суму 440 млн. грн., Івано-Франківська міська рада – на суму 300 млн. грн.

У подальшому не спостерігалось великої зацікавленості органів місцевого самоврядування інструментами фондового ринку для залучення інвестицій у розвиток регіонів та їх інфраструктури. Таким чином, упродовж 2019 року регулятор зареєстрував 2 випуски облігацій місцевих позик на загальну суму 500 млн. грн., а упродовж 2020 р. – три емісії облігацій внутрішніх місцевих облігацій на суму 900 млн. грн. Кошти від випуску місцевих облігацій спрямовуються в бюджети розвитку на фінансування об'єктів транспортної інфраструктури, доріг та інженерних об'єктів, виготовлення проектно-кошторисної документації тощо. До переліку органів місцевого самоврядування, які у 2019-2020 рр. виступили емітентами облігацій місцевих позик Львівська та Івано-Франківська міські ради.

Серед причин зменшення випуску облігацій місцевої позики є низький рівень локального муніципального фінансового менеджменту, відсутність прозорості та обмеженого доступу до інформації щодо діяльності емітентів.

Таблиця 1

Динаміка реєстрацій випуску облігацій внутрішніх місцевих позик в Україні упродовж 2003-2020 рр.*

Рік	Сума запозичень (млн. грн.)	Випуски (шт.)
2003	150,00	1
2004	145,00	3
2005	375,00	10
2006	88,50	7
2007	156,30	8
2008	974,00	15
2009	380,00	3
2011	584,50	8
2012	5680,25	12
2014	2625,00	1
2018	740,00	5
2019	500,00	2
2020	900	3
Усього	13,298 млрд. грн	78

* Складено авторами за даними [4].

У контексті нашого дослідження, слід зауважити, що ринок місцевих позик потребує розширення і розвитку, оскільки його частка в структурі операцій з цінними паперами на фондовому ринку України є незначною. Україна має велику територію і велику кількість адміністративних одиниць, проте ринок місцевих боргових зобов'язань недостатньо розвинений. Необхідність залучення капіталу в умовах післявоєнної відбудови України і розвитку регіональної інфраструктури неодмінно повинна дати поштовх до розвитку місцевих запозичень. Питання можливості випуску облігацій місцевих позик територіальними громадами залишається відкритим і потребує відповідного законодавчого врегулювання та внесення змін до Бюджетного кодексу України. Такі нововведення можуть прискорити інвестиційний розвиток територіальних громад, але потребують від них чималих організаційних зусиль та високої фінансової спроможності місцевих бюджетів [1, с.58]. На нашу думку, надання права випуску облігацій місцевих позик є важливим кроком у процесі післявоєнного відновлення в інвестиційному розвитку новостворених територіальних громад, оскільки це зможе прискорити вирішення наявних фінансових проблем.

Вітчизняний ринок місцевих облігацій в умовах післявоєнної відбудови і відновлення України повинен стати джерелом фінансових ресурсів для потреб регіонів. Для цього є необхідні передумови: наявність

коштів у одних суб'єктів економічних відносин і їх дефіцит в інших. Разом з тим існує безліч проблем, що перешкоджають розвитку цього процесу. Першочерговим є питання регулювання ринку державних цінних паперів та удосконалення інфраструктури ринку цінних паперів в регіонах, зважаючи на обмежені фінансові можливості суб'єктів ринку, яка зумовлена незначною кількістю інструментів, недостатністю фахових учасників та організаторів торгів, обмеженістю кола інвесторів, інформаційною непрозорістю, відсутністю системи регулювання на рівні регіону, нерозвиненістю похідних інструментів в регіоні, низький рівень захисту прав та інтересів інвесторів.

Отже, управління розвитком ринку місцевих облігацій на рівні територіальних громад має бути спрямоване на підвищення інвестиційної привабливості регіону, підвищення його конкурентоспроможності, міжрегіональної інтеграції, збільшення обсягу бюджету розвитку, розширення фінансової бази реального сектора економіки регіону, фінансування інвестиційних проектів, зростання доходів регіональних інвесторів за рахунок дивідендів та відсотків, перехід заощаджень та тимчасово вільних грошових коштів в інвестиції.

Література:

1. Беновська Л.Я. Місцеві запозичення як інструмент розвитку територіальних громад. *Світ фінансів*. №1 (70), 2022. С. 49–60.
2. Бюджетний Кодекс України. URL: https://taxlink.ua/ua/normative_acts/bjudzetnij-kodeks-ukraini/.
3. Положення про порядок здійснення емісії облігацій внутрішніх місцевих позик та їх обігу. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=10669456>.
4. Річні звіти Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/en/about-us/annual-reports/>.

УДК: 336

ВПЛИВ ОБЛІКОВОЇ СТАВКИ НА РОЗВИТОК ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

В. М. Синенко,

Львівський Національний Університет імені І. Франка

Фінансово-кредитні відносини є одними з найважливіших в національній економіці особливо в умовах воєнного часу. Підчас фінансово-кредитних відносин відбувається розподіл та перерозподіл фінансових ресурсів, що в свою чергу може давати поштовхи до розвитку виробництва та економіки загалом. Темпи розвитку фінансово-кредитних відносин залежать від монетарної політики, а найбільше від облікової ставки Центрального банку.

Облікова ставка – це базова процентна ставка для суб'єктів ринку банківських послуг. НБУ здійснює операції за обліковою ставкою, що мають значний вплив на вартість коштів для суб'єктів міжбанківських відносин. Завдяки цьому регулятору ринку банківських послуг вдається зберігати процентні ставки близькими до облікової ставки НБУ, що дає змогу забезпечити виконання оперативної цілі монетарної політики. Особливу роль у монетарній політиці облікова ставка відіграє у військовий час, коли економіка країни зазнає величезного тиску, як внутрішніх так і зовнішніх чинників.

Існує процентний коридор, що формується через диференціацію процентних ставок за інструментами, що перебувають в постійному доступі для банків другого рівня. Коридор процентних ставок забезпечує мінімізацію ризику коливань процентних ставок. Під диференціацією процентних ставок за інструментами які перебувають у вільному доступі ми розуміємо збільшення процентної ставки на 2 в.п. до базової процентної ставки НБУ з операцій із наданням кредитів овернайт та зменшення на 2 в.п. за операціями по залученню коштів через депозитні сертифікати НБУ. Банки другого рівня не матимуть сенсу виходити за межі коридору процентних ставок в умовах стабільного функціонування ринку банківських послуг.

Одним з головних завдань монетарної політики яку проводить НБУ є цінова стабільність. Облікова ставка є основним інструментом яким Центральный банк впливає на рівень інфляції. В Україні рішення про

зміну розміру процентної ставки НБУ ухвалює Правління Національного банку України та відповідно повідомляє громадськість публікуючи дану інформацію на офіційному сайті. Графік засідань з питань монетарної політики на яких приймаються рішення, щодо зміни розміру облікової ставки також публікують на сайті НБУ.

Вплив процентної ставки НБУ на інфляцію називається трансмісійним механізмом монетарної політики. Спершу через зміну ключової процентної ставки Національний банк визначає рівень короткострокових процентних ставок для банків другого рівня, тобто НБУ змінює процентні ставки за інструментами, що перебувають у вільному доступі якими користуються банки (кредити овернайт, депозитні сертифікати). Банки другого рівня у свою чергу через зміну процентних ставок за кредитними продуктами й вкладками для фізичних та корпоративних клієнтів впливають на розмір грошової пропозиції. Представники бізнесу і домашні господарства відповідно чергу реагують на пропозицію яку дають банки другого рівня та приймають рішення щодо використання фінансових ресурсів. Прозорість роботи НБУ і послідовність прийняття рішень впливають на довіру бізнесу та населення і як наслідок на дієвість проведення інфляційного таргетування. Як наслідок, це підсилює дієвість монетарної трансмісії.

Важливо зазначити, що зміна облікової ставки впливає на рівень інфляції не одразу. На практиці можемо спостерігати, що результати впливу ставки НБУ на темпи інфляції з'являються через 9-18 місяців після її зміни. Таким чином стає зрозуміло, що рішення НБУ про зміну облікової ставки має ґрунтуватись на макроекономічних прогнозах та бути прийнятим, як запобіжний захід, а не, як реакція на сьогоднішній день.

З огляду на досить нестабільну ситуацію, що склалась в банківському секторі через початок повномасштабної війни з росією можемо спостерігати за впровадженням політики «дорогих грошей» головним інструментом якої є облікова ставка. Таким чином регулятором ринку було суттєво (з 10 до 25 % річних) підвищено облікову ставку з 03 червня 2022 р., [1] що мало на меті: захист гривневих доходів та заощаджень громадян; підвищити привабливості гривневих активів; зниження тиску на валютний ринок; посилення спроможності НБУ забезпечувати курсову стабільність і стримувати інфляційні процеси під час війни. Разом з підвищенням облікової ставки НБУ прийняв рішення розширити коридор процентних ставок за монетарними операціями з банками. Отже, ставку для кредитів рефінансування збільшено до 27 %, а для депозитних сертифікатів – до 23 % річних.

Після збільшення вартості фінансових інструментів банки другого рівня значно скоротили обсяг залученого від НБУ рефінансування – на 30 млрд грн: зі 153 млрд грн станом на 01 червня 2022 р. до 123 млрд грн на 01 серпня 2022 р. Водночас банки другого рівня наращують темпи

інвестування у депозитні сертифікати НБУ – на 38 млрд грн: зі 163 млрд грн станом на 01 червня 2022 р. до 201 млрд грн на 01 серпня 2022 р. Зрозуміло, що поживлення інвестиційної діяльності у депозитні сертифікати емітентом яких є НБУ є збільшення дохідності за даним інструментом до 23%. На противагу збільшення інвестицій у депозитні сертифікати НБУ банки практично не збільшили обсяг купівлі ОВДП. Впродовж червня–липня 2022 р. портфель ОВДП банків другого рівня зріс лише на 7 млрд грн – з 583 до 590 млрд грн. очевидно, що причина відмови банків від інвестування в ОВДП є нижчий рівень дохідності (станом на 23.08. 2022 р. – максимум 16 % для 12-місячних ОВДП) [2].

З початку вторгнення рф на територію України практично зупинилось корпоративне кредитування. Обсяг кредитів банків, наданих нефінансовим корпораціям у національній валюті, впродовж червня–липня 2022р. скоротився з 530 до 527млрд грн. В той же час корпоративний кредитний портфель у валюті з початку року скоротився на 2,5 млрд дол. США. Разом з корпоративним кредитуванням знизилась і темпи споживчого кредитування. Обсяг кредитів банків, наданих домашнім господарствам у національній валюті, впродовж червня–липня 2022 р. скоротився з 236 до 226 млрд грн [2]. Однак складні умови проведення кредитування не вплинули на впровадження Кабінетом Міністрів України з 01.10.2022р. програми пільгового кредитування для купівлі житла за ставкою 3% терміном до 20 років та першим внеском від 20% вартості житла. Програмою пільгово кредитування можуть скористатись: військовослужбовці, вчителі, медики та науковці [3].

Позитивну динаміку росту від початку 2022 року незважаючи на військовий стан можемо спостерігати в сегменті депозитів домашніх господарств. Бачимо приріст з 282 до 400 млрд грн. Однак важливо розуміти, що дані показники пов'язані з обмеженим доступом деяких груп населення через окупацію українських земель до коштів які акумулювались на їхніх рахунках у вигляді зарплат, пенсій чи інших формах виплат. Натомість через низький рівень дохідності строкових вкладів, а саме у липні 2022 р. середньозважена ставка за новими гривневими депозитами населення до 1 року становила 9,1 % річних вклади населення в гривні знизилась з 200 млрд грн на 01 лютого 2022 р. до 179 млрд грн на 01 серпня 2022 р. [2]

Отже, облікова ставка – це один з найефективніших інструментів монетарної політики. Центральний банк використовує облікову ставку, як інструмент стабілізації цін на фінансові ресурси, що в свою чергу впливає на грошову пропозицію, а в умовах сьогодення на рівень інфляції. Проаналізувавши політику «дорогих грошей» до якої вдався НБУ, можемо зробити такі висновки – рішення НБУ не виправдало очікування, оскільки відбувається зниження темпів приросту депозитних

вкладів та інвестицій в ОВДП. На наш погляд, зважаючи на широко-масштабну агресію з боку росії, важливо було б розглянути можливість збільшення ставок за депозитними вкладками для населення, хоча б у державних банках, з метою більшої акумуляції грошової маси в банківському секторі. Не менш важливу роль відіграють інноваційні процеси які необхідно продовжувати впроваджувати в роботі банківського сектору, наприклад, розробляти нові методи, що дають можливість скористатись фінансовими ресурсами. З початку війни ми зрозуміли, яку важливу роль відіграють іт-напрацювання – сучасні системи клієнт-банкінгу для фізичних та юридичних осіб які надали забезпечили безперервність фінансово-кредитних відносин.

Література:

1. Облікова ставка НБУ. URL : <https://bank.gov.ua/ua/monetary/stages/archive-rish>
2. Підвищення облікової ставки НБУ до 25% річних. Перші підсумки. URL: <https://niss.gov.ua/en/node/4640>
3. У Мінекономіки розповіли деталі програми по пільговій іпотечі під 3% річних. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2022/08/3/689943/>

УДК: 336.717:004

РОЛЬ ЦИФРОВІЗАЦІЇ У СУЧАСНІЙ БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Д. О. Фомов,

*Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки,
fomovdmitroasp@gmail.com*

Цифровізація перевернула банківський світ у розумінні розширення можливостей здійснення банківських операцій і задоволення потреб споживачів банківських послуг. Водночас це також розширює пропонований банками інструментарій обслуговування клієнтів. Це справедливо сприймається як технологічна і сервісна «революція» у банківській діяльності. Новації банківського сервісу з використанням технологічних можливостей у IT- і фінтех-секторах стали повсякденним явищем. Нові технології кардинально змінюють способи, якими банки традиційно надавали свої послуги. За таких умов роль банків як фінансових посередників та модернізаційних провайдерів фінансових послуг постійно зростає, і використання поновлюваних можливостей цифровізації посилює таку тенденцію.

Визнанням цього факту стало недавнє присудження Нобелівської премії з економіки у 2022 р. Бену Бернанке, Дугласу Даймонду та Філіпу Дибвігу за результати «суттєвого покращення розуміння ролі банків в економіці», в частині того, як «банки виконують суспільно важливу функцію посередників між вкладниками та позичальниками, оцінюючи кредитоспроможність позичальників і гарантуючи, що позики використовуються для хороших інвестицій» [1].

Цифровізація у банківській діяльності, – як для банків, так і для їх клієнтів обопільно надзвичайно важлива. Безумовно, що через тенденцію цифровізації розвивається загальний фон ринків банківських послуг. Завдяки можливостям цифровізації клієнти банків отримали можливість реальної сервісної і технологічної інклюзії. Фізична присутність клієнтів у банках стає виключенням з правил. Дистанційоване обслуговування клієнтів в режимі он-лайн засвідчило свої значні переваги. Завдяки цьому банківські послуги стають більш доступними і прозорими. Наприклад, Інтернет-банкінг, інтернет-еквайринг вже давно стали звичними у банківській діяльності. Цифрові платежі, відкриття/

закриття рахунків та інший онлайн-контент підтвердили зручність форми взаємодії банків із клієнтами [2]. Терміни «необанк», «інтернет-банк», «цифровий банк», що працюють у віртуальному середовищі з відповідними послугами без традиційних фізичних мереж філій стають все більш повсякденними.

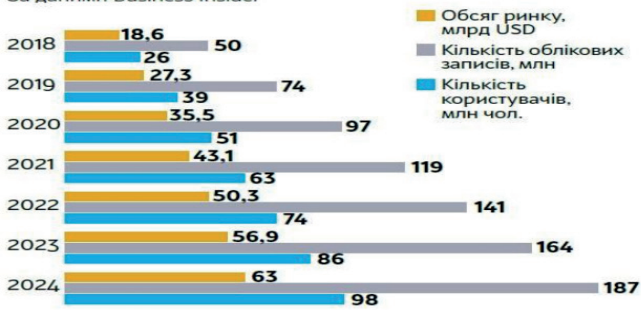
Послідовність поширення цифрових послуг банків формується від появи перших digital-форм взаємовідносин з клієнтами з наступною розробкою банківських digital-продуктів. В.В.Коваленко і Кутишенко Р.С. вважають, що прийнятним рівнем сучасного цифрового банківського сервісу можна вважати «перехід на цифровий формат понад 75 % операцій банків» [3, с. 59].

Завершальним етапом можна вважати розробку банком повного циклу «оцифрованого» інформаційного обслуговування клієнтів з відповідною лінійкою цифрових банківських пропозицій-послуг.

За даними інформаційного порталу Business Insider, обсяги ринку послуг цифрових банків зросли з 18,6 млрд дол у 2018 р. до 43,1 млрд дол у 2021 р., а кількість клієнтів таких банків та облікових записів – відповідно з 26 млн осіб до 63 млн. осіб та з 50млн до 119 млн. Прогнозні дані наступних періодів показують очікувану прогресивну динаміку цих показників.

Ринок цифрових банків

За даними Business Insider

У регуляторній практиці держава докладает чималих зусиль для поглибленого впровадження цифровізації у банківську діяльність. Так, за офіційним повідомленням «Національний банк та Міністерство цифрової трансформації спільно працюють над цифровізацією банківської системи України. Результатом цієї співпраці стають доступні онлайн-послуги, які відкривають нові можливості як для банків, так і для їхніх клієнтів» [4].

У банківській діяльності поширюються послуги передачі (шерингу, від англ. «sharing» – розподіл, обмін) цифрових документів у застосунку Дія. По строках впровадження, в середньому шерингові платформи

банків встановлюються в операційний дизайн банку протягом 72 годин і стають невід'ємною характеристикою їх он-лайн сервісу. Це дозволяє громадянам-клієнтам ідентифікувати свою особистість у банку та надати свої документи у цифровому форматі, щоб відкрити банківський рахунок, не виходячи з дому. Послугу можна використовувати як на онлайн-ресурсах банку (мобільному застосунку чи сайті), так і у звичайному відділенні банку. На смартфоні клієнта автоматично генерується коди доступу (QR-код та штрихкод), які зчитуються у банку. Далі клієнт підтверджує дозвіл на передачу власних даних з Дії, і банк може надавати необхідну клієнту послугу. Таким чином, паперові документи для підтвердження своєї особистості в банківському відділенні не є обов'язковими.

Окремо слід відзначити інструментально-психологічний «цифровізаційний» аспект операційних можливостей банків та можливостей користування клієнтами цифровими банківськими послугами.

Цифровізація передбачає усвідомлену ринковими контракторами поведінкову та фінансову відповідальність, – це першочергово. Така відповідальність потребує володіння відповідними компетентностями: технологічними і кваліфікаційними. У цьому розумінні мова вже йде не стільки про фінансову, а про цифрову грамотність. Уміння користуватись гаджетами та банківськими пропозиціями і сервісними платформами визначають дотичність клієнтів до банківського цифрового світу. Відповідальність банків перед клієнтами і дотримання наглядових регуляторних вимог у своїй діяльності також дзеркально важлива. І тільки через компетентісну взаємну відповідальність банків та їх клієнтів можлива необхідна фінансова свобода, – як операційна, так і психологічна.

Напрямами подальшого поширення та удосконалення процесів цифровізації у банківській діяльності можуть бути такі з них:

- збільшення питомої ваги цифрових банківських операцій і послуг (перспективно до 100%), забезпечення необхідної банківської цифрової інфраструктури, – матеріальної і логістичної;

- дотримання вимог кібербезпеки у банківській діяльності, зокрема це стосується посилення віддаленої ідентифікації та захисту персональних даних клієнтів (подвійного і додаткового через голос, сітківку ока, відбиток пальця);

- розвиток людського капіталу банків та перенавчання банківського персоналу до роботи у нових умовах цифровізації.

Література:

1. Три економісти отримали Нобелівську премію за «дослідження банків та фінансових криз». URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/>

nobelivsku-premiya-z-ekonomiki-2022-hto-otrimav-ta-za-shcho-12006588.html

2. Корнєєв В. В. Цифробачення і передбачення. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/tsifrobachennja-j-peredbachennja.html>

3. Коваленко В. В., Кутишенко Р. С. Управління корпоративним бізнесом у банках в умовах цифровізації. *Науковий вісник. Збірник наукових праць Одеського національного економічного університету*. 2021. № 7-8 (284-285). С. 54–61. URL: <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2021/284-285/pdf/54-61.pdf>

4. НБУ та Мінцифри спільно працюють над цифровізацією банківської системи України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-ta-mintsifri-spilno-pratsyuyut-nad-tsifrovizatsiyeyu-bankivskoyi-sistemi-ukrayini>

УДК: 336.71:339.137

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

О. Й. Шевцова,

*Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара,
ei.shevtsova@gmail.com*

Наявність конкуренції на риках товарів та послуг забезпечує їх цивілізований, прогресивний рівень стану та розвитку. Саме для цього спрямовують відповідні впливи державних регуляторів на формування необхідних умов конкурентного середовища.

На законодавчому рівні України дано чітке визначення цього поняття, що відображено у законах України [1]. Конкуренція виражається у змаганнях між суб'єктами ринкових відносин щодо формування переваг окремих конкуруючих суб'єктів, що дає можливість обирати клієнтам чи покупцям того, хто пропонує найкращі умови обслуговування, або якість продукту. Тож спільною рисою визначення даного поняття в законодавчих актах та в наукових працях є думка про суперництво та боротьбу учасників ринків для досягнення конкурентних переваг.

Конкурентна боротьба постає динамічним процесом, за якого відбувається взаємодія (у вигляді боротьби) між учасниками ринкових відносин задля отримання більш вигідних позицій і можливостей реалізації продукції та послуг, задоволення потреб споживачів товарів та максимізації прибутку. Серед суб'єктів конкуренції виділяються як продавці, так і покупці товарів, робіт, послуг. Конкуренція постає неконтрольованим фактором, що здійснює прямиий вплив на діяльність будь-якої організації. Дане явище має два діаметрально протилежні наслідки:

- загострення виробничих і ринкових взаємовідносин;
- прискорення НТП і підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання.

Існує тісний зв'язок між конкуренцією та конкурентоспроможністю. Таким чином, конкурентоспроможність визначає здатність банківської установи витримувати конкуренцію на фінансовому ринку, базуючись на підтриманні фінансової стійкості за таких факторів впливу: політичних, соціальних та економічних. Ще одним важливим фактором

формування конкурентних умов на ринку України є присутність іноземного банківського капіталу. Багато дискусій точилося щодо його присутності та можливих форм представлення в банківському секторі.

Наступним фактором, що формує конкурентне середовище на ринку банківських послуг, є присутність небанківських фінансово-кредитних інститутів.

Небанківські кредитні установи функціонують у секторі ринку позикових ресурсів, який протягом довгих років бум місцем активності тільки для банків, а за результатами розвитку інших учасників ринку змінює свою кон'юнктуру. Великої конкуренції міжбанками і фінансовими компаніями поки що немає. В той же час, необхідно зазначити, які спільні риси мають небанківські кредитні установи з банківськими установами щодо здійснення кредитних послуг:

- функціонують у тому ж секторі грошово-кредитного ринку, як і банки;

- в процесі формування своїх ресурсів небанківські фінансові установи випускають боргові зобов'язання, подібні банку, котрі менш ліквідні, ніж зобов'язання до банків, проте вони позиціонуються на ринку для надання аналогічної фінансової послуги;

- купують боргові зобов'язання, розміщують активи за різними напрямками діяльності, утворюючи аналогічно до банків зони отримання прибутку, проте вимоги небанківських фінансових інститутів менш ліквідні та більш ризиковані, аніж активи банків.

- їх діяльність щодо створення вимог і зобов'язань, базуються на тих само засадах, що і банки.

У таких умовах конкурентного впливу банки знаходяться у своєму міжбанківському середовищі відповідно до тих видів діяльності, які для нього є особливим, наприклад, надання депозитних послуг, обслуговування поточних рахунків клієнтів. Тоді саме банківські технології, унікальність та якість банківських продуктів, рівень обслуговування надають переваги кожному банку.

Що стосується конкурентного тиску, то тиск щодо пропозиції кредитів від фінансових компаній почав збільшуватися з 2018 року. Фінансові компанії кредитують як суб'єктів господарювання, так і фізичних осіб. Участь фінансової компанії у процесі надання споживчого кредиту достатньо зручне для усіх боків цієї угоди. Насамперед, покупець сплачує лише частину вартості товару, не потребує від нього внесення всієї суми, виробник одержує також одразу вартість продукції, котра дає змогу використовувати одержані гроші у операційній діяльності. Активно надаються грошові кредити фізичним особам. Найбільш ризиковим у цих операціях для клієнтів є те, що договір оформляють дистанційно без відповідної перевірки їх кредитоспроможності на невеликий період часу та з високими процентними виплатами і штрафами.

Для кон'юнктури саме кредитного ринку такий параметр як конкуренція знаходиться на високому рівні тільки за групами фінансових інститутів. А саме, конкуренція між банками та конкуренція між фінансовими компаніями. Питомо вага кредитів, що надається фінансовими компаніями не перевищує 10 відсотків від обсягів кредитних ресурсів ринку. Тому в разі дослідження цих сегментів кон'юнктуру можливо розглядати як за кредитним ринком в цілому так за групами фінансових інститутів. В групі фінансових компаній в останні роки різко зростає попит та пропозиції щодо здійснення мікрокредитування фізичних осіб. У роботі вказаних установ є певні переваги у порівнянні з банками щодо отримання кредитів фізичними особами. Також є і суттєві недоліки, зумовлені специфікою діяльності вказаних фінансових посередників. Розглянемо порівняльну характеристику проведення кредитування банківськими установами та фінансовими компаніями.

Більшу частину приросту кредитів фізичних осіб фінансових компаній складають незначні за величиною короткострокові споживчі кредити (здебільшого до 30 днів, але менше – до 1 року). Найбільш суттєвим недоліком для клієнтів фінансових компаній є збільшення обсягу боргу в геометричній прогресії, коли сума процентів за позицією сягає 1000 відсотків впродовж відносно невеликого часу, приблизно у декілька місяців.

Отож, фінансові компанії фізичним особам надають здебільшого невеликі кредити на найкоротший термін для задоволення споживчих потреб. Популярність таких кредитів у споживачів, зумовлена значно простішими умовами одержання коштів та скороченням часу оформлення кредиту. Найчастіше, кошти надаються особам у котрих виникли строкові потреби (малозабезпечені громадяни, особи без постійного місця роботи або клієнти, котрі мали негативну кредитну історію у банках).

Фінансові компанії найчастіше «привертають» споживачів за допомогою пільгових періодів при видачі першого кредиту (зазвичай, його тривалість до місяця) чи першого пільгового кредиту, який передбачає сплату відносно низьких процентів через визначений період на весь строк першого кредиту. Після завершення пільгового періоду (або у випадку видачі другого і подальших кредитів), плата за кредит істотно підвищується – на суму кредиту нараховують вищі проценти (сума процентів може складати, приміром 2% в день) за користування коштами і комісії. У випадку порушення графіку платежів фінансова компанія нараховує високі штрафи і пеню [2].

Національний банк України почав з 1 липня 2020 року виконувати регулюючі та наглядові функції по відношенню до багатьох фінансових установ, а саме до фінансових компаній, котрі активно кредитують клієнтів. Що стосується макрофінансових компаній, то вони кредитують

насамперед фізичних осіб. НБУ має на меті здійснювати регулювання та розвиток підходів у процедурі ліцензування та спостереження на ринку небанківського кредитування, НБУ надасть можливість розвиватися та забезпечувати дотримання інтересів та прав споживачів на цьому ринку.

Присутність Національного банку України як державного регулятора на ринку поступово стабілізує ситуацію в цій діяльності. Особливо, це стосується воєнного часу, коли вимоги за прострочення виплат та повернення кредитних коштів мають бути призупинено [3]. Хоча за фактом це не зупиняє найбільш активних операторів з повернення боргів. Ще з березня 2022 року зміни законодавства України призупинили нарахування штрафів та пені за прострочення сплати кредиту. Заборонили збільшення процентних ставок до кінця дії воєнного стану та ще 30 днів після його завершення[4].

На кінець 2021 року кількість фінансових компаній становила 984 одиниці, у то же час, які надавали кредити суб'єктам господарювання та мали відповідні ліцензії було 753 одиниці [5]. На це вплинув процес отримання ліцензій за вимогами саме Національного банку України, які значно жорсткіші ніж у попереднього регулятора Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг. Перший рік (2020 р) з отримання небанківських фінансових установ під своє регулювання НБУ проводив роз'яснювальну роботу та підготовку відповідних вимог та інструктивного матеріалу. А вже 2021 рік був роком одержання нових ліцензій на всі види діяльності, від яких багато страхових компаній, фінансові компанії, кредитних спілок відмовлялися через те. Що вони не могли перетнути цей ліцензійний бар'єр. Діяльність тих компаній, які продовжували працювати за старими ліцензіями було призупинено. Інформацію про ці події Національний банк постійно оприлюднює на своєму офіційному сайті впродовж 2021-2022 років.

Домінуючим чинником розвитку економічних процесів в банківському та небанківському фінансових секторах економіки за останні роки є конкуренція. Даний висновок підтверджується існуванням конкурентного відбору на вітчизняному ринку відповідних продуктів і послуг. Тож, за сучасних умов жорсткої конкуренції, міцні позиції на ринку утримують лише ті фінансові установи, які здатні швидко адаптуватися до змін і нововведень, при цьому ефективно використовуючи власний капітал, які мають у своєму розпорядженні сучасні інформаційні системи, які сформували якісний менеджмент та гнучку політику, що виважена стратегічно. Також, варто враховувати тенденцію до постійного підвищення якості фінансових продуктів і послуг та періодичного розширення їх асортименту, що, в свою чергу, забезпечує раціональну конкурентну боротьбу як за споживачів, так і за фінансові ресурси на ринку.

Література:

1. Котковський В.С., Коваленко В.В. Проблеми трактування дефініції «конкурентоспроможність банку». URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=73526>.
2. Нові правила роботи банків і небанківських фінансових установ, що займаються кредитуванням, під час війни URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/novi-pravila-roboti-bankiv-i-nebankivskih-finansovih-ustanov-scho-zaumayutsya-kredituvannyam-pid-chas-viyni>
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану. Закон України від 15.03.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>
4. Зведені показники діяльності небанківських фінансових установ у розрізі сегментів ринку. 24.05.2022. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pidtrimannya-diyalnosti-nadavachiv-nebankivskih-finansovih-poslug-ye-klyucho-vim-zavdanniam-v-umovah-voyennogo-stanu--oglyad-nebankivskogo-finsektoru-za-iv-kvartal-2021-roku>.
5. Наглядова статистика. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>.

УДК: 336.143.2

ЗАГРОЗИ РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СУЧАСНИХ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

О. Ю. Шеїн,

*Державний науково-дослідний інститут інформатизації
та моделювання економіки,
aleksandrshain@outlook.com*

Бюджетна політика України на сьогодні вже третій рік формується і реалізується в екстремальних умовах. У 2020-2021 роках весь світ і наша країна стикнулися з викликами ковідної пандемії, а у цьому році війна у бюджетному плані постала як економічний і фінансовий струс. Фінансування видатків бюджету, причому в зростаючих обсягах, потребувало перебудови всієї системи державних фінансів, – оскільки за таких умов філігранна реалізація бюджетної політики означала водночас надважливі безпекові питання – збереження державного і економічного суверенітету.

У зв'язку з цим доцільно розглянути основні загрози реалізації бюджетної політики України, класифікувати їх з акцентованою характеристикою сутності таких загроз і обґрунтувати способи превентивного упередження їх небажаного прояву.

Аналіз теоретичних розробок дослідників, звітів і повідомлень Міністерства фінансів України, Національного банку України з питань виконання державного бюджету та його фінансування в останні три роки дозволило виокремити такі загрози реалізації бюджетної політики:

- форс-мажорні обставини зриву виконання дохідної і видаткової частин бюджету (як зазначалось вище, це пандемічні ковід-виклики та військова агресія «держави-сусіда»);
- макроекономічна нестабільність і структурні деформації економіки;
- наявність значного бюджетного дефіциту та його зростання;
- погіршення міжнародної ділової кон'юнктури, циклічність ресурсного попиту на продукцію базових галузей (енергетика, металургія) і сезонність попиту на аграрну продукцію на міжнародних ринках.

Проаналізуємо особливості прояву таких загроз та їх вплив на економічну безпеку держави. Слід підкреслити, що економічна безпека держави та її бюджетна політика постійно стикаються із зазначеними й іншими деструктивними загрозами. Фінансова стійкість держави

визначається можливостями протидіяти таким загрозам, а можливості протидії залежать від фінансових можливостей державного бюджету.

Щодо форс-мажорних обставин і загроз зриву виконання дохідної і видаткової частин бюджету під час протидії пандемічним викликам і фінансування оборонних витрат, слід сказати, що виконання державного бюджету за видатками здійснювалось у повному обсязі. Фінансування державного бюджету потребувало додаткових ресурсів і здійснювалось переважно за рахунок зовнішніх джерел (ресурси МФО – міжнародних фінансових організацій і запозичення на відкритих ринках). Звісно, при цьому зросли обсяги державного боргу, але при цьому слід зважати на пріоритетність цілей, – на кону стояло і стоїть зараз першочергове питання збереження здоров'я і життя громадян.

Довідково: основним інституційним кредитором України є Міжнародний валютний фонд (МВФ), чії кредити спрямовуються, передусім, на цілі забезпечення макрофінансової стабільності. Тільки у 2022 році МВФ надав додаткове фінансування в обсязі 1,4 млрд дол. США у безрезні та анонсував у жовтні виділення нового траншу обсягом 1,3 млрд дол. США [1].

Макроекономічна нестабільність є загрозою системного характеру, і протидія такому деструктиву є завданням спільно Міністерства фінансів і Національного банку України (НБУ). Прикладом співпраці обох державних інституцій є придбання НБУ військових облигацій на первинному ринку у поточному році (раніше, під час пандемії НБУ утримувався від фінансування дефіциту бюджету на первинних ринках). Станом на початок жовтня ц.р. НБУ є найбільшим кредитором уряду через придбання військових облигацій з обсягом такого портфелю 70 млрд грн ще у червні ц.р. [2].

Щодо природи макроекономічної нестабільності, то вона викликається диспропорціями обороту капіталу і супроводжується зростанням інфляції, зростанням ключових ставок центробанків і девальвацією національної валюти. Структурні деформації економічного відтворення залишають і поглиблюють сировинну залежність економіки (т.зв. «сировинне прокляття» [3]), провокують розрив «ланцюгів постачання», коли постачальники і споживачі ресурсів та продукції не можуть задовольнити свої потреби усталеними до цього способами. Один з таких прикладів сьогодення: внаслідок війни України не може експортувати продовольство контракторам-споживачам в потрібних обсягах внаслідок ворожої блокади різних транспортних шляхів. Структурні деформації економіки в поточному році поглиблюються військовою агресією, коли знищуються об'єкти базових галузей, – наприклад, після ракетного вандалного обстрілу 10.10.2022 р. була пошкоджена третина енергетичної інфраструктури України.

Деструктивна загроза значного бюджетного дефіциту та його зростання є суттєвою рестрикцією для бюджетної політики. Значний бюджетний дефіцит часто відображає складність бюджетного процесу у екстремальних умовах, і завжди має місце при збільшенні розриву між дохідною і видатковою частинами державного бюджету. Відомо, що у законопроекті державного бюджету-2023, дефіцит бюджету у розмірі 20% ВВП представлений як очікуваний. При цьому вимушено зростає державний борг для фінансування наявних і забезпечених статей державного бюджету. Зростання боргу відбувається як в обсягах, так у вартості запозичень, – оскільки у нестабільні періоди кредитори підвищують вартість кредитування та позичальники вимушені пропонувати вищі відсотки при розміщенні своїх боргових цінних паперів. Міністерство фінансів України регулярно оприлюднює інформацію про особливості реалізації бюджетної, і боргової політики у т.ч. [4].

Погіршення міжнародної ділової кон'юнктури, циклічність і сезонність попиту на різні товарні групи має також ризики системного і систематичного характеру. В умовах значної залежності від зовнішніх ринків це призводить до погіршення показників платіжного балансу (валютні надходження зменшуються).

Отже, основні загрози реалізації бюджетної політики та дотримання економічної безпеки у сучасних умовах полягають у форс-мажорних обставинах реалізації бюджетного процесу, наявністю значного бюджетного дефіциту і державного боргу, некерованій мінливості ринкової кон'юнктури. Бюджетна політика за таких умов визначає способи досягнення й утримання макроекономічної стабільності у державі, збереження її інституціонального суверенітету.

Література:

1. Рада директорів МВФ затвердила додаткове фінансування України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rada-direktoriv-mvf-zatverdila-dodatkove-finansuvannya-ukrayini>

2. НБУ здійснив викуп військових ОВДП на 70 млрд грн. та наголошує на необхідності активізації ринкових боргових залучень. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-zdiysniv-vikup-viyskovih-ovdp-na-70-mlrd-grn-ta-nagoloshuye-na-neobhidnosti-aktivizatsiyi-rinkovih-borgovih-zaluchen>

3. Нова книга. Злет і занепад країн: кого переслідує сировинне прокляття. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2018/11/2/642255/>

4. Сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk>

СЕКЦІЯ ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНИЙ МЕХАНІЗМ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ

УДК: 336.02

ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ

Г. С. Байдик,

*Державний податковий університет,
hannabaidyk@gmail.com*

У сучасному світі фінансова політика країни відіграє не останню роль в економічному становищі країни та її фінансовому стані. Актуальність дослідження фінансової політики обумовлюється її значенням в забезпеченні макроекономічної стабільності та прискоренні темпів економічного зростання країни. Складні виклики з якими стикається кожна країна, такі як глобалізація економіки, рецесія, суттєві зміни ринкової економіки та інші економічні трансформації посилюють значимість детального дослідження впливу фінансових інструментів на динаміку росту економічного стану країни та його стабільність.

Фінансова політика може стати важливим чинником макроекономічної стабільності країни. Задля аналізу ефективності фінансової політики уряду оцінюється її рівень впливу на збереження довгострокової стійкості, стабільності та збалансованості бюджетної системи. При цьому ознаками неефективності впровадженої фінансової політики є такі процеси, як: формування фондів споживання за рахунок основних і оборотних коштів; посилення спекулятивних аспектів в обороті капіталу, що виражається в його відтоку з виробничої сфери в торгово-посередницьку та фінансово-кредитну сферу; неспроможність органів державної влади ефективно впливати на грошовий обіг і систему банківських розрахунків, що перешкоджає безперервності та стабільності обороту капіталу; незабезпечення повних платежів у бюджетній системі. Актуальність дослідження і розробки обґрунтованої фінансової політики держави зумовлена значними трансформаціями в економічному середовищі, пов'язаних із процесами поглиблення фінансової інтеграції та посиленням негативних демографічних тенденцій у суспільстві. Фінансова політика цілком залежить від уряду та політики країни, яка

змінюється з часом і може попадати під вплив певних соціальних, економічних і навіть демографічних тенденцій.

Важливість розробки фіскальної стратегії повністю усвідомлюють як у країнах з розвинутою економікою, так і в країнах з трансформаційною економікою [1, с. 214]. Урядовими документами визначено стратегічні завдання розвитку бюджетної системи, як на коротку так і на довгострокову перспективу. Збільшення державних витратів має значний подвійний вплив на економічне зростання. З одного боку, зростання державних витратів має позитивний вплив; з іншого боку, підвищення податків (необхідне для фінансування необхідних витратів) має протилежний економічний ефект [2, с. 1-3]. Аналізуючи досвід розвинених європейських країн, можна помітити, що доволі значна частина державного фінансування виділяється на інновації задля сталого економічного зростання та довгострокової конкурентоспроможності країни [3, с. 8-10].

Збільшення державних витратів на економічне зростання виявилось продуктивним в країнах з високим рівнем ефективності державних фінансових установ та державного фінансового регулювання, таких, наприклад, як Ірландія, Іспанія, Німеччина та Польща. Європейська модель розвитку ринку надає більш державних гарантії і характеризується більш високим рівнем оподаткування. Найвищий рівень централізації ВВП характерний для Скандинавських країн, які відзначаються і найбільшим обсягом державного сектору та найвищими соціальними гарантіями [4, с.254]. Загальний рівень податкового навантаження відображає вибір рівня перерозподілу ВВП через державні фінанси. Інструментом реалізації цього вибору є податкова структура. Завдяки використанню цього інструменту уряд має змогу досягти бажаного рівня надання державних послуг та зменшити вплив негативних податкових факторів на економічні процеси.

Значна частка бюджетних витратів і державних коштів у ВВП знижує темпи економічного розвитку, однак в умовах спаду і фінансової нестабільності уряд відіграє фундаментальну роль у відновленні та становленні позитивної макроекономічної динаміки шляхом стимулювання попиту і підвищення виробничих витрат як на людський капітал так і на покращення інфраструктури.

Підводячи підсумки, можна зробити висновок, що тема фіскальної політики займає важливе місце в наукових дослідженнях, адже вона посідає важливе місце у забезпеченні сталого соціально-економічного зростання країни. Уряд відіграє центральну роль в економічному розвитку, надаючи суспільні блага та інфраструктуру, впливаючи на подальше економічне зростання країни.

Література:

1. Chugunov I., Makohon V. Fiscal strategy as an instrument of economic growth. 2019. URL: <http://baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/694/pdf>
2. EEngen E., Skinner J. Fiscal Policy and Economic Growth. 1992. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w4223/w4223.pdf
3. Юринець З. В., Формування інноваційних стратегій: теорія, методологія, практика. 2016 URL: <https://econom.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/10/UTF-8-B-0K7RgNC40L3QtdGG0Ywg0Jcu0JIuINck0L7RgNC80YPQstCw0L0-UTF-8-B-0L3RjyDRltC90L0g0YHRgtGA0LDRgtC10LPRltC5INcc0L7QvdC0LPRgNCw0YTRltGPLnBkZg-.pdf>
4. Клепанчук О. Ю., Фіскальна політика як інструмент регулювання економіки. Львів. 2021. №12. URL: <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/f-skalna-pol-tika-yak-nstrument-regulyuvannya-ekonom-ki.pdf>

УДК: 336

ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

А. В. Больчук,

*Волинський національний університет імені Лесі Українки,
arthurbolchuk@gmail.com*

В умовах широкомасштабного вторгнення Україна зазнала значних економічних втрат. На тлі зруйнованої критичної інфраструктури, економіка та фінансова система України трансформувалася та набула нових ринкових відтінків.

Слід зазначити, що банківська система в ході війни майже не постраждала та ситуація на фінансовому ринку зберігалася стабільною. Значна кількість переселенців без усіляких проблем змогли користуватися своїми картками за кордоном та навіть відправляти кошти в Україну свом родичам.

Перші тижні наступу ворога супроводжувалися повним вакуумом на фінансовому ринку та в системі публічних закупівель. Бюджет 2022 року завмер в очікуванні нового спрямування. Безліч закупівель були відмінені через перенаправлення коштів на озброєння та військову техніку. Як ніколи постало питання ефективності використання державних коштів, яких вистачить лише на декілька місяців в умовах напруженого військового конфлікту. Перед державою, як ніколи повстало питання економії коштів для забезпечення життєдіяльності громадян пропри всі корупційні амбіції.

Але корупція – це лише частина проблем закупівельної сфери: хоча неефективне і безвідповідальне витрачання коштів не завжди помітне, але втрати, що вони спричиняють державі і нам, її громадянам, є колозальними.» – пише у своїй статті заступник міністра економіки Надія Бігун [1].

Безперечно, корупційні ризики присутні завжди і виявити неефективне використання державних коштів досить складно. Все ж таки слід зазначити, що електронна система Prozzого недосконала в плані ефективності використання коштів, хоча призначена саме для цього. Вона більше заточена на виявленні антикорупційної складової, що супроводжується на законодавчому рівні, яку все одно вдається минути.

Слід зазначити, що тендерний процес поділяється на декілька етапів:

- підготовка тендерної документації
- оголошення проведення закупівлі
- визначення переможця
- підписання контракту

Та найважливіший етап при проведенні будь яких закупівель – визначення доцільності та ефективності даного процесу, а також врахування життєвого циклу куплених товарів чи послуг. Дуже прикро, що в більшості випадків все зводиться лише до етапу тендерної процедури.

Дуже часто інші етапи цього циклу залишаються поза увагою. Наприклад, питання доцільності закупівель (чи варто закуповувати конкретну послугу, чи товар, обладнання чи сировину саме зараз).

Також залишається актуальним питання обрання найкращого рішення. Для прикладу можна купити економний автомобіль або електрокар середнього класу для працівників університету, замість дорогавартіного позашляховика з великим об'ємом двигуна.

Подібні ситуації виникають не лише в закупівлях автівок. На жаль, в багатьох випадках рішення щодо оголошення тендеру приймається без оцінки доцільності закупівлі, а також ефективності обраного підходу.

В масштабах країни це призводить до неефективного споживання та надмірного витрачання сотень мільйонів бюджетних коштів.

Розглянемо ще один приклад. З 2017 року в Україні працює Закон «Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації» [2].

Закон спрямований на залучення енергосервісних компаній для проведення енергомодернізації будівель і споруд. Однак, як показує практика, усі зекономлені кошти на енергоносіях витрачаються на обслуговування цими ж енергосервісними компаніями.

Будь який замовник з радістю хотів би залучити підрядника для виконання енергомодернізації та економії коштів в подальшому, але чи знайдеться така добросовісна компанія і доведе справу до кінця, тобто завершить виконання договору, залишається великим запитанням.

Отож, аби покращити ефективність публічних закупівель, пропонується детальний аналіз доцільності проведення процедури закупівлі. Разом з тим слід залучати незалежних експертів для проведення консультацій та аудиту ефективності використання бюджетних коштів, як підрядників без застосування процедури електронних торгів, які змогли б працювати разом з тендерним відділом замовника над конкретною закупівлею. Особливо, коли мова іде про значні суми коштів платників податків, конче необхідне збільшення ефективності хоча б на 50% [3].

Тільки раціональний та системний підхід дасть змогу прийти до зважених рішень щодо ефективного використання фінансування

в широкому розумінні та за конкретним спрямуванням. В умовах війни це конче необхідно.

Література:

1. Не тільки корупція. Що лишається в тіні тендерів і як з цим боротися. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/15/691534/> (дата звернення 15.09.2022).

2. Як пришвидшити закупівлі під час війни. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/6/691136/> (дата звернення 06.09.2022)

3. Повідомлення Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=133d568c-02e1-4e4f-9020-84da064c91d3&title=MinekonomikiGotuSproschenniaZakupivelCherezProzorroNadiiaBigun&isSpecial=true>

УДК: 336.86.175

GREEN BANKING IN THE MECHANISM TO SUPPORT CLEAN ENERGY INVESTMENTS

D. V. Vankovych,

*Ivan Franko National University of Lviv,
danylo.vankovych@lnu.edu.ua*

Introduction. The problem of climate change is one of the key for modern society, which influences its sustainable development, security, determines the ways of further development. Recently, climate system changes have gone far beyond the scientific problem and affect all sectors of the economy, environment and human life, due to a significant increase in their speed and scale. Banks became major force in reaching the UN Sustainable Development Goals (SDGs). By implementing financial instruments to support the green economy, the country has begun to take steps towards green growth: promote renewable energy, implement energy efficiency measures, promote clean technologies in industry and agriculture, develop green construction.

Results. The transition of banking institutions from the position of non-interference to the realization of their role in the field of environmental management and social responsibility has become the embodiment of the concept of sustainable development in the banking sector and is called green banking. There is no universally accepted definition of green banking. Most often green banking is defined as financing activities by banking and nonbanking financial institutions with an aim to reduce greenhouse gas emissions and increase the resilience of the society to negative climate change impacts while considering other sustainable development goals such as economic growth, job creation and gender equality [2]. Green banking, also known as socially responsible banking, sustainable banking, and ethical banking, is widely used in academic and business settings and has a variety of meanings [4].

Green banking is implemented firstly as a mechanism of banking management aimed at reducing environmental damage and costs due to the current operating activities of banks (so-called internal or own green banking), and secondly as a mechanism for providing cash loans resources to stimulate environmental projects, the production of green technologies, environmental goods and services or to develop environmental activities [3, 242].

Green banks can use an array of financing mechanisms to support clean energy investments for a variety of customers, including businesses, homeowners, institutions, and others. These mechanisms include: loans, co-investment, credit enhancements, bonds, warehousing and securitization (see Fig. 1)

Conclusions. The problem of climate change is one of the key for modern society, which affects its sustainable development, security, determines the ways of further development. In recent decades, changes in the climate system have gone far beyond the scientific problem and affect all sectors of the economy, environment and human life, due to a significant increase in their speed and scale.

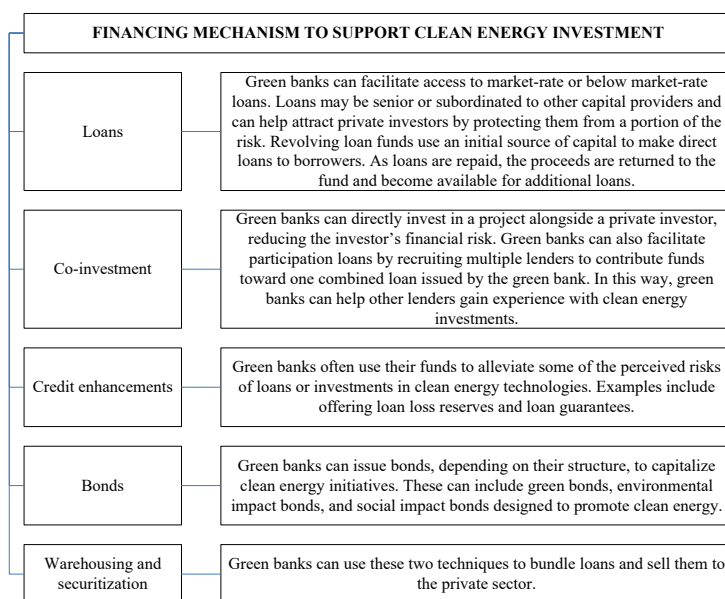

Fig. 1. Financing mechanisms to support clean energy investments [1]

Policy makers and regulators have been increasingly realizing the importance of adopting green banking policy interventions as a means to transform the financial sector which can immensely contribute towards helping countries meet their climate targets and goals. Especially, the role of central banks and financial regulators is key as they have the power to change and control dynamics and landscape of the financial sector. Prospects for further research on this issue are the study of international experience in mobilizing private capital for green investments, including funding through

loan origination and credit provision, retail savings products, as well as intermediation and capital markets activities in the context possibilities of its use for postwar recovery of Ukraine.

References:

1. Clean Energy Finance: Green Banking Strategies for Local Governments. Retrived from https://www.epa.gov/sites/default/files/2018-10/documents/usepa_greenbankingstrategies_october_2018.pdf
2. Park, H and Kim, D. (2020) Transition towards green banking: role of financial regulators and financial institutions. *Asian Journal of Sustainability and Social Responsibility* 5:5. doi: 10.1186/s41180-020-00034-3
3. Veklych, O. (2019). “Green” banking: the essence, mechanism and tools of implementation. Retrieved from http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_ZELEN_INVEST.pdf.
4. Zhang, X., Wang, Z., Zhong, X., Yang, S., & Siddik, A.B. (2022) Do Green Banking Activities Improve the Banks’ Environmental Performance? The Mediating Effect of Green Financing. *Sustainability*, 14, 989. doi: 10.3390/su14020989

УДК: 336.27

ПОТЕНЦІАЛ РИНКУ ВНУТРІШНІХ ДЕРЖАВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ

Ю. Ю. Вергелюк,

*Державний податковий університет,
finmarkets07@gmail.com*

М. О. Ганцяк,

*Державний науково-дослідний інститут інформатизації
та моделювання економіки,
mhantsyak@gmail.com*

З позиції впливу на боргову безпеку країни, внутрішній державний борг, порівняно із зовнішнім несе менші загрози. Саме тому, пріоритетність запозичень на внутрішніх ринках є панівним принципом державної боргової політики багатьох держав світу. Концептуальні засади управління державним боргом України також спрямовані на зменшення частки зовнішнього боргу. Проте, перманентний дефіцит Державного бюджету України зумовлює необхідність використання позикового фінансування. В цьому руслі, зберігають актуальність питання розкриття потенціалу внутрішнього ринку державних запозичень.

На внутрішньому ринку боргових цінних паперів можуть перебувати в обігу облігації внутрішніх місцевих позик, облігації внутрішніх державних позик України, цільові облігації внутрішніх державних позик України, казначейські зобов'язання.

На внутрішньому ринку залучення фінансових ресурсів у вигляді позик та кредитів в сучасному світі майже не використовується. Існує взаємозв'язок між рівнем розвитку економіки та часткою кредитивів та позик у структурі державного боргу. Кредити та позики в сучасний час в більшій мірі прийнятні для найбільш слаборозвинених країн світу.

При цьому, існують і інші дослідження, які вказують на те, що частка внутрішнього ринку в структурі ринку державного боргу залежить від ряду факторів. Так, низька інфляція, верховенство закону і розмір країни позитивно корелює з розвитком внутрішнього ринку державних облігацій, а бюджетний баланс та зростання ВВП негативно корелює з розміром ринку державних облігацій [1].

Спостереження за ринками державних запозичень різних країн, відображається стійкий тренд переважання внутрішніх інвесторів на ринку

державного боргу перед зовнішніми у розвинених країнах. І, навпаки, в країні, що розвиваються та країні із низьким рівнем розвитку переважають зовнішні інвестори на ринку державного боргу. При цьому, науковці підкреслюють, що більші ризики для держав-позичальників несуть зовнішні інвестори на ринку державного боргу. «Активна політика державних запозичень на зовнішньому ринку обумовлює посилення загроз для стабільності державних фінансів та платіжного балансу України оскільки комерційним кредиторам надають позики нашій державі під доволі високу процентну ставку. Зовнішній державний борг України генерує чималі ризики для фінансової стійкості держави, а подальше залучення, у значних обсягах, позик від зовнішніх кредиторів, в умовах несуттєвих темпів економічного зростання, посилює загрози і ризики для макрофінансової стабільності» [2, с.7].

В той же час, конфігурація ринку державних запозичень у частині пропорцій присутності інвесторів – відображення рівня розвитку фінансового ринку. Це легко пояснюється, адже інвестиційна пропозиція на різних внутрішніх ринках досить відрізняється. Якщо порівнювати ризиковістю залучення інвесторів на ринок державного боргу всередині країни та поза її межами, то безумовно, залучення всередині мають меншу вартість і несуть менші ризики. В умовах обмеженого інвестиційного потенціалу внутрішнього ринку державного боргу в Україні обрано вектор збільшення частки фізичних осіб серед інвесторів.

Серед внутрішніх інвесторів на ринку державного боргу переважають фінансові установи з огляду на структуру фінансового ринку. За банкоцентричного ринку, банківські установи займають основну частку серед внутрішніх інвесторів. Частка банківських установ, як інвесторів на ринку державного боргу продовжує збільшуватись. Небанківські фінансово-кредитні установи (в разі достатнього рівня розвиненості цього сегменту) теж приймають участь у інвестуванні на ринку державного боргу. З огляду на необхідність збереження та примноження активів небанківські фінансово-кредитні установи стають активними учасниками ринку державних боргових зобов'язань. Саме тому, в найбільш розвинених країнах активними учасниками ринку державного боргу є: страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, інвестиційні фонди.

Проте, активні внутрішні запозичення не позбавлені загрозливих рис. Мова йде про існування ефекту витіснення на кредитному ринку за рахунок збільшення державного боргу. Таке явище постійно відтворюється в системі державних фінансів, має негативний вплив на інвестиційні процеси, зокрема відображається на

банківській пропозиції кредитних ресурсів. При цьому зростання попиту на державні облигації слугує приводом до зменшення дохідності за ними. Проте, на практиці, враховуючи необхідність залучити фінансові ресурси для фінансування обслуговування державного боргу, держава

використовує агресивну боргову політику, безпідставно змінює дохідність за борговими інструментами [3].

Таким чином, внутрішні державні запозичення формують сек'юритизований державний борг, який легко піддається механізмам ринкового регулювання. Запозичення на внутрішньому ринку володіють рядом переваг у порівнянні із зовнішніми позиками держави, які несуть додаткове валютне навантаження та загрожують борговій безпеці. За умови ефективної системи управління державним боргом, можливо нівелювати негативний вплив ефекту «витіснення» на кредитному ринку в середині країни.

Література:

1. Burger John, Warnock Francis. Local currency bond markets. *IMF Staff Papers*, vol. 53, 2016. P.133–146.

2. Мелих О. Ю. Державний кредит і сучасний стан державного боргу України. *Ефективна економіка*. 2019. №12. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2019/85.pdf.

3. Вергелюк Ю. Ю., Ганцяк М. О. Варіативність «ефекту витіснення» на ринку Державного боргу України. *Gesellschaftsrechtliche transformationen von wirtschaftlichen systemen in den zeiten der neo-industrialisierung : collective monograph; herausgegeben vom Pasichnyk Yu. Nuremberg, Germany Verlag SWG imex GmbH, 2020. P. 46–54.*

УДК: 369.04

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ У ДОВОЄННИЙ ПЕРІОД

О. Д. Гордей,

*Державний податковий університет,
ohordei@gmail.com*

Ю. В. Кураткіна,

*Державний податковий університет,
stud_fmpz_21@ukr.net*

Багатогранність трансформаційних процесів в економіці, військові, інтеграційні процеси вимагають створення якісних умов життя громадян, що обумовлює необхідність перегляду підходів до механізмів державного управління соціальним захистом і передбачає певні функціональні зміни в організації фінансових відносин суб'єктів системи соціального захисту населення. «Державна політика має забезпечувати концентрування зусиль усіх суб'єктів на розв'язанні протиріч і усуненні невідповідностей між фактичними потребами населення в соціальному захисті та реальними можливостями в задоволенні конституційних соціальних прав громадян. Таким чином, важливого значення набуває фінансова спроможність системи соціального захисту населення, яка формується в конкретних економічних умовах, а отже, і розуміння соціального захисту як системи фінансових відносин» [1].

Безпосередньо методи фінансування в Україні реалізуються через три основні форми соціального захисту: соціальне страхування, надання соціальних послуг та фінансову допомогу. Сам процес фінансування можна умовно поділити на два етапи:

- 1) формування фінансових ресурсів;
- 2) використання фінансових ресурсів.

Кожний з етапів характеризується набором певних елементів. Основним джерелом фінансових ресурсів у соціальному захисті є ВВП, у процесі розподілу та перерозподілу якого формуються первинні та вторинні доходи інституційних секторів економіки, частина яких через сплату податків та соціальних внесків (обов'язкових чи добровільних) спрямовується на формування централізованих та децентралізованих фондів фінансових ресурсів [2].

Процес фінансового забезпечення соціального захисту населення передбачає формування «джерел фінансових ресурсів, що направляються на виконання відповідних програм і заходів, а також обґрунтований вибір методів, форм та важелів їх використання. У ринковій економіці соціальний захист населення реалізується за допомогою фінансових ресурсів усіх економічних агентів: домашніх господарств, суб'єктів господарювання і держави» [3].

Незважаючи на «диверсифіковану структуру джерел фінансування соціального захисту населення, головну роль серед них все ж відіграють кошти, акумульовані у централізованих і децентралізованих фондах фінансових ресурсів держави. Поряд зі коштами бюджетів усіх рівнів, важливим джерелом фінансування соціального захисту населення виступають кошти соціального страхування, в першу чергу Пенсійного фонду України. За рахунок коштів системи соціального страхування формується добробут більшості громадян після завершення ними активної трудової діяльності, а також у випадку реалізації соціальних ризиків, що призвели до тимчасової чи постійної втрати працездатності» [6].

Проведемо аналіз ефективності та достатності соціального захисту (рис. 1) у довоєнний період. Незаперечним фактом є те, що в Україні протягом 2017–2021 рр. соціальний захист та соціальне забезпечення були пріоритетним напрямом фінансування і становили майже $\frac{1}{4}$ усіх видатків Зведеного бюджету України. За період 2017–2021 рр. можемо спостерігати постійне збільшення видатків зведеного бюджету на соціальну сферу.

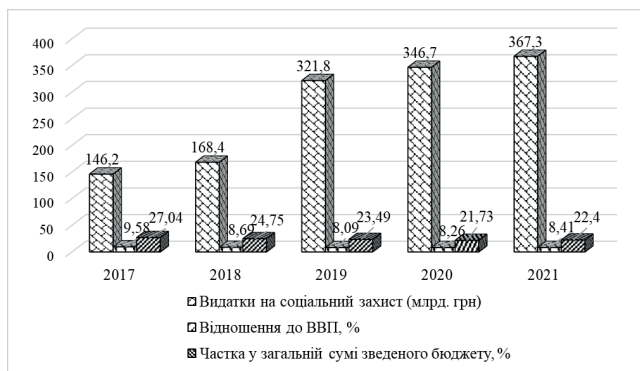

Рис. 1 Динаміка видатків на соціальну сферу у видатках зведеного бюджету та ВВП в Україні протягом 2017–2021 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [5]

Видатки на соціальне забезпечення можуть здійснюватися за рахунок бюджетних джерел (державний бюджет, місцеві бюджети) та позабюджетних джерел (цільові позабюджетні фонди, кошти суб'єктів, некомерційні організації). Основні проблеми, які були невіршені у довоєнний період та потребують вирішення:

- високий рівень участі держави у сфері соціального захисту поряд із слабкою участю населення;
- дефіцит фінансових ресурсів, що виникає внаслідок скорочення чисельності активного населення;
- посилення адресності системи соціального захисту;
- неефективність бюджетного управління наявними фінансовими ресурсами головними розпорядниками та соціальними установами.

Стратегія «соціально-економічного розвитку України чітко декларує європейський вибір держави, що передбачає створення умов для набуття членства в Європейському Союзі шляхом масштабного впровадження загальноєвропейських норм і стандартів до законодавства та системи державного управління. Основними напрямками цієї стратегії є: збільшення уваги на демографічну політику держави, яка виконуватиме функцію регулювання психологічної схильності людей до тієї чи іншої демографічної поведінки, яка водночас потребуватиме соціального захисту і допоможе розв'язати низку питань соціальної політики; захист громадян від інфляції за допомогою своєчасної індексації доходів; обмеження безробіття та стимулювання зайнятості населення; розвиток соціальної інфраструктури, створення умов для виховання, освіти, духовного розвитку дітей, молоді тощо» [4].

Отже, можемо визначити основні напрями вдосконалення механізму фінансування соціальної сфери повинні стати: посилення відповідальності за нецільове використання коштів; оптимальне розмежування повноважень щодо здійснення видатків між органами влади всіх рівнів; залучення неурядових організацій до надання соціальних послуг із метою підвищення їх якості тощо.

На нашу думку, лише комплексне впровадження окреслених заходів дозволить досягти підвищення ефективності фінансування соціальної сфери та покращити якість життя населення як основної мети реалізації соціально-економічної політики держави.

Література:

1. Yevtushenko, N., Vinogradnya, V., Malyshko, V. (2018). Social protection of the population of Ukraine in the context of social policy and integration processes. *University Economic Bulletin*, (39), 87–93. URL: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2018-39-87-93> (дата звернення 02.10.2022)
2. Смирнова І. І. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 3 (61). С. 205–

212. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8265> (дата звернення 02.10.2022)

3. Гнидюк В. Гайдей Бюджетне фінансування соціального забезпечення в Україні. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки. 2018. № 4. С. 67–72. URL: [file:///C:/Users/%D0%9D%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%8F/Downloads/Nvpushk_2018_4_10%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/%D0%9D%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%8F/Downloads/Nvpushk_2018_4_10%20(2).pdf) (дата звернення 02.10.2022)

4. Смирнова І. І., Лихошва О. Ю., Рак Н. В., Горієва Л. А. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми в Україні. Економічний вісник Донбасу, 2021. (2 (64), 201–208. URL: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-2\(64\)-201-208](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-2(64)-201-208) (дата звернення 03.10.2022).

5. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=6&year=2022&budgetType=CONSOLIDATED> (дата звернення 03.10.2022).

6. Данилюк І.О. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації. Ефективна економіка. 2019. № 5. Doi: 10.32702/2307-2105-2019.5.50. ULR: economy.nayka.com.ua (дата звернення 03.10.2022).

УДК: 336.1.07

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО КОНТРОЛЮ Й БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

**Я. Б. Дропа,
М. Р. Піхоцька,**

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
hrytysyshyn.mariia@gmail.com*

Сьогодні економіка України працює у вкрай складних умовах, а її післявоєнна відбудова вимагатиме залучення значних обсягів фінансових ресурсів з усіх можливих джерел. Для цього необхідно підвищувати ефективність функціонування сектору публічних фінансів, за рахунок якого розподіляють ВВП, нагромаджують ресурси в руках держави та фінансують стратегічний розвиток країни. Досягнути успіху у виконанні цього завдання буде важко без організації дієвої системи державного фінансового контролю, яку сьогодні необхідно удосконалювати на усіх рівнях державного управління у відповідності до сучасних викликів. Сьогодні лівова частка фінансових ресурсів держави перерозподіляється за участю різноманітних фінансових установ. Водночас інноваційні процеси у фінансовій системі призвели до підвищення ризику використання банків, страхових компаній, партнерів (CSI) та інших фінансових установ у процесі легалізації доходів, одержаних незаконним шляхом. Факторами, що знижують ефективність системи фінансового нагляду в Україні, є великий розмах тіньової економіки, корупція, нерозвиненість фінансових ринків, дублювання повноважень у різних органах і відомствах, низький рівень автоматизації та обміну інформацією, недосконале законодавче та організаційне забезпечення, що впливає на дієвість організації діяльності фінмоніторингу.

Вагомий внесок у визначенні проблем підвищення ефективності організації системи фінансового моніторингу національної економіки висвітлювали у своїх публікаціях такі вітчизняні науковці: О. В. Акімова [1], А. Г. Бухтіарова [2], Н. М. Внукова [3], О. Д. Вовчак [4], О. М. Воронкова [5], Т. В. Доценко [6], І. Г. Козинець [7], О. В. Кузьменко [8], І. І. Рекуненко [9] та ін.

Враховуючи значний внесок вітчизняних економістів у дослідження системи фінмоніторингу, залишається ще багато проблем і явищ, які

потребують подальшого вирішення на практиці. По-перше, це передбачає врахування зарубіжного досвіду з метою удосконалення діючої системи фінансового нагляду, удосконалення методики оцінки ризиків відмивання коштів фінансовими установами, підвищення ефективності моніторингу зловживань на ринку цінних паперів тощо.

В умовах реформування економічної системи в Україні збільшуються обсяги транскордонних фінансових операцій, що є результатом інтеграції економічного життя та посилення процесу глобалізації. Водночас існує підвищений ризик використання коштів для фінансування незаконної діяльності і відмивання доходів, отриманих незаконним шляхом. Враховуючи це, Уряди розвинених країн послідовно, спільними зусиллями створюють передумови задля поліпшення та підвищення ефективності системи протистояння відмивання доходів, одержаних незаконним шляхом, та фінансуванню тероризму (*Anti-Money Laundering/Combating the Financing of Terrorism, AML/CFT*).

В Україні було розроблено Національну систему оцінки ризиків (НСОР), завданням якої є виявлення небезпеки у системі запобігання та відмивання доходів, отриманих незаконним шляхом, та фінансування тероризму, а також формування стратегії управління ризиками [4, с. 75]. Ця система спрямована для розрахунку:

- можливості легалізації злочинних доходів та спрямування фінансових ресурсів для терористичної діяльності, враховуючи клієнтів, які можуть заподіяти таку шкоду країні;
- рівня незахищеності механізму передбачення щодо фінансування тероризму і легалізації “брудних” доходів.

Для забезпечення високого рівня фінансової безпеки в країні за допомогою фінмоніторингу важливо впроваджувати такі дії щодо: зменшення зловживань у фінансовій діяльності, які мають незаконний характер, та обсягу збитків щодо таких операцій; покращення стабільності банківської системи, покращення системи контролю у сфері переказу грошових коштів між країнами та функціонування організацій по конвертації; зростання обсягу надходжень до бюджетів завдяки припиненню нелегальних операцій; збільшення ефективності використання державних фінансових ресурсів; посилення контролю за учасниками на фондовому ринку; застереження проявам незаконної діяльності у страховальній сфері; забезпечення неможливого переказу грошей нелегальним військовим організаціям та фінансуванню тероризму.

Згідно з Законом України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення” СФМ охоплює первинний і державний рівень. Перший рівень охоплює банківські установи, страхові компанії з їхніми посередниками, кредитні спілки, платіжні організації, ломбарди, учасники платіжних

систем, учасники ринку цінних паперів, оператори поштового зв'язку, аудитори, бухгалтери, адвокати, нотаріуси, фінансові посередники та інші особи й установи. До державного рівня відносять НБУ, Мініюстиції, ДСФМ, НКЦПФР, Міністерство цифрової трансформації тощо. Зауважимо, що первинний фінансовий моніторинг визначається такими ключовими функціями:

- упорядкувальна, яка на основі чинного законодавства визначає системи та процедури моніторингу, їх виконавців, їх завдання, відповідальність, форми та засоби фінансового моніторингу;
- контрольно-наглядова – здійснюється шляхом виявлення та дослідження особи клієнтів, які здійснюють фінансові операції, перевірки їх діяльності та порівняння тих, хто проводить операції фінансового моніторингу;
- оперативно-аналітична – аналіз змісту фінансових операцій та ймовірності ризиків відмивання грошей;
- інформаційна – передбачає обмін інформацією про підозрілі операції між державними структурами та ключовими органами фінансового нагляду;
- превентивна – включає запобігання відмиванню грошей державними установами та ключовий фінансовий нагляд.

Новий закон, який набув чинності у квітні 2020 року, суттєво вдосконалив законодавчу базу для сталого управління СФМ та встановив низку відповідних норм.

НБУ як регулятор підтвердив, що вітчизняні банки зараз використовують різноманітні методи та схеми для обігу тіннових грошей із залученням комерційних структур, небанківських фінансових установ та окремих громадян.

Основними завданнями основних суб'єктів фінансового моніторингу (СПФМ) є виявлення, встановлення довіри та дослідження клієнтів. Такі операції виконують до початку роботи з клієнтами та до початку надання фінансових послуг та проведення операцій. СПФМ проводить заходи щодо виявлення діяльності, що підлягає процедурам фінансового моніторингу. Також вони фіксують та надсилають інформацію про виявлені ризикові фінансові операції до Державної служби фінансового моніторингу України (ДСФМУ).

На сьогодні, узагальнення результатів проведення фінмоніторингу на фондовому ринку України дає можливість виділити популярні способи легалізації незаконних доходів, зокрема: покупка фіктивних фінансових інструментів; проведення операцій з участю підставних осіб з короткотерміною діяльністю; погашення векселів з метою отримання готівки, отриманих шляхом фіктивної угоди щодо купівлі-продажу; купівля державних цінних паперів за зниженою ціною та їхня реалізація за ринковою вартістю та інші.

Вважаємо, що в сучасних умовах ефективна СФМ має охоплювати низку складових, а саме:

– політична воля та відповідальність влади щодо боротьби з негативними явищами у сфері легалізації незаконних коштів та фінансування терористичної діяльності;

– формування високої ефективності функціонування СФМ як головного інструмента забезпечення фінансової безпеки держави;

– побудова дієвої незалежної судової влади, яка дасть змогу дотримуватися принципу верховенства права в країні.

Отже, підвищенню ефективності Національної системи фінансового моніторингу сприятиме урахування досвіду розвинених країн, які досягли значних успіхів у боротьбі з фінансовими злочинами, в умовах ухвалення змін до українського законодавства. Останнє потребує конкретики щодо визначення операцій фінансових установ, які підпадають під процедури фінмоніторингу, послідовності та особливостей розкриття матеріалів таємниці, висвітлення даних та оформлення звітності про джерела формування фінансових ресурсів тощо.

Література:

1. Акімова О. В. Фінансовий моніторинг в системі державного фінансового контролю: теорія, методологія, практика. Монографія. Краматорськ: ДДМА, 2017. 300 с.

2. Бухтіарова А., Духно Ю., Доброгорська, В. Національна система фінансового моніторингу України. *Економіка та суспільство*. 2019. Вип. 20. С. 121–130.

3. Внукова Н. М. Управління ризиками фінансових установ у сфері фінансового моніторингу. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія” Серія “Економіка”*. 2018. № 8(36). С. 64–68.

4. Вовчак О. Д., Стаднійчук Р. В. Фінансовий моніторинг ризиків як інструмент фінансового оздоровлення банків. *Економічний простір*. 2020. Вип. 157. С. 74–77.

5. Воронкова О. М. Фінансовий моніторинг на ринку цінних паперів України: сучасні реалії та перспективи. *Економічний вісник університету*. 2020. № 45. С. 175–184.

6. Доценко Т. В. Удосконалення системи фінансового моніторингу як інструмент забезпечення економічної безпеки національної економіки. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – економіка. Сумський державний університет Міністерства освіти і науки України, Суми, 2020. 306 с.

7. Козинець І. Г., Лось А. Ю. Фінансовий моніторинг в Україні: новий етап розвитку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 237–239.

8. Кузьменко О. В., Бойко А. О., Яровенко Г. М., Доценко Т. В. Сценарії реформування національної системи фінансового моніторингу. *Економіка та держава*. 2020. № 1. С. 9–15.

9. Рекуненко, І. І., Кобець Ж. О., Швидько І. О. Особливості формування та застосування системи фінансового моніторингу в Україні. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2020. № 1. С. 104–117.

10. Дропа Я. Б., Тесля С. М., Піхоцька М. Р. Розвиток системи фінансового моніторингу для забезпечення ефективного контролю й безпеки в Україні. *Науковий вісник. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2021. Вип. 37. С. 35–43.

GREEN TRANSFORMATION OF THE LOCAL ECONOMY AND THE FINANCIAL SITUATION OF MUNICIPALITIES OF EASTERN POLAND IN 2010-2020

dr Paweł Dziekański,

Department of Economics and Finance;

Jan Kochanowski University in Kielce;

Uniwersytecka 15 str., 25-406 Kielce; Poland; ORCID: 0000-0003-4065-0043;

pawel.dziekanski@ujk.edu.pl

dr hab. Andrzej Pawlik, prof UJK,

Department of Economics and Finance;

Jan Kochanowski University in Kielce;

Uniwersytecka 15 str., 25-406 Kielce; Poland; ORCID: 0000-0003-2319-6707;

andrzej.pawlik@ujk.edu.pl

The municipality is a socio-economic system with municipal bodies and organizational units in addition to the area and residents [1]. It is responsible for all matters of local concern [2], related to the current needs of residents (e.g. access to health care services, social welfare or education, creating conditions conducive to the development of entrepreneurship, increasing the competitiveness of the region). The growing role of municipalities in the economy necessitates a multidimensional assessment of its performance (e.g. in terms of demographics, economics, infrastructure or finance, green economy, green infrastructure, sustainable development).

Green economy is about having an economy that focuses on sustainable development without environmental degradation. Our environment is the main source of resources that make life easier and promote development. The green economy strongly promotes the concept of the Triple Bottom Line (profit, society, planet) [3]. The unsustainable consumption model is a source of progressive environmental degradation, depletion of its resources, violation of ecological balance [4]. The green economy is intended to ensure for the development of the economy the supply of renewable resources, while ensuring that the impact on the environment is minimized. It is aimed at solving environmental problems of increasing pollution, generating excessive waste and unsustainable use of resources [5, 6]. The transition from a traditional economy to a green economy is a major change and is bound to affect almost all sectors of the economy (industry, trade, agriculture, tourism). The green economy is a way of obtaining and using resources. Environmental, social and economic issues are closely intertwined, complicated and complex.

The benefits of a green, closed-loop economy include: improved resource efficiency, a smaller carbon footprint, less dependence on fossil resources, and the valorization of by-product and waste materials from multiple sources. The concept focuses on the idea of recycling, reuse, remanufacturing and maintaining a sustainable production process. The green economy concept has been criticized for significant overlap with or attempts to replace sustainable development.

From the analyses conducted by P. Churski [7] and his co-authors, as well as M. Stanny [8] or P. Dziekanski [9], it follows that an important endogenous element influencing development opportunities is financial potential. The aforementioned authors point to the level of income and investment expenditures of local governments, emphasizing their importance for the potential of financing pro-development tasks of local governments. The financial situation is complex and refers to the overall economic development of the municipality and the entity's ability to raise sufficient funds, provide public services and manage debt, among other things. It indicates the municipality's ability to meet its own administrative and investment needs, which means maintaining and developing its own assets in accordance with current and future demands for the provision of public services. Financial condition is a relative assessment of a municipality's finances, i.e. the ability to ensure financial security, which includes the ability to carry out tasks and reliability regarding the ability to repay current as well as future obligations. Knowledge of the current state of finances allows local authorities to make comparisons with other units and is helpful in making financial decisions [10, 11, 12].

The synthetic measure was used to assess the spatial differentiation of the green economy and financial situation of Eastern Poland's municipalities. The process of creating a synthetic measure consists of several stages. The first is to determine the purpose of the study (evaluation of the spatial differentiation of the relationship of the green economy and the financial situation of Eastern Poland's municipalities using the synthetic measure) and to select and verify the characteristics describing the selected objects (stage I). Then determine the direction of preference of simple characteristics to the main criterion (determination of stimulant and destimulant; stage II). Perform the operation of normalizing variables in accordance with the zero unitization procedure (stage III). Finally, the value of the synthetic measure is calculated (stage IV). In addition, typological classes are distinguished for the synthetic measure and its correlation with selected characteristics is determined [13, 14, 15, 16].

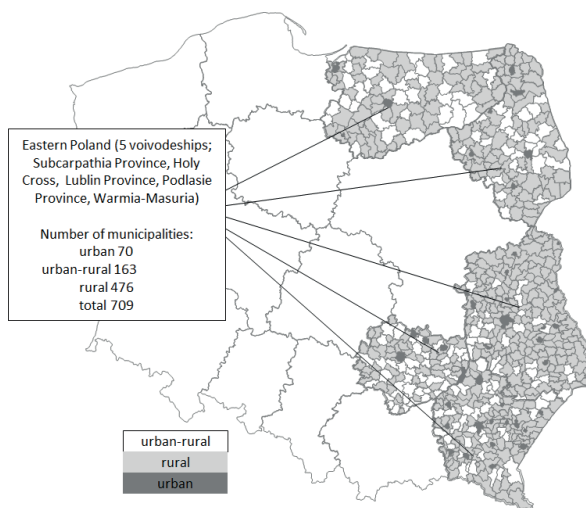

Figure 1. Eastern Poland study area

Source: own study

Eastern Poland covers the area of the Lublin, Podlasie, Subcarpathia, Holy Cross and Warmia-Masuria provinces (Figure 1). The macro-region is a compact area with the lowest level of economic development in Poland and one of the weakest in the European Union (Figure 1). The nature of the problems adversely affecting the socio-economic situation and the development prospects of the area are largely structural, being a consequence of historical conditions (low efficiency of the structure of the economy and the labor market, the constant outflow of its residents to other regions or a low level of innovation) [17].

The synthetic measure of the financial situation ranged from 0.36 to 0.49 in 2010 and from 0.38 to 0.55 in 2020, the green economy measure from 0.30 to 0.54 and 0.30 to 0.57, respectively. The classification of municipalities was made on the basis of quartiles, which were the threshold values for the subsequent groups. Figure 2 shows the classification due to the synthetic measure. The black color denotes the group of provinces characterized by better condition in the main criterion studied, the lighter color the weaker units.

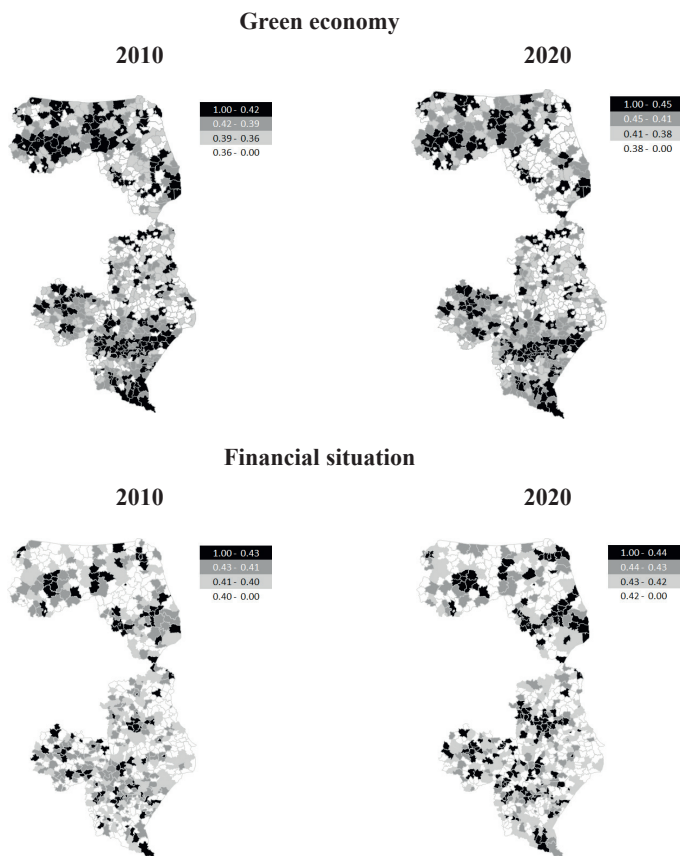

Figure 2. Differentiation of green economy and financial situation of eastern Polish municipalities in 2010, 2020

Source: own study

The Pearson correlation coefficient between the relationship of the synthetic measure green economy and financial situation is presented in Figure 3. In the years presented, the value of the coefficient was similar at 0.449 and 0.450.

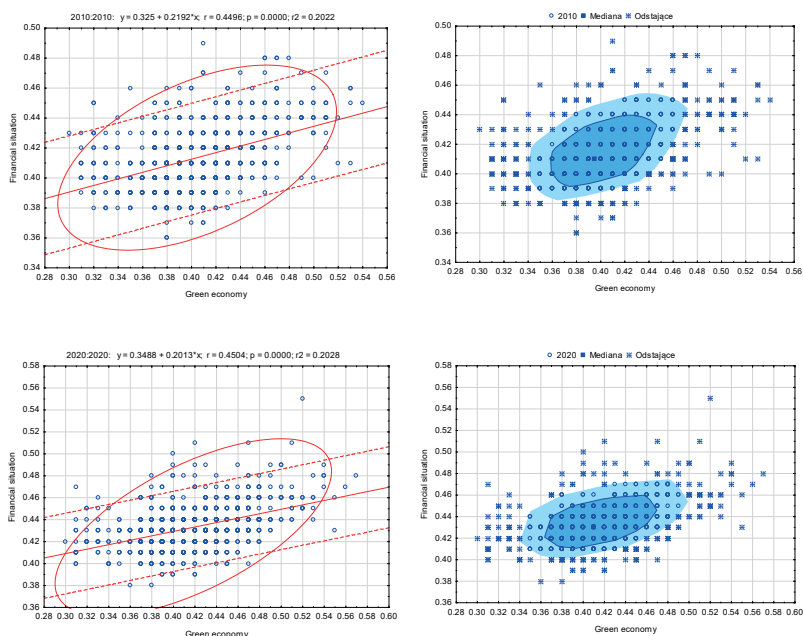

Figure 3. Variation in the relationship between the synthetic measure of the green economy and the financial situation of eastern Polish municipalities in 2010, 2020

Source: own study

Mobilization of endogenous potential ensures sustainable dynamics of local/regional processes and influences the level of development differentiation of individual municipalities. Geographic and natural conditions and the effect of socio-economic factors make individual municipalities characterized by a different economic situation. The financial situation, the energy crisis make the activities in the field of green economy urban intensive.

Figure 4 shows that the synthetic measure of the financial situation of municipalities in 2020 relative to 2020/2010 was subject to a slight divergence (the correlation coefficient was 0.286), in the case of the measure of the green economy we also observe a low divergence (0.361).

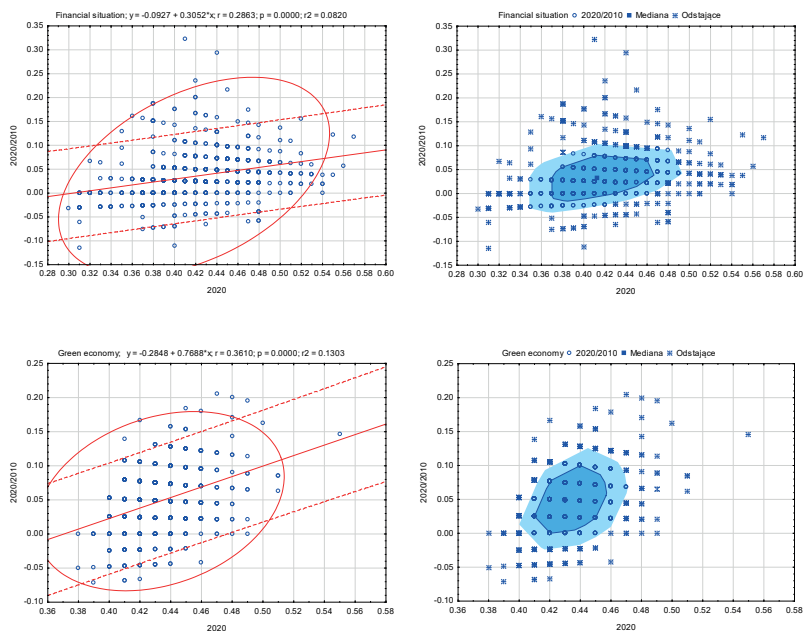

Figure 4: Relation of the value of the synthetic measure and its changes of eastern Polish municipalities (in 2020, 2020/2010)

Source: own study

The systematic study of the green economy, the financial situation of local communities, should provide the information necessary for the authorities to assess and correct the regional policy pursued. The increase or decrease in synthetic measures must be considered as a means of assessing the effects of development management. The results obtained confirmed the usefulness of synthetic measures for assessing complex phenomena.

References:

- [1] Jastrzębska, M., *Zarządzanie finansami gmin. Aspekty teoretyczne*, UG, Gdańsk 1999, s. 7.
- [2] Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. *o samorządzie gminnym*, Dz.U. 1990 nr 16 poz. 95
- [3] *Green Economy: Future Of World Economy*, <https://mittikerang.medium.com/green-economy-future-of-world-economy-ebc399778c21>
- [4] Tarapa, J., *Konsumpcja zrównoważona a proekologiczne zachowania konsument*, *Nowoczesne Systemy Zarządzania*, 2015, 10, nr 1, 51-59

[5] UNEP (United Nations Environment Programme), 2011, *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication*, www.unep.org/greeneconomy, s. 18.

[6] OECD (2010). *Interim Report of the Green Growth Strategy: Implementing our Commitment for a Sustainable Future*, Meeting of the OECD Council at Ministerial Level 27–28 May 2010

[7] Churski, P., Borowczak, A., Dolata, M., Dominik, J., Hauke, J., Perdał, R., Konecka-Szydłowska, B., *Czynniki rozwoju obszarów wzrostu i obszarów stagnacji gospodarczej w Polsce*, Uniwersytet im. A. Mickiewicza, Poznań, 2013.

[8] Stanny, M., Strzelczyk, W., *Zróżnicowanie przestrzenne sytuacji dochodowej gmin a rozwój społeczno-gospodarczy obszarów wiejskich w Polsce*, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, tom XVII, zeszyt 4, 2015, pp. 301-307.

[9] Dziekański, P., Pawlik, A., *Intraregional diversification of the level of the financial situation of the poviats of Eastern Poland in relation to the development potential*, Baltic Journal of Economic Studies, Vol. 5, No. 3, 2019

[10] Hendrick, R., *Assessing and measuring the fiscal health of local government: Focus on Chicago suburban municipalities*. Urban Affairs Review, vol. 40, nr 1, 2004, pp. 78-114.

[11] Stanny, M., Strzelczyk, W., *Kondycja finansowa samorządów lokalnych a rozwój społeczno-gospodarczy obszarów wiejskich. Ujęcie przestrzenne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, 2018

[12] Douglas, J.W., Gaddie, R.K., *State rainy day funds and fiscal crises: Rainy day funds and the 1990–1991 recession revisited*, Public Budgeting & Finance, t. 22, 2002, pp.19-30

[13] Dziekański P., Prus P., 2020, *Financial diversity and the development process : Case study of rural communes of Eastern Poland in 2009-2018*, Sustainability, Vol. 12 no. 16.

[14] Hellwig Z., 1968, *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom ich rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr*, Przegląd Statystyczny, nr 4

[15] Kukuła K., 2000, *Metoda unitaryzacji zerowanej*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

[16] Malina A., 2004, *Wielowymiarowa analiza przestrzennego zróżnicowania struktury gospodarki Polski według województw*, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków

[17] *Program Operacyjny, Polska Wschodnia 2014–2020*, 2014, https://www.polskawschodnia.gov.pl/media/1278/Program_Polska_Wschodnia_2014_2020.pdf (accessed on 02.2020)

УДК: 336.131

ФІНАНСОВА СПРОМОЖНІСТЬ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Т. А. Коляда,

*Державний податковий університет,
t.a.koliada@gmail.com,*

В. С. Ясинецький,

*Державний податковий університет,
yaseneckiyvladimir@gmail.com*

Реформа децентралізації, що розпочалася в Україні у 2014 році, значно посилила роль та значення територіальних громад у прийнятті рішень щодо джерел формування та напрямів витрачання власних фінансових ресурсів задля забезпечення сталого розвитку. Запровадження у бюджетному процесі України принципів фінансової децентралізації передбачає надання більшої самостійності органам місцевого самоврядування щодо пошуку додаткових джерел залучення надходжень до місцевих бюджетів, у тому числі за рахунок інвестицій та кредитів, задля реалізації проектів, які є пріоритетними для відповідної територіальної громади.

Додатковим викликом для сталого розвитку територіальних громад та України загалом, стала військова агресія з боку РФ, що розпочалася 24 лютого 2022 року. Тому акценти у формуванні фінансової спроможності територіальних громад до післявоєнного відновлення змістилися на групу інвестиційних та кредитних інструментів, у тому числі й грантової допомоги.

В умовах підвищення самостійності територіальних громад виникає необхідність визначення їх фінансової спроможності. Під фінансовою спроможністю територіальних громад розуміємо їх здатність забезпечувати надходження достатнього обсягу фінансових ресурсів та формування ефективної структури їх джерел задля сталого розвитку як у короткостроковій, так довгостроковій перспективі [1, с.105]. Окрім того, необхідно враховувати ефективний розподіл місцевих фінансів та їхнє цільове використання особливо у період післявоєнного відновлення.

Відповідно до Конституції України, матеріальною і фінансовою основою органів місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад [2]. Тому фінансову спроможність територіальної громади можна розглядати як сукупність ресурсів, що знаходяться у її розпорядженні. До них належать фінансові, зокрема бюджетні, кредитні, інвестиційні та матеріальні ресурси, що забезпечують сталий розвиток територіальної громади.

В умовах сучасної України основним джерелом формування фінансової спроможності територіальних громад виступають доходи місцевих бюджетів. Однак через негативний вплив пандемії COVID – 19 на економіку України у 2019-2020 роках відбулося скорочення обсягів фінансових ресурсів територіальних громад, в основному за рахунок зменшення обсягів трансфертів із державного бюджету на фінансування делегованих на місцевий рівень повноважень (Табл. 1).

Таблиця 1

**Структура дохідних джерел місцевих бюджетів України
за 2014-2020 рр., %**

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Власні доходи загалом, у тому числі	43,6	40,9	46,6	45,7	46,8	53,6	65,8
– податкові надходження	37,7	33,4	40,1	40,0	41,3	48,3	60,5
– неподаткові надходження	5,3	6,8	6,0	5,2	5,0	4,7	4,5
– доходи від операцій з капіталом	0,5	0,6	0,4	0,4	0,4	0,5	0,7
– цільові фонди	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Офіційні трансферти	56,4	59,1	53,4	54,3	53,2	46,4	34,2
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано автором за даними Державної казначейської служби України (<http://treasury.gov.ua>)

Починаючи з 2016 року накреслилася тенденція до зростання обсягів власних доходів місцевих бюджетів, особливо це помітно з 2019 року. Це свідчить про посилення фінансової самостійності інститутів влади на місцевому рівні, а також про можливість у більш повному обсязі задовольнити різноманітні потреби, котрі виникають на рівні територіальних громад.

Податкові надходження є основним джерелом формування доходів місцевих бюджетів, зокрема й власних – їхня частка протягом 2016-2018 років знаходилася в діапазоні 45-47% у структурі доходів місцевих бюджетів. Починаючи з 2019 року відбулося суттєве зростання їхньої питомої ваги до рівня 65,8% у 2020 році, що є наслідком реалізації

реформи децентралізації у частині розширення переліку дохідних джерел, що закріплені за місцевими бюджетами.

У порівнянні з 2019 роком, загальні доходи місцевих бюджетів зменшилися 15,9%. Зменшення відбулося за рахунок трансфертів з державного бюджету. У 2020 році до місцевих бюджетів надійшло на 38,5% трансфертів менше ніж у 2019 року. Зокрема, це пов'язано з тим, що у 2020 році з місцевих бюджетів не здійснювалися окремі видатки, пов'язані з реалізацією державних програм соціального захисту, а саме:

- субвенція на виплату допомог сім'ям з дітьми та малозабезпеченим сім'ям;
- на надання пільг та субсидій населенню на оплату житлово-комунальних послуг та енергоносіїв;
- на надання пільг та житлових субсидій населенню на придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу.

Виконання дохідної частини місцевих бюджетів за 2020 рік корелюється із загальними тенденціями в економіці України у період пандемії COVID-19, продовження реформ у сфері адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування.

Таким чином, надання більшої самостійності місцевим органам влади в ухваленні рішень стосовно формування й витрачання бюджетних коштів сприятиме мінімізації зустрічних фінансових потоків між рівнями бюджетної системи, зміцненню державного устрою та територіальної цілісності країни, підвищенню рівня життя населення, забезпеченню рівного доступу громадян до гарантованих державою суспільних благ і послуг на всій території України, створенню умов для стійкого економічного розвитку окремих територій і країни загалом за рахунок формування конкурентного середовища та передання відповідальності на місцевий рівень.

Вимірювання та оцінка фінансової спроможності територіальних громад дозволяє проаналізувати забезпеченість органів місцевого самоврядування фінансовими ресурсами задля виконання власних владних повноважень, а також показує, наскільки ефективним є функціонування органів влади на місцевому рівні щодо нарощування фінансового потенціалу задля сталого розвитку та післявоєнного відновлення.

В умовах військового стану перед Урядом України та органами місцевого самоврядування постає завдання щодо пошуку альтернативних джерел формування фінансової спроможності територіальних громад без збільшення боргового навантаження та продажу національного багатства країни.

У даному контексті, для зміцнення фінансової спроможності до післявоєнного відновлення та сталого розвитку територіальних громад України доцільно звернути увагу на групу кредитних та інвестиційних інструментів, включаючи іноземні інвестиції. З точки зору фінансування

капітальних видатків бюджетів органів місцевого самоврядування варто відмітити практику використання кредитних ресурсів провідними країнами світу. Так, в Німеччині та США активно користуються банківські кредити для досягнення необхідного рівня розвитку регіону, створення виробничої та соціальної інфраструктури тощо. Для України використання кредитних ресурсів на місцевому рівні явище досить нове, проте його використання спроможне забезпечити покриття прогалін, які виникають у процесі поточного фінансування бюджетів [3, с.15]. Однак в умовах глобального зростання державного боргу в усіх країнах світу найбільш привабливими, з позиції залучення ресурсів для здійснення капітальних видатків, виглядають інвестиційні інструменти.

Література:

1. Сторчай Н. М., Симоненко Л. І., Довженко В. А. Фінансова спроможність бюджетів об'єднаних територіальних громад в умовах реалізації адміністративно-територіальної реформи. *Економіка та держава*. 2020. № 2. С. 104-109. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.2.104

2. Конституція України: №254к/96 ВР Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>

3. Xin D., Koliada T., Muzychenko G. Assessment of the impact of budget decentralization on sustainable development of territorial communities in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2021. Vol 7, No 4. P. 8-17. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2021-7-4-8-17>

УДК: 343.148

ПОСЛІДОВНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ З ПИТАНЬ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ

О. Ф. Корницька,

*Рівненський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України,
oksanaufzbo@ukr.net*

Найпоширенішою формою бюджетного фінансування є кошторисне фінансування. Виділення грошових коштів з бюджетів різних рівнів установам і організаціям соціально-культурної сфери, оборони, органам державного управління тощо відбувається на основі планового документа – кошторису доходів і видатків.

Кошторис бюджетних установ є плановим документом, який надає повноваження бюджетній установі щодо отримання доходів і здійснення видатків, визначає обсяг та спрямування коштів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення цілей, визначених на рік відповідно до бюджетних призначень [3, с.176-185].

Одним з джерел доказів у судовому процесі є висновок експерта за результатами проведення економічної експертизи стосовно документального підтвердження висновків актів ревізії щодо використання бюджетних коштів їх одержувачем [2].

Експертом при проведенні економічних досліджень здійснюється:

- встановлення відповідності первинних документів за формою (наявності дат, підписів, кількісних та вартісних показників) зі змістом господарських операцій;
- встановлення відповідності відображення господарських операцій у бухгалтерському обліку, вимогам нормативних актів з обліку, звітності та контролю;
- співставлення даних первинних документів з даними обліку та звітності, з даними актів взаємозвірок.

Дослідження використання бюджетних коштів проводиться на підставі первинних документів і записів в облікових регістрах залежно від прийнятої облікової політики підприємства і вибраної форми бухгалтерського обліку. Крім того, досліджуються тільки ті документи, які залучені органами слідства або судом або цивільної справи.

Об'єктами дослідження при проведенні судової економічної експертизи з питань використання бюджетних коштів можуть бути наступні документи:

1) первинні та зведені документи бухгалтерського обліку:

✓ головні книги, меморіальні ордери, касові книги з прибутковими та видатковими касовими ордерами, звіт касира, виписка казначейства (банку), договори, акти виконаних робіт, розрахунково – платіжні відомості по нарахуванню та виплаті заробітної плати, трудові угоди;

2) документи, щодо розподілу бюджетних коштів:

✓ кошториси, розрахунки до загального та спеціального фондів кошторису, довідки про внесення змін до кошторисів, план використання бюджетних коштів, лімітні довідки про бюджетні асигнування штатний розклад;

3) документи фінансової звітності:

✓ фінансова та бюджетна звітність розпорядників та одержувачів бюджетних коштів (Баланс (форма №1), Звіт про надходження та використання коштів загального фонду (форма №2д, №2м);

✓ звіти про виконання спеціального фонду кошторису: Звіт про надходження і використання коштів, отриманих як плата за послуги (форма №4-1 д, №4-1 м), Звіт про надходження і використання коштів, отриманих за іншими джерелами власних надходжень (форма №4-2д, №4-2м), Звіт про надходження і використання інших надходжень спеціального фонду (форма №4-3д, №4-3м), Звіт про надходження і використання коштів, отриманих на виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку регіонів (форма №4-4д), Звіт про надходження і використання інших надходжень спеціального фонду (форма №4-3д.1, №4-3м.1), Звіт про заборгованість за бюджетними коштами (форма №7д, №7м)).

Експерти у межах своєї компетенції проводять дослідження та надають висновки тільки на підставі наявних документів у матеріалах справи. Попередньо ознайомившись з матеріалами справи експерт визначає наявність всіх необхідних документів бухгалтерського обліку.

Після вивчення матеріалів судової експертизи або експертного дослідження судовий експерт проводить дослідження за типовим алгоритмом послідовності проведення дослідження, що наведений на рисунку 1.

Після обрання практичного прийому дослідження експертом проводиться дослідження і аналіз планових документів, кошторисної документації, розрахунків відносно планування витрат. Так, експертом економістом досліджується кошторис організації, у якому відображені коди економічної класифікації видатків та суми бюджетних асигнувань.

Рис. 1. Типовий алгоритм проведення дослідження з питань використання бюджетних коштів [4]

Наступним етапом дослідження є бухгалтерські документи, згідно яких організацією отримані бюджетні грошові кошти, та документи по яким грошові кошти були перераховані та на які цілі (згідно з цільовим призначенням). Зокрема, досліджується наявність актів виконаних робіт, видаткові накладні, угоди між виконавцями та замовникам, акти звірок взаєморозрахунків між підприємствами та зіставляються зворотні відомості, журнали-ордери, проводиться дослідження обґрунтованості відображених господарських операцій на балансових рахунках.

Завершальним етапом дослідження питань використання бюджетних коштів є співставлення обліково-звітних даних з кошторисами і формування висновку на основі проведеного дослідження.

При дослідженні використання бюджетних коштів проводиться зіставлення видаткових документів казначейського розпорядження з платіжними документами (виписки банку, платіжні доручення) по яких проведено використання організацією бюджетних цільових коштів

При витрачанні коштів на цілі, що не відповідають бюджетним призначенням, встановленим законом про Державний бюджет України чи рішенням про місцевий бюджет та виділеними кошторисом, має бути зменшення асигнувань розпорядникам бюджетних коштів на суму коштів, що витрачені не за цільовим призначенням.

Для нагальності наведемо декілька прикладів ймовірних ситуацій при використанні бюджетних коштів з коментарями [1].

Ситуація 1. Комунальне підприємство використало кошти субвенції загального фонду державного бюджету не на погашення кредиторської заборгованості за спожитий природний газ, а на погашення придбаної теплової енергії.

Коментар. Вказане порушення кваліфікують як нецільове використання бюджетних коштів, оскільки субвенція має цільовий характер, а кошти в цьому випадку були витрачені на цілі, що не відповідають бюджетним призначенням. За фактом установленого контролюючими органами порушення, крім притягнення до адміністративної відповідальності, порушнику доведеться ще й повернути кошти.

Ситуація 2. Працівник бюджетної установи надміру повернув підзвітні кошти. Оскільки аванс було видано за рахунок загального фонду, Казначейство перерахувало всі кошти до бюджету. Ухвалено рішення погасити заборгованість перед працівником за кошти спецфонду.

Коментар. Таке порушення є нецільовим використанням бюджетних коштів, оскільки такі видатки кошторисом не передбачені, тому платіж буде вважатися необґрунтованим. Нагадаємо, що кошти як спеціального, так і загального фонду можуть виділяти бюджетній установі лише за наявності затверджених кошторисів (п. 5 Порядку №228). Окрім того, згідно з п. 23 Порядку №228 видатки спеціального фонду кошторису за рахунок власних надходжень планують у такій послідовності: за встановленими напрямками використання, на погашення заборгованості установи з бюджетних зобов'язань за спеціальним та загальним фондами кошторису та на проведення заходів, пов'язаних із виконанням основних функцій, які не забезпечені (або частково забезпечені) видатками загального фонду. Тож краще було би звернутися до Казначейства з метою повернути надміру перераховані до бюджету кошти.

Ситуація 3. У ході проведення капітального ремонту будівлі бюджетна установа використала власні запаси (цеглу, яку було придбано за рахунок поточних видатків).

Коментар. У таких діях нецільового використання бюджетних коштів не вбачається. Згідно з листом ДКСУ від 26.03.2015 р. № 14-04/26-5630 здійснення видатків за відповідним КЕКВ не є метою, але спрямоване на виконання цілей бюджетної програми, тому використання «некапітального» КЕКВ під час проведення капітального ремонту вважати нецільовим не можна. Хоча в цілому КЕКВ для придбання цегли, звичайно, було обрано неправильно, адже видатки на придбання будівельних матеріалів за кошти, які передбачають на капітальний ремонт і використовують у процесі ремонтних робіт, необхідно проводити за КЕКВ 3100.

Правильність віднесення видатків до поточного чи капітального ремонту відповідає розпорядник (одержувач) бюджетних коштів (п.п. 3.1.3 Інструкції № 333).

Ситуація 4. Бюджетна установа, що фінансується з місцевого бюджету, придбала меблі, які потім передала без погодження з головним розпорядником бюджетних коштів установі, що фінансується з державного бюджету.

Коментар. Порухення є нецільовим використанням бюджетних коштів. З огляду на той факт, що таке передання може бути здійснене лише за рішенням відповідної місцевої ради або КМУ, було порушено умови ч. 2 ст. 85 БКУ.

Важливим є значення державного контролю щодо використання та збереження фінансових ресурсів держави, серед яких є необоротні та інші активи, обґрунтованість потреби в бюджетних коштах держави, ефективне використання бюджетних коштів та майна, згідно даних бухгалтерського обліку її достовірності та фінансовою звітністю в органах виконавчої влади, державних фондах, державних фондах соціального страхування, бюджетних установах та підприємствах державного сектору економіки.

Таким чином, спеціальні знання експертів-економістів можуть бути використані судом для документального підтвердження нецільового використання бюджетних коштів.

Література:

1. Нецільове використання бюджетних коштів: як не припуститися помилки Навчальний посібник, Київ 2007 рік. URL: <https://ibuhgalter.net/ru/articles/225>.

2. Кушакова Н. О., Саніна Т. О., Чердиченко А. П. Судово-економічна експертиза: посіб. К. : ДНДІСЕ МЮ України. Д., 2006. 250 с.

3. Латковська Т. А., Сідор Т. А., Койчева О. С. Фінансове право: навчальний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання). Одеса, 2019. 226 с.

4. Здирко Н. Г. Проблемні аспекти аудиту ефективності виконання бюджетних програм. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 12. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/12_2015.pdf.

УДК: 336.02

ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ПІДТРИМКИ НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС КРИЗОВИХ ПРОЦЕСІВ

Г. М. Коцюрубенко,

*Одеський національний економічний університет,
annakots@ukr.net*

М. І. Іоргачова,

*Одеський національний економічний університет,
manadger41@i.ua*

Фінансова політика держави має на меті забезпечення суспільного розвитку та добробуту через формування та розподіл фінансових ресурсів. Безпосередній вплив на напрями та інструменти її реалізації має як держава так і суспільство. Проте, інтенсифікувати процеси реалізації фінансової політики, стимулювати розвиток і напрями підвищення ефективності, у переважній більшості випадків, можливо саме під тиском факторів, що можуть мати досить різну природу.

Українська практика реалізації фінансової політики, протягом останніх двох років, зазнала значних стресових ситуацій, які були відносно новими для вітчизняного економічного життя, а саме, пандемія Covid-19 та повномасштабні військові дії на території України. Тим більш, що одним з найбільш вразливих до цих ситуацій став саме сектор домогосподарств. Ситуація ускладнилась досить невеликим проміжком часу, що мав місце між кризовими процесами, а від так, не дав змогу сформувати та відновити фінансовий стан населення, забезпечити потенціал для формування заощаджень тощо.

Відповідно до інформації Мінсоцполітики, за даними 2020 року спостерігався збільшення показників бідності за основними абсолютними критеріями. Так, рівень бідності за витратами нижче фактичного прожиткового мінімуму збільшився з 41,3% за 2019 рік до 47,2%, а за доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму – з 23,1% до 23,2%. Рівень абсолютної бідності, розрахований на основі законодавчо встановленого розміру прожиткового мінімуму, збільшився і склав 1,6% проти 1,1% за 2019 рік. Натомість, рівень бідності за критерієм за витратами за 2020 рік (75% медіани сукупних витрат) зменшився на 2,1 в.п. і склав 22,3%, а за критерієм з використанням еквівалентної

шкали ЄС (60 % медіани сукупних доходів) зменшився на 1,0 в.п. і склав 10,4 відсотка [1].

Варто зазначити, що за результатами самооцінки домогосподарств рівня своїх доходів за 2020 рік, 67,1% українських домогосподарств відносили себе до категорії бідних, лише 1% – до представників середнього класу. Поряд з тим, 1,6% домогосподарств визначили, що за 2020 р. їх матеріальний стан покращився, 4,4% – скоріше покращився, 43,6% – залишилися без змін, 29,2% – скоріше погіршився, 21,2% – погіршився.

Погіршення фінансового стану населення, збільшення показників зубожіння та бідності у наслідок обмежень, що були запроваджені у якості боротьби з розповсюдженням пандемії, зумовило необхідність коригування та адаптації напрямів реалізації фінансової політики та дії її інструментів щодо необхідності підтримки населення, відновлення платоспроможності та формування фінансових можливостей забезпечувати певний рівень добробуту. Зокрема, фінансова політика охопила напрями, які досить умовно можна відзначити як такі, що були направлені на підтримку платоспроможного попиту, так і ті, що забезпечували збереження робочих місць:

- підвищення мінімальної заробітної плати протягом 2020 року мало позитивний вплив на формування платоспроможного попиту та дало змогу підтримати осіб, що втратили решту додаткових джерел доходів;

- впровадження виплати фінансової допомоги ФОП для можливості підтримки під час вимушеного припинення діяльності. Варто відзначити, що окремі міські органи влади запроваджували заходи щодо погашення чи часткової підтримки підприємців, що мали кредити. Крім того, урядом України було розроблено напрями щодо податкових преференцій (мараторій на проведення податкових перевірок, зміна ставок ПДВ на окремі товари тощо), підтримки агробізнесу тощо;

- розробку програми соціальної підтримки пенсіонерів і безробітних, що включали фінансові виплати та додаткову компенсацію витрат на оплату комунальних послуг одержувачам житлових субсидій. Крім того, було введено заборону на стягування штрафів за несвоєчасну сплату послуг ЖКГ.

У 2021 році ситуація щодо рівня добробуту населення та показників бідності мала позитивні тенденції відновлення: за даними I півріччя 2021 року спостерігається зменшення показників бідності за основними абсолютними критеріями. Так, рівень бідності за витратами нижче фактичного прожиткового мінімуму зменшився з 51,0% за I півріччя 2020 року до 41,9%, а за доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму – з 28,3% до 26,2%. Рівень абсолютної бідності, розрахований на основі законодавчо встановленого розміру прожиткового мінімуму, збільшився і склав 3,0% проти 2,1% за I півріччя 2020 року. Що стосується показників відносної бідності за I півріччя 2021 року, то рівень

бідності за критерієм за витратами (75% медіани сукупних витрат) збільшився на 2,9 в.п. і склав 25,0%, а за критерієм з використанням еквівалентної шкали ЄС (60 % медіани сукупних доходів) – на 2,2 в.п. і склав 13,6 відсотка [3].

Проте, відносне відновлення та покращення ситуації щодо зменшення рівня бідності та фінансової стабілізації населення, були нівельовані кризовими процесами, обумовленими розгортанням військових дій.

За прогнозами, що їх наводить Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи, за найбільш оптимістичними оцінками (зокрема, зниження ВВП на 20%; зростання ІСЦ на 18%, середня пенсія складатиме 4500 грн. на місяць), показник бідності зросте з 39,9% у 2021 році до 57,6% у 2022-му. Натомість, за песимістичними оцінками, які передбачають найгірші сценарії розвитку подій (зокрема, зниження ВВП на 45%; зростання ІСЦ на 32%; розмір середньої пенсії становитиме прогнозовано 4300 грн. на місяць) показник зросте до 79,3% або майже вдвічі порівняно з 2021 роком [4]. Результати песимістичного сценарію корелюють з прогнозами Світового банку, зокрема експерти вказують, що рівень бідності в Україні може сягнути 70% у 2022 році за національним рівнем бідності (кількість тих, хто живе на рівні, нижчому за фактичний прожитковий мінімум), порівняно з 2021 роком, коли цей показник становив 18% [5].

За розрахунками UNDP (Програма розвитку ООН), які здійснюються на основі міжнародного показника бідності (\$5,5/день), розглядають чотири можливі сценарії, за найгіршим з яких рівень тих, хто живе за межею бідності, та тих, хто може перетнути межу бідності, може сягнути 90,5%, якщо війна затягнеться протягом наступного року. З цих 90,5%, за найгіршим сценарієм ООН, за межею бідності опиниться 28%, натомість до війни, за оцінкою ООН за межею бідності жили 2% населення України, а могли перетнути межу бідності 43,4% [5].

Військові дії спровокували необхідність перегляду та коригування напрямів фінансової політики у сфері підтримки безпосередньо населення та наявності ресурсів для існування. Тим паче, що ситуація ускладнюється процесами внутрішньої міграції, які провокують як створення ситуацій перенаселення певних регіонів, так і значного зубожіння інших. У такій ситуації місцеві органи влади не завжди мають фінансові можливості вирішувати соціальні питання самостійно, що активізує важливість ролі централізованих ресурсів на рівні держави.

На поточному етапі розвитку ситуації щодо військового протистояння, заходи фінансової підтримки направлені, як і при «антиковід-заходах», не лише на забезпечення безпосередньо населення (допомога внутрішньо переміщеним особам на проживання; компенсація власникам житла, які розміщують в ньому ВПО; кошти від Агентства ООН у справах біженців для внутрішньо переміщених осіб тощо), але й підтримку

роботодавців. Так, зокрема, за даними Мінекономіки було здійснено виплату більше 37,3 мільйона гривень роботодавця на компенсацію зарплати внутрішньо переміщеним особам. Рішення прийняті щодо 5030 підприємців за працевлаштування 8 415 осіб [6].

Поряд з тим, затягування воєнних дій, визначають необхідність та важливість включення до заходів фінансової підтримки населення інноваційних програм адаптації та стимулювання до залучення у процеси відновлення економіки, яка функціонує в нових для неї умовах воєнно-го та післявоєнного стану.

Література:

1. Рівень життя та бідності населення – інформує Мінсоцполітики. *Офіційний сайт працівників освіти та науки України*. URL: <https://pon.org.ua/novyny/9097-riven-zhyttia-naseleння-ta-riven-bidnosti-informuieminsocpolityky.html> (дата звернення: 30.09.2022)
2. «Самооцінка домогосподарств рівня своїх доходів за 2020 рік». *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/08/9/676705/> (дата звернення: 30.09.2022)
3. Про рівень життя населення та рівень бідності. *Офіційний сайт Запорізької обласної організації Профспілки працівників освіти і науки України*. URL: https://pon.zp.ua/news/id_1296.html (дата звернення: 30.09.2022)
4. Прогнозна оцінка рівня бідності в Україні у 2022 році за трьома сценаріями розвитку соціально-економічних процесів внаслідок російсько-української війни. *Офіційний сайт Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи Національної академії наук України*. URL: <https://www.idss.org.ua/arhiv/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D0%BE%D0%B7%20%D0%B1%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%202022%20.pdf> (дата звернення: 09.09.2022)
5. Маніпуляція: Світовий банк і ООН «сперечаються», скільки бідних буде в Україні до кінця 2022 року – 70 чи 90%. *Аналітична платформа «Вокс Україна»*. URL: <https://voxukraine.org/manipulyatsiya-svitovuj-bank-i-oon-sperechayutsya-skilky-bidnyh-bude-v-ukrayini-do-kintsya-2022-roku-70-chy-90/> (дата звернення: 09.09.2022)
6. Кирильчук М. Мінекономіки повідомив обсяги виплат роботодавця за працевлаштованих внутрішньо переміщених осіб. *Інформаційне агентство «ЛІГА.ЗАКОН»*. URL: https://buh.ligazakon.net/news/212872_mneconomki-povdomiv-obsyagi-viplat-robotodavtsyam-za-pratsevlashтовanikh-vnutrshno-peremshchenikh-osb (дата звернення: 09.09.2022)

УДК: 336.14

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ТА ВИДАТКІВ ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

М. О. Кужелєв,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
m.kuzheliev@ukma.edu.ua

24 лютого 2022 року відбулась подія, яка вплинула не тільки на долю кожного українця, зруйнувала добробут мільйонів домогосподарств та підприємств, але й призвела до структурних змін у економічному житті незалежної держави Україна – розпочалася активна стадія війни з російською федерацією. Звісно, що всі ці трансформації суттєво вплинули на процеси формування доходів та видатків зведеного бюджету нашої країни.

Аналіз доходів зведеного бюджету країни з березня по серпень 2022 року наведено на рисунку 1.

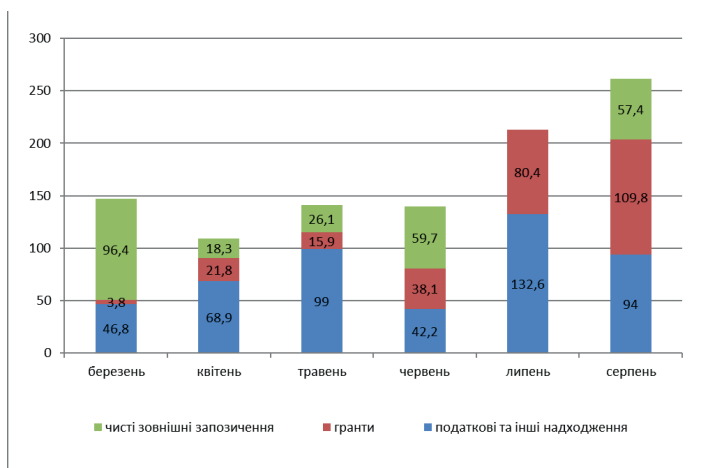

Рис. 1. Структура доходів зведеного бюджету України у березні-серпні 2022 року, млрд. грн.

Джерело: складено автором на основі [1; 2]

Наведені дані свідчать про шокову реакцію на війну у березні – червні 2022 року. Це цілком об’єктивний процес на окупацію значної території країни – частин Київської, Чернігівської, Сумської, Харківської, Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей, в яких фактично зупинилася будь-яка виробнича й торгова активність, виробничі потужності або було пошкоджено, або захоплено. Все це відбувалося на фоні повного руйнування логістичних схем та шаленої евакуації населення не тільки з “гарячих точок”, але й всієї території України.

Вже з липня 2022 року відбувається поступове вирівнювання ситуації на фронті та в економічній системі держави, що призвело до покращення процесу наповнення бюджету. Так, якщо у березні зведений бюджет країни отримав близько 147 млрд. грн, то вже в серпні доходи досягли 261,3 млрд грн (що до речі в 1,5 раза більше, ніж у 2021 році). Звісно, що велику вагу в доходах зведеного бюджету склали гранти від інших держав та чисті зовнішні запозичення. Так, у березні, червні, липні і серпні їхня вага була домінуючою. Наприклад, в серпні 2022 року питома вага грантів складала 42 % (США – 3 млрд. дол. та Албанія – 1 млн. євро), а чистих зовнішніх запозичень – майже 22 %.

Згідно даних Міністерства фінансів України [1] найбільше падіння в структурі доходів зведеного бюджету в серпні продемонстрував податок на прибуток підприємств (19,3 млрд грн або 47 % від рівня попереднього року). Негативна динаміка надходжень стосується й податку на імпорتنі товари – 26,2 млрд грн (лише 77 % рівня попереднього року). Падіння імпорتنих операцій відбулося на фоні преференційного оподаткування та корекції курсу, але це не призвело до зростання надходжень. Логічно, що скоротилися доходи від акцизного податку (59 % від рівня попереднього року). Цікаво, що попри високі інфляційні процеси, податок на додану вартість з вироблених в Україні товарів майже не змінився порівняно з серпнем 2021 року (25,9 млрд грн).

Привертає увагу тенденція зростання доходів від податку на доходи фізичних осіб (+ 8,9 млрд. грн порівняно з 2021 роком), який у вересні було сплачено за заробітною платою, яка виплачена в липні. Це на фоні того факту, що близько 40 % працівників втратили роботу, а значна кількість громадян знаходиться за кордоном, та й номінальні зарплати скоротилися. Можливе пояснення такої ситуації – це те, що до 19 липня продовжувала нараховуватись зарплата мобілізованим до військ територіальної оборони, а до 19 липня – мобілізованим до Збройних Сил України.

Що стосується видатків зведеного бюджету за березень-серпень 2022 року, то їх загальну картину на фоні доходів представлено на рисунку 2.

Так, загальні колювання видатків відбувалися від 226,1 млрд грн у березні до 254,3 млрд грн у серпні, що у 2,1 раза більше ніж у 2021 році. Березень-квітень 2022 року були найбільш шокowymi й ми бачимо

сильний дефіцит зведеного бюджету, але в липні та серпні ситуація почала вирівнюватися. Звіти Міністерства фінансів України [1] свідчать, що видатки на оборону в серпні збільшились навіть в 14 разів і сягнули 115,8 млрд грн. Видатки на правопорядок збільшились до 37,6 млрд грн (в 2,7 раза більше ніж у 2021 році). Є й позитивні цифри – в серпні мав місце профіцит в 7,2 млрд грн.

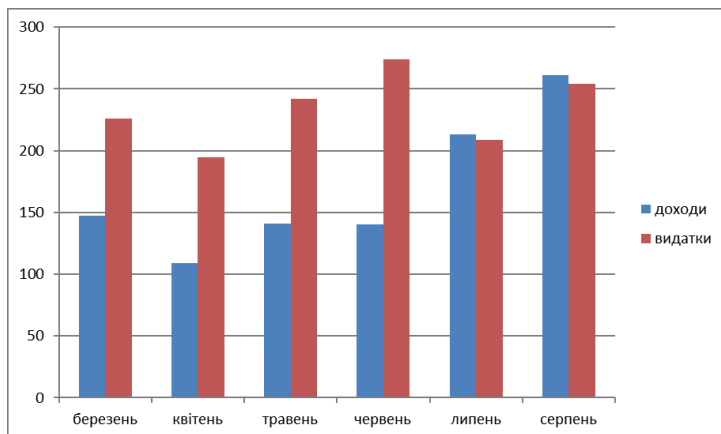

Рис. 2. Доходи та видатки зведеного бюджету України у березні-серпні 2022 року, млрд. грн.

Джерело: складено автором на основі [1; 2]

Таким чином, з проведеного дослідження, можна зробити висновки, що зведений бюджет України за час активного вторгнення й війни в країні доволі швидко реагував на об'єктивні чинники впливу та намагався нівелювати частину негативних наслідків. Крім того, незважаючи на складні часи в розвитку країни, він продовжує виконувати низку функцій, пов'язаних з фінансуванням соціальної сфери, економічної перебудови, а головне – забезпечення обороноздатності нашої країни.

Література:

1. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk>
2. Ціна держави. URL: <https://cost.ua/>
3. Kuzheliyev M. Financial resources of public sector of economy in ensuring realization of financial policy of the country. Association agreement: driving integrational changes: collective monograph / edited by R. Iserman, M. Dei, O. Rudenko, Y. Tsekhmister, V. Lunov. Accent Graphics Communications Chicago, Illinois, USA, 2019. P. 374–385.

4. Kuzheliev M., Rekunen I., Nechyporenko A., Nemsadze G. Discretionary budget expenditure in the system of state regulation of the country's socioeconomic development. *Public and Municipal Finance*. 2018. № 7. P. 8–18.

5. Нечипоренко А. В., Чернишова Т. О. Напрями вдосконалення системи управління публічними фінансами в Україні. *Управління публічними фінансами та проблеми забезпечення національної економічної безпеки* : збірник тез Податкового конгресу (12 грудня 2019 р.). Ірпінь, 2019. С. 353–356.

6. Кужелев М. О. Управління публічними фінансами в умовах реформування економіки України. *Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України* : зб. матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (26-27 березня 2020 р.). Ірпінь, 2020. С. 42–44.

УДК: 336.511

БЕЗУМОВНИЙ БАЗОВИЙ ДОХІД ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ПІДХІД ДО БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ ГАРАНТОВАНИХ ДЕРЖАВОЮ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

К. О. Лантух,

*Державний податковий університет,
christalina@ukr.net*

Національній економіці України притаманний стан перманентної нестабільності. Неприятлива ситуація особливо посилилася після військової агресії з боку РФ, що знайшло свій прояв в ускладненні політичного та соціально-економічного середовища, та створило додаткові загрози для стійкості бюджетної системи. У таких умовах особливо гостро постає потреба у збалансуванні між необхідним обсягом надання державою суспільних благ та послуг та їх фінансуванню за рахунок бюджетних коштів.

Фінансова підтримка держави є одним з найголовніших інструментів соціально-економічного розвитку країни. Основною метою бюджетного фінансування соціальних функцій держави є підтримка і розвиток суспільства, тобто зростання якості життя населення, що включає не тільки споживання матеріальних благ та послуг, але і задоволення духовних потреб, стан здоров'я, тривалість життя, морально-психологічний клімат [1, ст. 247].

Соціальна функція держави постає пріоритетом, який фінансується коштами бюджетної системи та передбачає цільову спрямованість на матеріальну та нематеріальну підтримку соціальних груп, які потребують державної підтримки для забезпечення надання гарантованих суспільних благ та послуг всім громадянам на засадах рівності та справедливості.

Зважаючи на те, що потенціал фінансування соціальних потреб населення лише на основі бюджетної системи в Україні уже давно вичерпано, особливо гостро постає питання оптимізації соціальних видатків. У даному аспекті досить придатним є досвід розвинених країн, які залучають економічні та фіскальні інструменти стимулювання соціальних інвестицій. Крім того, потрібно повернути ідеологію важливості для кожної працездатної людини праці як обов'язкового джерела забезпечення життя і процвітання як окремого індивіда, так і сім'ї.

Отже, роль держави необхідно переорієнтувати з простого утримання працездатних осіб на творця сприятливого для працевлаштування середовища [2, ст. 101].

В Україні реалізація соціальних функцій покладена на міністерства: освіта – Міністерство освіти і науки, охорона здоров'я – Міністерство охорони здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення – Міністерство соціальної політики, духовний та фізичний розвиток – Міністерство культури та інформаційної політики, Міністерство молоді та спорту. Дані органи виконавчої влади здійснюють діяльність на основі відповідних законів, міжнародних договорів, указів президента та розпоряджень КМУ. У межах свої функціональних обов'язків міністерства видають накази, інструкції, постанови, розпорядження, які регламентують відповідну сферу діяльності. Окремі функції освіти та охорони здоров'я можуть здійснювати інші міністерства та відомства, зокрема мова йде про відомчі заклади освіти, охорони здоров'я тощо.

В принципі, схеми соціальної допомоги можуть кодифікуватися за трьома ознаками або вимірами: за цільовою спрямованістю, за обумовленими обмеженнями та за формою трансферту. Перспективним підходом до гарантування соціальних стандартів постає запровадження безумовного базового доходу (Universal Basic Income – UBI), який є поєднанням трьох вимірів, тобто передбачає універсальність, безумовність та готівкову форму. У цих рамках види UBI все ще можуть відрізнятися за цілим рядом важливих параметрів, таких як рівень та частота трансферту, вік, що відповідає вимогам, та чи охоплює тільки громадяни або всіх мешканців [3, с.312].

Безумовний базовий дохід є соціально-політичною концепцією фінансових трансфертів, в якій усі громадяни кожен дорослий громадянин регулярно отримує передбачену законодавством суму коштів, що виплачується на рівній основі без перевірки доходів з метою задоволення основних потреб людини, подолання бідності та заміни соціальних програм, які потенційно потребують більшої бюрократичної участі.

UBI останнім часом постає об'єктом ожвавлених дискусій в наукових колах. Попри те, що наразі жодна країна не має UBI, існує кілька експериментів дрібного масштабу та кілька більш масштабних досліджень. Лише у двох країнах (Монголія та Ісламська Республіка Іран [4]) протягом короткого періоду існувало національне UBI. Субнаціональний досвід, такий як на Алясці [5], дає цінну інформацію, але він обмежений однією або кількома ознаками (наприклад, частотою та адекватністю трансфертів). Переважна більшість експериментів UBI є варіантами цільових схем. Наприклад, пропозиція Фельмана Дж. щодо «квазі-універсального базового сільського доходу» для Індії – це просто варіант традиційної програми із гарантованим мінімальним доходом. Програми квазі-UBI складають переважну більшість так званих пілотних проєктів

UBI [6]. Однак, квазі-UBI не дають таких переваг для забезпечення соціальних функцій держави, як чиста концепція.

Основними перевагами, з якими пов'язане запровадження концепції безумовного базового доходу полягають у наступному [7]:

1. Боротьба з технологічним безробіттям. Завдяки передовим технологіям, які беруть на себе все нові і нові сині та білі коміри, UBI виступатиме своєрідною мережею безпеки для мільйонів людей, які залишаться без роботи внаслідок технологічної революції.

2. Припинення зловживань. Ті, хто зазнає домашнього насильства, переважно жінки, потрапляють у пастку жорстоких ситуацій, оскільки не мають засобів залишити їх. UBI полегшило процес вирішення подібних проблем.

3. Підтримка працівників, які доглядають за хворими. Ті, хто має хворих або непрацездатних родичів, часто змушені кинути роботу, щоб доглядати за ними на повний робочий день. UBI дозволить їм підтримувати себе, заохочуючи роботу по догляду вдома та зменшуючи тиск на державні служби, які надають допомогу хворим та літнім людям.

4. Розширення середнього класу. Економічне зростання країн з високим рівнем доходу робить багатієв багатшими, але дуже мало впливає на робітничі класи. UBI допоможе врівноважити цю нерівність та розширити середній клас.

5. Протидія бідності. Прихильники UBI вважають, що в деяких найбагатших країнах світу ніхто не повинен бути надто бідним, щоб жити. UBI підніме дохід кожного вище рівня бідності.

6. Зменшення кількості соціальних установ. Існує незліченна кількість урядових організацій, відповідальних за допомогу бідним, видачу допомог по безробіттю, продовольчі талони, субсидування житла тощо. UBI скорочував би витрати країни, ліквідуючи ці організації.

Вважаємо, що виправдано стверджувати, що універсальний базовий дохід – це інституція. По-перше, немає сумнівів, що цей постулат може бути реалізований лише в результаті людських дій. По-друге, це рішення вплине на поведінку людини шляхом створення нових стимулів та обмежень. Ці стимули були б економічними: можна припустити, що наслідком буде зміна витрат населення, що впливає, наприклад, на споживання (можливе зростання). Вони також можуть призвести до зменшення пропозиції робочої сили в економіці, тоді як обмеження впливатимуть на підприємства та державний сектор, позначивши нові рамки їхньої поведінки. Щодо них, а також різного розподілу доходів у суспільстві, UBI створить нові структури людської взаємодії, нові «правила гри». Він може функціонувати паралельно як обмеження і як правило. З точки зору громадянина, здійснення базового доходу спричинить за собою нове право, право на отримання визначеної виплати, а, з іншого боку, створить обов'язок: обмеження, накладене на адміністрацію, що

змушує її забезпечувати осіб основним доходом та поважати їх право на UBI.

Впровадження концепції безумовного базового доходу в Україні потребує виконання умови щодо розриву між ВВП на душу населення та рівнем прожиткового мінімуму. Так, протягом 2007–2022 років рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет у середньому становив 34% ВВП, з яких на соціальні функції держави витрачалося в середньому 75%. Зважаючи на тенденцію формування видаткової частини зведеного бюджету, а також обсягу видатків на реалізацію соціальних функцій держави, орієнтовна система обмежень має наступний вигляд (Формула 3.5).

$$\begin{cases} CB \leq 0,34 \cdot GDP \\ SB \leq 0,75 \cdot CB ; \end{cases} \quad (3.5)$$

де CB – видаткова частина зведеного бюджету України; GDP – ВВП; SB – обсяг видатків на реалізацію соціальних функцій держави.

Отже,

$$SB \leq 0,75 \cdot 0,34 \cdot GDP ; \quad (3.6)$$

Основним обмеженням, яке слід врахувати до моменту впровадження UBI полягає у тому, що річний прожитковий мінімум у розрахунку на все населення України (LW_T) має бути меншим, ніж загальний обсяг видатків на реалізацію соціальних функцій держави (3.7).

$$LW_T < SB < 0,75 \cdot 0,34 \cdot GDP < 0,255 \cdot GDP ; \quad (3.7)$$

де $LW_T = LW \cdot n$, LW – річний прожитковий мінімум на одну особу; n – кількість населення.

Якщо поділити обидві частини нерівності (3.7) на кількість населення, то отримаємо (3.8).

$$LW < 0,255 \cdot GDP_{pc} ; \quad (3.8)$$

де GDP_{pc} – ВВП на душу населення.

Відтак, впровадження концепції безумовного базового доходу в Україні не доцільно реалізувати в проточному році, зважаючи на обсяг ВВП та прожиткового мінімуму. Так, у 2022 році рівень прожиткового мінімуму на 1 особу в місяць становить 2 589 грн (тобто 31 068 грн на рік), а очікуваний ВВП на душу – 104 364 грн. Тобто $LW = 0,275 \cdot GDP_{pc}$, тобто умова (Формула 3.8) не виконується.

Визначення оптимального періоду для впровадження концепції безумовного базового доходу потребує уточнення тренду соціальних стандартів в Україні (Рис. 3.11).

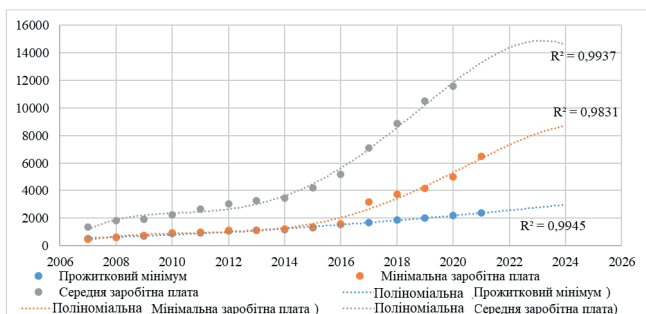

Рисунок 3.11. Прогноз рівня соціальних стандартів в Україні на 2022–2024 роки*

*розраховано автором на основі джерела [8]

Рівень прожиткового мінімуму в Україні змінюється у відповідності з поліноміальною лінією тренду другого ступеня ($R^2 = 0,9945$), рівня мінімальної заробітної плати – поліноміальної лінії тренду п'ятого ступеня ($R^2 = 0,9831$), а середньої заробітної плати – поліноміальної лінії тренду четвертого ступеня ($R^2 = 0,9937$). При цьому відзначається нарощування розриву між всіма показниками. Це слугує ще одним доказом необхідності впровадження УВІ в Україні.

Відповідно до прогнозів ВВП на душу населення та рівня прожиткового мінімуму оптимальним часом для запровадження концепції є 2024 рік, коли буде виконуватися нерівність (3.8), адже ВВП на душу становитиме 164 654 грн, а річний прожитковий мінімум – $3\ 000 \times 12 = 36\ 000$ грн (24,8% ВВП).

Виходячи з вищезазначеного, запропоновано альтернативний підхід до надання гарантованих державою соціальних послуг та механізм визначення обсягів їх бюджетного фінансування. Підхід ґрунтується на запровадженні концепції безумовного базового доходу, тобто регулярного розподілу суми в розмірі прожиткового мінімуму між всіма громадянами України на безумовній основі. Перевага підходу у порівнянні з наявними соціальними програмами полягає у повному охопленні всіх споживачів державних послуг, зменшенні розриву у доходах населення, а також відкритості та простоті. Розраховано, що умовою для впровадження концепції безумовного базового доходу є такий розрив в доходах населення, за якого прожитковий мінімум на рік становитиме менше 25,5% ВВП на душу населення. У результаті прогнозування на основі часових рядів розраховано, що виконання зазначеної умови можливе у 2024 році.

Література:

1. Лантух К. О. Особливості бюджетного фінансування соціальних функцій держави на сучасному етапі розвитку України. *Бізнес Інформ*. 2018. № 10 (489). С. 247–254.
2. Коляда Т. А. Фінансове забезпечення соціальних функцій держави: стан, тенденції та напрямки оптимізації. *Проблеми економіки*. 2014. № 3. С. 100–107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2014_3_14.
3. Gentilini U., Grosh M., Rigolini J., Yemtsov R. Exploring Universal Basic Income. A Guide to Navigating Concepts, Evidence, and Practices. Washington: World Bank Group, 2020. 312 с.
4. Ortiz I., Behrendt C., Acuña-Ulate A. Universal Basic Income proposals in light of ILO standards: Key issues and global costing. 2018.: http://ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---soc_sec/documents/publication/wcms_648602.pdf
5. Berman M. Resource rents, universal basic income, and poverty among Alaska's Indigenous peoples. *World Development*. 2018. № 106. P. 161–172.
6. Felman J., Paul B., Sharan M.R., Subramanian A. Quasi-Universal Basic Rural Income. *The Way Forward. Business Standard*. 2019. № 1.
7. Ghebrea G. The Universal Basic Income As A Potential Innovative Tool For Reforming The Social Dimension Of The European Union. *Pros And Cons. EURINT*. 2018. № 5.1. P. 213–227.
7. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

УДК: 336.02:336.14

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Г. С. Мельничук,
*Державний податковий університет,
anuta-m@ukr.net*

Російська збройна агресія та військові дії на території України спричинили й надалі призводять до колосальних втрат виробничих потужностей, людських ресурсів, об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури, руйнування ланцюгів створення доданої вартості, до втрати багатьма регіонами країни їх економічного потенціалу та падіння національної економіки в цілому. Безумовно, наразі ключовими завданнями бюджетно-податкової політики держави залишається забезпечення належного фінансування військових потреб й збереження макрофінансової стабільності. Однак вже зараз потрібно напрацьовувати сценарії державної політики сприяння відновленню економічної активності суб'єктів господарювання, поліпшення бізнес-клімату, залучення великих обсягів інвестиційних ресурсів та загалом післявоєнної відбудови економіки України, забезпечення її відповідності стандартам і правилам ЄС.

На наше переконання, післявоєнна відбудова національної економіки повинна базуватись на цілеспрямованій політиці держави, побудованій на засадах державно-приватного партнерства з бізнесом, та включати комплекс механізмів і засобів прямої та опосередкованої дії, зокрема й бюджетно-податкових. Розробка програми відповідної державної політики, вибір стратегічних пріоритетів і напрямів відбудови вітчизняної економіки виступає одним із першочергових завдань. При цьому неабияку роль відіграватимуть механізми бюджетно-податкової політики, оскільки лише відновлення зруйнованих об'єктів інфраструктури потребуватиме колосальних обсягів фінансування. Враховуючи обмеженість в державі фінансових ресурсів слід критично підійти до вибору стратегічних пріоритетів бюджетно-податкової політики, втілення яких забезпечить досягнення відновлення економіки України прискореними темпами.

Не викликає сумніву бачення багатьох вітчизняних дослідників, зокрема Богдан Т., що отримання Україною надійних гарантій безпеки з неможливістю відновлення воєнних дій на нашій території є фундаментальною передумовою для здійснення післявоєнної відбудови економіки. Лише на міцному безпековому фундаменті можуть мати місце розвиток і стійке економічне зростання [1]. Новіков В. в даному контексті зазначає, що милітаризація України до такого стану, щоб російська армія не лише не могла безкарно руйнувати українські населені пункти, а й щоб боялась навіть вдарити ракетою по нашій землі або перетнути кордон України, виступає головною метою для держави на найближче майбутнє [2]. А цього складно досягти без суттєвого збільшення витратів на військові цілі та оборону. Серед пріоритетних напрямів оборонних витрат варто відзначити розробку та виробництво новітніх ракетних систем (протитанкових, протиповітряних, протикорабельних, балістичних середньої дальності, залпового вогню тощо), спроможних наносити російському агресору втрати, які є значно більшими за обсяги витрат на їх створення. В свою чергу, це потребує значних капіталовкладень у відродження ракетобудування та радіоелектронної промисловості, у виробництво конструкційних матеріалів і двигунів, а також фінансування досліджень та розробок відповідної техніки і технологій, підготовку інженерів відповідних спеціалізацій. Водночас потрібно розвивати засоби радіоелектронної розвідки та боротьби, безпілотну авіацію, дальнобійну ствольну артилерію тощо. Оскільки швидкими темпами це неможливо зробити, базуючись лише на власних дослідженнях і розробках, тому на початкових етапах оборонні технології доведеться імпортувати [2].

Поділяємо міркування Б. Данилишина, що вимоги воєнного часу обумовлюють та обмежують вибір пріоритетів державної політики, насамперед промислової. Розвиток вітчизняного військово-промислового комплексу та товарів подвійного призначення повинен бути першорядним пріоритетом промислової політики у найближчій перспективі. Акцент слід зробити на сферу ракетної техніки та переносних комплексів, безпілотної авіації, виробництва босприпасів [3].

Тобто, одним із перших стратегічних пріоритетів бюджетно-податкової політики має стати розвиток сфери військової промисловості. Серед інших, не менш важливих стратегічних пріоритетів, варто відзначити технічну модернізацію та розвиток на інноваційних засадах інших галузей промисловості (атомна енергетика; літєве, алюмінієве, титанове та новітні нафтохімічні виробництва; важке енергомашинобудування; чорна металургія; фармацевтика та виробництво медичної техніки; виробництво синтетичних рідких палив); відбудову та модернізацію інфраструктури; створення робочих місць, зокрема шляхом активізації малого та середнього бізнесу, що сприятиме поверненню

в Україну наших біженців й, відповідно, слугуватиме нарощуванню трудового потенціалу; розвиток аграрного сектора економіки тощо. Шульц С. акцентує увагу на тому, що післявоєнний економічний розвиток України потребуватиме максимізації не лише масштабів залучення ресурсного потенціалу країни, а також і зростання ресурсної продуктивності економіки. Адже до початку військових дій в Україні спостерігалась стагнація продуктивності економіки. Проявом останньої було падіння щорічних темпів росту продуктивності праці, капіталу та в цілому використання усіх економічних ресурсів країни. Лише за умови росту ресурсної продуктивності економіки та достатньої партнерської допомоги країн світу, на переконання Шульц С., повоєнне відновлення України буде можливим [4, с. 5].

Серед ключових пріоритетів бюджетно-податкової політики варто виокремити й ті, які пов'язані зі створенням державою належного інституційного середовища для розвитку бізнесу. На цьому наголошують й представники українського бізнесу. Зокрема, створеною провідними українськими асоціаціями та бізнес-спільнотами Коаліцією бізнес-спільнот за модернізацію України зі спільною економічною візією України було підписано Меморандум, в якому викладено ключові принципи та заходи післявоєнної економічної політики держави. Серед останніх слушними є пропозиції щодо створення стимулюючого податкового та митного законодавства, інноваційної, ліберальної та прозорої податкової системи, сприяння вільній конкуренції у внутрішній торгівлі, максимальна лібералізація умов для розвитку підприємництва, сприяння цифровізації економіки та розвитку віртуальних активів тощо [5].

Таким чином, забезпечення післявоєнної відбудови конкурентоспроможної на світовому ринку економіки України вимагає формування дієвої бюджетно-податкової політики, стратегічними пріоритетами якої є розвиток військово-промислового комплексу, модернізація інших галузей промисловості та аграрного сектора, формування умов і стимулів для активізації підприємницької діяльності та нарощування людського капіталу. Досягнення окреслених пріоритетів бюджетно-податкової політики за допомогою системи відповідних заходів та механізмів повинно здійснюватись з урахуванням сучасних глобальних тенденцій та викликів економічного розвитку, міжнародного поділу праці, укладених міжнародних угод та євроінтеграційних прагнень України.

Література:

1. Богдан Т. Відбудова економіки: напрямки, важелі, інститути. Як фінансувалося післявоєнне відновлення у Боснії і Герцеговині і який досвід відбудови можна застосувати в Україні? *Економічна правда*. 25.04.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/25/686208/> (дата звернення 13.09.2022)

2. Новіков В. Логіка побудови нової України. Чому після перемоги у війні Україні потрібно зміцнювати оборонну галузь та де взяти на це кошти? *Економічна правда*. 10.08.2022. – URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/10/690224/> (дата звернення 14.09.2022).

3. Данилишин Б. Якими мають бути стратегічні напрями відбудови національної економіки. Як не повторити помилок інших країн в процесі післявоєнної відбудови України? *Економічна правда*. 01.09.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/1/691022/> (дата звернення 13.09.2022)

4. Шульц С.Л. Детермінанти продуктивної спроможності економіки регіонів України: досвід ідентифікації та сучасний вимір. //Імперативи та безпекові пріоритети збереження і розвитку продуктивної спроможності регіонів України в умовах війни: збірник тез доповідей дискусійної платформи / за заг. ред. д.е.н., проф. Шульц С.Л., д.е.н., проф. А.І. Мокія. Львів. 2022. 87 с. С. 5-9.

5. Длігач А. Повоєнна економічна політика потребуватиме повної зміни підходів. URL: <https://gmk.center/ua/opinion/povoienna-ekonomichna-politika-potrebuvatime-povnoi-zmini-pidhodiv/> (дата звернення 15.09.2022).

УДК: 336

ОСОБЛИВОСТІ БАНКІВСЬКОГО МАРКЕТИНГУ**Н. В. Москаленко,***Державний податковий університет,
navimo@ukr.net***В. А. Балацька,***Державний податковий університет,
vlada.bltsk@gmail.com***Н. В. Панченко,***Державний податковий університет
np2397707@gmail.com*

Головним чинником посилення впливу комерційних банків на перебіг економічних процесів можна вважати перехід від операційної орієнтації банківської діяльності до маркетингової. Їхня принципова відмінність полягає у тому, що при операційній орієнтації банк концентрує свої зусилля на технологічних, організаційних та облікових аспектах вдосконалення банківських продуктів.

Маркетинг банківської сфери має певні особливості: це і нематеріальний характер продукту, і невіддільність від джерела утворення (так як виробництво і споживання банківської послуги відбувається одночасно), і динамічність якості банківської послуги. Крім того, унікальну банківську послугу неможливо запатентувати, банківська діяльність здійснюється у законодавчому порядку, а всі філії одного банку виконують однаковий набір банківських операцій і послуг. Перераховані вище характеристики банківських послуг визначають специфіку сприйняття їх якості за певними критеріями [1, с. 49].

Дослідженням сутності комплексного маркетингу в банківській сфері займалися у своїх працях Н. Дуброва, Л. Крючко, К. Менцела, О. Птащенко, С. Фірсова, О. Черненко та інші. У своїх наукових працях автори дійшли висновку про те, що метою комплексної системи маркетингу банку є забезпечення зростання обсягів продаж банківських продуктів шляхом створення нових банківських послуг, автоматизації банківських операцій і технологій, що сприятиме задоволенню потреб клієнтів, формування довіри до банку і, як наслідок, забезпеченню фінансової стійкості та конкурентоспроможності.

В сучасних умовах існування банківської системи економіки нашої держави необхідність створення нестандартних, нових банківських послуг і продуктів означає перехід до нового етапу розвитку фінансових послуг. Тому маркетингові інновації демонструють творчий підхід до оновлення банківських послуг і дають можливість вирішувати проблеми будь-якої складності.

Специфіка банківського маркетингу зумовлена особливостями самого банківського продукту та послуги. Традиційно, банківський маркетинг, як зазначалось раніше, передбачає створення та просування банківського продукту та послуги потенційним споживачам, зосереджуючи увагу на продукті. Проте, сучасні умови ведення бізнесу вимагають переосмислення поведінки банків та зміни орієнтирів, зокрема, зосередження уваги на споживачах послуг. Тобто, пріоритетною стає комунікаційна політика банку, як система взаємодії з існуючими та потенційними клієнтами, спрямована на формування попиту, збільшення обсягів продажу банківських продуктів [2, с. 3].

1. Комплекс маркетингу банку – це сукупність факторів маркетингу, що супроводжують реалізацію банківського продукту кінцевому споживачу на усіх стадіях процесу, яка заснована для формування бажаної та прогнозуємої реакції цільового ринку [3, с. 353].

Банківський маркетинг розвиваючись під впливом сильної конкуренції постійно змінюється, виникають нові його форми та види. Таким чином, можливо виділити декілька особливостей розвитку:

- використання інформаційних технологій сприяє розширенню територіальної діяльності фінансово-кредитних інститутів;
- збільшення різновидів банківських послуг посилюють диверсифікаційні процеси в банківській індустрії;
- інтернаціоналізація економічних процесів, що призводить до виходу банківських установ на міжнародні ринки;
- глобалізаційні процеси, що збільшують банківську конкуренцію [4, с. 72].

Сутність банківського маркетингу повинна включати наступний перелік елементів, а саме:

- забезпечення рентабельної роботи банку;
- максимальне задоволення потреб клієнтів;
- комплексне вирішення всіх необхідних питань;
- просування банківських продуктів на ринку.

Проте, на думку Бабко Н., маркетинговий підхід в діяльності банку повинен включати в себе такі функції:

- аналітична – вивчення ринку банківських послуг, клієнтів, банківських продуктів, а також внутрішнього і зовнішнього середовища банку;

– управлінська – визначення концепції ринкової поведінки, постановка цілей і вибір засобів їх досягнення, контроль реалізації маркетингових програм, організація матеріального і морального стимулювання співробітників;

– інноваційна – розробка нових (модифікованих) банківських послуг, вихід на нові ринки;

– ціноутворююча – використання цінових прийомів впливу на ринок;

– збутова – формування політики в області стимулювання збуту, рекламної політики і зв'язків з громадськістю [1, с.50-51].

В умовах введення воєнного стану банківська система зіткнулась із рядом випробувань. Зокрема, все це негативно впливає на банківський маркетинг. Основними напрямками банківського маркетингу під час воєнного стану стали врегулювання відсоткової ставки по кредитуванню та ненарахування пені за невчасні платежі, запровадження кредитних канікул для фізичних осіб за користування кредитними картками, які не встигли погасити відсотки. Деякі банки повинні були підвищити відсотки по депозитах задля втримання клієнтів.

Важливим для розвитку банківського маркетингу в сучасних умовах було б розширення переліку банківських продуктів та послуг, інформаційних технологій, розширення виду стратегій інтегрованих продажів, також застосування зарубіжного досвіду.

У зв'язку з військовою агресією РФ проти України, банківський маркетинг держави сприяє вирішенню певних проблем, що виникають у банківському секторі: створює конкурентні переваги банківських послуг ґрунтуючись на потребах певних клієнтів, а також підвищує ефективність і знижує ризиковість банківської діяльності.

В тепершніх умовах, коли багато внутрішньо переміщених осіб залишились без свого житла, його втратили та виїхали в різні регіони України, для банківського маркетингу важливим питанням є надання іпотечного кредиту. Зважаючи на високу вартість житла в інших регіонах та вартість кредитних ресурсів, банки зумовлені врегулювати процентну ставку за даним видом кредиту.

Проте, інша ситуація складається, якщо позичальник вже взяв іпотечний кредит, і його житло було пошкоджене або зруйновано в результаті бойових дій, але це питання наразі ще не врегульовано.

Маркетинговий інструментарій, який використовується в даному випадку, формується з: дослідження ринку, збору інформації та розробки стратегії діяльності фінансової установи. А однією зі складових даної стратегії стає розробка плану просування продуктів та послуг на ринку.

Варто зазначити, що в банківському маркетингу використовується індивідуальна концепція, оскільки операційна діяльність банківських установ має суттєвий вплив на розвиток економіки країни.

Таким чином, банківський маркетинг є організаційним та управлінським режимом банківської системи в цілому, він спрямовує всю роботу на досягнення кінцевого результату діяльності. Саме тому, важливо, щоб в банківській установі для ведення маркетингової діяльності були кваліфіковані кадри та фінансові ресурси.

Література:

1. Бабко Н. М. Особливості маркетингу в банківській сфері. *Економічна безпека держави в контексті національних інтересів*. 2021. С. 49–51.
2. Сукач О. М., Сиволап Ю. Ю. Маркетингові інструменти в системі банком. *Економіка та суспільство*. 2020. С. 3.
3. Васильєва Т. А., Козьменко С. М., Школьник І. О. Маркетинг у банку: навчальний посібник. Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ». 2014. С. 353.
4. Птащенко О. В. Розвиток маркетингу банківської сфери на засадах клієнтоорієнтованого підходу. *Вісник КНУТД, Серія: Економічні науки*. 2019. С. 70–78.

ДЕФИЦИТ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

В. В. Павленко,

*Державний податковий університет,
vv0304vv@gmail.com*

В умовах економічної нестабільності, що посилюються у період пандемії COVID-19 та військової агресії проти України з боку РФ, зростає загроза стійкості публічних фінансів через катастрофічне зростання дефіциту державного бюджету та виникла необхідність пошуку додаткових джерел його фінансування.

Бюджетний дефіцит – є важливою характеристикою бюджету та визначається співвідношенням доходів та видатків. Дефіцит державного бюджету розраховується як різниця між його видатками і доходами. Межі бюджетного дефіциту та джерела його покриття встановлюються Верховною Радою при затвердженні державного бюджету. В розвинених країнах світу стало правилом, за яким дефіцит бюджету не повинен перевищувати видатків на розвиток економіки. Причин бюджетного дефіциту може бути декілька: економічна криза, фінансова нестабільність, безконтрольне збільшення витрат бюджету, широкі можливості надання пільг, дотацій, дешевого кредиту [1].

Ідеальний стан державного бюджету – повне покриття державних видатків надходженням коштів. Однак така ситуація зустрічається дуже рідко. Частіше має місце дефіцит державного бюджету, тобто перевищення видатків над доходами. Для покриття дефіциту бюджету використовуються такі способи: 1) внутрішні й зовнішні запозичення. Вони здійснюються шляхом продажу державних цінних паперів, зовнішніх запозичень у закордонних держав, приватних закордонних кредиторів, міжнародних фінансових організацій; 2) емісія грошових коштів Державним банком. Для збереження стабільності економіки уряди розвинених країн намагаються всіма засобами уникнути невинуватеної емісії грошей.

Державний кредит як ланка державних фінансових ресурсів має свою специфіку. Він, в Україні, не має свого окремого фонду, чи органу управління (12 лютого 2020 року була підписана постава Кабінету міністрів України «Про утворення Агентства з управління державним

боргом України», але запуск діяльності цього органу призупинений на час карантину) [2]. Отримані через систему державного кредиту кошти надходять у розпорядження держави. Їх зазвичай використовують для покриття бюджетного дефіциту.

Покриття дефіциту державного бюджету за рахунок позик є реальною альтернативою зниження податкового навантаження на суб'єктів господарювання, які у перспективі можуть забезпечити економічне зростання. Окрім того, боргове фінансування державного бюджету має нижчу політичну ціну (виключенням є кредити МВФ, які супроводжуються певними політичними вимогами до країни-позичальника) порівняно із посиленням податкового тиску на економіку [3]. Але слід розуміти, що хоча запозичення допомагають покрити дефіцит бюджету та уникнути певних негативних соціальних, економічних та політичних наслідків в короткостроковій перспективі, в довгостроковій перспективі борговий тягар збільшується та поглиблює проблему бюджетного дефіциту, так як держава має повернути раніше взяті борги [4]. Для України, з її хронічним бюджетним дефіцитом проблема зростаючого державного боргу та політичної та соціально-економічної ціни за цей борг є дуже актуальним. Найбільш важка боргова ситуація в Україні склалась на період 2014-2016 років і наслідки цієї кризи дають про себе знати досі. Наступна хвиля зростання дефіциту державного бюджету та покриття його за рахунок позикових ресурсів розпочалася після військової агресії проти України. За попередніми розрахунками у 2023 році плануються розмір дефіциту державного бюджету на рівні його доходів (Таблиця 1).

Таблиця 1

Дефіцит державного бюджету, державний та гарантований державою борг України та витрати на його обслуговування за 2016-2020 рр., у % від ВВП

Показники	Рік				
	2016	2017	2018	2019	2020
Дефіцит державного бюджету	2,9	1,6	2,7	2,0	7,5
Державний борг	81,0	71,8	60,9	50,3	64,0
Обслуговування державного боргу	4,1	3,7	3,3	3,0	3,0
Відношення платежів за державним боргом	8,8	15,9	10,0	11,6	12,7

Джерело: розраховано автором за даними Державної казначейської служби України. URL: <http://www.treasury.gov.ua>

За період 2016-2020 років дефіцит державного бюджету у відсотках від ВВП найбільше виріс у 2020 році аж на 5,5% порівняно з 2019 роком, а відношення платежів за державним боргом збільшилося з 8,8% у 2016 до 12,7% у витратах державного бюджету, а в 2021

році запланована ще менша частка обслуговування боргу, тобто можна стверджувати, що борговий тягар для бюджету, хоча і є тяжким, але поступово зменшується.

За місцем розміщення державний кредит може бути зовнішнім та внутрішнім. Значний обсяг видатків кожного року витрачається з Державного бюджету України на обслуговування внутрішніх та зовнішніх боргових зобов'язань, а це зменшує потенціал нашої країни щодо фінансування соціально-економічних програм, що, у свою чергу, створює гальмування економічної активності та погіршення рівня життя українців. Дані явища погіршують перспективи економічного розвитку України і підвищують ризики соціальних й політичних потрясінь.

На розвиток України в сучасних економічних умовах впливає сукупність багатьох негативних екзогенних та ендогенних факторів, що обумовлюють зниження темпів соціально-економічного розвитку держави. Це проявляється через несуттєві темпи зростання ВВП, від'ємне сальдо торговельного балансу, підвищення рівня безробіття, зниження темпів зростання податкових надходжень, та, як наслідок, зведення державного бюджету з дефіцитом і зростання державного боргу України. Неefективна політика боргового фінансування призвела до хронічного дефіциту Державного бюджету України, що проводилась упродовж останнього десятиліття, призвела до стрімкого зростання державного та гарантованого державою боргу [5]. Тому розглянемо динаміку обсягів державного та гарантованого боргу України за 2016-2020 роки (Таблиця 2).

Таблиця 2

Динаміка обсягів державного та гарантованого боргу України за 2016-2020 роки, млрд. грн.

Показники	Рік				
	2016	2017	2018	2019	2020
Внутрішній борг	670,65	753,40	761,09	829,50	1 000,71
Зовнішній борг	980,19	1 080,31	1 099,41	931,87	1 258,52
Гарантований зовнішній борг	259,98	294,69	297,81	227,35	32,24
Гарантований внутрішній борг	18,99	13,27	10,32	9,56	260,41
Усього	1 929,81	2 141,67	2 168,63	1 998,28	2 551,88

Джерело: розраховано автором за даними Державної казначейської служби України. URL: <http://www.treasury.gov.ua>

Як свідчать наведені дані, в гривневому еквіваленті державний борг (як зовнішній, так і внутрішній) зростав протягом досліджуваного періоду. Так, загальна сума державного та гарантованого держа-

вою боргу зросла на 622,07 млрд. грн.: з 1929,81 млрд. грн. у 2016 році до 2551,88 млрд. грн. у 2020 році. Сума державного боргу за 5 років збільшилась на 608,39 млрд. грн. (1650,84 млрд. грн. у 2016 році до 2259,23 млрд. грн. у 2020 року), а сума гарантованого збільшилась на 13,68 млрд. грн. (з 278,97 млрд. грн. у 2016 році до 292,65 млрд. грн. у 2019 року). При цьому частка зовнішнього боргу у загальній сумі державному боргу більша, ніж частка внутрішніх запозичень. Поступове збільшення державного боргу відбувається внаслідок явища «сніжного кому», коли держава витрачає позичені гроші на рефінансування наявного боргу та на його погашення і обслуговування [5].

Таким чином, можна стверджувати, що українська держава є активним учасником відносин державного кредиту, боргові запозичення займають важливу роль в погашенні дефіциту бюджету, борговий тягар на українську економіку через це є досить вагомим, але за період 2016-2020 років він зменшився відносно до ВВП і боргове навантаження вже не таке критичне, яким воно було в період 2014-2016 років, при цьому зовнішній борг є більшим за внутрішній, що несе ризик утворення певної залежності від зовнішніх кредиторів.

Боргове навантаження на економіку України, яке утворилося протягом військових подій є – безпрецедентним викликом для держави. Для погашення наявного державного боргу та подолання дефіциту бюджету уряду необхідно буде шукати неординарні управлінські рішення, заручитися підтримкою міжнародних фінансових організацій та спонсорів.

При цьому основними проблемами у сфері державного кредиту України, у тому числі фінансування дефіциту бюджету є: зростання державного боргу в абсолютному вираженні; переважання у структурі державного боргу боргових цінних паперів, номінованих у іноземній валюті, що збільшує валютні ризики; значний обсяг гарантованого державою боргу, що несе додаткові витрати внаслідок банкрутства позичальника; більшість боргів перед міжнародними фінансовими організаціями, які ставлять під загрозу фінансову незалежність та економічну безпеку країни загалом; погана робота вітчизняного фондового ринку, що ускладнює залучення кредиту державою; відсутність досконалого інституційного механізму для активного управління державним боргом та ефективного використання залучених ресурсів.

Література:

1. Ефективність фінансів державного сектору економіки в системі управління соціально-економічним розвитком України : монографія / І. М. Боярко, Н. А. Дехтяр, О. В. Дейнека. Суми : Університетська книга. 2012. 165 с.
2. Миськів Г. В. Держава як кредитор та гарант на кредитному ринку *Ефективна економіка*. 2017. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2017>

3. Мелих О.Ю. Державний кредит і сучасний стан державного боргу України. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2019/85.pdf

4. Стійкість державних фінансів України у довгостроковій перспективі : кол. моногр. / Луніна І. О., Білоусова О. С., Твердохлібова Д. В. та ін. ; за ред. д.е.н., І. О. Луніної ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». К., 2020. 364 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/333.pdf>

5. Коляда Т. А., Косминіна О. С. Бюджетний дефіцит України: сутність, причини виникнення та особливості управління. *Modern Economics*. 2018. № 12. С. 100–105. URL: [https://doi.org/10.31521/modecon.V12\(2018\)-15](https://doi.org/10.31521/modecon.V12(2018)-15).

УДК: 369.06

IMPLEMENTATION OF STATE FINANCIAL CONTROL IN HEALTHCARE INSTITUTIONS

O. V. Petrushka,

*West Ukrainian National University,
petrushka888@ukr.net*

The problems of organizing financial control in medical institutions can be conditionally divided into two groups. The first group of problems consists of issues related to the weak regulatory framework that regulates the implementation of financial control in the field of health care. This group consists of such legal deficiencies as the lack of clear legal certainty of the powers of controlling bodies, the uncertainty of the range of objects of financial control, the lack of an algorithm and the procedure for responding to detected violations of both bodies and objects of control, low efficiency of the adoption of normative and legal acts regulating activities related to the implementation of financial control, as well as the absence of clear internal standards for drafting regulatory and legal acts, the separation of strategic financial control from current financial control, etc.

The second group of problems consists of problems related to the shortcomings of the work of financial control bodies. This group includes such problems as: inadequacy and illegality of measures regarding the implementation of the revenue part of the budget, collection of tax fees [1, p. 157-161], establishment of various benefits and exemption from payment of payments, growing debt to the budget, non-fulfillment of requirements regulated by legislation.

Therefore, the main goal of financial control in the field of health care is compliance with the legality and efficiency of the use of budgetary and extra-budgetary financial resources, their targeted use, to ensure the principles of economic efficiency, social justice and budgetary efficiency.

In practice, the main tasks of state financial control in the field of medical care, in our opinion, are: organization and implementation of control over the timely implementation of revenue and expenditure items of the budget of medical institutions by volume, structure and purpose; assessment of the effectiveness of medical institutions regarding the expediency of using budget funds; identification of reserves for the growth of the revenue base of the budgets of medical institutions and reduction of the expenditure part

of the budget; analysis of the detection of deviations from the established budget indicators and the preparation of proposals for their elimination, as well as for improving the budget in general [2, p. 37]; detection of financial abuses in the field of budgetary and inter-budgetary relations; improvement of budgetary and tax discipline; carrying out preventive measures in order to increase the financial discipline of health care institutions.

In practice, the main tasks of financial control in the sphere of performance of the scope of state tasks in the health care system are the following:

1) determination of compliance of the actual values of indicators of the volume of medical services provided by the institution with the planned values;

2) analysis of the reasons for the deviation of the actual volume of services provided by the medical institution from its planned indicators, established by the program of state tasks;

3) taking measures to ensure the performance of indicators set in the state task, characterizing the scope of public services [3, p. 57].

Implementation of state financial control in the field of mandatory health insurance, according to its types, takes place in three stages.

Preparatory (preliminary), in the framework of which a plan and program for conducting a control measure is drawn up based on a preliminary study of the received materials about the object of state financial control in the field of health care. The plan clearly specifies criteria and performance indicators that must be quantified and meet the goal of state financial control in the field of local government. At this stage, during the inspection, the control group will study the following range of issues: the number of citizens who were provided with medical assistance, including at the expense of budgets of different levels, the amount of approved funding for social benefits and the maintenance of medical facilities, the assessment of the degree of financing of expenses, the legality of the activities of medical institutions in terms of concluding contracts for state procurement, cash and banking operations, staff list and compliance with the remuneration of employees, the state of accounting and reporting, etc. Preliminary control directly affects both the volumetric indicators of services (performed works) and, accordingly, the volume of financial support.

The main (current) stage involves working at the object and identifying violations, shortcomings and problems in its activity and assessing the achievement of established criteria and indicators. Also, during this stage, a cause-and-effect analysis of violations, shortcomings, problems and reasons for not achieving the set goals of the criteria and indicators is carried out. At this stage, it is advisable to start the financial control of a medical institution with an analysis of accounting and reporting documentation, an assessment of the results of previous inspections and the degree of implementation of recommendations for the elimination of detected violations, summarizing

their results and defining specific inspection tasks. According to the results of the current control, the health care administration can make a decision to adjust the state task of the medical institution in the direction of both a decrease in volumes and a decrease in allocations, and their increase, if the specified changes do not lead to an increase in the total volume of budget allocations for the provision of medical services provided for in budget for the current fiscal year.

The final (next) stage includes the development of proposals for improving the efficiency of the facility. Based on the results of financial control, a report is drawn up, which contains conclusions, recommendations for eliminating deficiencies, as well as a list of practical measures to eliminate identified deficiencies and resolve identified problems. The next control is carried out mainly in the form of on-site control measures aimed at actual confirmation of previously presented reporting data. This type of control directly affects the evaluation of the performance of the manager and the financial condition of the medical institution.

In general, the presented methodology of state financial control in the field of mandatory health insurance contains the basic rules and procedures that must be followed in the process of planning, conducting and recording the results of the control measure [4, p. 221-224]. It determines the procedure for selecting objects of inspections, their preliminary study, preparation of the inspection program, formulation of its goals and issues, as well as development of performance evaluation criteria, as well as an algorithm for monitoring the spending of budget funds, preparation of conclusions and recommendations regarding its results.

Conclusions. The conducted analysis confirms the hypothesis that in the theory and practice of management, the financial control of health care institutions is an integral element of the entire system of financial activity of the state, therefore, the approach to finding ways to solve the problems of the organization of medical activity should be the same for solving the problems of the organization of financial control. Therefore, in order to form a developed system of financial control, a number of important steps should be taken: to form a systematic and complete legal framework, to carry out a reform in the organizational structures of financial control, to form a new system of control procedures, a methodical base, to organize an appropriate information panel, to ensure material and technical, social and household and financial functioning of controlling bodies. Compliance with the above requirements will contribute to the effective development of state financial control in Ukraine, the rational distribution of financial resources of medical institutions, and will also create reserves for their growth.

References:

1. Система державного фінансового контролю: формування та розвиток в Україні: монографія / О. А. Шевчук. Ірпінь: Університет ДФС України. 2016. 378 с.
2. Якимчук І. М. Державний фінансовий контроль в Україні та перспективні напрями його вдосконалення. *Економіка та держава*. 2021. № 7. С. 34–39.
3. Поддубная М. Н., Петросян А. М. Особенности финансового контроля медицинских учреждений. *International Journal of Humanities and Natural Sciences*. 2022. № 4(67). С. 10–110.
4. Amran A., Lee S. P., Devi S. S. The influence of governance structure and strategic corporate social responsibility toward sustainability reporting quality. *Business Strategy and the Environment*. 2014. Vol. 4 (23). P. 217–235.

УДК: 336.13

ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА БІЗНЕСУ У ВОЄННИЙ ЧАС В УКРАЇНІ

М. В. Рябокiнь,

С. В. Новицька,

Державний податковий університет (м. Ірпiнь)

sv.novitsskaya@gmail.com

Згідно з дослідженням, проведеним Advanter Group [1] за підтримки Міністерства цифрової трансформації, Ukrainian Economic Outlook та інших, втрати малого та середнього бізнесу в Україні внаслідок військового нападу Росії становлять від 64 до 85 млрд дол. * А це від 32,7 до 43,4 % ВВП України. Відповідно 49 % підприємств малого та середнього бізнесу (далі МСБ) зупинили або майже зупинили свою діяльність. Лише 15 % не змінили, або навіть збільшили обсяги робіт порівняно з тими, що були станом на 23 лютого. Серед представників МСБ, що залишилися працювати в нашій країні 20 % перевезли підприємства в інші регіони, 71 % не перевозили свій бізнес та не планують цього робити, а 4,4 % переїхали за кордон.

Також за даними Київської школи економіки, загальні втрати економіки України через війну, зокрема – непрямі, а саме зниження ВВП, припинення інвестицій, відтоку робочої сили, додаткових витрат на оборону та соціальну підтримку тощо, коливаються від 564 млрд дол до 600 млрд дол. Сума збитків інфраструктури 97,4 млрд дол. [2].

За цих обставин, питання державної фінансової підтримки бізнесу набуває особливого значення, оскільки, без економічної активності МСБ унеможлиблюється діяльність держави в умовах воєнного стану.

На сьогодні Уряд розробив і впровадив ряд важливих змін, спрямованих на фінансову підтримку МСБ, а саме [3]:

у податковій сфері:

– бізнес з оборотом до 10 млрд грн тепер платить тільки 2 % від свого обороту (компанії з обсягом доходу до 10 мільярдів гривень мають

* За результатами опитування 4-7 травня бізнесмени говорили про втрати майже 64 мільярдів доларів. Водночас під час дослідження 21-23 березня 260 власників та CEO підприємств заявили про втрати в 85 мільярдів доларів. Тобто можна говорити про переоцінку бізнесом власних втрат.

право стати платниками єдиного податку 3-ї групи, дана система передбачає: ставку податку 2 % від доходу (замість 18 % податку на прибуток); ПДВ (20 %) з операцій на території України не застосовується; відсутнє обмеження кількості працівників.);

– ФОПи 1 та 2 групи сплачують податки за бажанням. Сплата державою ЄСВ за мобілізованих працівників (ФОПи 2-3 групи підприємства);

– скасовується акциз на нафтопродукти, а ПДВ на них знижено з 20 % до 7 %;

– податок на землю і екологічний податок скасовуються на територіях, де йдуть бойові.

у банківській сфері:

– будь-який бізнес може взяти кредит під 0 %;

– максимальна сума кредиту збільшена до 60 млн грн;

– держава сплатить всі відсотки перед банком;

– прибираються обмеження у видачі позики, які стосувалися бізнес-плану, робочих місць, чи будь-які інші.

– після завершення воєнного стану ставка по кредитам буде не більше 5 %.

Для того, щоб з'ясувати ефективність запроваджених урядом програм фінансової підтримки МСБ порівняємо показники податкових надходжень до Зведеного, Державного та Місцевих бюджетів, а також розмір Єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування із минулорічними показниками за цей період (Табл. 1).

З даних таблиці видно, що податкові надходження за січень-вересень 2022 р. перевищують показники за попередній період від 13,7 до 19,4 %. Це свідчить про дієвість запроваджених змін. Завдяки державній фінансовій підтримці МСБ продовжує працювати та відновлює втрачені основні фонди та інші активи.

Таблиця 1

Податкові надходження, січень-вересень, 2021-2022 рр.

Показники	січень-вересень 2021 р.	січень-вересень 2022 р.	%
Податкові надходження (сальдо) до Зведеного бюджету	703,8	811,7	15,3
Податкові надходження до Державного бюджету	461,3	536,1	16,2
Податкові надходження до Місцевих бюджетів	242,5	275,6	13,7
Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування	250,4	298,9	19,4

Джерело: Офіційний веб-сайт Державної податкової служби України.
URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/620586.html>.

Також за даними Державної податкової служби України [4] у вересні 2022 р. надходження (сальдо) до зведеного бюджету по платежах, що контролюються ДПС, становлять 85,7 млрд грн. До державного бюджету надійшло 53,2 млрд грн, до місцевих бюджетів – 32,5 млрд грн. Надходження (сальдо) до загального фонду державного бюджету у вересні 2022 р. становили 53,2 млрд грн, показники розпису Міністерства фінансів України виконано на 121,2 %, додатково надійшло 9,3 млрд гривень. Надходження єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у вересні 2022 р. становили 37,5 млрд грн. Це на 8,6 млрд грн, або на 29,8 % більше, ніж у вересні 2021 року.

Не дивлячись на ефективність запроваджених змін, їх не достатньо для швидкого відновлення МСБ, який потребує постійної державної фінансової підтримки. Оскільки війна ще не закінчилася, а післявоєнний період потребуватиме нестандартних підходів щодо зростання бізнесу в країні, дане питання залишається актуальним та потребує подальшого всебічного вивчення.

Література:

1. Дослідження стану МСБ в Україні. П'ята хвиля, 04-07.05.2022 р. URL: <https://drive.google.com/file/d/1qbTXyuK3YWnmjBIPty8IbGr8JTLfBmuc/view>. (дата звернення 16.10.2022 р.).
2. Офіційний веб-сайт Київська школа економіки. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-ostannimi-obrahunkami-zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-infrastrukturi-stantovit-103-9-mlrd/>. (дата звернення 16.10.2022 р.).
3. Держава підтримує бізнес. URL: <https://vysh.gov.ua/bytvu-vygraye-armiya-a-vijnu-ekonomika-pid-chas-vijny-biznes-povnyen-pratsyuvaty/>. (дата звернення 16.10.2022 р.).
4. Офіційний веб-сайт Державної податкової служби України. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/620586.html>. (дата звернення 16.10.2022 р.).

УДК: 336.275.32

ВІЙСЬКОВІ ОБЛІГАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЗИКИ В УКРАЇНІ

О. С. Сокирко,

Державний податковий університет

Osokirko@gmail.com,

В. Ю. Шепиленко,

Державний податковий університет

Vshepilenko84@gmail.com

Військова агресія Росії та анексія окремих територій України призвела до незворотних змін, які вплинули на всі сфери життя суспільства. Руйнування виробничої та соціальної інфраструктури, міграція працездатного населення, зростання рівня безробіття та інше. Ці фактори спровокували негативні наслідки, які знайшли відображення насамперед у економічних явищах, а саме: зростання дефіциту Державного бюджету, зменшення планових показників надходжень до Державного бюджету, зростання видатків на соціальну сферу та оборону (придбання амуніції, зброї, обладнання, медикаментів).

У процесі пошуку джерел фінансування потреб, уряд країни активно використовує боргові фінансові інструменти, джерелами яких є як внутрішні, так і зовнішні кредитори. Найбільш популярним інструментом мобілізації фінансових ресурсів, в межах держави, із залученням інвесторів – фізичних осіб та суб'єктів підприємницького кластеру в умовах війни стали військові облигації державної позики.

Військові облигації державної позики відносно новий фінансовий актив в системі боргової політики держави. Основне призначення військових облигацій державної позики – забезпечення потреб фінансування військової та соціальної сфери на період воєнних дій[1]. Вони реалізуються на фінансових аукціонах з обмеженим колом трейдерів. Станом на жовтень 2022 року військові облигації в Україні розміщені у обсягах, відображених в таблиці 1.

Протягом 40 днів з початку повномасштабного вторгнення Міністерство

фінансів розмістило військових облигацій на суму 29 млрд грн та 12 млн дол США [2]. Найбільша частка військових облигацій внутрішньої державної позики зосереджена в інвестиційних портфелях первинних банків-дилерів.

Таблиця 1

Перелік військових облігацій державної позики, розміщених на ринку станом на жовтень 2022 рік

Вид цінного паперу	Грошова одиниця	Термін	Ставка, %
Військові облігації державної позики	Гривня	3 місяці	9,5
		6 місяців	від 10 до 12
		1 рік	від 11 до 14
		1,5 роки	від 11,5 до 16
	Долар США	2 роки	14
		3 місяці	3,5
	Євро	1 рік	від 3,7 да 4,5
		8 місяців	2,5
		1 рік	2,5

**Джерело: складено авторами на основі [1]*

Офіційна статистика, представлена Національним банком України, свідчить про сталі темпи зростання обсягів торгів на вторинному ринку протягом тижня, приріст становив приблизно 7 млрд грн. Станом на 4 квітні 2022 року понад 4 тисячі громадян та представників підприємницьких структур стали власниками військових ОВДП на суму понад 4,8 млрд грн та 2,6 млн дол США.

Найбільший обсяг військових ОВДП зосереджений у банківських установах. На другому місці облігації, придбані фізичними особами та підприємцями:

- станом на вересень 2022 року їх частка у загальному обсязі цінних паперів у гривневому еквіваленті становить 15,8% (14128,3 млн грн);
- у доларах США частка таких кредиторів становить 22,7% (199,9 млн дол США);
- частка військових ОВДП у євро – 52,6% (150,3 млн євро) [3].

Не зважаючи на активну участь громадян у фінансуванні військових потреб, виплати уряду на погашення даного виду боргових інструментів перевищують обсяги коштів, залучених у результаті проведення аукціонів. Щомісяця уряд отримувал наступні результати:

- станом на квітень 2022 року сальдо внутрішніх боргових операцій мало від’ємний результат, становило 2 850,5 млн грн;
- у травні 2022 року – 411,0 млн грн;
- у червні 2022 року – 20 997,2 млн грн;
- у липні 2022 року – 17 095,7 млн грн;
- у серпні 2022 року – 24 456,2 млн грн.

Варто відзначити, що окрім фізичних та юридичних осіб, активним покупцем військових ОВДП виступає Національний банк України [4]. У червні орієнтовний обсяг таких облігацій у активах НБУ становить приблизно 190 млрд грн (березень – 20 млрд, квітень-травень – по 50 млрд грн., червень-70 млрд грн).

Не зважаючи на зростання обсягів запозичень через військові облігації доволі спірним залишається питання їх фінансування з боку державних фінансових установ, зокрема Національного банку України. Відповідно до чинного законодавства дефіцит державного бюджету заборонено фінансувати за рахунок коштів Національного банку України. У загальній сумі коштів, отриманих за рахунок розміщення на внутрішньому фондовому ринку військових ОВДП, близько 50 % профінансовано за рахунок НБУ. Тобто фактично брак коштів був компенсований за рахунок випуску даного виду цінних паперів Мінфіном України і придбання їх центральним банком країни (в якому зосереджена чимала частка національного багатства держави). Тобто складається ситуація, коли один державний орган фінансує потреби іншого за рахунок спільних державних коштів, а це в свою чергу, створює певні колізії у законодавчому полі[5, с.104].

Правління НБУ на офіційних сторінках повідомляє, що придбання даних цінних паперів здійснюється шляхом додаткової емісії грошової маси, що призводить до зростання інфляційних процесів та зменшення рівня довіри до національної грошової одиниці.

Для зменшення негативних аспектів залучення фінансових ресурсів через розміщення військових облігацій внутрішньої державної позики варто:

1. Рмінити цільове направлення коштів, кінцевою метою використання яких має стати забезпечення лише військових потреб. Для фінансування соціальної сфери варто використовувати власні бюджетні ресурси та фінансові трансї від іноземних партнерів (МВФ, США).

2. Відмовитись від фінансування дефіциту державного бюджету за рахунок емісії грошової одиниці. Розміщувати військові ОВДП в переважній більшості на вторинному фінансовому ринку, що дозволить забезпечити зниження рівня інфляції, зростання якості перерозподілу фінансових активів.

3. Створити групу фінансових інструментів, які дозволять залучати кошти на розвиток економічної інфраструктури на державному рівні.

Література:

1. Військові ОВДП. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/local_bonds_issued_during_the_war_time-572 (дата звернення 08.10.2022).

2. Обсяг вкладень громадян та представників бізнесу України у військові облигації становить майже 5 млрд грн – депозитарій НБУ. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/obsyag-vkladen-gromadyan-ta-predstavnikiv-biznesu-ukrayini-u-viyskovih-obligatsiyi-stanovit-mayje-5-mlrd-grn-depozitariy-nbu> (дата звернення 09.10.2022).

3. Виплати уряду за погашеннями ОВДП із початку повномасштабної війни на 54,1 млрд грн перевищують запозичення від продажу відповідних цінних паперів на аукціонах. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/viplati-uryadu-zapogashennyami-ovdp-iz-pochatku-povnomasshtabnoyi-viyni-na-541-mlrd-grn-perevischuyut-zapozichennya-vid-prodaju-vidpovidnih-tsinnih-paperyv-na-auktsionah--depozitariy-nbu> (дата звернення 09.10.2022).

4. НБУ здійснив викуп військових ОВДП на 70 млрд грн та наголосує на необхідності активізації ринкових боргових залучень.. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-zdiysniv-vikup-viyskovih-ovdp-na-70-mlrd-grn-ta-nagoloshuye-na-neobhidnosti-aktivizatsiyi-rinkovih-borgovih-zaluchen> (дата звернення 09.10.2022).

5. 1. Шепиленко В. Ю. Економічні наслідки російської агресії. Законодавче забезпечення формування та реалізації державної політики України в умовах воєнного стану : колективна монографія : у 4 т. / заг. ред. : Стефанчук Р. О., Мишак І. М., Савченко Л. А.; Інститут законодавства Верховної Ради України. К. : Вид-во «Людмила», 2022. С. 95-109.

УДК: 545

РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Х. І. Тритинник,

*Державний податковий університет,
tritinnikhristina@gmail.com*

В. Ю. Шепиленко,

*Державний податковий університет,
Vshepilenko84@ukr.net*

Теоретичні та практичні питання функціонування бюджету завжди були в центрі уваги будь-якої національної владної, демографічної та комерційної структури. Це пояснюється тим, що в умовах товарно-валютних відносин держава не може повноцінно виконувати свої функції без необхідних фінансових ресурсів, які будуть зосереджені в бюджеті. Тому рівень економічного розвитку, матеріальний добробут громадян, безпека народу і країни цілком залежать від фінансових можливостей країни, а кредитування – від розміру її бюджетного потенціалу. Попри суб'єктивну волю, держава була змушена своєчасно та в повному обсязі мобілізувати необхідні бюджетні кошти для виконання функцій, покладених на державу Конституцією України.

Сучасний досвід України та рівень соціально-економічного розвитку показують, що фактичні дії уряду щодо управління бюджетом не відповідають принципам економічної теорії. У сучасних умовах державний бюджет перетворився на засіб забезпечення поточних суспільних потреб при прожитковому мінімумі. Відбувається величезна поляризація національного доходу, на тлі зростання кількості бідних по всій країні зростає кількість мільярдерів, а бідне населення досягло двох третин. Національний капітал, який використовується для розвитку вітчизняної економіки, дуже обмежений, більша частина якого експортується за кордон.

Державний бюджет є однією з ланок економічної системи України. Як об'єктивна економічна категорія, вона, з одного боку, відображає грошові відносини між державою та підприємствами, організаціями, установами та громадянами різних форм власності, а з іншого – формування основних централізованих фондів держави. Завдяки бюджету держава повинна мати можливість зосередити свої фінансові ресурси

на важливих напрямках економічного та соціального розвитку. Концентрація фінансування має важливі економічні та політичні наслідки, оскільки надходження до державного бюджету є реалізацією державної фінансової політики [1, с. 34-37].

У розвинутих країнах державний бюджет не тільки забезпечує акумулювання необхідних коштів для фінансування конституційних повноважень і функцій державних установ, управління та місцевого самоврядування, а й використовується для часткового перерозподілу доходів для підтримки вигідних економічних інтересів. Впливає на соціальну ситуацію в країні, економічні, соціальні, національні, регіональні процеси та відповідні національні стратегії розвитку, які реалізуються вищими органами влади для посилення національної безпеки [2, с. 222-227].

Основними джерелами формування національного бюджету є валовий внутрішній продукт і національний дохід. Як учасник розподільчого процесу держава організовує розподіл і перерозподіл ВВП на користь усіх членів суспільства та основного суб'єкта суспільного відтворення. З одного боку, держава, як власник засобів виробництва, має право на частку ВВП на початковому етапі розподілу. З іншого боку, держава виконує покладені на неї конституцією публічні функції (управлінські, соціальні, економічні). Виконання цих функцій було б неможливим без необхідного фінансування. Отже, метою перерозподільного процесу організації держави є залучення частини ВВП до відповідного бюджетного фонду, який фактично є платою суспільства державі за виконання її функцій. Бюджет має власну форму як фінансовий план, є збалансованим, а його показники взаємопов'язані з іншими фінансовими планами. Вертикальна структура плану відповідає структурі бюджетної системи [3, с. 15-33].

Бюджет відіграє важливу роль у забезпеченні перерозподілу доходів для підтримки сприятливого соціального середовища країни, соціального захисту населення, соціального забезпечення найбільш незахищених верств населення, зменшення майнового розшарування громадян, тобто це важливий інструмент перерозподілу внутрішнього валового продукту для забезпечення соціальної справедливості. Сприяння підвищенню ролі бюджету в суспільних процесах, зокрема через формування нового бюджетного механізму фінансування та регулювання розвитку освіти, охорони здоров'я, розумового та фізичного розвитку, а отже збільшення видатків на соціальне бюджетне фінансування [4, с. 15-33].

Отже, бюджет є економічним регулятором, він відображає обсяг фінансових ресурсів, які потребує країна, визначає конкретний напрямок використання коштів, спрямовує фінансову діяльність країни. Бюджети впливають на соціально-економічні процеси через формування бюджетної політики та використання бюджетних механізмів.

Найбільшу частку в структурі бюджетних видатків розвинених країн займає розвиток людського капіталу: соціальний захист і соціальне забезпечення, освіта, наука, охорона здоров'я, фізичний і розумовий розвиток. На жаль, ці проекти становлять лише незначну частину видатків державного бюджету України. Найактуальнішими проблемами економічного та соціального розвитку України є оптимізація структури населення та доходів, реформування соціальної сфери, подолання бідності, непродуманої структури господарського комплексу та низького рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, які велике значення для економічного та соціального розвитку України. Навантаження на бюджети та державні цільові фонди, фінансування ними соціальних програм. У зв'язку з цим метою державної бюджетної політики є формування нової моделі соціально-економічного розвитку, яка передбачає побудову соціальної ринкової економіки з рівнем доходів громадян на рівні світових. З цією метою він має бути спрямований на підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств і поглиблення зв'язку між національною економікою та міжнародним співтовариством.

Література:

1. Дяченко, С. А., Є. М. Фетіщенко. «Підвищення прозорості процесу планування Державного бюджету України.» *Державне управління: теорія та практика*. 2020. С. 34–37.
2. Маркуц, Ю. І. Формування державного бюджету в розвинутих країнах світу та в Україні. 2021. С. 222–227.
3. Павлюк, К. В., Шапоренко О. О. Підвищення ефективності видатків державного бюджету в умовах реформ. *Наукові праці НДФІ*. 2020. С. 15–33
4. Юрій С. І. Концептуальні засади сутності бюджету. *Фінанси України*. № 10. 2019. С. 15–33.

УДК: 336.143

ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНИЙ МЕХАНІЗМ У СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

В. О. Хоменко,

*Державний податковий університет,
lera.naumenko@ukr.net.*

Н.С. Козій,

*Державний податковий університет,
globa.nataliya@ukr.net*

Однією з головних сукупностей державних заходів, яка має на меті створювати умови для сприятливого економічного зростання та впливати на досконалий розвиток людського потенціалу, виступає бюджетна політика. Неабияку роль в її функціонуванні відіграють фінансово-бюджетні механізми, які забезпечують структурні перетворення, як в економіці, так і в соціальній сфері.

Загалом, фінансово-бюджетні механізми є реалізацією спорідненого фінансового контролю та одного із його підвидів – бюджетного контролю.

Окремі теоретичні та методологічні питання фінансово-бюджетного механізму відображені у працях провідних зарубіжних і вітчизняних вчених, зокрема: М. Пасічного, В. Федосова, С. Сінара, Дж. Хікса, І. Лютого, І. Чугунова, Ш. Бланкарта, В. Танзі, Л. Лисяк, Дж. Тейлора, Ю. Маркуц, В. Макогон, І. Школьник тощо.

Підходи науковців щодо дефініції поняття «фінансово-бюджетний механізм» є неоднозначними та різносторонніми. Зазвичай розглядається окреме тлумачення складових даного механізму, що і спричиняє таку розгалуженість визначень.

У теоретичному аспекті, під фінансовим механізмом розуміють сукупність фінансових методів і форм, інструментів та важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства [1, с. 47].

Окрім цього, вчені виокремлюють й дещо інше поняття, яке чітко підкреслює саме управлінську сутність фінансового механізму. Згідно економічної літератури, фінансовий механізм – це сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю держави у процесі створення й використання фондів

фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення [2, с. 18].

У свою чергу, фінансовий механізм допомагає державі реалізовувати свою діяльність у фінансовій галузі. Виходячи з цього, виділяють директивний фінансовий механізм і регулюючий.

Директивний фінансовий механізм розробляється для тих фінансових відносин, у яких держава може брати безпосередню участь. До нього, як правило, входять податки, державний кредит, витрати бюджету, бюджетне фінансування, організація бюджетного устрою і бюджетного процесу, фінансове планування. У цьому разі держава детально розробляє обов'язкову для всіх учасників систему організації фінансових відносин [3].

Регулюючий фінансовий механізм розробляється вже для конкретного сегмента фінансових відносин, і передбачає прямо не зачіпати інтереси держави. Такого роду фінансовий механізм характерний організації фінансових відносин на приватних підприємствах [3].

Щодо бюджетного механізму, то його тлумачать, як частину фінансового механізму, представленого сукупністю видів і форм організації бюджетних відносин, специфічних методів мобілізації та використання бюджетних коштів, принципів планування та фінансування, умов і методів здійснення фінансового контролю [4].

Узагальнено бюджетний механізм проявляється через систему встановлених державою форм, методів, організації бюджетних відносин та руху бюджетних потоків відповідно до бюджетної політики. Основу бюджетної політики як інструменту державного регулювання економіки визначають стратегічні напрями соціально-економічної політики держави (оскільки визначають обсяги та структуру фінансових ресурсів, що мобілізуються державою, та пріоритети їх використання через бюджетну систему) [5].

За своїми можливостями, бюджетний механізм розкриває і зумовлює рух бюджетних потоків у межах бюджетної системи країни, опосередковуючи взаємовідносини між її різними рівнями. При цьому, бюджетний механізм виокремлює зовнішні та внутрішні бюджетні потоки, які відображають розподіл і перерозподіл доходів та видатків між бюджетами, та, в подальшому, дають змогу аналізувати та покращувати їх.

Варто зазначити, що у бюджетному механізмі центральне місце посідає саме бюджетний контроль. Він є присутнім на всіх стадіях бюджетного процесу.

На нашу думку, фінансово-бюджетний механізм слід розглядати у єдиному понятті, не розбиваючи його на окремі складові, адже за функціональним призначенням вони доповнюють один одного і становлять ціле поєднання бюджетних та фінансових відносин.

Дієвим інструментом соціально-економічного розвитку, що відіграє важливу роль для становлення фінансово-бюджетного механізму, виступає бюджет. З огляду на свої можливості, він впливає не тільки на соціальний розвиток, але і загалом на всю економіку.

Значення бюджету збільшується під час економічної рецесії, і, маючи вплив на економіку, спричиняє розбаланс бюджетної системи. Прикладом: виникнення та зростання бюджетної кредиторської заборгованості, збільшення державного боргу.

Найважливішим напрямом впливу бюджету є видатки, які впливають на соціальні та економічні процеси в державі, беруть участь у формуванні фондів споживання та нагромадження.

Бюджетна політика є впливовим інструментом на соціально-економічний розвиток у сфері державних видатків. Окрім цього, механізм, що формує фінансову та бюджетну політику, постійно вдосконалюється й адаптує свою структуру до соціально-економічного стану.

Варто зазначити, що у сфері державних фінансів лежить велика кількість важелів, один з яких регламентує скорочення державних видатків. В його основу покладено заходи щодо зниження рівня інфляції шляхом скорочення державних видатків, які вже багато років ставлять представників економічної теорії перед проблемою придушення економічного зростання. Причиною є те, що подібні заходи призводять до спаду економічного розвитку.

При цьому, збільшення виробництва, яке, в свою чергу, супроводжується зменшенням податкового навантаження на економіку та одночасним скороченням державних видатків, вирішує завдання щодо зниження рівня державного втручання в економіку та підвищення темпів економічного зростання.

Окрім вищесказаного, в процесі трансформації економіки вагомими пріоритетами бюджетної політики стали забезпечення збалансованості бюджетної системи, оптимізація видаткової частини бюджету та кількості бюджетних програм, покращення добробуту населення, підвищення дієвості управління державним боргом. Факторами зниження рівня макроекономічної стабільності є зростання боргового навантаження на бюджет, девальвація національної грошової одиниці, недостатній рівень відповідності між соціальними зобов'язаннями держави та можливостями їх фінансового забезпечення [6, с. 9].

Дуже важливим є те, щоб учені приділяли увагу подальшим науковим дослідженням теоретичних засад бюджетних відносин, які будуть сприяти підвищенню рівня ефективності використання бюджетних коштів та результативності бюджетної системи, який постає інструментом впливу на ефективність функціонування національної економіки.

Отже, фінансово-бюджетний механізм, що регулюється поєднанням фінансового та бюджетного контролів, є необхідним для забезпечення

дієвих перетворень механізму розподілу фінансових ресурсів між державними бюджетами. Використовуючи відповідні фінансово-бюджетні механізми держава має сприяти розширеному відтворенню суспільства, стимулювати розвиток людського капіталу як вагомому ендогенного інструменту, яке забезпечує економічне зростання.

Література:

1. Фінанси : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. Вид. 2-ге, переробл. і допов. / О. Р. Романенко, С. Я. Огородник, М. С. Зязюн, А. А. Славкова. Київ : КНЕУ, 2003. 387 с.
2. Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Державні фінанси : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2004. 367 с.
3. Фінансовий механізм. *Букліб* : веб-сайт. URL: <https://buklib.net/books/22985/> (дата звернення: 09.10.2022).
4. Бюджетний механізм. URL: <https://posibniki.com.ua/post-budzhethnii-mehanizm-51-budzhethnii-mehanizm-sutnist-i-skladov> (дата звернення: 09.10.2022).
5. Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання економіки : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08 / Київ, 2010. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2010/10llvdre.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1 (дата звернення: 09.10.2022).
6. Чугунов І. Я., Макогон В. Д. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень. *Вісник КНТЕУ*. 2018. Вип. 5. С. 5–18.

УДК: 336.145.2:335.01

ФІНАНСУВАННЯ ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ТА ШИРОКОМАШТАБНОЇ ВІЙНИ

О. В. Чеберяко,

Є. А. Чеберяко,

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
cheberyako@ukr.net*

Нове тисячоліття відрізняється новими умовами геополітичного, геостратегічного і гео економічного переділу сфер впливу між країнами-лідерами по оборонному бюджету (США, росія, Китай), тому забезпечення достатніх обсягів фінансування набуває все більшого значення. Розпад СРСР, розпуск Організації Варшавського договору, закінчення «холодної війни» не наблизили світ до стабільності, він не став безпечнішим. Тому потенціал військової сили, як і раніше, розглядається як найбільш дієвий фактор світової політики.

Останні роки минулого сторіччя характеризувалися глобальними геополітичними змінами і посиленням протиріч, наслідком яких стали: трансформація біполярної моделі (США – СРСР) в багатополлярну (могутні воєнні супердержави – США, Росія, Китай, Саудівська Аравія, Франція, Японія, Німеччина, Індія, Бразилія); глобалізація світових економічних процесів; розмивання через «гібридні війни», які є новим видом глобального протистояння в сучасному дестабілізованому міжнародному безпековому середовищі, граней поділу між війною і миром.

У третьому тисячолітті поява зброї масового ураження, високоточної зброї, зростання їх потужності, складність обладнання, бойової техніки, поява нових способів і засобів бойових дій призвели до істотних змін у функціях і завданнях збройних сил, збільшенні їх чисельності та витрат держав на оборонні цілі. Сьогодні в світі існує близько 200 армій загальною чисельністю 27,67 млн. чоловік [6], що складає близько 0,36% загального світового населення. Стан військ будь-якої держави повинен відповідати його економічним можливостям і водночас забезпечувати виконання завдань з національної безпеки. Крім того, існує кілька важливих факторів, які треба враховувати при аналізі потужності збройних сил країни: спроможність і наявність обладнання, якість підготовки, яку отримує кожен солдат, здатність їхніх командирів послідовно розробляти ефективні тактичні стратегії (може мати ключове значення). Але

одним із найважливіших показників військової сили країни є кількість солдатів, яких вона може розгорнути.

У зв'язку із окупацією росією частини території України та руйнуванням системи світової та національної безпеки, принципів міжнародного права дослідження обсягів фінансування оборони відповідно до нової Воєнної доктрини України набуває надзвичайної актуальності.

Загалом фінансування оборони залежить від прийнятої воєнної доктрини країни. Існують три основні підходи до її формування:

- повна відмова від військових видатків (Андора, Коста-Ріка, Гренада, Ліхтенштейн, Маршалові острови, одна з найменших країн світу – Наура, острівна країна Палау, Самоа, Соломонові острови);
- створення могутньої воєнної супердержави (США, Китай, Росія, Саудівська Аравія, Франція, Японія, Німеччина, Індія, Бразилія);
- фінансування оборони за принципом мінімальної достатності (Україна до збройної агресії РФ) [4, с.50].

До початку гібридної війни Україна не була дійсним членом міжнародної системи безпеки і розраховувала на власні сили, а фінансування видатків на оборону здійснювалося відповідно до третього підходу, було порівняно невеликими та інколи складало менше 1% ВВП. Такий рівень фінансування був недостатнім, адже ефективність ЗСУ визначається рівнем їх боєздатності і боєготовності. В світовій практиці доведено, що якщо витрати менше 1% ВВП щорічно, то це веде до повної втрати країною обороноздатності. Проте сьогодні Україна дотримується курсу на євроатлантичну інтеграцію та членство в НАТО, щоб бути елементом нової архітектури європейської безпеки, де її життєво важливі інтереси забезпечуватимуться колективно при безпосередній участі самої України. Не набувши членства у Північно атлантичному альянсі – системі колективної безпеки, Україна й надалі не матиме дієвих важелів впливу на прийняття рішень з урахуванням її національних інтересів.

Основним джерелом фінансування оборони в Україні є Державний бюджет України, а обсяги відповідних витрат визначаються Законом України «Про державний бюджет України на відповідний рік». Але вони мають складати не менше 3 % від запланованого обсягу ВВП (ст. 2 Закону України «Про оборону України»). Крім того, починаючи з 2014 року з'явилося ще й додаткове джерело – благодійні пожертви фізичних та юридичних осіб (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення матеріально-фінансового забезпечення обороноздатності держави»).

Найважливішим показником обороноздатності держави є рівень видатків на національну оборону у відсотках до ВВП та до загальних видатків державного бюджету (таблиця 1). Нормою асигнувань на оборону в країнах НАТО є 2,2-2,5 % від ВВП. За неналежного рівня

фінансування не буде досягнуто необхідного рівня захищеності держави. Оптимальна структура витратів класичного військового бюджету країн НАТО, як правило, складається з трьох частин:

- витрати на особовий склад (до 50%);
- операційні витрати (20%);
- фінансування оборонних НДДКР (до 10%) і придбання нових зразків озброєння та техніки (до 20%).

Таблиця 1

**Витатки на оборону із державного бюджету України
у 2011-2020 роках**

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020 (план)	2021	2022	2023 (план)
Витатки на оборону у відсотках до ВВП, %	0,97	2,32	2,5	2,5	2,7	2,68	2,6	5,45	5,92	17,8
Витатки на оборону в структурі витратів ДБ, %	6,36	9,01	8,67	8,86	9,84	9,94	9,96	13,9	36,73	50,0
В поточних цінах, млн. грн	27363,4	52005,2	59348,9	74346,2	97024,0	106627,7	117510,0	127527,3	532745,9	1141000,1

Джерело: розраховано та складено авторами за даними [3,7].

Недоліком оборонного бюджету України до збройної агресії росії було те, що його структура не відповідає світовим нормам. Так, в Україні на утримання основного складу витрачалося до 80% коштів, ці витрати можна справедливо назвати «проїданням бюджету», адже не залишалося коштів на такі статті, як «закупівля озброєння і військової техніки» та «науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи». Як наслідок у 2014 році ЗСУ опинились не здатними виконувати завдання поставлені перед ними. За період 2014-2015 років витатки збільшились, проте структура змінюється повільно, оскільки цей процес є довгостроковим. Можна зробити висновок, що до 2022 року фінансування ЗСУ здійснювалося по поточних потребах, а не від ефективного бюджетного планування. Тому при розробці бюджетних запитів з прогнозом на наступні три роки треба врахувати помилки, оскільки бюджетне планування в умовах війни не релевантне прогнозам мирного часу.

24 лютого 2022 року стало новим етапом широкомасштабної збройної російсько-української війни проти суверенітету і територіальної цілісності України. На жаль, світ постійно зіштовхується не лише із масштабними загрозами природного характеру, а і загрозами, які несуть

країни, що свідомо обирають шлях деградації та знищення. Впродовж всієї своєї історії росія здійснює загарбницьку військову політику, яка сьогодні спрямована, насамперед, проти України. У зв'язку з цим в умовах війни та повоєний час фінансування оборони України є головним пріоритетом нашої держави, зарубіжних держав та міжнародних організацій, оскільки Україна є форпостом цієї війни.

Протягом останніх трьох десятиліть і особливо за путінського режиму (по суті російського фашизму, який базується на концепції створення та поширення «руського міру», при якому «кордони росії ніде не закінчуються») росія постійно стверджує, що вона «миротворець» з наративом порятунку тих, кого ця країна начебто приходиться захищати. Під лозунгом «миротворця» наприкінці ХХ і на початку ХХІ ст. росія здійснила цілу низку воєн і так званих військових операцій:

- 1992-1993 – росія окупувала Придністров'я і перетворила його на сіру зону (за 20 місяців війни загинуло від 364 до 913 російських військових та їхніх найманців);

- 1992-1993 – росія спровокувала Абхазьку війну, яка закінчилася відторгненням Абхазії від Грузії (вбито 2220 військових);

- 1994-1996 – Перша російсько-чеченська війна, російські війська були відбиті партизанською війною (за 20 місяців війни загинуло офіційно близько 5000 російських солдатів і 14000 за даними Союзу комітетів солдатських матерів росії);

- 1999-2009 – Друга російсько-чеченська війна, росії вдалося повністю взяти під контроль територію республіки та забезпечити її лояльність центральній владі (за 10 років загинуло офіційно від 7300 солдатів та найманців і не менше 14000 за даними Союзу комітетів солдатських матерів Росії);

- 2008 – російсько-грузинська війна, південна Осетія стала невизнаною республікою під контролем росії (за 6 днів війни загинуло 170 російських військових та їхніх найманців);

- 2015-2022 – вторгнення росії в Сирію, яке закінчилося диктатурою Асада (за 6 років війни загинуло від 321 до 444 російських військових та найманців);

- 2014-2022 – російсько-українська війна, яка триває донині і має закінчитися Перемогою України і збереженням системи базисних цінностей людини і суспільства (станом на 30 серпня втрати особового складу росії близько 47 550 осіб) [2].

На жаль, цивілізований світ до останнього часу не реагував належним чином на цю політику росії. Лише героїзм Збройних Сил України та територіальної оборони дали зрозуміти світу, що це не локальний конфлікт, а вже цілком глобальна війна.

Бліц-криг агресора не вдався – хоч із значними втратами, але Україна гідно дала і дає відсіч ворогу на полі боїв. Війна – це об'єктивно до-

рого, тому оборона та безпека України – головний пріоритет на наступний рік і ці витрати складуть в Державному бюджеті майже 50% (1006,1 млрд грн – загальний фонд; 15,6 млрд грн – спеціальний фонд; 119,4 млрд грн – державні гарантії (20,0 млрд грн на рівні 2022 року) та кредит Великої Британії (99,4 млрд грн) [3]. Має відбутися зростання видатків на безпеку й оборону у понад 4 рази у порівнянні з 2022 роком.

В умовах воєнного стану з березня 2023 року у нас з'явилися нові джерела фінансування оборони України: резервний фонд КМУ, військова зарубіжна допомога, військова допомога в рамках ленд-лізу, внески міжнародних організацій та компаній, кредити іноземних країн, допомога знаменитостей та інша благодійна допомога (кошти «Слід-тримки», криптовалюта, державні, недержавні фонди (спецрахунки НБУ для військових та гуманітарних потреб, Фонд «Повернись живим», Фонд Притули, KSE Foundation, Nova Ukraine, Благодійний фонд Razom, United Help Ukraine, платформа для пожертв United24, Телемафон ARD) тощо.

Загалом військовою та фінансову допомогу Україні надали більше 50 країн світу, зокрема гуманітарну та фінансову - понад 30 іноземних компаній, а також низка міжнародних організацій. В абсолютному вимірі лідерами з постачання військової допомоги є Польща, Естонія, Латвія, США, Литва. Крім того, з березня по червень КМУ фінансував потреби оборони з резервного фонду (61,9% від всіх коштів). Кошти були спрямовані на такі бюджетні програми: розвиток, закупівля, модернізація та ремонт озброєння, військової техніки, засобів та обладнання – 78 млрд грн; забезпечення діяльності Збройних Сил України, підготовка кадрів і військ, медичне забезпечення особового складу, ветеранів військової служби та членів їхніх сімей, ветеранів війни – 102 млрд грн; забезпечення діяльності Державної спеціальної служби транспорту – 1,7 млрд грн; розвідувальна діяльність у сфері оборони для закупівлі, утримання, ремонту озброєння та військової техніки, матеріально-технічного забезпечення розвідувального органу – 1,5 млрд грн [1].

За підрахунками Кільського інституту світової економіки на початок серпня від початку широкомасштабної війни Україна вже отримала 84 млрд євро міжнародної допомоги: 39 млрд євро становить військова допомога, 32 млрд євро – фінансова, 13 млрд євро – гуманітарна, 10 млрд євро – витрати на утримання переміщених осіб.

Збройні Сили України за підтримки партнерів дивують увесь світ, а ця війна увійде в історію, як війна тих, хто боровся за свою свободу, проти тих, хто воював за своє рабство. Сучасна глибока криза системи колективної безпеки, спричинена широкомасштабною війною росії проти України, свідчить про необхідність створення нової архітектури глобальної системи колективної безпеки, одним з елементів якої може

бути створення спеціальних збройних сил міжнародної безпекової організації, які б безпосередньо підпорядковувалися цій організації і були незалежні від конкретної держави-члена цієї організації.

Література:

1. Ієрусалимов Владислав. Бюджет оборони: як змінилися бюджетні видатки через війну. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/8/689001/>
2. Війни Росії за останні 30 років та їх наслідки. *Ukrainer*. 2022. 2 березня. URL: <https://ukrainer.net/viyny-rosii/>
3. Сергій Марченко: Держбюджет-2023 спрямовано на перемогу України та її відновлення. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/sergii_marchenko_derzhbiudzheth-2023_spriamovano_na_peremogu_ukraini_ta_ii_vidnovlennia-3616
4. Чеберяко О. В. Фінансове забезпечення оборони України як основа національної безпеки в умовах збройної агресії РФ. *Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky*. 2017. № 5. Part 2. P. 49–58.
5. Чеберяко Оксана, Варналій Захарій, Колесник Віктор, Медведкова Наталія. Соціальна безпека України в умовах війни та повоєнний час: особливості та шляхи зміцнення. *Business and Law*. 2022. № 2. P. 67–76.
6. World – Armed Forces Personnel, Total. URL: <https://tradingeconomics.com/world/armed-forces-personnel-total-wb-data.html>
7. Видатки державного бюджету України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/>

УДК: 330.322 (477)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ В УКРАЇНІ

І. І. Чуницька,

А. О. Івашко,

Державний податковий університет,

Ivashko732@ukr.net

В умовах ринкової економіки, враховуючи, що Україна має обмеженість бюджетних ресурсів, актуалізується питання щодо забезпечення ефективного використання бюджетних коштів. Дана проблема належить до основних питань бюджетного регулювання, де дієвим інструментом виступає державний бюджет, який впливає на соціально-економічний розвиток та стабілізацію економіки країни в цілому.

Ефективність використання бюджетних коштів є показником виконання бюджету, співвідношення отриманих доходів бюджету. У статті 2 Бюджетного кодексу України зазначено, що «управління бюджетними коштами – сукупність дій учасника бюджетного процесу відповідно до його повноважень, пов'язаних з формуванням та використанням бюджетних коштів, здійсненням контролю за дотриманням бюджетного законодавства, які спрямовані на досягнення цілей, завдань і конкретних результатів своєї діяльності та забезпечення ефективного, результативного і цільового використання бюджетних коштів» [1].

Оцінка ефективності використання бюджетних коштів здійснюється на трьох стадіях: на стадії планування досліджуються вхідні показники програм, програмується результат; на стадії звітування – вихідні показники (продукт, результат), тобто стан досягнення тактичних цілей програми; при завершенні відповідної програми аналізується загальний ефект від виконання програми й стан досягнення стратегічних цілей [2].

Основними показниками при визначенні ефективності використання бюджетних коштів є: відповідність витрачання коштів поставленим цілям і задачам; рівень задоволення потреб суспільства в процесі витрачання коштів бюджету; оптимізація витрачання коштів з метою вирішення поставлених задач; забезпечення черговості витрачання коштів за визначеними напрямками; відповідність фактичної вартості товарів та послуг, придбаних за бюджетні кошти, справедливій вартості;

дотримання строків оплати продукції (товарів, послуг), що купуються за бюджетні кошти [2,с.176].

Критерієм ефективності використання бюджетних коштів є результативність та досягнення поставлених цілей, а соціальна ефективність виступає як рівень досягнення певного соціального ефекту. Тому на ефективність витрачання бюджетних коштів впливають такі фактори, як рівень задоволення потреб населення, співвідношення між результатами та обсягами витрат та здійснення видатків бюджету у визначені строки.

Аналізуючи структуру Зведеного бюджету України протягом останніх років, варто відзначити, що найбільшу частку видатків в структурі займають видатки на оборону, які становили у 2022 р. майже 33%, тобто займають чверть всіх видатків бюджету (рис. 1).

Рис. 1. Структура видатків Зведеного бюджету України у 2022 р., %

Джерело: побудовано автором за даними [3].

Загальна сума видатків зведеного бюджету в 2022 р. становить 1620 715,5 млн. грн., що на 223 662, 2 млн.грн. менше ніж в 2021 р. (1 884 377,7 млн. грн.).

Враховуючи зменшення обсягу видатків у 2022 р. як в цілому, так і за окремими статтями видатків, їхня сума є незначною, порівняно з аналізом аналогічних показників досвіду зарубіжних країн та результатів дослідження рівня життя населення України.

В контексті забезпечення стійкого економічного зростання в Україні особливого значення набуває розвиток теоретичних засад та розробка ефективних практичних заходів щодо структурної перебудови існуючого механізму фінансового забезпечення реалізації інноваційної моделі розвитку [2, с.170].

Отже, до напрямів, які сприятимуть удосконаленню системи забезпечення ефективності використання бюджетних коштів в Україні належать: дотримання принципів відповідності, стабілізації, результативності та достатності, які сприятимуть досягненню відповідності між обсягами бюджетних витрат та рівнем задоволення потреб населення. Також, забезпечення обсягу і структури бюджетних видатків стримуватиме соціальну та економічну напруженість, сприятиме досягненню якісних результативних показників при управлінні витрачанням бюджетних коштів, а в кінцевому підсумку й реалізації сприятливої для населення соціально-економічної політики.

Література:

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення 06.10.2022)
2. Тимошенко А. О. Забезпечення ефективності управління витрачанням бюджетних коштів в Україні. *Modern economics*. 2020. № 7. С. 166–181.
3. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/>. (дата звернення 06.10.2022)
4. Чуницька І.І. Бюджетно-податкові важелі формування фінансового потенціалу держави. *Податкова академія України*. 2009.

УДК: 330.3

ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ МІЖ ДЕРЖАВНОЮ ТА БІЗНЕСОМ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

І. І. Чуницька,

*Державний податковий університет,
chunitskaya_307@ukr.net*

К. І. Філіпішина,

*Державний податковий університет,
filipishyna_k@ukr.net*

В умовах сьогодення, а саме військової агресії з боку РФ основною метою економічних суб'єктів є допомога економіці пережити потрясіння і якнайкраще зберегти свій потенціал. Основне припущення полягає в тому, що економіка зможе швидко відновитися після усунення причин зовнішнього потрясіння, якщо життєздатні компанії зможуть перенести кризу і зберегти робочі місця. Варто одразу зазначити, що для всіх країн з ринковою економікою характерною є циклічність у відносинах держави та бізнесу. У періоди високого економічного зростання основне побажання бізнесу зводиться до того, щоб держава не заважала суб'єктам підприємницької діяльності займатися своєю справою. І навпаки, під час криз з боку бізнесу традиційно виникає запит на державну підтримку [1, с. 59].

Слід зазначити, що саме під час війни держава стала головною дійовою особою в економічній площині. На сайті Міністерства економіки України опублікована чітка інформація, де зазначено, державна підтримка для суб'єктів малого підприємництва, яка надається у формі: кредитів на пільгових умовах; гарантій; грантів, зниження сукупного розміру відсоткової ставки та плати за користування гарантією. Процедура отримання державної допомоги є такою, що суб'єкт середнього та малого підприємництва має відповідати встановленим вимогам та критеріям надавача державної допомоги (держава, обласні ради, місцеві ради). Суб'єкт господарювання, який має намір отримати незначну державну допомогу, зобов'язаний подати її надавачеві відомості про господарську діяльність, а також про всю незначну державну допомогу, отриману ним протягом останніх трьох років, її форму та мету. Рішення про визнання відповідної державної допомоги незначною державною допомогою Антимонопольним комітетом України не передбачено

законодавством. Надавач сам вирішує чи є така державна допомога незначною. Інформацію щодо незначної державної допомоги подається Антимонопольному комітету України шляхом щорічного подання інформації до 1 квітня наступного року [2].

Як свідчить досвід країн, що пережили військові конфлікти, найбільш успішною є робота за принципом державно-приватного партнерства, що дозволяє залучати бізнес до цільових проектів стабілізації економіки та відновлення інфраструктури [3]. За даними, наведеними у дослідженні Advanter Group, повністю припинили діяльність 54% підприємств в Україні, 25% – майже зупинили свою діяльність, 21% підприємств провели переселення (2% – повністю, 12% – частково, 7% – в процесі), 31% підприємств не встигли її провести [4].

Доречним також буде вказати, що дослідження Advanter Group за підтримки Міністерства цифрової трансформації України та Ліги ділових клубів показало, що представники малого та середнього бізнесу зазнали прямих втрат у 64–85 млрд доларів від початку введення воєнного стану в Україні. Загальні потреби малого та середнього бізнесу у фінансуванні становлять 54 млрд доларів, при цьому 87% компаній мають таку потребу. Крім того, 32% підприємств вважають пошук фінансування пріоритетом [4].

Слушно зазначає Л.Л. Лазебник, що «швидкість цифрового розвитку держави стає визначальним фактором лідерства на міжнародному ринку як в сфері інформаційних технологій, так і в різних галузях економіки, що в свою чергу забезпечує технологічну незалежність держави в майбутньому. Розвиток інформаційних технологій і засобів комунікації, насамперед електронних мереж, створив потужний імпульс для формування нової тенденції функціонування сучасного бізнесу – діджиталізації економічних відносин» [5, с. 70].

Варто також підкреслити, що наразі використовуються достатньо багато індексів та методологій для оцінки рівня цифровізації економіки, трансформації цифрової економіки та суспільства, як і в тій чи іншій мірі більше розкривають зазначене: індекс розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ICT Development Index – IDI); індекс цифрової економіки та суспільства (Digital Economy and Society Index – DESI); індекс цифрової еволюції (Digital Evolution Index – DEI); індекс світової цифрової конкурентоспроможності (IMD World Digital Competiveness Index – WDCI); індекс мережевої готовності (Networked Readiness Index – NRI); індекс цифровізації економіки BCG (e-Intensity) [6, с. 40].

Важливим моментом є те, що державне підприємство «Прозорро. Продажі» за ініціативи Мінекономіки, за підтримки Міністерства цифрової трансформації України та національного проекту з розвитку підприємництва та експорту «Дія.Бізнес» запустили платформу цифрової взаємодії для допомоги з місця знаходження бізнесу. Нормативно-

правовою основою для реалізації програми релокейту бізнесу в Україні є Розпорядження КМУ від 25.03.2022 № 246-р «Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію» [7] та Постанова Уряду № 305 від 17.03.2022, що регламентує безоплатне перевезення майна вітчизняних підприємств, установ та організацій згідно з переліком, який формується Міністерством економіки й передається до Міністерства інфраструктури [8].

Підсумовуючи, можемо зазначити, що в умовах сучасної практики саме економічний фронт є дуже важливим для України. Наразі пріоритетним напрямком держави в економічній площині є допомога українському бізнесу у відновленні діяльності. Безпосередня участь держави у взаємодії з суб'єктами підприємницької діяльності шляхом цифровізації бізнес-процесів є запорукою сталого розвитку підприємництва в кризових умовах для відновлення економіки нашої країни.

Література:

1. Андрухович Д.Р. Особливості надання державної допомоги суб'єктам господарювання на базі цифрової платформи «дія» в умовах війни. *Економіка та управління підприємством. Серія: Економіка та підприємництво*. 2022. № 2 (125). С. 59–63.
2. Міністерство економіки України. *Офіційний вісник*. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=52d2e23d-3ed5-4670-b2e4-cb6bcd3b049f&tag=Biznesu> (дата звернення 09.10.2022)
3. Данилишин Б. Як держава може підтримати бізнес в умовах війни веб-сайт. *Українська правда*. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua>
4. Advanter group. Дослідження. *Офіційний веб-сайт*. URL: <https://advanter.ua/> (дата звернення 09.10.2022)
5. Лазебник Л.Л. Діджиталізація економічних відносин як фактор удосконалення бізнес-процесів підприємства. *Економічний вісник. Серія: Фінанси, облік, оподаткування*. 2018. Вип. 2. С. 69–74.
6. Піжук О.І. Сучасні методологічні підходи до оцінювання рівня цифрової трансформації економіки. *Бізнес Інформ*. 2019. № 7. С. 39–47.
7. Розпорядження КМУ «Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію» від 25.03.2022 № 246-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 09.10.2022)
8. Постанова Уряду «Про особливості роботи акціонерного товариства «Укрпошта» в умовах воєнного стану» від 17.03.2022 № 305. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 09.10.2022)

УДК: 364.22

ЩОДО ВВЕДЕННЯ БЕЗУМОВНОГО БАЗОВОГО ДОХОДУ В УКРАЇНІ

Н. М. Шелудько,

*Інститут демографії та соціальних досліджень
імені М. В. Птухи НАН України,
n.sheludko@ukr.net*

Останнім часом в офіційних [1] та експертних [2] колах активно обговорюється питання доцільності введення в Україні т. зв. «безумовного базового доходу» (у наукових та експертних джерелах використовуються й інші його назви – «основний», «загальний», «гарантований»; надалі – ББД). При цьому обумовлюється можливість введення ББД після закінчення війни (за експертними оцінками, розмір виплат – від 4 до 6,5 тис. грн. на особу), на відносно тривалий термін, з джерелами фінансування за рахунок коштів, стягнених як репарації з держави-агресора.

І на теперішній час, і у повоєнній перспективі введення ББД в Україні недоцільне в силу наступних причин.

По-перше, попри тривалу історію виникнення власне ідеї ББД, практика його впровадження не є поширеною і при цьому досить строкою і фрагментарною – як от експеримент у багатих країнах (Іспанія*, Фінляндія**,

* В Іспанії в період коронакризи було ініційовано запровадити ББД. За оцінками, на отримання коштів (462 євро, не залежно від наявності інших доходів) могли претендувати до 100 тис сімей. Загальна вартість програми оцінювалась від 3-х до 5-ти млрд євро на рік.

** У 2017–2018 рр. у Фінляндії щомісячно 2 тис. безробітних (від 25 до 58 років) отримували по 560 євро (понад 20 млн євро за 2 роки). Сума виплат була фіксованою, не підлягала поверненню. Навіть після працевлаштування особи виплати не припинялись. Уряд Фінляндії припинив подальше фінансування програми ББД.

Німеччина*, Уельс** та ін.***) і як форма тимчасової соціальної підтримки населення/подолання наслідків стихій – у бідних (Намібія, Уганда, Індія, Монголія та ін.).

По-друге, запровадження подібних ініціатив невіддільне від наявності реальних джерел фінансування: переважною мірою ББД фінансувався за рахунок державного або місцевого бюджетів, іноді – за рахунок конкретно закріплених податків (прикладом є Аляска, де з 1982 року щорічно виплачують кошти (за рахунок податків з нафтовидобувних компаній) кожному резиденту, який проживає на Алясці більше 6 міс. протягом року. Після 2015 р. сума виплат сягає двох тис. доларів. Результати експерименту продемонстрували, що громадяни-реципієнти спрямовували отримані кошти на погашення боргів, заощадження та навчання дітей. Схожа практика є також в ОАЕ). Лише в поодиноких випадках фінансування здійснювалось за рахунок колективних грантів або ж за рахунок приватних коштів (зокрема, ІТ-інкубатор Y Combinator оголосив про запуск експериментальної програми по наданню ББД в Окладі (США, штат Каліфорнія)).

По-третє, важливими передумовами впровадження подібних ініціатив є чіткі критерії отримувачів та наявність суспільного консенсусу щодо подібних виплат в принципі.

* У 2014 році експеримент з ББД здійснювала Mein Grundeinkommen. 26 осіб протягом року отримували 1100 євро базового доходу. У 2020 році в Німеччині розпочато черговий експеримент з ББД (120 осіб протягом трьох років щомісячно отримуватимуть по 1200 євро). Дослідження ББД, яке здійснюють Німецький інститут економічних досліджень, Mein Grundeinkommen, Інститут Макса Планка та Кельнський університет, фінансуватиметься за рахунок спеціального фонду, який наповнюватиметься пожертвуваннями.

** Влада Уельсу у 2022 р. має намір розпочати трирічний фінансовий експеримент з ББД, метою якого є допомога молоді у підготовці до дорослого життя. Основні параметри експерименту: громадяни Уельсу, яким виповнилось 18 років, щомісячно протягом 2-х років отримуватимуть від держави по 1600 фунтів стерлінгів. ББД вони отримуватимуть навіть при умові працевлаштування. Вартість експерименту – приблизно 20 млн фунтів стерлінгів (сума не остаточна і буде скоригована в залежності від кількості учасників). ББД оподатковуватиметься за ставкою 20%.

*** У 1970-х роках у канадійському місті Дофен (провінція Манітоба) чотири роки тривав експеримент з виплатами ББД. Підсумки: особи, які приймали участь в експерименті, суттєво не змінили своє ставлення до пошуку роботи, певні покращення були зафіксовані в соціальній сфері. Пілотний проєкт щодо виплат ББД безробітним здійснює влада Шотландії: експеримент реалізується у 4-х містах – Глазго, Единбурзі, Файфі та Північному Ейрширі.

По-четверте, на рівні авторитетних джерел (ОЕСР [3], Світового банку [4]) відсутні аргументи щодо ефективності подібних заходів. Більше того, «нейтральний» ББД, який не призводить до різкого підвищення податкового перозподілу і не провокує ризики зниження економічної активності, можливий лише у відносно багатих країнах. У цілому ББД погано вписується в існуючі податкові та бюджетні моделі.

Виходячи з українських реалій:

1. Якщо у провідних країнах Європи сама ідея впровадження ББД виносилась на суспільне обговорення (наприклад, у Швейцарії*), то в Україні відсутні навіть репрезентативні опитування громадської думки з цього питання. Навіть якщо такі опитування будуть проведені, ймовірно, вони підігрують споживацькі настрої певних соціальних груп, що вкрай небажано, особливо під час воєнного стану.

2. В умовах домінування «військових фінансів», бюджетного дефіциту, потреб і масштабів відбудови країни, фінансування ББД за рахунок бюджетних коштів унеможливлене в принципі; донорські кошти будуть контролюватися на предмет цільового використання, отримання репарацій – питання часу.

3. В Україні в принципі не варто ініціювати подібні програми, оскільки ББД не є панацеєю від можливої бідності, яка може поширитися після війни. Інша справа – тимчасова підтримка людей, які в силу обставин втратили засоби для існування та можливість заробітку.

4. Як варіант, можна розглянути можливості запровадження практики, апробованої свого часу в Німеччині, – безумовний базовий дохід виплачується не грошима, а через спеціальні робочі місця у некомерційних, муніципальних, соціальних установах, які субсидує держава.

Література:

1. У Зеленского допустили введение безусловного дохода для населения. Этот вопрос рассматривается правительством. URL: <https://hvylyu.net/news/250209-u-zelenskogo-dopustili-vvedenie-bezuslovnogo-dohoda-dlya-naseleniya> (дата звернення: 09.09.2022).

2. Юрків Ю. Безумовний базовий дохід після війни в Україні: чи доцільно? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/5/686659/> (дата звернення: 07.09.2022).

* У Швейцарії в 2016 р. було висунуто ініціативу, щоб кожен дорослий мешканець країни щомісячно отримував 2500 франків (2418 дол. США), а неповнолітній – чверть цієї суми. За оцінками уряду, програма обійшлась би платникам податків у 208 млрд. франків щорічно (ВВП країни на той час становив біля 650 млрд. франків), з них 55 млрд. франків – за рахунок скорочення соціальних виплат. Майже 80% учасників референдуму не підтримали подібну ініціативу.

3. OESD (2017). Basic Income as a Policy Option: Technical Background Note Illustrating Costs and Distributional Implications for Selected Countries. URL: <https://www.oesd.org/employment/future-of-work> (дата звернення: 06.06.2022).

4. International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank (2020). Exploring Universal Basic Income. A Guide to Navigating Concepts, Evidence, and Practices. URL: <https://www.worldbank.org/> (дата звернення: 06.06.2022).

УДК: 336.143.2

ЗМІНИ У БЮДЖЕТНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ У ЗВ'ЯЗКУ З ВОЄННИМ СТАНОМ

Ю. В. Шулик,

*Національний університет «Острозька академія»,
yulia.shulyk@oa.edu.ua*

Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України з 24.02.2022 року у нашій державі введено воєнний стан. За цей час викликами для України стали не лише військові дії, але і зростання кількості загиблих, поранених, внутрішньо-переміщених осіб, підприємств, знищеної інфраструктури, бізнесів, житлового фонду, та ін. За прогнозами Світового банку до кінця 2022 р. в Україні обсяг виробництва скоротиться на 45,1%, а за даними звіту KSE Institute, станом на вересень 2022 року загальна сума збитків, завдана інфраструктурі України складає понад 127 млрд.дол.США [6]. Всі ці події впливають на зміни в бюджетній політиці країни, а також стабілізації ситуації. Забезпечення військової, соціальної безпеки, відновлення економіки напряму залежать від ефективної бюджетної політики.

Варто відзначити, що Бюджетна декларація на 2022–2024 рр. визначала напрям продовження розвитку економічного зростання та усунення фінансових ризиків. Зокрема, пріоритетними цілями Державного бюджету України на 2022 р. були: зростання видатків та фінансування державних інвестиційних проєктів на охорону здоров'я, освіту, інфраструктуру, безпеку, оборону, підтримання фінансового забезпечення місцевих громад [2].

Для врегулювання управлінських рішень у фінансовому забезпеченні національної безпеки та соціального захисту громадян України 15.03.2022 р. прийнято Закон України «Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України», яким зокрема на період дії воєнного стану у 2022 р. не застосовуються норми кодексу щодо обов'язковості погодження з комітатами відповідних рад рішення Кабінету Міністрів України та місцевих рад, зокрема про розподіл та перерозподіл обсягів субвенцій та додаткових дотацій з державного бюджету бюджету місцевим бюджетам; дотримання термінів подання звітності про виконання бюджетів; припинення або скасування у разі виникнення простроченої

заборгованості суб'єкта господарювання перед державою за кредитом (позикою), залученим державою або під державну гарантію, а також за кредитом з бюджету пеня та інші штрафні санкції не нараховуються [1]. Дозволено перевищення обсягу резервного фонду бюджету понад 1% обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету; виділення коштів з резервного фонду бюджету здійснюється за рішенням місцевої військової адміністрації, виконавчого органу відповідної ради; перерахування реверсної дотації до державного бюджету з місцевих бюджетів територій, на яких введено воєнний стан Казначейством не здійснюється; встановлена черговість в оплаті видатків бюджету де перша черга – видатки на національну безпеку і оборону та на здійснення заходів правового режиму воєнного стану, інше.

Важливо, що незважаючи на воєнний стан в державі, електронна система закупівель не припинила працювати та забезпечує фінансування державних витрати. Постанова КМУ №169 «Деякі питання здійснення оборонних та публічних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 р. скасувала процедури закупівель і спрощених закупівель для оборонних та публічних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану, з врахуванням переліку та обсягів відповідних закупівель, що визначаються рішеннями замовників/державних замовників [3].

Таким чином, державні органи влади оперативного на початку введення воєнного стану врегулювали управлінські процеси, які забезпечили ефективне провадження бюджетного процесу та фінансування бюджетних видатків.

Аналіз виконання Державного бюджету України за 8 місяців 2022 року відображає значне зростання видатків на оборону (за даними [5]) у структурі видатків в порівнянні з попередніми роками: від 8,56% за аналогічний період 2021 року до 36,73% у 2022 році. При цьому знизилась видатки на міжбюджетні трансферти (від 12,58% у 2021 році до 6,39% у 2022 році), на соціальний захист, соціальне забезпечення (від 26,23% до 19,2%), на охорону здоров'я (від 11,46% до 7,59%), на освіту (від 4,7% до 2,44%), інше.

При аналізі даних виконання місцевих бюджетів України за 8 місяців 2022 року відзначаємо, що в цілому структура не змінилась в порівнянні до попередніх двох років: видатки на освіту залишаються основними – вище 50%. Відбулось зниження видатків на економічну діяльність (від 14,99% у 2021 році за аналогічний період до 9,4% у 2022 році) та зростання видатків на громадський порядок та безпеку (від 0,32% до 1,5%).

Крім витрат на військово забезпечення, важливими стали програми для внутрішньо-переміщених осіб: програма «Підтримка», програма «Надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату

житлово-комунальних послуг», компенсація власникам житла витрат за тимчасове розміщення ВПО, на фінансування який уряд у березні-квітні 2022 року виділив 31652,74 млн.грн. (за даними [10; 74]).

Для збереження та стимулювання розвитку бізнесу уряд також запровадив:

- програму щодо тимчасового переміщення підприємств з постраждалих під час війни регіонів до західних областей України (на кінець вересня 2022 року програмою скористались 558 підприємств і програма продовжується) [5];

- дерегулювання податкової політики (зміни щодо єдиного податку та їх пільги зі сплати податків, зменшення ПДВ та акцизного податку на пальне, податкові стимули для бізнесу, благодійності, пеня з ЄСВ не стягується, відмінені податкові перевірки);

- спрощення експортно-імпортних процедур (звільнення від оподаткування ввезення транспортних засобів громадянами, від акцизного податку та ПДВ ввезення транспортних засобів суб'єктами спрощеної системи);

- пільгові умови нарахування та сплати майнових податків, екологічного податку (дозволено не сплачувати за об'єктами, що розташовані на територіях, де ведуться (або велись) бойові дії або які тимчасово окуповані).

При зростаючих потребах у бюджетних видатках, скороченні розвитку бізнесу та стимулюючих напрямках податкової політики, відбувається зниження податкових надходжень у структурі доходів Державного бюджету України. Якщо за 8 місяців 2021 року податкові надходження становили 83,46% усіх доходів (в попередні роки податкові надходження становили більше 70%), у 2022 році – 58,49%, при цьому наповнення ДБУ відбувалось за рахунок дотацій Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій – 26,16% від 0,05% у 2021 році (за даними [5]). Надходження митних платежів становлять 15-20% від часу впровадження воєнного стану, зокрема через зупинку роботи Київської, Одеської, Східної та Північної митниць.

У структурі доходів місцевих бюджетів України змін не відбулось. Власне реформа децентралізації показала реальні можливості, зокрема і фінансові, територіальних громад. Крім стабільності наповнення доходної частини місцевих бюджетів, відзначимо організацію територіальної оборони, укриттів, гуманітарної допомоги, підтримки переміщеним особам, підприємствам, активну взаємодію між органами влади та громадськістю, відновлення інфраструктури.

Незважаючи на епідемію Ковід-2019, у стратегії уряду та в бюджетній політиці попередніх років було скорочення дефіциту та кредитування Державного бюджету України. Проте у 2022 році дефіцит зріс за

8 місяців до 418,56 млрд.грн. та відбулось зростання кредитування до 227,5 млрд.грн.

Для забезпечення функціонування та відбудови країни розробляються державні та міжнародні програми. За даними Міністерства фінансів України, загальний обсяг фінансової допомоги на кінець жовтня 2022 року становить 2250 млрд.грн., де основними джерелами фінансової підтримки бюджету України є військові облигації, двосторонні кредити та гранти. НБУ є найбільшим джерелом фінансування – 330 млрд. грн. (діє спеціальний валютний рахунок для збору коштів на потреби армії). 168 млрд.грн. забезпечено ОВДП, включаючи військові облигації. 281 млрд. грн. надав уряд США, 167 млрд.грн. надано ЄС [8].

Військові дії продовжуються і економіка має розвиватись. Від платників податків залежить фінансова та економічна стабільність держави. Тому запроваджені податкові стимули мають бути максимально ефективними. Так, податкові дерегуляції варто залишитись саме тим платниками, які безпосередньо постраждали внаслідок війни. Є потреба перегляду частини митних пільг, спрощеного механізму проходження митного контролю, акцизного та рентного оподаткування. Режим добровільної сплати за ЖКП у тилкових, прифронтових, фронтових, окупованих регіонах також не може бути однаковим.

Варто відзначити, що незважаючи на воєнний стан, проєкт Закону України про Державний бюджет України на 2023 рік [7] був прийнятий вчасно. Пріоритетними напрями фінансування залишаються видатки на: національну безпеку та оборону – 1141,1 млрд.грн. або 17,8% ВВП; пенсійне забезпечення та соціальний захист – 835 млрд.грн., охорону здоров'я – 175,7 млрд.грн.; освіту – 155 млрд.грн. Заплановані видатки Фонду ліквідації наслідків збройної агресії – 19 млрд.грн., Фонду розвитку підприємництва – 16 млрд.грн.

Викликами бюджетної політиці України залишаються:

- продовження воєнних дій, знищення інфраструктури держави, а отже і пошук фінансування відновлення інфраструктури;
- значні видатки на оборону та зниження фінансування видатків інших суспільно-важливих сфер;
- потреб у продовженні фінансування реформ: освіти, охорони здоров'я, оборони, судової сфери;
- дотримання режиму економії витрат, врегулювання питання кредитування та забезпечення боргової безпеки держави (дефіцит державного бюджету передбачено на рівні 20% ВВП у 2023 році);
- врегулювання ефективної податкової політики;
- подальші напрями пошуку фінансування за рахунок міжнародних фондів, організацій та урядів;
- падіння ВВП та інфляційні очікування на рівні 30% на рік;

– врахування вимог бюджетних стандартів ЄС – забезпечення середньострокового бюджетного планування, що ускладнюється нестабільністю ситуації в Україні.

Зважаючи на виклики бюджетній політиці України, уряд і на далі потребує оперативного управління, активної міжнародної співпраці та взаємодії з органами місцевого самоврядування для вирішення поточних питань.

Література:

1. Закон України «Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України» № 2134- IX від 15.03.2022. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2134-20#Text> (дата звернення 05.10.2022).

2. Постанова Верховної Ради України «Про Бюджетну декларацію на 2022-2024 роки». № 1652-IX від 15.07.2021 р. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1652-IX#Text> (дата звернення 05.10.2022).

3. Постанова КМУ «Деякі питання здійснення оборонних та публічних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану» від 28 лютого 2022 р. № 169 – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/169-2022-%D0%BF#Text>. (дата звернення 05.10.2022).

4. Возняк Г., Дмитрик О. Фінансова стабільність та напрями її зміцнення: кейс для України в умовах війни. Світ фінансів, 2(71), 2022. – С. 70-80.

5. Державний веб-портал бюджету для громадян. – URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=8&year=2022&budgetType=NATIONAL> (дата звернення 10.10.2022).

6. Звіт проекту «Росія заплатить» KSE Institute про збитки економіки України, понесені внаслідок пошкоджень і руйнувань фізичних активів (damages) внаслідок воєнної агресії росії. – URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-skladaye-ponad-127-mlrd-zvit-kse-institute-stanom-na-veresen-2022-roku/>. (дата звернення 06.10.2022).

7. Проект Закону про Державний бюджет України на 2023 рік. – URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=8000&conv=9> (дата звернення 10.10.2022).

8. Фінансування державного бюджету України з початку повномасштабної війни. – URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ukraines_state_budget_financing_since_the_beginning_of_the_full-scale_war-3435 (дата звернення 10.10.2022).

9. 558 Релокованих підприємств вже відновили роботу в безпечних регіонах країни. – URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=bd6e0089-4472-41b1-bf71-30fb261d87f0&title=558-RelokovanihPidprimstvVzheVidnoviliRobotuUBezpechnikhRegionakhKraini>. (дата звернення 10.10.2022).

СЕКЦІЯ ПОДАТКИ ТА ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ КРАЇНИ

УДК: 336.02 (477)

ФІНАНСОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДРОДЖЕННЯ ЕКОНОМІКИ

Л. Б. Баранник,

*Університет митної справи та фінансів,
baranniklb@gmail.com*

На податкову політику покладено одне із найважливіших завдань державного регулювання економічних процесів – збір коштів на розвиток країни. Саме країни, а не держави. Автор статті завжди стверджував, що податкові надходження – це публічні кошти й вони мають бути використані лише на цілі суспільного розвитку. На жаль, в історії нашої незалежної країни траплялося багато випадків, коли податкові кошти використовувалися на особисті потреби державних високопосадовців, на ті напрямки економіки, які не завжди були в числі необхідних чи пріоритетних. В якості виправдання таких «явищ» можна було почути, що у нас в суспільстві низька податкова культура, слабка фінансова відповідальність, а на створення високоефективної податкової системи потрібен час й багато чого подібного.

У певній мірі можна погодитися з приведеними аргументами. Але ж у результаті зловживань, безпорадності та невмілого використання ресурсів ми отримали величезну проблему – війну в Україні. Про геополітичні амбіції російського керівництва щодо української території було відомо ще до 2014 року – тобто початку війни. Проте час було втрачено. Сьогодні скільки завгодно можна говорити про минулі помилки та винуватців, але ситуація вимагає термінового переосмислення та формування нових підходів до податкової політики в нашій країні особливо в час післявоєнного відродження економіки.

Один із найголовніший, на нашу думку, принципів податкової політики є принцип фінансової відповідальності. Зазвичай цей термін застосовують як категорію фінансового права та говорять про фінансово-правову відповідальність за порушення закріпленого нормами закону професійних обов'язків. Вважаємо, що поняття «фінансова

відповідальність» може використовуватися не тільки в юридичному контексті, а набагато ширше, оскільки термін «відповідальність», означає несення покарання за недотримання встановлених умов і правил.

Ми розуміємо фінансову відповідальність як сукупність таких фахових якостей, як:

- високий професіоналізм;
- дотримання встановленого законодавства;
- дбайливе та раціональне розпорядження фінансовими ресурсами;
- моральна порядність;
- прозоре (громадське) звітування про фінансові результати.

Це відомі та доволі прості риси, які мають бути притаманні кожній людині, особливо тій, яка працює з державними фінансами. Проте чому сталося так, що народні кошти обслуговували олігархічні кланові інтереси?! Відповідь очевидна – тому що громадянське суспільство виявилось слабким у протистоянні з тими політичними силами, які маніпулювали свідомістю людей за рахунок популістських обіцянок, а по суті зловживали довірою та проводили антинародну політику. На жаль, така ситуація переросла в гнилу систему, яка призвела до знищення національної безпеки, через що Україна несе колосальні матеріальні та людські втрати.

Головною складовою фінансової відповідальності, як зазначено, є високий професіоналізм. Він передбачає не лише глибоке знання фінансової теорії, а й розуміння та врахування економічних і соціальних особливостей розвитку. Це означає, що податкова політика має відбуватися саме в такому руслі. А податки є тим фінансовим інструментом, яким треба вміло маніпулювати.

Нещодавно у Великобританії стався скандал через те, що новий прем'єр міністр Ліз Трасс запропонувала (а потім змушена була скасувати) скорочення корпоративного податку для найбільш високооплачуваних британських підприємців і підприємств. Президент США Джо Байден назвав відкладений план зниження податків Ліз Трасс «помилкою» [1]. В умовах слабкого економічного зростання, великої світової інфляції, енергетичної кризи, що суттєво торкнулася й економіки Великобританії, таке рішення викликало величезне розбурхання ринків та обурення з боку населення. Фактично це означало перекласти економічні труднощі сьогодення на менш забезпечені верстви населення.

Звичайно, необхідно розуміти, як і коли можна збільшувати або зменшувати розміри податкових ставок, кількість податків, запровадження пільг тощо. І справа не в тому, що новий лідер уряду є некомпетентною, а в тім, що загравання з великим бізнесом стало елементом завоювання його симпатій заради політичної популярності та підтримки. Служіння закону, як ще одна важлива складова фінансової відповідальності, виключає будь-які корупційні схеми, «домовленості», «лобювання» й тощо.

Ситуація в Україні є набагато складнішою, ніж у будь-якій європейській країні, й вимагає відповідального ставлення до виконання своїх громадянських і професійних обов'язків не лише працівників податкових органів, а й платників податків. В умовах війни конче необхідно знайти розумний баланс, щоб підтримувати бізнес і водночас мати змогу забезпечувати всім необхідним і армію, і населення. Держава зробила багато змін у законодавстві, щоб підлаштувати його під реалії воєнного часу. Прийнятий в березні 2022 р. Закон України № 2115 дозволив не подавати звітність, не сплачувати податки/збори та не реєструвати податкові накладні/розрахунки коригування тим платникам, які внаслідок воєнних дій не мають такої змоги. Протягом шести місяців після завершення воєнного стану платники звільняються від відповідальності за невиконання таких обов'язків. При цьому від платників не вимагалось доведення неможливості подання звітності, сплати податків чи реєстрації податкових накладних, тому фактично всі платники могли не виконувати свої обов'язки незалежно від можливості [2].

Закон поділяє усіх платників на три категорії:

- такі, що з моменту введення воєнного стану втратили можливість виконувати свої податкові обов'язки і досі не відновили цієї можливості. Для таких платників нічого не змінилось – як і раніше, вони звільняються від відповідальності за невиконання своїх обов'язків, але зобов'язані їх виконати протягом шести місяців після завершення воєнного стану;
- такі, що втрачали можливість виконувати свої податкові обов'язки, а потім відновили таку можливість. Вони зобов'язані подати звітність, сплатити податки/збори та зареєструвати податкові накладні/розрахунки коригування протягом 60 днів з моменту відновлення такої можливості;

– такі, що зберігали можливість виконувати свої податкові обов'язки протягом усього часу воєнного стану. У такому разі платники зобов'язані виконати свої обов'язки за період з 24.02.2022 р. до 27.05.2022 р. (до набрання чинності Закону № 2260 [3]) у певні встановлені строки.

Порядок визначення можливості чи неможливості виконання платником податків своїх обов'язків визначається Міністерством фінансів України. Прийнятий в травні 2022 р. Закон України № 2260 не лише поновлює зобов'язання та відповідальність платників податків, щодо дотримання термінів подання податкової звітності, сплати податків і зборів та реєстрації у відповідних реєстрах податкових накладних, розрахунків коригування, а й відновлює можливість проведення податкових перевірок. Більшість положень Закону набрали чинності з 27.05.2022 р., окрім змін що стосуються проведення камеральних перевірок звітності при дослідженні питання правомірності повернення суми бюджетного відшкодування, які набрали чинності з 02.06.2022 р.

Наразі ведеться багато розмов щодо нового закону, начебто ним «закручують гайки», поступово скасовуючи пільги, передбачені попередніми законами. Проте задля запобігання масовому зубожінню народу в Україні з 1 жовтня зросла мінімальна зарплата, що призвело до зростання податків, зокрема для певних груп фізичних осіб-підприємців, а також здійснено плановий перерахунок пенсій. Нині МЗП становить 6700 грн. У зв'язку з цим збільшився і Єдиний соціальний внесок для ФОПів, який є фіксованим і становить 22% від МЗП. Зокрема ЄСВ зросло на 44 грн і становить 1474 грн. Сьогодні натяки на податковий тиск на бізнес або населення є принаймні безпідставними і суперечать здоровому глузду. На «кону» мають бути фінансові інтереси держави. Всі повинні засвоїти просту істину, що за рахунок іноземної фінансової допомоги багато чого можна зробити, проте вона не стане джерелом розвитку й відродження нашої країни.

Література:

1. Joe Biden brands Liz Truss' shelved tax-cut plan a 'mistake. URL: <https://www.politico.eu/article/joe-biden-brands-liz-truss-shelved-tax-cuts-plan-a-mistake/>

2. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закон України від 3 березня 2022 року № 2115-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t222115?an=34>

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану: Закон України від 12.05.2022 року № 2260-IX. URL: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatkove-zakonodavstvo/zakoni-ukraini/77361.html>

УДК: 336.221.4

ЗРОСТАННЯ ПЕРЕВАГ ФІНАНСІВ МІСЦЕВИХ (НАРОДНИХ) ГРОМАД В ФОРМУВАННІ ЕФЕКТИВНОЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ КРИЗИ

О. І. Бобирь,

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
dnubobyrolga@gmail.com,*

Н. М. Бондаренко,

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
bondarenkonatalya1@gmail.com*

*«Ти ніколи нічого не змінити, якщо
будеш боротися з існуючою реальністю.
Якщо хочеш щось змінити, створи
нову модель, щоб стара просто заста-
ріла».*

Бакмістер Фуллер.

Американський письменник, архітектор,
дизайнер, інженер і винахідник, автор біткойнів

Нині у нашій країні усе більшої популярності набуває альтернативна (місцева, «народна») економіка і альтернативні (місцеві, «народні») фінансові відносини. В різних регіонах нашої держави (у Хмельницькому, на Львівщині, у Харкові та ін. регіонах) уже створюють, керуючись ст. 5 Конституції, так звані «народні» підприємства, які не сплачують податків і не підпорядковуються органам влади й тому, зрозуміло, працюють доволі успішно. Несплата податків пояснюється тим, що у світовій практиці дуже розповсюджено, що і в Україні існувало до недавнього часу, звільнення від оподаткування на протязі перших чотирьох-семи років суб'єктів малого підприємництва для того, щоб малий бізнес затвердився і набрав обертів, адже малий бізнес – це основа здорової конкурентноспроможної економіки. А так, як військовий стан в Україні і хронічна фінансова криза не дають можливості державі підтримувати корисні для місцевих громад і для держави в цілому малі підприємства, то люди самі взяли собі і державі допомагати. Тільки на Хмельниччині Хмельницькою територіальною громадою з її більш як 300 народними підприємствами і народними ФОПівцями надано

більше 1200 робочих місць, що є надзвичайно ефективним і корисним для економіки держави в умовах зростаючої кризи безробіття [1, с. 2]. Тобто ті кошти, що держава на перших порах діяльності народних підприємств недоотримає у вигляді податків, цілком окупляться створеною громадою доданою вартістю, яка в свою чергу, дасть значне поживлення економіки в державі [1, с.4].

Група етнузіастів ще п'ять років тому зібралися і відкрили власні територіальні громади згідно 5 статті Конституції, де сказано: «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ [2, с. 3]. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування». Слово «безпосередньо» – це основний постулат про те, кому насправді належить влада, а сполучник «і» в цьому реченні лише доповнення: мовляв, якщо хочете – керуйте собою безпосередньо самі, а хочете – можете через органи державної влади. Такі ж відповіді є в багатьох статтях Конституції, постановах Конституційного суду, законах і указах президентів України. Тобто згідно з Конституцією, можна робити все, що не заборонено законом. Учасники народної громади це і роблять. Доходить до абсурду: противники, а таких чимало, називають народні громади «сектантами» – через те, що Конституцію України вони трактують ніби як Біблію, а по суті, є законотрудами і відповідальними основному закону громадянами. Народні громади не підтримують партії, не підтримують будь-які релігійні конфесії, в них є табу на тютюн, алкоголь, фармацевтичну продукцію, а також на перепродаж. Брати чи не брати участь у народній економіці і народних фінансах – це особиста справа кожного, як і сім'я. Це обумовлено в суспільному договорі громади [3, с. 2].

Причому термін «територіальна громада» її учасники тлумачать абсолютно не так, як звикли тлумачити українські чиновники та політики, тобто не як якість об'єднання громадян, яке спільно вирішує мало-значимі питання благоустрою і побуту, як ОСББ чи органу місцевого управління.

«Народна економіка» – насправді це поняття набагато ширше і глибше, це велика кількість малих і середніх підприємств з міських і міжміських автоперевезень, переробки вторсировини, ресторани і кав'ярні, аудиторські та юридичні контори, фермерські господарства. А також сотні людей, котрі займаються дрібним індивідуальним бізнесом: дизайнери, шевці, кравці, будівельники, стоматологи, художники в кожному з названих регіонів. Всі вони об'єднані договором про «територіальну громаду». Вони називають себе просто «людьми», свій рух – «територіальною громадою», а своє бачення економіки без контролю держави – «народною економікою», вирішують ключові питання свого бізнесу самі, без погоджень і звітів державі [3, с. 3].

За договором усі, хто вирішив працювати під крилом територіальної громади, повинні “інвестувати” в неї щомісяця 100 грн. або один відсоток від прибутку. При цьому підприємців ніхто не контролює: скільки грошей перераховувати громаді – вирішує сам керуючий народним підприємством. Ніяких звітів про доходи або прибутки в громаді також нема. Така альтернатива спрощеного звітування та оподаткування була притаманна багатьом моделям ведення бізнесу у найбільш розвинених країнах світу, особливо у західноєвропейських та скандинавських країнах, таких як Швеція, Данія та ін., що приводило до дуже гарних фінансових результатів і для підприємств, і для місцевої громади, і для держави і цілому. В багатьох розвинених державах є якийсь незначний сегмент економіки, де надано право місцевим громадам так вести господарство, або просто держава дає сфери малого бізнесу і особливо сільгоспвиробників. Тобто ця форма організації господарства просто є альтернативою звичайній підтримці малого бізнесу з боку держави, особливо стратегічних для держави галузей [3, с. 4].

Облік народних підприємств і підприємств, видача їм «народних» свідоцтв на право займатися своєю діяльністю здійснюється виключно на волонтерських засадах уповноваженим територіальної громади з питань реєстрації у відповідній області [4, с. 9].

Терміни «заробітна плата», «власник підприємства», «оплата за послугу» і «плата за товар» на народних підприємствах – під заборону. Замість заробітної плати робочі на підприємстві отримують «винагороду» за «трудова інвестиція». Питання про розмір «винагороди» вирішує «керуючий народним підприємством» – такий титул отримує власник бізнесу, який долучився до громади [4, с. 8].

Для прикладу, в центрі міста Хмельницького працює народне підприємство – кав’ярня «Говінда». На так званій «Дошці споживача» замість копій стандартного свідоцтва приватного підприємця – документ громади «народного підприємця» і файл з виписками із законів України. Відвідувач, розраховуючись за каву і десерт, отримує від офіціанта талон з печаткою громади про виплату «грошової компенсації» за спожитий продукт. Навіть у будні більшість столиків тут зайняті [5, с. 3].

На околиці Хмельницького на території давно недіючого заводу працює цех з переробки пластикових відходів на будівельну плівку. Цех дає роботу кільком жителям Хмельницького [1, с. 8].

Чимось ці суб’єкти господарювання нагадують артлі. Та в будь-якому разі маємо на їхньому прикладі очевидний взірець альтернативної національної економіки і альтернативного пільгового оподаткування [6, с.8]. Приклади такої нової («народної») форми економічних відносин і реалізації податкової політики через свого роду регіональні економічні експерименти міст Хмельницького, Львова, Харкова, котрі, відстоюючи свої права, наважилися боротися із закоренілою

бюрократією, беззаконням і хабарництвом законними методами, що прописані Конституцією України, показали свою ефективність і потребують подальшого розвитку.

Література:

1. Бездержавні, але народні: в Україні набирає обертів новий рух підприємлених громадян за свої права / Галичина: інтернет-ресурс газети. URL: <https://galychna.if.ua/analytic/bezderzhavni-ale-narodni-v-ukrayini-nabiraye-obertiv-noviy-ruh-pidpriyemlivih-gromadyan-za-svoyi-prava/>

2. Бондаренко Н.М., Бобирь О.І. Практика застосування грошової парадигми Сільвіо Гезеля та її переваги в мінімізації ризиків. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 9-10. С. 44–49.

3. Бобирь О. І. Краудфандинг – продукт фінансового інжинірингу для розвитку стартап-бізнесу в Україні. *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «TOPICAL ISSUES OF MODERN SCIENCE, SOCIETY AND EDUCATION»* (1-3 листопада 2021 р., м. Харків). С. 34–38.

4. Податкові зміни та пільги на час воєнного стану в Україні. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/podatkovyi-zmini-ta-pilgi-na-chas-voennogo-stanu-v-ukrayini/> (дата звернення 16.10.2022).

5. Нагаєвич Ю. В. Основні аспекти еволюції поняття фінансового результату: екскурс у минуле. *Економіка АПК*. 2018. № 5. С. 87–96.

6. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения / ред. И. Удальцов. Огиз Соцэкгиз, Москва, 2015. С. 295.

УДК: 336.226.1

СПРОЩЕНА СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

А. Є. Буряченко,

*Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана,
buriachenko.andrii@kneu.edu.ua*

З початком ведення Україною бойових дій, дуже гостро постало питання забезпечення фінансової стійкості держави. Значно зросли видатки на оборону, медицину, критичну інфраструктуру тощо. Підвищились соціальні зобов'язання держави, які також повинні бути профінансовані. Окрім цього, відчутно зменшились податкові надходження, багато підприємств залишилось на окупованій території, велика кількість державних та приватних підприємств припинили свою діяльність. За різними оцінками Україна втратила до 30% ВВП [1]. Зрозуміло, що в таких умовах необхідно було здійснювати рішучі кроки для наповнення бюджету. Одним із таких інструментів виявилось використання спрощеної системи оподаткування суб'єктами малого бізнесу задля підтримки їх функціонування в умовах воєнного стану.

Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану». Згідно нього з 01.04.2022 до припинення або скасування воєнного, надзвичайного стану ФОПи 3-ї групи та юридичні особи мають право перейти на особливий режим оподаткування зі сплатою ставки єдиного податку у 2%, а також можуть за власним бажанням не сплачувати єдиний внесок за найманих працівників, призваних під час мобілізації на військову службу до Збройних Сил України. Платниками єдиного податку третьої групи можуть бути фізичні особи – підприємці та юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми (при цьому обсяг доходу протягом календарного року не повинен перевищувати 10 млн. грн.). Зміну ставки податку можливе на офіційному сайті ДПС України, де можна подати заяву до Реєстру платників. Зазначимо, що після скасування воєнного стану платники податків автоматично повертаються до системи оподаткування, якою користувались до цього [2].

Платники ЄП зі ставкою у розмірі 2% доходу звільнюються від обов'язку нарахування, сплати та подання податкової звітності з: – податку на прибуток підприємств; – податку на доходи фізичних осіб у частині доходів ФОП; – податку на додану вартість з операцій з поставання товарів, робіт та послуг, місце поставання яких розташоване на митній території України; – земельного податку за земельні ділянки, що використовуються платниками єдиного податку. Разом з тим, передбачено звільнення від нарахування та сплати: – податкового зобов'язання за земельні ділянки, на яких ведуться бойові дії, засмічені вибухонебезпечними предметами, тимчасово окуповані території тощо; – екологічного податку за об'єкти оподаткування, які знаходяться на території, де ведуться бойові дії чи тимчасово окупованих територіях [3].

До інших переваг спрощеної системи в умовах воєнного стану відносяться: – поставання товарів та послуг підприємств відбуватиметься без ПДВ; – звільнення від сплати ПДВ при розмитненні товарів, які ввозяться в Україну. Застосування ставки податку у розмірі 2% доходу передбачає включення податку на додану вартість до складу єдиного податку [4]. Також платники спрощеної системи можуть не складати податкові накладні за операціями реалізації товарів та послуг з поставання на митній території України. На спрощену систему оподаткування перейшли 148 499 суб'єктів господарювання, з яких – 29 585 юридичних осіб та 118 914 фізичних осіб-підприємців [5].

Отже, в такий важкий для нашої країни і громадян час, нововведення спрощеної системи оподаткування є важливим і доволі виправданим. Платники отримують низку пільг, які необхідні для підтримки підприємців, а разом з тим – економіки країни.

Література:

1. ВВП України за підсумками трьох кварталів скоротився на 30%. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/10/8/692390/>
2. Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/>
3. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
4. Із єдиного податку 2% – назад у загальну систему: ДПС – про особливості звітування. URL: <https://finbalance.com.ua/news/iz-dinoho-podatku-2---nazad-u-zahalnu-sistemu-dps---pro-osoblivosti-zvituvannya>
5. Державна податкова служба України/ Перейшли на спрощену систему оподаткування. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/578179.html>

УДК: 336

ПАНДЕМІЯ COVID 2019 ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФІНАНСОВИЙ СТАН ДЕРЖАВ

А. Д. Гнатюк,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
hnatiuk1998@gmail.com*

Д. В. Ванькович,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
danylo.vankovych@lnu.edu.ua*

Пандемія COVID 2019, або коронавірусна хвороба, це інфекційна хвороба, яка була вперше виявлена в грудні 2019 року в Китаї, місто Ухань. Ця хвороба розпочалась як спалах хвороби, який дуже швидко перетворився у глобальну пандемію. 30 січня 2020 року Всесвітня організація охорони здоров'я визначила спалах цієї хвороби як надзвичайну ситуацію міжнародного значення, вже 11 березня визнала її як глобальну пандемію. Станом на 14 жовтня 2022 року, у всьому світі зареєстровано 629 061 211 випадків захворювання цією хворобою, з них зафіксовано 6 568 709 смертельних випадків, отже смертність від цієї пандемії приблизно дорівнює 1% на сьогоднішній день. Для порівняння, станом на 2 липня 2020 року, смертність досягала 4,88%. В Україні, на сьогодні, зафіксовано всього 5 177 217 випадків захворювання, а загальна смертність складає 109 206 випадків, що означає що, на жаль, на 1 мільйон людей припадає 2 528 смертельних випадків від цієї хвороби [1].

Основні особливості цієї хвороби, які ускладнюють лікування від неї:

- високий рівень смертності;
- тривалий інкубаційний період;
- висока здатність до поширення;
- можливість повторного зараження;

Ці особливості змушують вживати посилені карантинні заходи у всьому світі, що сильно відбивається на усіх аспектах нашого життя, а особливо на фінансовий стан як людей, так і держав загалом.

До основних негативних наслідків пандемії COVID 2019 на всю світову економіку можна віднести;

1. Зниження економічної активності.
2. Зростання рівня безробіття.
3. Звуження ринків товарів і послуг.

1. Карантинні обмеження торкнулися близько половини усього населення світу і негативно вплинули на національні економіки майже усіх країн світу. Загалом, статистика показує, що у 2020 році світовий ВВП зменшився приблизно на 4,36% порівняно з попереднім роком. Зокрема, ВВП ЄС у 2020 році скоротився на 7,4 %. Найбільше постраждали економіки таких країн, як Іспанія та Великобританія. ВВП Іспанії зменшився на 12,4%, а Великобританії на 10,3%. Проте ВВП Литви скоротився лише на 2,2 %, тому ця країна зазнала найменшої шкоди в Європі [3]. За 2020 рік номінальний ВВП України становив 4194,1 млрд. грн. Порівняно із 2019 роком він зменшився на 4,0%. У розрахунку на одну особу номінальний ВВП України за 2020 рік становив 100,47 тис. грн. [2].

2. Однією з найбільшочіших проблем для всіх країн, під час пандемії COVID 2019, стало зростання рівня безробітності населення. За перші дев'ять місяців 2020 року загальна кількість робочого часу у світі скоротилася на 11,7%, що дорівнює 323 мільйонам постійних робочих місць, згідно з даними Міжнародної організації праці при ООН. Зменшення робочого часу привело до скорочення доходів у розмірі 3,5 трильйона доларів або 5,5% світового ВВП.

3. За карантинних обмежень, найбільше постраждали такі сектори економіки, як сектор розваг, туризм, заклади харчування, виробництво, роздрібна торгівля. Більшість готелів, до середини травня 2020 року, залишались зачиненими. Не було дозволено проведення фестивалів, концертів, спортивних змагань, що дуже сильно вплинуло на економіки тих країн, де був розвинутий туризм. В Україні, наприклад, втрати туристичної галузі у 2020 році оцінювались понад 1,5 млрд. дол. США. Щодо ресторанного бізнесу, то до травня 2020 року велика кількість кафе і ресторанів були зачинені для відвідувачів, працювали лише ті які працювали на доставку чи видачі замовлень з собою. Це призвело до зростання обсягів доставки їжі (20 – 25%), проте через зниження платоспроможності населення, в Україні, наприклад, люди почали більше віддавати перевагу домашнім стравам, на противагу ресторанним. Карантин призвів до того, що багато людей стали безробітними, особливо в ресторанному бізнесі.[4]

Для боротьби з поширенням пандемії COVID 2019, країни світу використовували і використовують дві основні стратегії обмежень – жорстка стратегія обмежень та стратегія м'якого обмеження. Ці стратегії передбачають соціальне дистанціювання, перехід на віддалену роботу, обмеження переміщення населення. Звичайно ці всі обмеження дуже сильно впливають на фінансовий стан усіх держав, в особливості страждає логістика та підприємства, яким перехід на дистанційну роботу є важким або неможливим.

Світова економіка зазнала значних втрат через пандемію COVID 2019, тому країни світу запропонували інструменти для захисту економіки від негативних наслідків цієї хвороби. До них входять:

- відкладання або зменшення податкових та соціальних внесків;
- фінансові гарантії;
- субсидії на заробітну плату;
- прямі кредити;
- відстрочка кредитування;
- надання грошових коштів для мікропідприємств та самозайнятих.

Також використовуються різні валютні заходи та інструменти. Центральні банки країн максимально стараються стимулювати економіку та знижувати облікові ставки до нуля (Європейський центральний банк, Федеральний резервний банк США, Банк Англії). Також багато ЦБ країн пом'якшили свою політику процентних ставок (Австралія, Туреччина, Норвегія, Нова Зеландія, Чехія). Були запуснені плани фінансування для банків, які підтримують бізнес, деякі банки навіть ввійшли на валютний ринок, щоб підтримати свої валюти та забезпечити достатню валютну ліквідність. Економіки країн сильно постраждали в фінансовому плані через постійну підтримку населення та економіки загалом.

В основному, пандемія COVID 2019 мала дуже негативний вплив на фінансовий стан держав. Проте ця пандемія навчила усі держави, що необхідно адаптуватись дуже швидко до нових викликів для економіки. Фінансова безпека країн почала посідати чільне місце у економічній стратегії майже будь-якої країни. Ця пандемія найбільшою кризою з часів Другої світової війни, проте вона не буде останньою, тому усім країнам слід готуватись до майбутніх криз, стараючись мінімізувати їх шанси на утворення та збитки від них.

Література:

1. Worldometers – real time world statistics. Статистика коронавірусної хвороби у реальному часі. URL: <https://www.worldometers.info/coronavirus/>
2. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/express/expr2021/03/31.pdf>
3. Федик М. В. Макроекономічні наслідки впливу пандемії COVID-19 на світову економіку. 2020. С. 41–45.
4. Громадська організація «Центр прикладних досліджень». Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України 2020 р. С. 13-15; С. 44-47.

УДК: 336.226.1

ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

О. І. Дем'янчук,

Національний університет «Острозька академія»

olha.demianchuk@oa.edu.ua

З введенням в Україні воєнного стану Державна податкова служба України намагалась здійснити зміни у податковому законодавстві країни, які б сприяли подальшій діяльності суб'єктів господарювання, зокрема малого та середнього бізнесу. Проте, ці зміни значно вплинули на формування податкових надходжень до бюджетів різних рівнів. Саме суб'єкти малого та середнього бізнесу є платниками єдиного податку, плати за землю та ін. податків. В процесі впровадження податкових змін, зокрема, Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» № 2120–ІХ від 15 березня 2022 року, була запроваджена нова податкова модель. Вона передбачала кардинальні зміни щодо єдиного податку, плати за землю, зменшення податку на додану вартість (“ПДВ”) та акцизу на пальне, податкові стимули для ведення бізнесу та благодійності на час війни та післявоєнного стану для розбудови країни. Основними змінами у оподаткуванні ФОПів на період дії воєнного стану стало:

– з 01 квітня 2022 року для фізичних осіб – підприємців, які застосовували режим спрощеного оподаткування за першою та другою групою, сплата єдиного податку стала добровільною (декларація за період несплати не подається);

– для юридичних осіб: великому бізнесу також дозволено застосовувати спрощену систему оподаткування – ліміт обсягу доходу для третьої групи збільшено до 10 млрд грн. протягом календарного року. Виняток становить діяльність, пов'язана з підакцизними товарами, гральним бізнесом, обміном валют, видобутком і реалізацією корисних копалин, банків, страхових компаній, ломбардів, фізичних та юридичних осіб – нерезидентів); ставка податку для платників третьої групи знижена до 2% доходу; ПДВ не потрібно нараховувати та сплачувати

з операцій постачання товарів, робіт та послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України [1].

Щодо плати за землю, з 1 березня 2022 року до 31 грудня року, наступного за роком припинення або скасування воєнного стану, платники податків звільнюються від плати за землю (земельний податок та орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності) за земельні ділянки: розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих територіях (“Території бойових дій”). Також протягом 2022 – 2023 років мінімальне податкове зобов’язання не нараховуватиметься та не сплачуватиметься за земельні ділянки на територіях бойових дій, а також за засмічені земельні [2].

Ці та інші податкові зміни, які було впроваджено в Україні у податковій системі значно вплинули на формування доходів місцевих бюджетів. Саме єдиний податок, плата за землю, акцизний податок з реалізації в роздрібній торгівлі акумулюються у доходах бюджетів територіальних громад. Що ж відбувалось із надходженнями від цих податків протягом січня-вересня 2022 року.

Аналізуючи динаміку надходжень місцевих бюджетів за січень-серпень 2022/2021 років, що відображено у таблиці 1, приходимо до наступних висновків. За аналогічний період в умовах воєнного стану обсяг податкових надходжень у місцевих бюджетах не зменшився, а навіть відбувся їх приріст на 11,1 %. Проте, це відбулося за рахунок зростання надходжень від ПДФО на 23,8 %. Правильним було рішення щодо спрощення сплати єдиного податку, саме підтримка малого бізнесу в умовах воєнного стану забезпечила зростання надходжень від сплати єдиного податку на 2,6 %. Зрозумілим є зменшення надходжень від плати за землю на -21,4 %.

Таблиця 1

**Динаміка надходжень місцевих бюджетів України
за січень-серпень 2022/2021 років**

Показники	8 місяців 2021 р.		8 місяців 2022 р.		%, росту
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	
Загальний фонд	222,4	–	245,8	–	10,5
Податкові надходження	217,8	100,0	241,8	100	11,1
ПДФО	132,3	60,7	163,8	67,7	23,8
Плата за землю	23,6	10,8	18,6	7,7	-21,4
Єдиний податок	30,1	13,8	30,9	12,8	2,6
Акцизний податок	9,5	4,4	7,1	2,9	-25,0
Акцизний податок на пальне	4,2	2,0	1,3	0,5	-68,5
Місцеві податки та збори	59,5	27,3	54,2	22,4	-9,0

Джерело: побудовано автором на основі джерела [3]

Найбільше скорочення на -68,5 % відбулося надходжень від акцизного податку на пальне, що призвело до його поновлення у жовтні поточного року.

Хоча основним у складі та структурі податкових надходжень є надходження від податку на доходи фізичних осіб. І головним, що забезпечило зростання надходжень від цього податку відсутність заборгованості з виплати заробітної плати в бюджетній сфері, зростання середньої заробітної плати в Україні та внаслідок зростання значної кількості військовослужбовців із гідним грошовим забезпеченням.

Таким чином, в умовах воєнного стану Державна податкова служба України досить оперативно внесла важливі зміни у системі оподаткування суб'єктів малого бізнесу, що зберегло їх діяльність у складних умовах. Але саме ці важелі, забезпечили збереження та приріст податкових надходжень у вигляді єдиного податку до місцевих бюджетів України.

Література:

1. Питання – відповіді щодо особливостей переходу платників на спрощену систему оподаткування. Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/578879.html>
2. Особливості сплати земельного податку та орендної плати за землю під час воєнного стану. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15516>
3. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 8 місяців 2022 року. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15570>

УДК: 336

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

С. Ю. Козак,

*Державний податковий університет,
kozaksofija2002@gmail.com*

Н. С. Козій,

*Державний податковий університет,
globa.nataliya@ukr.net*

Ефективно побудована податкова політика є одним з ключових факторів розвитку економіки держави. Податкова політика держави виступає вагомим важелем впливу на економічний добробут країни та сукупний обсяг виробництва на її території. Ступінь податкового навантаження напряму впливає на кількість товарів і послуг, які виробляються підприємствами, на формування вартості цих товарів для кінцевого споживача. І також розмір податків впливає на купівельну спроможність споживача, а отже зменшує або збільшує кількість товарів, які він купує і опосередковано впливає на ВВП.

Дослідженням проблематики реформування податкової системи та забезпечення податкової ефективності займалися у своїх працях такі вчені-економісти як С. Богатирьова, О. Заклекта-Берестовенко, О. Ревенко, А. Чинчик та інші. Зокрема, автори дійшли висновку про те, що механізм формування і реалізації податкової політики повинен сприяти забезпеченню неперервного розвитку податкових відносин між бізнесом, громадським та суспільним секторами, з одного боку, та органами державної влади різних рівнів – з іншого.

Податкова політика держави має декілька функцій, основним завданням яких є наповнення державного бюджету. Зокрема, це фіскальна та регулююча функції. Характеристика функцій податкової політики відображено у табл. 1.

Ключовим завданням податкової політики слід визначити наповнення бюджету коштами для виконання країною покладених на неї функцій. Саме пошук оптимального балансу між податковим навантаженням достатнім для наповнення бюджету та збереженням достатньої кількості коштів підприємствам і фізичним особам для максимальної

зацікавленості в подальших результатах діяльності є сутністю податкової політики.

Таблиця 1

Функції податкової політики держави

Назва функції	Визначення	Інструменти реалізації на практиці	Роль у стимулюванні економіки
Фіс-кальна	Залучення і контроль процесу мобілізації ресурсів у державні фонди	Встановлення податкових ставок, визначення частки податкових надходжень у доходах бюджету, встановлення строків для сплати податків, встановлення відповідальності за податкові правопорушення	Управління рівнем споживання, шляхом встановлення податкового навантаження і регулювання обсягу коштів, які залишаються у використанні фізичних і юридичних осіб
Регулююча	Створення умов для зростання фінансових ресурсів суб'єктів господарювання	Надання податкових пільг для певних галузей економіки, створення вільних економічних зон, звільнення від сплати податків та введення податкових відшкодувань	Забезпечення стабільних умов для виробництва і залучення інвестицій. Стимулювання розвитку певних галузей шляхом зменшення рівня оподаткування

Джерело: розроблено автором за даними [1,2].

В сучасних умовах важливим завданням є забезпечення стабілізації та розвитку національної економіки, тому оцінка впливу податкової політики може здійснюватися через показники, що характеризують складові системи оподаткування. Склад надходжень до Зведеного бюджету у 2022 році представлено на рис. 1.

За даними рис. 1.1 можна сказати, що значну частину доходів Зведеного бюджету становлять саме податкові надходження 846 394,2 тис. грн. або 66%, з них основу надходження складає податок на прибуток та податок на доходи фізичних осіб.

Реалізація податкової політики передбачає забезпечення її цілеспрямованості та виконання спектру завдань. Тому ефективність податкової політики слід оцінювати виходячи з того чи досягається кінцева мета встановлена урядом країни та чи виконуються в повному обсязі завдання поставленні перед податковою політикою.

Також, податкова політика є інструментом виконання економічних потреб держав.

Рис. 1.1. Надходження до Зведеного бюджету за 9 міс. 2022 році, тис. грн.

Джерело: розроблено автором за даними [3].

Генерування надходження коштів до державного бюджету і максимізація таких надходжень для подальшого задоволення і виконання потреб прямо залежить від ефективної податкової політики.

Таким чином, податкова політика держави має забезпечувати наповнення державного бюджету фінансовими ресурсами, необхідними для виконання державою її функцій, а з іншого – сприяти зацікавленості платників податків у результатах їхньої діяльності та реалізації регулятивної функції податків. І з цього випливає її вплив на економічну політику держави оскільки, вона забезпечує податковий контроль, формує сприятливий інвестиційний клімат та впливає на формування інноваційної діяльності.

Література:

1. Сотніченко О.А. Податкова політика в Україні та її вплив на соціально-економічне зростання. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2019. С. 57–71.
2. Ярема Я.Р., Гринда А.М. Податкова політика в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Молодий вчений*. 2019. С. 547–550.
3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk>.

УДК: 336.2:330.5](477)

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

В. І. Попруга,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
vitalik150813@gmail.com*

О. В. Грін,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
grin_ov@yahoo.com*

Суттєвий вплив на соціально-економічний розвиток України справляють напрями державної податкової політики, а її фіскальний і стимулюючий аспекти повинні бути збалансовані відповідно до поточного соціально-економічного стану та суспільних потреб громадян. Враховуючи те, що сучасна податкова система України характеризується внутрішньою неузгодженістю її елементів (законодавство, що її регулює, є нестабільним, складним, суперечить принципам соціально-економічної справедливості та рівноправності), проблема її трансформації виступає на «перший план», позаяк всі ці негативні прояви перешкоджають розвитку національної економіки.

Складна економічна ситуація в Україні через негативний вплив світової пандемії Ковід19 і повномасштабної війни, розв'язаної російською федерацією, супроводжується загостренням соціальних та екологічних проблем, вимагає формулювання та реалізації нових стратегій економічного розвитку, зі залученням міжнародних партнерів та організацій, прийняття заходів, які стимулюватимуть підприємства до пошуку і використання нових ресурсів, в тому числі орієнтованого на природозберігаючі технології, відповідно до світових трендів, а також прямої державної підтримки.

У зв'язку з цим особливого значення набуває проведення ефективної фіскальної політики у сфері оподаткування, як одного з інструментів регулювання соціально-економічного розвитку України, який також залежатиме від професійного рівня всіх державних інститутів. Таким чином, національна податкова політика повинна одночасно враховувати економічні та соціальні орієнтири розвитку країни, щоб забезпечити не лише достатній обсяг податкових надходжень на всіх бюджетних

рівнях, але й соціальну підтримку незахищених верств населення, яких через воєнні дії в Україні стало в рази більше.

Як показує світовий досвід податкова система, за своєю сутністю є соціально-економічною системою, і при побудові обґрунтованої її моделі досліджують дві взаємозалежні складові – соціальну та економічну [1, с. 22]. Під економічною частиною розуміють ефективне функціонування податкової системи, яке ґрунтується на розумному балансі національних інтересів для забезпечення максимальних податкових надходжень та інтересів платників податків при встановленні податкового навантаження відповідно до їхньої податкоспроможності та потреб у державних послугах.

Соціальний розвиток – це процес, який веде до трансформації соціальних інститутів для підвищення здатності суспільства реалізувати свої прагнення [2, с. 20]. Це означає якісну зміну способу формування стратегій розвитку із застосуванням більш ефективних і прогресивних технологій у сфері суспільних відносин.

Соціальна складова ефективності відображає вплив економічних рішень держави на соціальну сферу суспільства. Для кожної сторони цих відносин виділяють чинники, що впливають на соціально-економічну ефективність системи оподаткування (табл. 1).

Особливе значення у вітчизняній системі оподаткування задля вирішення комплексу соціально-економічних проблем посідає податок на доходи фізичних осіб. Для цього податку важливим є дотримання принципу соціальної справедливості, оскільки Україна є одним із світових лідерів за показником нерівності доходів і статків громадян [3]. Даний принцип передбачає встановлення податків і зборів відповідно до платоспроможності платників, яку на жаль держава об'єктивно не оцінює, а також усунення значної нерівності доходів, що склалася між різними верствами населення. Досягти цього у значній мірі не можливо в умовах пропорційного оподаткування доходів фізичних осіб, яке існує в Україні. Тому, для наділення податкової системи України більшими соціальними ефектами вона потребує імплементації елементів прогресивного оподаткування, зокрема щодо податку на доходи фізичних осіб, на основі досвіду зарубіжних країн.

Таблиця 1

Соціально-економічна ефективність системи оподаткування

Держава		Громада	
Соціальна	Економічна	Соціальна	Економічна
соціальна справедливість	економічність оподаткування	рівень довіри	соціальна захищеність
рівень корупції	тіньовий сектор	соціальна свідомість	зайнятість населення

Джерело: [2, с. 10].

Співвідношення доходів найбіднішої та найбагатшої верств населення вимірюється відповідними коефіцієнтами. Так, співвідношення доходів 20% найбагатших громадян країни та 20% найбідніших є об'єктивним макроекономічним показником, що характеризує збалансованість економічних інтересів та рівня соціальної справедливості, тобто є показником цивілізованого суспільства. У розвинутих країнах це співвідношення коливається від 3,5:1 до 6:1, тоді як в Україні цей показник в декілька разів є більшим.

Рівень корупції як чинник соціально-економічної ефективності системи оподаткування здатний спровокувати чимало загроз для її досягнення, а саме: розширення тіньового сектору економіки, порушення конкурентних механізмів ринку, неефективне використання бюджетних коштів, погіршення інвестиційного клімату та інші [4, с. 26]. Це все призводить до зменшення податкових надходжень до бюджету та втрати державою фінансових важелів управління економікою, а також загострення соціальних проблем через невиконання бюджетних зобов'язань.

Крім цього, високий рівень корупції в країні негативно впливає на рівень довіри громадян до державних інституцій, їхню громадянську та соціальну свідомість і, як наслідок, податкову культуру, яка є загальною проекцією культури у соціально-економічній сфері податкової системи.

У міжнародній та вітчизняній практиці податкове навантаження є одним з ключових показників для оцінки ефективності податкової системи, і визначається як відношення фактичних податкових надходжень у Зведеному бюджеті до розміру валового внутрішнього продукту (ВВП). Податкове навантаження є наслідком впливу податкової політики держави та якісних характеристик податкової системи.

Так, загальний рівень податкового навантаження в Україні у 2020 році становив 40,4% ВВП, що є найвищим показником за останні роки, а його збільшення в подальшому може викликати лише пригнічення економічного розвитку. При цьому, у структурі податкового навантаження найбільші частки припадають на податок на доходи фізичних осіб (7,2%) і ПДВ (9,8%) [5], тобто податки, які в основному формують податкове навантаження на доходи і витрати найменш заможних громадян, що вказує на працю і споживання відповідно, як найбільші бази оподаткування в Україні. Така деформація структури податкового навантаження теж негативно впливає на забезпечення позитивних темпів економічного зростання в Україні і послаблення соціального аспекту оподаткування.

Поступове зниження податкового навантаження на фізичних осіб сприятиме зростанню заощаджень населення, які суттєво впали в кризових постковідних умовах, а також попиту на товари (роботи, послуги), що стимулюватиме розвиток виробництва, зростання реальних доходів

платників податків та розширення податкової бази. Досягнення зазначених цілей набуває особливо вагомого значення в умовах післявоєнного відновлення економіки України.

Крім того, слід звернути увагу на такі недоліки податкової системи, які, незважаючи на постійне реформування, все ще загрожують фінансовій безпеці України:

- система формування державного доходу має переважно фіскальний характер. Податки не є інструментом підвищення конкурентоспроможності країни, а регуляторна функція податків недостатньо проявляється у її соціальній, стимулюючій і контрольній складових;

- витрати на адміністрування податків та зборів є достатньо високими та невідповідними, що суперечить принципу економічності оподаткування. Витрати на утримання органів Державної податкової служби України продовжують зростати, які у 2021 році порівняно з 2017 роком збільшились майже у 2,5 рази. Крім цього, діяльність Міністерства фінансів України та ДПС України узгоджена не в повній мірі, про що свідчить наявність певних дублюючих функцій;

- система оподаткування залишається досить складною в частині підготовки та подання звітних документів, що в Україні займає в середньому 327,5 годин на рік, а в країнах ЄС – 161 година [6, с. 86], відповідно до останнього міжнародного дослідження «Оподаткування 2020» (Paying Taxes 2020), проведеного командою PwC спільно з експертами групи Світового банку;

- спрощена система оподаткування, як найбільш популярний в Україні режим сплати податків новоствореними, малими і мікромалими суб'єктами підприємництва, потребує підтримки з боку держави, оскільки є важливим чинником забезпечення зайнятості в кризових умовах, підвищення ефективності внутрішнього ринку та конкурентоспроможності економіки вцілому;

- збільшення податкового боргу платників податків перед бюджетами всіх рівнів через відсутність ефективних механізмів, які б гарантували, що вони відповідатимуть за невиконання своїх податкових зобов'язань, практику списання та реструктуризації податкової заборгованості, яка сприяє впровадженню в суспільстві зневаги до виконання податкових зобов'язань;

- механізм розподілу податкових надходжень між центральним та місцевим бюджетами залишається недостатньо ефективним, що в свою чергу гальмує соціально-економічний розвиток економіки окремих регіонів України.

Перераховані вище проблеми податкової системи залишаються небезпечними для соціально-економічного розвитку податкової системи та української економіки вцілому, а тому потребують вирішення.

Отже, ключовими напрямками подальшої посиленої уваги з боку науковців та представників влади є перерозподіл податкового навантаження, його зменшення на економіку України завдяки зміні структури податкової системи з акцентом на прогресивне оподаткування, що допоможе звільнити від сплати податків частину доходів незахищених верств населення і оподаткування надприбутків громадян за вищими ставками. При цьому, важливим компенсатором бюджетних недоходжень через зменшення податкового навантаження повинне бути економічне зростання в Україні. Іншою стороною недостатньої соціальної ефективності податкової системи є корупція, яка підриває довіру населення до держави, створює негативний імідж податкової служби в суспільстві, пригнічує податкову свідомість та культуру, а її викорінення та подолання небажаних соціально-економічних наслідків потребує комплексного підходу і тривалого часу.

Література:

1. Буй Т. Г. Податкове стимулювання розвитку малого підприємництва в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 9. С. 45.
2. Дубровський В., Черкашин В. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/унікнення оподаткування в Україні. Інститут соціально-економічної трансформації. 2018. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/Instrumenty-uhylyannyavid-splyaty-podatktiv-2017-1.pdf> (дата звернення: 29.09. 2022).
3. Податковий кодекс України / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 29.09. 2022).
4. Бланк М. Е., Батракова Т. І. Вплив корупції на економіку України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 7. Ч.1. С. 25–28.
5. Швабій К. Найкращий час для зміни податкової політики – тут і зараз. А потреба у цій зміні – нагальна. URL: <https://zn.ua/ukr/economic-security/pastka-utisku.html> (дата звернення: 17.10.2022).
6. Сідельникова Л. П., Найдено О. Є. Реалізація принципу соціальної справедливості в оподаткуванні фізичних осіб. *Економіка розвитку*. 2017. № 2. С. 86–96.

СЕКЦІЯ ФІНАНСИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ

УДК: 336.027

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА У РОЗРІЗІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ю. Ю. Вергелюк,
*Державний податковий університет,
finmarkets07@gmail.com*

К. І. Філіпішина,
*Державний податковий університет,
filipishyna_k@ukr.net*

В сучасних умовах особливу роль відіграє система фінансової безпеки держави як базова складова економічної безпеки держави загалом. Сьогодні українське суспільство проходить через ряд випробувань воєнного часу, який спричинив розвиток кризових явищ у соціальній, економічній та політичній сферах. За таких умов держава демонструє обмежені можливості на фоні необмеженої кількості невирішених фінансово-економічних проблем.

Зокрема, реалії воєнного стану диктують алгоритм дій для ведення бізнесу. Переважна більшість підприємств України функціонує у повному обсязі, окрема частина функціонує не на повну потужність. Значна частина підприємства збільшили обсяги виробництва за рахунок держзамовлень та переорієнтації торгівельних мереж на товари регіональних виробників. Проте, виробничі потужності підприємств, в охоплених війною зонах, скоротилися в рази або перебувають в умовах вимушеного простою [1, с. 179].

Для стимулювання розвитку економіки загалом та підприємництва, зокрема, під час війни, необхідно реформувати податкову політику держави, з метою спрощення всіх економічно значущих процедур. Чимало в цьому контексті вже зроблено, зокрема Законом «Про внесення зміни до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», введено новий тимчасовий механізм оподаткування суб'єктів господарювання [2]. Згідно із цими змінами на період воєнного стану:

– підвищено ліміт доходу для використання умов спрощеної системи оподаткування та сплати єдиного податку до 10 млрд. грн.

– запроваджено нову ставку єдиного податку з обороту 2%, на застосування якої можна перейти добровільно. Для цих суб'єктів господарювання знято обмеження щодо кількості осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах. Також знято обмеження щодо видів діяльності (крім діяльності з підакцизними товарами, грального бізнесу, обміну валют та видобутку та реалізації корисних копалин).

– встановлено нульову ставку акцизу на пальне.

– знижено ставку податку на додану вартість на пальне до 7%.

– за бажанням протягом 12 місяців з 1 березня фізичні особи можуть не сплачувати ЄСВ за себе (правда, цей період не буде враховуватися у страховий стаж), а ЄСВ за мобілізованих осіб сплачуватиметься з бюджету.

– скасовуються нарахування штрафів та пені за несплату ЄСВ.

– не сплачується ПДВ за товари, що були знищені в результаті бойових дій, або передані на потреби оборони

– призупинено порядок реєстрації податкових накладних, а податковий кредит може накопичуватися на основі даних первинних документів.

Варто погодитись з думкою І. Марковичак, що вище зазначені зміни були визначні як тимчасові і вже сьогодні частина з них втрачає актуальність – наприклад, відновлено реєстр податкових накладних, повертається акциз та ПДВ за імпорт транспортних засобів, відновлюється відповідальність за порушення податкового законодавства [3, с. 66].

Варто зазначити думку М.С. Зварич, що фінансова безпека виступає ґрунтовною складовою економічної безпеки не тільки підприємницького сектору, а й держави в цілому, фінанси – кров економічної системи держави. В даному трактуванні обґрунтовується необхідність забезпечення та підтримки фінансової безпеки держави, тому що вона стосується не лише держави загалом, а й усіх галузей національного господарства, приватних підприємців, усього суспільства. Нехтування станом фінансової безпеки може призвести до катастрофічних наслідків: занепаду галузей, банкрутства підприємств і, зрештою, підриву системи життєзабезпечення держави з подальшою втратою її суверенітету. Також авторка наголошує, що під фінансовою безпекою слід розуміти захищеність фінансових інтересів на всіх рівнях фінансових відносин; певний рівень незалежності, стабільності й стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів, що складають загрозу фінансовій безпеці; здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та стале економічне зростання [4, с. 26].

Ключовими рисами ефективної системи забезпечення фінансової безпеки є її гнучкість та максимальний баланс держави та суб'єктів господарювання [5]. Водночас, досягти такого балансу інтересів вкрай важко. Проте, в форс-мажорних умовах, ключовим аспектом є збереження економічної активності, що в подальшому компенсує понесені видатки.

Отже, розвиток діяльності підприємств в Україні в умовах воєнного стану, потребує принципово нових підходів до побудови бізнес-процесів. Особливу увагу у цьому процесі займає фінансова безпека у розрізі підтримки суб'єктів господарювання. Кроки, які на сьогодні робити держава на зустріч підприємницькому сектору є логічними та виправданими, адже бізнес повинен адаптуватися до нових умов та сплачувати податки для наповнення бюджетів різних рівнів в таких загрозованих умовах роботи.

Література:

1. Доценко І. Фінансова державна підтримка суб'єктів підприємництва в умовах війни. 2022. С. 179–182.
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-ІХ. URL: 182 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 09.10.2022).
3. Маркович І. Податкові інструменти підтримки підприємництва України в умовах війни. *Трансформація національної, закордонної моделей економічного розвитку та законодавства в умовах воєнного часу*. Львів. 2022. С. 66–67.
4. Зварич М. С. Механізм забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в Україні. *Дисертація*. Київ. 2020. С. 23–35.
5. Вергелюк Ю. Ю. Фінансова безпека кредитного ринку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 11. С. 31–36

УДК: 336.6

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДРОДЖЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Л. П. Довгань,

*Державний податковий університет,
l_dovgan@ukr.net*

Актуальність теми. Майбутня відбудова економіки України, крім потужних фінансових ресурсів, потребує ще і відпрацьованого механізму вчасного виявлення безпечного рівня функціонування її суб'єктів господарювання. З огляду на це, виникає нагальна потреба дослідження методики визначення рівня фінансової безпеки підприємства на практиці фінансової діяльності підприємницьких структур.

Виклад основного матеріалу. В працях А. О. Єпіфанова, Т. Б. Кузенко, Л. О. Матвійчук, О. Меліхової, Н. В. Сабліної, Н. С. Ситник, які займалися дослідженнями даної теми, визначений методичний інструментарій оцінювання рівня фінансової безпеки корпоративного сектору фінансів, однак він потребує систематизації, узагальнення і практичної апробації.

У зарубіжній і вітчизняній практиці існує досить велика кількість показників, за допомогою яких можна провести фінансову діагностику підприємства за фінансовою звітністю і виявити реальний стан фінансової безпеки.

Л. О. Матвійчук виділяє групу індикаторів для визначення рівня фінансової безпеки підприємства. Серед індикаторів виділяють такі блоки: бюджетний, кредитний, фондовий, банківський, інвестиційний, грошовий, фінансово-технологічний, страховий [1, с. 109-114]. В кожному блоці наводиться ряд показників, на основі яких порівнюється відповідність розрахованого показника нормативному значенню. Разом з тим, на нашу думку, серед системи індикаторів, різних за напрямом дослідження, відсутній головний блок, той, який відповідає безпосередньо за стан фінансів на підприємстві і який найчастіше згадується у інших науковців – це фінансовий блок. Він є основним, який дає характеристику саме стану фінансів на підприємстві, тоді як інші блоки тільки доповнюють дану характеристику.

Фінансовий блок включає показники майнового стану, платоспроможності, фінансової стійкості, прибутковості, ділової активності. В більшості зарубіжних і вітчизняних наукових праць, присвячених фінансовій безпеці підприємницьких структур, використовується саме ця група показників, оскільки вони в першу чергу відображають стан фінансів підприємства. Алгоритм розрахунку названих показників з використанням фінансової звітності та їх нормативно достатнє значення наведено в табл.1.

Таблиця 1

Алгоритм розрахунку показників фінансового блоку

Назва показника	Алгоритм розрахунку і джерело інформації	Теоретично достатнє значення
<i>Показники майнового стану</i>		
1. Вартість власних оборотних коштів (робочий капітал)	Різниця між вартістю оборотних активів і поточних зобов'язань	Вартість власних оборотних коштів повинна зростати порівняно з попередніми періодами
2. Коефіцієнт зносу	Відношення суми зносу до первісної вартості ОВФ; Ф.№1, р.1012 : р.1011	Зменшуватись і бути меншим 0,5
<i>Показники фінансової стійкості</i>		
1.Коефіцієнт співвідношення позичених і власних коштів	Відношення суми зобов'язань	Менше 1
2. Коефіцієнт автономії	Відношення суми власних коштів до підсумку по балансу; Ф.№1, р.1495 : р.1300 (1900)	Більше 0,5
<i>Показники ліквідності і платоспроможності</i>		
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможність)	Відношення суми грошових коштів і короткострокових цінних паперів до поточних зобов'язань	Більше 0,2
2. Проміжний коефіцієнт покриття балансу	Відношення суми грошових коштів, короткострокових цінних паперів, дебіторської заборгованості, векселів одержаних, інших оборотних активів до поточних зобов'язань	Більше 0,7-0,8
3. Коефіцієнт покриття балансу	Відношення суми оборотних активів до поточних зобов'язань	Більше 2-2,5

Продовження таблиці 1

<i>Показники прибутковості</i>		
1. Рентабельність операційної діяльності	Відношення прибутку від операційної діяльності до повної; Ф.№2, р.2190 : (р.2050 + р.2130 + р.2150 + р.2180) x 100%	Більше 20%
2. Рентабельність капіталу (підприємства)	Відношення прибутку від усіх видів діяльності до оподаткування до вартості активів, помножене на 100%; (р.2290, ф.№2) : р.1300, ф.№1 x 100%	Більше 20%
<i>Показники ділової активності</i>		
1. Загальна оборотність капіталу	Відношення виручки від реалізації продукції (товарів, робіт послуг) до підсумку по балансу; р.2000 (ф.№2) : р.1300 (ф.№1)	Збільшення

Джерело: розроблено автором на основі джерела [2, с.170-182]

Наступним кроком нашого дослідження є розробка структурно-логічної схеми визначення рівня фінансової безпеки підприємства, в якій було б відображено комплексність, повноту і послідовність етапів оцінювання (рис.1).

Першим таким етапом слід вважати вибір методів оцінки рівня фінансової безпеки [3]. Методи оцінки умовно можна поділити на традиційні, які базуються на діагностиці фінансового стану підприємства, і нетрадиційні, які передбачають бюджетний, кредитний, фондовий, банківський, інвестиційний, грошовий, фінансово-технологічний, страховий блоки аналізу. В нетрадиційних методах визначення рівня фінансової безпеки теж використовуються показники, які характеризують стан бюджетної, кредитної, інвестиційної грошової, політики підприємства.

Слід зазначити, що більшість зарубіжних і вітчизняних науковців визначення рівня фінансової безпеки підприємства ідентифікують саме з аналізом показників фінансового блоку, розрахунку інтегральних показників фінансового стану підприємства, використання експрес-методу оцінки фінансової безпеки підприємства.

Разом з тим, на нашу думку, для повноти і точності діагностики, визначення рівня фінансової безпеки підприємства слід проводити за комплексним сценарієм, включаючи всі блоки нетрадиційного методу оцінки. Зупинимось детальніше на них.

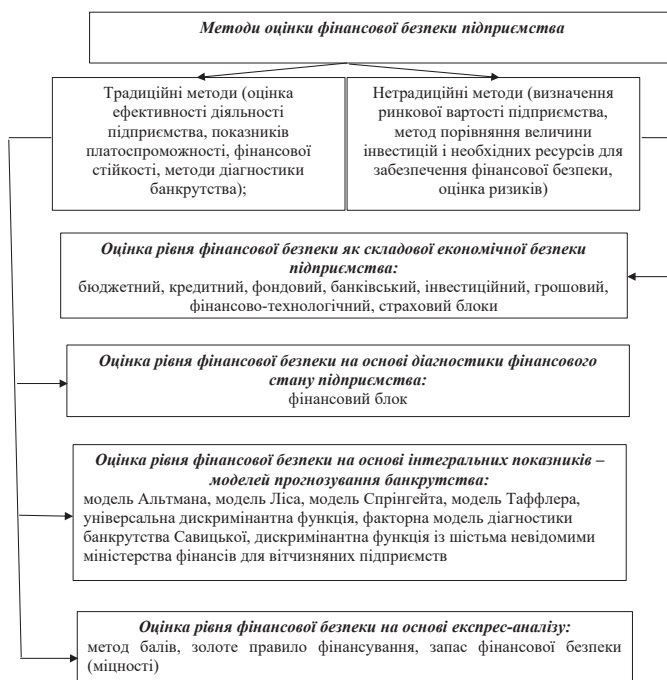

Рис. 1. Структурно-логічна схема визначення рівня фінансової безпеки підприємства

*Джерело: розроблено автором з використанням джерел (1, с.109-114; 3)

Бюджетний блок показників взаємодіє з кредитним блоком і характеризує фінансову безпеку за рівнем оподаткування прибутку підприємства, частки непрямих податків у сумі виручки від реалізації продукції, коефіцієнта співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованостей та коефіцієнта їх оборотності, стану платіжної дисципліни і багатьох інших показників. Показники фондového блоку аналізують разом із показниками банківського блоку, вони будуть характеризувати рівень капітального покриття підприємства, співвідношення статутного капіталу до обсягу випущених акцій, участі акціонерного капіталу в загальній сумі джерел фінансування, рентабельності акцій, заборгованості підприємства, співвідношення отриманих і погашених позик, рентабельності і терміну окупності позикового капіталу. Аналогічно інвестиційний блок індикаторів пов'язаний з грошовим блоком,

зокрема визначають коефіцієнти руху грошових коштів у результаті операційної і фінансової діяльності, коефіцієнт участі грошових активів в оборотному капіталі, рентабельність чистого грошового потоку, рівень довгострокових і поточних інвестицій в активах, частку капітальних і фінансових інвестицій у загальній сумі інвестицій. Заключним етапом визначення рівня фінансової безпеки підприємства за нетрадиційним методом є дослідження групи індикаторів фінансово-технологічного і страхового блоку. До них відноситься коефіцієнт інвестування необоротних активів, частка авторських прав у загальному обсязі нематеріальних активів, частка кредиторської заборгованості за розрахунками зі страхування у загальному обсязі поточних зобов'язань, коефіцієнт страхування бізнесу та інші [1].

Це досить трудомісткий шлях, де необхідно зібрати, систематизувати, дати аналітичний огляд великому масиву інформації. Але такий підхід буде вірною запорукою унеможливлення викривлень, помилок і недоречностей в ході визначення рівня фінансової безпеки підприємства.

Висновки. З огляду на викладене вище, можемо зробити наступні узагальнення:

1. Структурно-логічна схема визначення рівня фінансової безпеки підприємства включає традиційні і нетрадиційні методи.

2. Серед традиційних методів визначення рівня фінансової безпеки підприємства основу становить фінансовий блок, який передбачає проведення фінансової діагностики майнового стану підприємства, ліквідності і платоспроможності, фінансової стійкості, прибутковості, ділової активності, а показники відповідних напрямів та методика їх розрахунку представлена в таблиці 1. Крім оцінки рівня фінансової безпеки на основі діагностики фінансового стану підприємства слід використовувати ще і оцінку рівня фінансової безпеки на основі інтегральних показників та оцінку рівня фінансової безпеки на основі експрес-аналізу.

3. Комплексна оцінка визначення рівня фінансової безпеки підприємства забезпечується обов'язковим використанням поряд із традиційними методами нетрадиційні методи дослідження, серед яких виділяють розрахунок показників бюджетного, кредитного, фондового, банківського, інвестиційного, грошового, фінансово-технологічного, страхового блоків аналізу.

Література:

1. Матвійчук Л. О. Методика визначення рівня фінансової безпеки машинобудівних підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. Вип. 5 (119). С. 109–114.

2. Бедринець М. Д., Довгань Л. П. Фінанси підприємств [текст] навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2018. 292 с.

3. Швець М. М. Підходи до оцінки фінансової безпеки підприємства. *Матеріали конференції державного університету «Житомирська політехніка»*. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/01/240.pdf>.

4. Ситник Н. С. Методика оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства: зміст та функціональні складники. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 46-2. С. 65–69.

5. Фінансова безпека підприємства : навчальний посібник / Т. Б. Кузенко, Н. В. Сабліна. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 123 с.

6. Меліхова Т. О. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства як основний складник економічної безпеки: узагальнення наявних методичних підходів та критичний аналіз. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2018. Вип. 1. С. 87–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2018_1_15.

7. Фінансова безпека підприємств і банківських установ [Текст]: монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова, [А. О. Єпіфанов, О. Л. Пластун, В. С. Домбровський та ін.]. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. 295 с.

УДК: 658:15

ФІНАНСОВІ РИЗИКИ ТА ЗАГРОЗИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ВИНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНОЇ ГАЛУЗІ

Л. В. Жданова,

*Вища школа страхування та фінансів, Болгарія,
zhdanoffa@gmail.com*

Виробництво вина та виноматеріалів України входить до складу галузей економічної системи, здатної стати значним джерелом валютних надходжень у дохід країни, потенціалом зростання національної конкурентоспроможності, представляючи на вітчизняний та зарубіжний ринок вітчизняну високоякісну продукцію. Вище зазначене обумовлює інтерес фокусу наукової уваги до діяльності підприємств – виробників винограду і вин, що представляє особливу значущість в контексті зростання економічного потенціалу країни.

Статистичні дані підтверджують той факт, що у 2021 році світова площа під виноградниками оцінюється в 7,3 мга. Цей показник лише трохи менший (- 0,3%) порівняно з попереднім 2020-м роком. Після пандемічної кризи 2020-го року спостерігається зараз лише часткове відновлення світового споживання та водночас бум на ринку міжнародної торгівлі, який досяг рекордно високих розмірів продажів як у натуральному, так і у вартісному вираженні. Проте більшість експертів сходяться на думці, що 2022 рік складно спрогнозувати, оскільки події характеризуються невизначеністю у зв'язку зі збоями, викликаними кризою глобального ланцюжка поставок, військовими діями в Україні, варіантами коронавірусу, а також зростанням цін на енергоносії [1].

Виноробство України, як і економічна система нині переживає складний період у розвитку. Йдеться насамперед про політичні та в другу чергу економічні події, що відбуваються в Україні та у світі, про стратегічне переорієнтування світових ринків збуту, платіжний дисбаланс та загальну економічну нестабільність, які спонукають на сьогоднішній день до пошуку нових та адаптації діючих механізмів розвитку галузі на якісно новому рівні. Суб'єкти господарювання стоять перед сукупністю екзогенних та ендегенних факторів та проблем, що вимагають імплементації дієвих механізмів протидії ризикам та загрозам різного характеру та масштабу. Насамперед, йдеться про ризики та загрози

фінансово-економічного характеру, експансію товарів іноземного виробництва, що зумовлює актуальність та значущість проведення даного наукового дослідження.

Вивченню різних аспектів розвитку галузі винограду та виноробства присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: О. О. Авласенко, І. В. Білоус, В. О. Бойка, В. В. Власов, М. І. Дмитрук, М. М. Попова, Т. М. Радченко, О. Г. Топів та інші. Втім, переважна більшість теоретичних та практичних досліджень не торкається нових змін макро- та мікроекономічного масштабу, нових ризиків та загроз економічної безпеки (ЕБ) діяльності підприємств винної індустрії. Досить рельєфно це відображається у зв'язку з обмеженням купівельної спроможності, засиллям імпорту, розширенням чорного та сірого ринку алкоголю в Україні, а також недостатньою підтримкою державою вітчизняних виробників та інше. Вказана проблематика дослідження перебуває на етапі, що потребує подальшої адаптації закордонного позитивного досвіду, імплементації нових технологічних та технічних підходів з метою нівелювання ключових фінансових ризиків та загроз їх діяльності.

Виноробство України – одна із значних галузей харчової промисловості української економіки. Наша країна має добре розвинене та налагоджене виноробництво з давніми традиціями. Деякі позиції вітчизняних вин експортуються до країн-сусідів, популяризованих у країнах Європейського союзу, а також країнах Північної Америки.

Позиціонування України на світовій арені винної індустрії слід розпочати з того, що Україна посідає 12 місце у Європі та 29 у світі за площею виноградників. Але такі місця в рейтингу не відображають потенціалу галузі, яка при своєму ефективному розвитку може впевнено займати позиції щонайменше в двадцятці провідних світових виробників [2].

Виноградно-виноробне виробництво відіграє одну із ключових ролей для економіки України. Так, галузь дає роботу – 41,5 тисячі постійних робочих місць та 33,2 тисячі сезонних робочих місць. Крім цього, суб'єкти вітчизняного виноградарства та виноробства сплачують до державного бюджету близько 1,7 – 2 млрд. гривень акцизного податку, а також перераховують до місцевих бюджетів від 0,53 до близько 0,7 млрд. гривень податку від реалізації виноробної продукції [3].

Окрім цього, розвиток національної виноградарсько-виноробної галузі підвищує рівень світової популярності винної індустрії та створює імідж України як країни виноробства, що дає можливість збільшення доходів від експорту реалізованої продукції, а також можливість отримання додаткового доходу від гастрономічного та винного туризму.

Не слід забувати і про національні природно-кліматичні конкурентні переваги. Так, наприклад, виноградники і виноробні Південної

Бессарабії знаходяться на одній широті з виноградними плантаціями в Бордо (Франція) та П'ємонто (Італія). Саме ця географічна широта вважається найкращим природно-географічним фактором для вирощування винограду. Крім цього, своїми унікальними перевагами та оригінальними рецептурами мають й інші відомі виноробні регіони України [4].

В даний час, вирощування винограду в Україні за своєю рентабельністю не поступається більшості сільськогосподарських культур, які вирощуються, і має показник 75%, що можна порівняти з вирощуванням соняшника та сої [5].

У цьому контексті ключовим науковим питанням дослідження є виноградарство та виноробство в рамках забезпечення національної безпеки України, насамперед, з економічного ракурсу. З огляду на це його основним емерджентним ефектом є показник прибутку, що становить, по суті, основну мету функціонування та розвитку досліджуваної галузі.

Разом з цим слід звернути увагу на те, що вирощування винограду та виробництво вина – це вид бізнесу з високою питомою вагою ризиків як внаслідок впливу природних явищ, що несуть загрози для виробництва винограду певної якості, так і значного рівня адміністративного навантаження у сфері державного регулювання. Отже, суб'єкти підприємницької діяльності, зайняті у сфері виноградарства та виноробства, постійно опиняються під впливом загроз, а їхня діяльність є об'єктом економічної безпеки [6].

Питання, що пов'язані із забезпеченням економічної безпеки виноградарства та виноробства України, є складним за своєю логікою та масштабним за розмірністю завданням. Актуальність і значимість пошуку дієвих рішень, інструментів і методів, механізмів забезпечення безпечного розвитку галузі в турбулентній зовнішній та внутрішній ситуації, що склалася, є надзвичайно високою.

Слід особливо зазначити і те, що вирощування винограду узалежнене від впливу погодних умов, тобто факторів, які не залежать від людини. Все це і пов'язані з цим витрати на агротехнологічні заходи, засоби на зрошення, а також засоби захисту рослин та добрива зумовлюють включення галузі до галузей ризикованого землеробства, які є найбільш сприйнятливими до загроз та ризиків такого характеру.

Серед усієї сукупності факторів найбільш сильний вплив у забезпеченні економічної безпеки має наявність у достатній кількості, в оптимальній структурі фінансових ресурсів. Висока капіталомісткість виноградарства та виноробства, а також тривалий період окупності капітальних інвестицій пояснює логіку низької інвестиційної привабливості. Так, фінансові та інші ресурси, вкладені в закладку та вирощування виноградників, відволікаються з обороту приблизно на 4 роки. Крім цього, потрібні значні ресурси, які будуть використані з метою

догляду за молодим виноградником та введенням їх в експлуатацію у складі багаторічних насаджень. Потрібно близько 40-50 тисяч доларів інвестувати в один гектар виноградників з краплинним зрошенням до плодоносного віку.

З метою ефективного управління наявними фінансовими ресурсами підприємств виноробної галузі в умовах невизначеності, а також постійної наявності ризиків та загроз різного характеру, доцільно основу організаційно-управлінського механізму забезпечення ЕБ формувати з інструментарію ризик-менеджменту. Зокрема, одну з ключових позицій, на наш погляд, має займати у ньому повинна концепція ризик-апетиту у розрізі забезпечення фінансової безпеки кожного підприємства галузі. Ризик-апетит відображає кількість ризику, яке підприємство може зазнати залежно від її фінансових та операційних можливостей, темпів зростання та очікувань у плані прибутковості з боку зацікавлених сторін (тобто акціонерів, дистриб'юторів, кредиторів тощо) [7].

З урахуванням можливості впливу негативних факторів (наприклад, пов'язаних з різними ризиками (втрати (загибелі) врожаю виноградників, насаджень винограду, обмеження експорту вина та виноматеріалів, волатильністю курсу валют, змінами законодавчо-правової бази ін. – прим. авт.) має бути сформовано механізм забезпечення економічної безпеки орієнтований на нарощування резистентності – досягнення цільового стану та раціонального (в ідеалі оптимального – прим. авт.) використання ресурсів галузі з можливістю його використання з метою запобігання, нейтралізації, а також мінімізації негативних явищ в умовах турбулентності [8].

Лейтмотив поглядів автора будується на тому, що забезпечення економічної безпеки підприємств виноградарства та виноробства в умовах постійної потенції дестабілізації різного характеру та масштабу має базуватися на синергетичній системній єдності та раціональному виборі в рамках обмежених ресурсів комплексу інструментів та методів, які будуть дієвими за конкретних умов та місця їх імплементації.

Таким чином, безумовна важливість та значимість у формуванні та реалізації дієвого механізму забезпечення економічної безпеки з вмонтованою системою реактивності та резистентності, тобто системи реагування на загрози та небезпеки різного виду та рівня масштабності, а також протистояння деструктивному їх впливу.

Література:

1. State of the world vine and wine sector, 2021. URL: <https://www.oiv.int/public/medias/8788/ru-note-april-2022.pdf>

2. Мільчева В.В. Розвиток інноваційної діяльності виноробних підприємств в умовах економічної нестабільності. URL: <https://www.onaft.edu.ua/download/dissertation/phd/Disser/2021/Disser-PhD-Milcheva.pdf>

3. Україні загрожує втрата внутрішнього ринку винопродукції. URL: <https://agropolit.com/news/18834-ukrayini-zagrojuje-vtrata-vnutrishnogo-rinku-vinoproduktsiyi>

4. Аверчева Н. О. Регіональні аспекти розвитку виноградарства і виноробства в Україні. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/23_2021/7.pdf

5. Современные сорта винограда выращиваемые в Украине. URL: <https://agroklassiksnab.ru/prorashhivanie/sovremennye-sorta-vinograda-vyrashhivaemye-v-ukraine>

6. За два роки виробництво вина в Україні скоротилося удвічі. URL: <https://agropolit.com/news/18775--za-dva-2-roki-virobnitstvo-vina-v-ukrayini-skorotilosya-udvichi>

7. Liudmyla, Zhdanova (2022). Implementation of the risk appetite concept in the diagnosis of financial risks and threats to the economic security of enterprises of the viticulture and wine industry of Ukraine. VUZF Review, University of Finance, Business and Entrepreneurship in VUZF Review VUZF Review, Volume 7, pp 88-100.

8. Производство виноградных вин в Украине. URL: <https://zet.in.ua/statistika-2/apk-zemlya/proizvodstvo-vinogradnyh-vin-v-ukraine/>

УДК: 336

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСІВ ПІДПРИЄМСТВА

А. Ю. Зікрата,

*Державний податковий університет,
azikrata@gmail.com,*

Н. С. Козій,

*Державний податковий університет,
globa.nataliya@ukr.net*

Основою господарської діяльності будь-якого підприємства є фінансові ресурси. Оскільки від фінансів залежить отримання і розподіл прибутку підприємства, а також організація процесу виробництва. В процесі здійснення господарської операції підприємства використовують розрахункові відносини при придбанні товарів, робіт, послуг, у виробництві та збуті продукції чи товару.

Фінансам підприємств властиві ознаки: загальні і специфічні. Загальною ознакою як для державних фінансів, так і для фінансів підприємств є те, що вони виражають сукупність економічних відносин, які пов'язані з розподілом вартості валового внутрішнього продукту. Специфічні ознаки властиві саме для фінансів підприємств, вони полягають у первинному розподілі вартості валового внутрішнього продукту, формуванні і використанні грошових доходів і децентралізованих фондів [1].

Дослідженням теоретичних підходів щодо управління фінансами підприємства займалися у своїх працях І. Бланк, Р. Задорожна, Г. Костенко, А. Корбутяк та інші.

Фінанси підприємств – це система грошових відносин, які виникають в процесі розподілу і перерозподілу виручки та прибутку господарюючого суб'єкта щодо формування, розподілу і використання фінансових ресурсів підприємства з метою забезпечення його функціонування та умов розширеного відтворення [2, с.12].

Тому фінанси необхідно розглядати з точки зору основи формування управлінського процесу підприємства. Фінанси підприємства пов'язані з формуванням, виробництвом, розподіли, збутом продукції з метою максимізації прибутку.

Належно організоване управління фінансами підприємства полягає в частині вирішення питань, що забезпечують організаційний аспект нормальної роботи підприємства, зокрема, сюди відноситься:

- пошук та вибір надійних контрагентів;
- контроль та ефективна політика щодо дебіторської і кредиторської заборгованостей підприємства;
- своєчасне виконання боргових зобов'язань;
- робота із показниками собівартості підприємства та показниками впливу на неї тощо.

Фінансові ресурси також допомагають підприємству позиціонувати себе на ринку як платіжоспроможного та ліквідного конкурента.

Тому об'єктом фінансових відносин підприємстві є вартість виготовленої продукції виконаних робіт, наданих послуг, які формують доходи від їх реалізації.

Характерними рисами фінансів підприємства є наступні:

- формуються на вході підприємства;
- залучаються на відповідних ринках через механізм купівлі-продажу, мають відповідну ціну, споживчу вартість й вартість;
- можуть накопичуватися у формі запасів;
- є елементом системи можливостей підприємства (тобто потенціалу) у досягненні певних цілей;
- беруть участь у виробництві у якості елементарних факторів виробництва;
- у процесі використання приносять своїм власникам особливий (факторний) дохід (рента, заробітна плата, відсоток, прибуток);
- обмежені, взаємозамінні, взаємозалежні, взаємодоповнюють один одного, змінюються та зношуються у часі[3, с.250-257].

Фінансові відносини виникають під час здійснення господарської діяльності підприємства, вони ініційовані самим підприємством або учасниками економічного процесу. Фінанси можуть бути виражені у грошовій формі, вони являють сукупність витрат і надходжень грошових коштів підприємства та беруть участь у виробничій і збутовій діяльності.

Фінанси підприємств як складова загальної фінансової системи держави одночасно являють собою й складову системи нижчого рівня – підприємства.

Проте, на підприємствах часто виникають проблеми формування фінансових ресурсів, зокрема:

- неналежний рівень платоспроможності та ліквідності для покриття поточних зобов'язань;
- неефективне використання фінансових ресурсів;
- вплив політичного та економічного стану країни;

– неналежна організація контролю на підприємстві за витратами фінансових ресурсів.

Фінанси підприємства можуть бути сформовані з прибутку, який залишається у розпорядженні після вирахування всіх податків або через залучення додаткового капіталу. У разі якщо підприємство є інвестиційно привабливим, фінанси можуть бути виражені через інвестиції у вигляді іноземного капіталу.

Таким чином, одним з головних чинників організації належної роботи підприємства є раціональне використання фінансових ресурсів. Оскільки, фінанси підприємства забезпечують виробничо-господарську діяльність, а їхня структура має сприяти досягненню планового рівня прибутковості, зміцненню фінансової стійкості, забезпечувати достатній рівень платоспроможності та зростанню ринкової вартості загалом.

Отже, фінанси підприємства є запорукою його ефективної роботи. Важливим аспектом для підприємства є те, щоб організувати належним чином господарську діяльність з урахуванням наявних фінансових ресурсів. Достатній обсяг оборотних активів для погашення своїх зобов'язань надасть змогу забезпечити стабільну роботу підприємства і максимізувати розмір отриманого прибутку.

Література:

1. Аванесова Н. Е., Коледіна К. О., Успенко В. І. Фінанси підприємств: проблеми теорії та практики: монографія. Х. : Видавництво «Лідер», 2016. 152 с.
2. Ситник Н. С., Смолінська С. Д., Ясіновська І. Ф. Фінанси підприємств: навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 402 с.
3. Власова Н. О., Андросов В. Ю. Ресурси та ресурсне забезпечення підприємств: теоретичні аспекти. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2012. С. 250–257.

УДК: 336

ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

М. І. Крупка,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
mkрупка@ukr.net*

М. І. Кульчицький,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
mkulchyt@yahoo.com*

М. О. Руцишин,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
marichka_r@i.ua*

В умовах сьогодення процесів глобалізації основою виживання та стабільного становища підприємств є їхня фінансова діяльність і стійкість. Саме фінансова стійкість кожного підприємства характеризує ефективність операційного, інвестиційного та фінансового розвитку. Фінансова діяльність підприємства характеризується таким станом фінансових ресурсів, який відповідає потребам розвитку та вимогам ринку, а в сучасних умовах вона стає якісною характеристикою його фінансових можливостей та ділових партнерів.

Сьогодні країна знаходиться в умовах, в яких ніколи до цього не перебувала. З одного боку, це глибока економічна криза та необхідність реформування ключових державних інститутів. З іншого, війна в країні, яка вимагає ресурсів та мобілізації сил усього суспільства. Наслідки воєнних дій, які відбуваються в Україні, відчуються у різноманітних сферах життєдіяльності особи, функціонування підприємств, суспільства і держави в цілому.

Після оголошення воєнного стану в Україні та початку революційного руху більшість підприємств з різних причин паралізовані. Починаючи від морально-психологічного шоку економічного спаду ділової активності та неможливості здійснювати діяльність підприємств, розташованих у зонах конфлікту. Попередні оцінки прямих збитків регулярно переглядаються та оновлюються. Важко оцінити непрямі збитки від припинення господарської діяльності на непідконтрольній Україні території [1].

Тому, поряд із реальним воєнним фронтом, кіберфронтом очевидним та життєво необхідним є запуск потужного сучасного економічного потенціалу, забезпечити інноваційність розвитку оскільки виникає потреба в оперативному аналізі проблем з якими стикаються суб'єкти господарювання в складний час, через:

- нестабільну ситуацію з постачанням сировини і збутом продукції;
- можливість попадання снарядів під час бойових дій і необхідність забезпечення електроенергією;
- зруйнованість інфраструктури або ж самого підприємства, у зоні активних бойових дій;
- дефіцит робочої сили;
- складне фінансове становище.

Українські підприємства потихеньку оговтуються після повної зупинки в перші дні ворожої атаки – пересуваються на бойові лінії, шукаючи нові можливості для розвитку в складних умовах. Частково це пояснюється продовженням комерційної діяльності в районах, звільнених від лиха, і перенесенням виробництва в більш безпечні регіони. Близько 50% підприємств не працюють, 46,8% повністю або майже припинили роботу з 24 лютого. Водночас 4,5% вказують, що вони мали можливість збільшити обсяги діяльності, порівняно у довоєнний час. Зрозуміло, що до повного відновлення «нормального» економічного життя навіть на мирних територіях, не кажучи вже про зони конфлікту та тимчасово окуповані ворогом населені пункти, наразі ще далеко. Тому, навіть за найоптимістичнішими експертними оцінками, національний ВВП України цього року скоротиться на 25-35%. Серед своєчасних заходів, які дійсно допомагають покращити ситуацію, експерти рекомендують програму переселення релокації. Загалом з районів конфлікту за урядовою програмою релокації переселено 400 компаній, понад 200 з них уже працюють (рис. 1).

Водночас для підтримки вітчизняних підприємств в умовах воєнного стану, державою були прийняті такі вкрай важливі кроки:

- великий бізнес зможе скористатися спрощеною системою оподаткування та сплачувати єдиний податок, – так, як це нині робить малий бізнес. Для цього ліміт річного обігу підприємства чи компанії не повинен перевищувати 10 млрд грн, а обмеження щодо кількості працівників знято;
- ФОПи І та ІІ групи матимуть змогу оплачувати єдиний податок добровільно. Якщо впродовж військового стану у них буде відсутність доходу, вони також можуть не сплачувати ЄСВ;
- ФОПам ІІ-ІІІ груп дозволяється не оплачувати ЄСВ за працівників які знаходяться на лінії фронту чи мобілізовані. Ці кошти будуть сплачені держбюджетом;

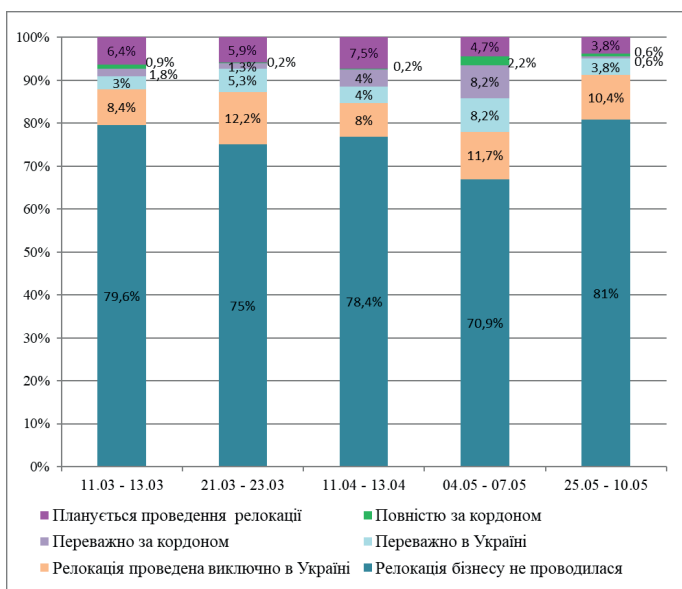

Рис. 1. Релокація вітчизняних підприємств

(складено на основі [2])

– з 24 лютого 2022 року до кінця 2022 року власники звільняються від сплати податку за землю, розташованої на окупованих територіях.

Для ефективної реалізації відповідного механізму мінімізації можливих ризиків, пов'язаних з невиконанням певних умов договору з відповідними контрагентами, важливо провести їх аналіз, а також підготувати доказовий пакет документів, який буде підтверджувати причинно-наслідковий зв'язок між обставинами та неможливістю виконання умов договору [3].

Досвідчені підприємства більш виважено підходять до організації діяльності. Та незважаючи на складну ситуацію, багато з них продовжує працювати, отримувати прибуток і сплачувати податки в український бюджет. До основних факторів впливу збройних конфліктів на діяльність суб'єктів господарювання можна віднести [3; 4]:

- руйнацію підприємств у зоні бойових дій;
- значні втрати людського капіталу, що виражається у зменшенні чисельності працівників або їх здатності повноцінно виконувати поставлені завдання. Проте й вони мають багато складнощів. Так, за даними ООН, до 15 березня з України виїхали біля 3 млн. громадян,

майже половина з них – люди працездатного віку, у більшості жінки. Велика кількість працездатних чоловіків була мобілізована, частина працівників переїхала у відносно безпечні регіони;

– поширення панічних настроїв серед населення.

На наш погляд, трансформація життєдіяльності вітчизняних підприємств в умовах війни характеризується такими 5 етапами.

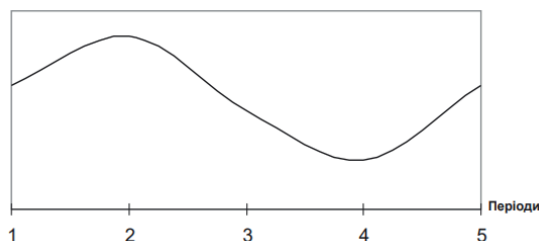

Рис. 2. Етапи трансформації життєдіяльності вітчизняних підприємств в умовах війни

(складено на основі [4])

Як бачимо, це дає можливість зробити певні висновки, зокрема:

1 – підприємства до війни розвиваються і збільшують прибутковість (період 1-2);

2 – перед початком війни вони досягають найвищої стадії економічного розвитку (період 2);

3 – відбувається різкий спад їхньої діяльності та економічних показників (період 3);

4 – критична точка у функціонуванні підприємств (період 4);

5 – очікуване економічне зростання підприємницького сектору по завершенні збройного конфлікту (період 5).

Світова спільнота зараз надає українським підприємствам всіляку підтримку і преференції. Так, зважаючи на російську агресію, декілька відомих електронних торговельних майданчиків скасували комісію за перший і другий місяці війни для вітчизняних представників малого й середнього підприємництва [5]. Україна зараз є трендом у Європі, що відкриває для багатьох бізнесів можливість експорту.

Отже, перед фінансовою діяльністю підприємств України в умовах воєнного стану виникає низка нових завдань, вирішення яких неможливе з використанням старих методів і підходів до управління ефективності їхньої діяльності. Поширення технологій і виробництва постіндустріальної економіки зумовлює можливість домінування якісно нового типу економічного зростання – інноваційного. Внаслідок використання

інновацій суттєво змінюються кількісні та якісні характеристики сфер виробництва та споживання, прискорюється економічний розвиток, забезпечується інтенсифікація суспільного виробництва. Тому зростає роль інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень у галузі інноваційного розвитку. На наш погляд, інформаційне забезпечення має враховувати систему показників для визначення економічної ефективності інновацій, обсягу попиту на інноваційну продукцію, що надається за умов маркетингової організації інноваційної діяльності. Сьогодні інноваційний розвиток вітчизняних підприємств може забезпечити їхню конкурентоспроможність на світовому ринку, підвищити інноваційний рейтинг України у цілому.

Література:

1. Продан В. Ю. Ключові проблеми підприємств України в умовах військових дій. *Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції (12 травня 2022 р.)*. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2022. С. 359–361.
2. Бізнес у воєнний час: як змінилося законодавство. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/28/684801/>
3. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування. URL: <https://cid.center/the-state-and-needs-of-business-in-wartime-survey-results/>
4. Каламбет С. В., Галаганов В. О. Стан підприємств в умовах війни. *Економіка та держава*. 2015. № 7. С. 67–73.
5. Порятунк економіки: вчимося господарювати в умовах війни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3463896-poratunok-ekonomiki-vcimosa-gospodaruvati-v-umovah-vijni.html>

УДК 336

STATE REGULATION OF ECONOMIC ACTIVITIES IN UKRAINE

U. V. Radkevych,
State Tax University
ulanaradkevic5@gmail.com
Scientific director
Viktoria Shepylenko,
Vshepylenko84@gmail.com

State regulation of the economy is an activity of the state aimed at managing the behavior of business entities necessary to achieve the set goals. Its main goal is to create conditions for the development of the economy and improve the quality of life. Instruments of state regulation are: standards, payments, rates, fines, contracts, tariffs, subsidies, prices, subsidies and loans, etc.

For Ukraine, the main goal of state regulation of the economy is to ensure the transition from chaotic to regulated economic processes. Since the beginning of the state, at any time, to one degree or another, it has interfered in economic processes and economic activity. The regularity of state influence on the organization and performance of economic activity is determined by a number of objective factors. On the one hand, the proper activity of the state should ensure the functioning of state institutions and processes of the state system. On the other hand, this is due to the need to establish clear rules of behavior in society, including in the field of economic activity, with the aim of regulating this sphere of social life, ensuring the rights, freedoms and legitimate interests of participants in economic relations. According to the English economist A. Smith, the state was considered as a defender and guarantor of property rights and the integrity of national sovereignty and the stability of the national currency. He argued that the economy is guided by an “invisible hand” that directs it to produce the desired product of the best quality. Trying to satisfy his needs, a person often brings more profit to society than he thinks. The economist believed that it is not necessary to rely on the government to do good [1].

Objects of state regulation of economic activity can be various situations where problems have arisen that cannot be solved automatically. For example, investment, balance of payments, inflation, prices, personal income and

environmental protection. The main means of regulatory influence of the state on the activities of business entities are: state order, licensing, certification, subsidies, application of standards and limits, regulation of prices and tariffs, provision of investment, tax and other benefits [4].

State regulation of economic activity is now reduced to ensuring the regulation of the economy, determining the rules and conditions for the implementation of economic activity, wishes and restrictions in the organization of economic activity, providing for sanctions for violation of the established rules.

The supply of products for state requirements is provided with the funds of the State Budget of Ukraine and other sources of financing involved for this purpose, in the manner determined by law. Licensing of entrepreneurial activity is a model of state regulation of economic activity, aimed at ensuring a unified state policy in the field and protection of economic and social interests of citizens. Relations related to the licensing of business activities are regulated by the Law of Ukraine “On Licensing Types of Economic Activities” dated July 1, 2021. According to its provisions, 34 types of activities can be carried out by business entities only after obtaining a license. In addition, banking activity licensing, financial services activities, foreign economic activity, broadcasting channel licensing, electricity and nuclear energy licensing, education licensing, intellectual property licensing, production and trade of ethyl alcohol, cognac and fruit alcohol, alcoholic beverages and tobacco products, in the field of telecommunications is carried out in accordance with the laws regulating relations in these areas [5].

One of the main means of state influence on the socio-economic development of the country is taxes and tax benefits. Taxes are mandatory payments of an individual or legal entity, which are provided for by law. They are also a means of regulating state revenues and expenditures. The objects of taxation are: profit; cost of goods; certain activities of taxpayers; use of natural resources; transfer of property; operations with securities; other objects established by legislation [3]. Taxpayers are tax payers. Tax pressure leads to laundering of working capital of enterprises, closure of production and business activities, bankruptcy of enterprises, growth of “shadow” business.

In Ukraine, state price regulation is carried out by executive power bodies and local self-government bodies depending on their rights. The highest body in the system of executive authorities that coordinates the work is the Cabinet of Ministers of Ukraine. The powers include ensuring the implementation of state price policy, implementation of state price regulation and determination of the list of goods. Price regulation is carried out using direct and indirect methods. With direct regulation, price disparities are eliminated and the consumer is protected from the pressure of monopolists. Indirect methods make it possible to edit the behavior of market entities that participate in

price formation. With a long-term increase in the general level of prices in the country over a certain period, there may be an imbalance between supply and demand. One of the ways to fight inflation is indexation. Indexation is a means of protection against inflation, namely increasing the incomes of citizens. The provision of money is determined depending on the position, military rank and conditions of military service, qualifications, scientific degree and scientific rank of a military serviceman. Indexing is subject to the law (part three of Article 9 of the Law of Ukraine “On State Aid to Business Entities”) [2].

According to Article 18 of the Law of Ukraine “On State Social Standards and State Social Guarantees”, in order to provide social assistance to the population of Ukraine as a whole and to partial categories of citizens, state guarantees are established, in particular, in relation to the indexation of the population’s income in order to maintain a sufficient standard of living of citizens and their purchasing power monetary income in conditions of rising prices [6].

Thus, the state regulation of the economy itself requires a correct approach to the selection of methods and means of state influence on subjects of economic relations. Methods of state regulation of the economy are methods of state influence on the sphere of entrepreneurship, market infrastructure, non-commercial sector of the economy in order to create conditions for their effective functioning.

References:

1. Засоби державного регулювання господарської діяльності. Державна підтримка господарської діяльності. URL: <https://buklib.net/books/23009/>
2. Правознавство. *Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. URL: <https://subject.com.ua/pravo/kurilo.html>
3. Сенишин О. С., Горинь М. О., Кундицький О. О. Державне регулювання економіки. *Науковий посібник*. Львів, 2014. С. 17–320. URL: https://econom.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/10/PIDRUCHNYK_DERZHAVNE-REHULYUVANNYA-EKONOMIKY_Senyshyn-Horyn-Kundytskyu.pdf
4. Третяк Г. С., Бліщук К. М. Державне регулювання економіки та економічна політика. *Навчальний посібник*. Львів. 2011. С. 10–117. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Biblioteka_Magistra/c3fba63b-7f37-45b7-82d5-b8046b1fd945.pdf
5. Трофимчук О. А. Державне регулювання економіки: теоретичне переосмислення в XXI столітті. *Економічна наука*. 2020. № 6. С. 209. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/6_2020/38.pdf
6. Яковенко Р. В. Економічна система, власність та економічний інтерес. 2018. URL: <https://tusovka.kr.ua/news/2018/04/03/ekonomichna-sistema-vlasnist-ta-ekonomichnii-interes>

УДК: 336.152

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ РОЗБУДОВИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ

Т. Д. Рябокінь,

*Державний податковий університет,
taisii_riabokon@ukr.net*

У післявоєнний період важливим завданням, яке постане перед державою та органами місцевого самоврядування стане розбудова економіки країни, відновлення виробничих та промислових потужностей. Для підвищення ефективності бюджетного фінансування цілей сталого розвитку, зокрема у сфері екології, в сучасних умовах необхідно вжити заходів у окремих аспектах законодавчого, економічного та соціального забезпечення суспільного розвитку. Перш за все варто змінити основні орієнтири управління бюджетними витратами у напрямку середньострокового планування, зокрема:

- акцентувати увагу на плани, сконцентровані не на витрати, а на отримання чітко визначеного економічного або соціального ефекту;
- забезпечити розподіл бюджетних ресурсів залежно від рівня досягнених результатів в попередньому періоді;
- розподіляти бюджетні ресурси з орієнтиром на тактичні та стратегічні цілі;
- залучати населення до визначення стратегічних орієнтирів соціальної політики держави [1, с. 90-91].

Одним з альтернативних варіантів вкладання коштів в сфері екології є побудова сміттєпереробного заводу на засадах державно-приватного партнерства. Сміттєзвалища розташовані у хаотичному порядку по всій території країни призводять до забруднення екологічного середовища: повітря, земля, підземні води.

На території Дніпропетровської області зосереджена велика кількість підприємств переробної та металургійної промисловості, які є найбільшими забруднювачами навколишнього середовища. Тому їх кооперація (спільна інвестиція) у побудову такого заводу призведе до вирішення наступних проблем:

- зменшить рівень забруднення навколишнього середовища;

– призведе до економії витрат, що припадає на переробку сміття на 1 людину;

– створить додаткове джерело опалювання;

– покращить імідж підприємств металургійного комплексу.

Варто відзначити, що сміття – це безперервне джерело енергії. З підвищенням рівня життя громадян кількість сміття зростає у світовому масштабі. Справу щодо переробки сміття активно втілюють в життя такі країни як Польща, Швеція, Нідерланди.

Спроби побудови такого заводу на території України до сьогоднішнього часу були безуспішними. Це пов'язано з відсутністю надійних джерел фінансування та відповідальних компаній – підрядників. З фінансової точки зору для реалізації проекту такого масштабу потрібно 13,6 млн дол США. Основні статті інвестиційних витрат відображені в таблиці 1.

Таблиця 1

**Напрями використання цільової інвестиції для побудови
сміттєпереробного заводу на території Дніпропетровської області
в довосний період**

Напрямок використання	Сума витрат, дол США
Механізми комунікаційних систем	500 тис
Плата за планування	33,3 тис
Придбання транспортних засобів	2 млн
Будівництво заводу	4 млн
Оснащення сучасними зручностями	543,6 тис
Придбання обладнання для посадки	2 млн
Ремонт доріг та під'їзних шляхів	4 млн
Будівництво будівель для техніки та композиту	500 тис
Загальна вартість	13,6 млн
Очікувана окупність	13,8 млн

Джерело: [2]

Зважаючи на стратегічний характер об'єкта інвестування доцільно залучити велику кількість інвесторів, створивши на базі об'єкта інвестування акціонерне товариство, в якому кожен з інвесторів матиме свою частку (своєрідна форма портфельної форми інвестування). На думку експертів, строк окупності такого заводу знаходиться в межах від 5 до 6 років, норма рентабельності – 20%.

В процесі аналізу витратної частини інвестиційного проекту заводу такого типу існує можливість зменшення витрат в напрямку окремих статей, зокрема [3]:

– створити сприятливі інвестиційні умови на рівня держави з метою залучення іноземного інвестора (актуальним є залучення коштів Європейського банку реконструкції та розвитку)

– інспекція доріг з метою оцінки стану їх зношення та можливостей подальшого використання. На нашу думку не доцільним є побудова доріг спеціального призначення (для транспортування сміття), це значно завищить вартість інвестиційного проекту

– залучення фірми – підрядника з сусідньої країни – Польщі. Вони мають досвід використання подібного роду технологій, здатні відтворити їх на території України. Залучення українських підрядників є не бажаним, оскільки вони не знають усіх тонкощів проектування заводів такого типу

– залучення органів місцевого самоврядування з метою пошуку земельної ділянки на під забудову із складу житлово – комунального фонду за межами міста. Практичне використання такого заводу у Польщі свідчить про безпечність даного переробного заводу через високу технологічність та безпеку виробництва. У разі перевищення допустимих норм технологічний процес припиняється, автоматично вимикаються усі процеси.

Інвестування коштів у проєкт сміттепереробного заводу має ряд економічних та соціальних ефектів. До економічних складових можна віднести:

- поява додаткових робочих місць;
- потенціал до зростання вартості валового внутрішнього продукту;
- наявність безперервного джерела виробництва;
- створення додаткового джерела теплової енергії;
- зростання інвестиційного потенціалу країни;
- зростання надходжень до державного бюджету та державних цільових фондів.

До факторів соціального характеру варто віднести:

- зниження рівня безробіття;
- зменшення обсягу витрат на охорону навколишнього середовища у зв'язку із ліквідацією тієї форми звалищ в сучасному вигляді;
- зростання рівня доходів громадян;
- зменшення рівня витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення.

На рівні місцевих органів самоврядування варто звернути увагу на особливості формування міжбюджетних відносин на місцевому рівні. На сам перед це стосується особливостей формування територіальних громад. На основі аналізу, проведеного у другому розділі, можна констатувати, що переважна більшість навантаження у сфері бюджетного фінансування соціальної сфери лежить на місцевих бюджетах різних рівнів [3]. Для оптимізації процесу перерозподілу бюджетного

фінансування необхідна стабільна економічна база, яка в подальшому перерозподілятиметься органами місцевого самоврядування. Тому варто переглянути особливості формування принципів територіальних громад на основі спільних соціальних або економічних інтересів: спільні виробничі процеси, спільні сільськогосподарські орієнтири, соціально – культурні особливості, бажання окремих часток територіальних громад тощо. Об'єднання громад за таким дозволить збільшити економічну, і як наслідок, соціальну ефективність [4].

В межах формування доходної частини бюджетів місцевих рівнів варто внести наступні пропозиції:

– збільшити доходну базу за рахунок нових податків. З метою імплементації зарубіжного досвіду до особливостей організації бюджетних відносин варто впровадити податок на майно та передати частину акцизних податків у розпорядження бюджетам місцевого рівня. Для прикладу це може бути акциз на слабоалкогольні напої, які вживаються в межах окремих територіальних громад.

– впровадити податки на товари розкоші (нові автомобілі, літальні апарати).

Підсумовуючи вищезазначене, варто підкреслити необхідність змін на макро та мікро рівні для простого та розширеного відтворення всіх виробничих підприємств. Це забезпечить фінансові можливості бюджетного фінансування всіх потреб соціальної сфери, створить необхідні передумови щодо підвищення мінімальних соціальних стандартів [5].

Крім того, необхідним фактором подальшого розвитку є оптимізація інвестиційного клімату в межах держави: удосконалення законодавчої бази, створення передумов для залучення іноземного капіталу та спрощений механізм виводу капіталу, впровадження окремих податкових преференцій тощо.

Вищепераховані заходи у комплексі дозволять підвищити рівень бюджетного соціального забезпечення та окремих груп соціальних стандартів, створити умови для подальшого соціально-економічного розвитку.

Література:

1. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/minfin_maizhe_781_mlr_d_grn_spriamovano_na_sotsialni_viplati_protigom_trokh_misiatsiv_2022_roku_v_umovakh_voiennoho_stanu-3383 (дата звернення 29.08.2022)

2. Лантух К. О. Бюджетне фінансування видатків на охорону здоров'я: сучасний стан та тенденції розвитку. *Економічний вісник*. 2020. Вип. 4. С. 88–95. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/322563629.pdf> (дата звернення 29.09.2022)

3. Опис анкетних даних інвестиційного проекту. Інвестиційний портал Запорізької області. URL: <https://investment.zoda.gov.ua/uk/catalog/budivnictvo-zavodu-kompleksnogo-sortuvannya-ta-pererobki-tverdih-robotovih-vidhodiv> (дата звернення 29.09.2022)

4. Заклекта О. І., Мочук О. Б. Сучасний стан поводження із побутовими відходами: світовий досвід та українські реалії. *Економіка та управління*. Вип. 49. С. 113–120. URL: https://www.researchgate.net/publication/352974376_Current_state_of_household_waste_management_world_experience_and_ukrainian_realities/fulltext/60e2035aa6fdccb74504f959/Current-state-of-household-waste-management-world-experience-and-ukrainian-realities.pdf (дата звернення 02.09.2022)

5. Xin D., Koliada T., Muzychenko G. Assessment of the impact of budget decentralization on sustainable development of territorial communities in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2021. Vol 7, No 4. P. 8–17. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2021-7-4-8-17>

УДК[^] 368.1:339.13

ЕФЕКТИВНІСТЬ PR-АКТИВНОСТІ СТРАХОВИКА

Н. В. Ткаченко,

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
tkachenko_nt@ukr.net*

Розвиток страхових відносин в Україні до повномасштабної російської агресії характеризувався високою внутрішньогалузевою конкуренцією серед страховиків. Без сумніву військова агресія наклала свій негативний відбиток на всі сфери суспільного життя, в тому числі й на страховий ринок. Так, до 24 лютого 2022 року можна було спостерігати тенденції до розширення асортиментної палітри страхових послуг, що сприяло продукуванню унікальних страхових продуктів для широкого кола страхувальників. Така ситуація особливо гостро актуалізує питання підвищення комунікаційної політики, оскільки ефективні комунікації на практиці є запорукою як ефективного просування страхових послуг, так і управління репутацією страховика.

Сьогодні як ніколи страховик повинен мати гарну репутацію та продавати саме впевненість у майбутньому, що ґрунтується не лише на обічках страхової компанії здійснити виплату в разі настання страхового випадку, але підтверджувати це належним рівнем фінансової стійкості, платоспроможності та ділової репутації. Створення позитивної ділової репутації є однією із стратегічних цілей будь-якої страхової компанії. Це необхідна умова досягнення нею довгострокової конкурентоспроможності та забезпечення ефективного поступального розвитку. Водночас, для страховика важливою є діяльність не лише в галузі формування його позитивної ділової репутації, поряд з цим величезну вагу мають, також, зусилля з її підтримання на належному рівні.

Нині не викликає сумніву твердження, що ділова репутація виступає в якості одного з суттєвих нематеріальних активів будь-якого підприємства. Та, для фінансових установ «ділова репутація» не є одним з ряду нематеріальних активів, це фактично їх головний нематеріальний актив. Адже саме він, прямо не впливає на фінансові показники діяльності страхової компанії, але сприяє залученню клієнтів та партнерів до співпраці за рахунок впливу на формування їх уподобань шляхом забезпечення прозорості, ефективності ділових зв'язків, використання продуманих маркетингових ходів тощо.

Перелік факторів, які можуть впливати на ділову репутацію, наведений на рисунку 1.

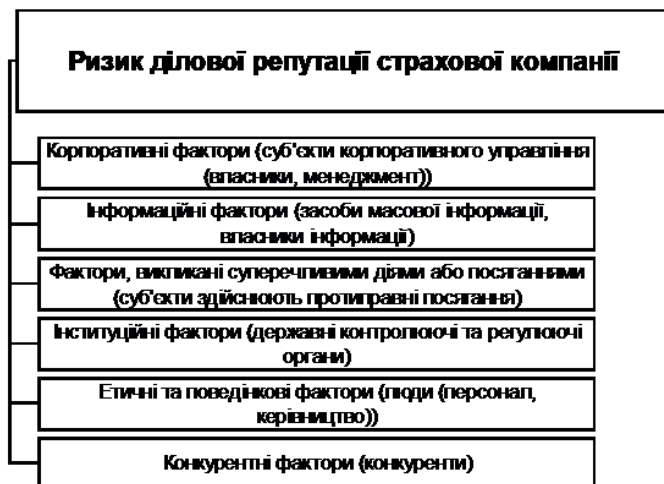

Рис. 1. Фактори, які впливають на ділову репутацію страхової компанії

Джерело: побудовано автором

Звичайно зрозуміло, що в даному разі обов'язково потрібним є взаємоузгодження маркетингової та PR-політики страхової компанії. Це дійсно так, оскільки дослідження споживачів і ринків повинно постійно супроводжуватися формуванням та підтриманням ефективної комунікації як з існуючими, так із потенційними клієнтами за рахунок PR. Іноді, за певних обставин чи міркувань, функції PR та маркетингу можуть передаватися на аутсорсинг. Особливо коли бізнес зростає і розвивається, все частіше виникає необхідність передати частину непрофільних процесів власної страхової компанії іншій компанії, яка в цій сфері є більш компетентною – тобто компанії-аутсорсеру.

Варто відмітити, що аутсорсинг рекламно-маркетингової діяльності – це певною мірою новий напрям на українському ринку аутсорсингу. Говорячи про PR-активність страхової компанії, яка є важливим атрибутом ділової репутації, слід зважити на особливості сервісу аутсорсингу. Так, повний PR-сервіс можна розглядати як комплексне піар-обслуговування клієнта, що передбачає передачу піар-функцій на аутсорсинг агентству, створення на базі агентства зовнішнього прес-офісу компанії. А вже комплексний PR-супровід засвідчує найбільш вигідний для клієнта сервіс, який дозволяє отримати ефективний PR за оптимальною вартістю. А PR-агентству дає можливість діяти з повним розумінням

цілей і завдань, що стоять перед клієнтом, вивчити особливості його бізнесу і галузі діяльності. Підсумком такої планомірної, безперервної і комплексної роботи стає широка присутність компанії клієнта в інформаційному полі, формування її позитивної ділової репутації і, як наслідок, – лояльність і довіру споживачів, які є потужним двигуном бізнесу.

Взагалі-то аутсорсинг рекламно-маркетингової діяльності дозволяє досягти високих результатів і показників. Найчастіше на аутсорсинг віддаються такі функції маркетингу:

- здійснення директ-маркетингу та інтернет-маркетингу;
- проведення маркетингових досліджень, збір, обробка та аналіз маркетингової інформації, ідентифікування основних тенденцій розвитку ринку;
- реалізація маркетингових комунікацій;
- формування та підтримання брендингу;
- проведення аудиту маркетингу;
- продукування рекламних кампаній і заходів щодо стимулювання продажів;
- реалізація різного роду інших маркетингових проектів та історій, що вимагають доручення відповідних фахівців.

Тому, коли мова йде про ефективність PR-активності страховика варто порівнювати результати діяльності компанії до передачі відповідних функцій на аутсорсинг та після такої передачі. Аутсорсинг рекламно-маркетингової діяльності – це дійсно ефективний спосіб зниження витрат і збільшення прибутковості бізнесу, який передбачає врахування вигід і втрат всіх учасників аутсорсингових процедур. І гіпотетично можна припустити його активний подальший розвиток, зокрема в страховому бізнесі.

Наприкінці, слід зазначити, що в контексті забезпечення належної ділової репутації страховика, з метою забезпечення його фінансової стійкості необхідністю також є пошук нових форм взаємодії з партнерами та перетину інтересів з ними, що сприятиме тривалому та стійкому функціонуванню страхової компанії. Отже, ризик втрати ділової репутації, який важко обчислити в грошовому еквіваленті, в разі реалізації може трансформуватися в інші види ризиків та спричинити втрату платоспроможності та фінансової стійкості страхової компанії.

Література:

1. Ярмолюк Д. І. Менеджмент і маркетинг господарюючих систем. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/189-1.pdf>.
2. Ліганенко І. В., Боденчук Л. Б. Аутсорсинг: організація та оптимізація витрат праці у компаніях. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. 2020. №16. 88–92.
3. Formation of Energy Efficient Strategy of Enterprise Management / I. Markina et al. *Journal of Entrepreneurship Education*. 2018. № 22. Special Issue 1. URL: <https://www.abacademies.org/articles/Formation-of-energy-efficient-strategy-of-enterprise-management-1528-2651-21-S2-247.pdf>.

УДК: 332.012.324:336

ДЕРЖАВНА ТА РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

А. В. Цюпка,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
antontsupka@gmail.com*

Розвиток соціального підприємництва в Україні на сьогодні, на жаль, ще не набув такого поширення, як в європейських країнах. Однак, можемо спостерігати досить високі темпи його розвитку в останні роки. Головним стимулом активізації соціального підприємництва є обмеженість можливостей держави до вирішення низки соціальних та екологічних проблем через дефіцит бюджетних ресурсів. Так, низький рівень добробуту громадян, зростання безробіття, висока частка вразливих груп населення, змушує активних громадян шукати альтернативні джерела фінансування соціальної сфери. Розглядаючи соціальне підприємство як альтернативний механізм вирішення соціальних проблем громади та країни в цілому у суспільстві формується запит та високі очікування від цього виду діяльності.

Водночас, аналізуючи основні перешкоди до розвитку соціального підприємництва в Україні, можемо виділити такі основні проблеми:

– відсутність на законодавчому рівні визначення сутності «Соціального підприємства» та критеріїв за якими підприємство можна віднести до соціального. Це призводить до відсутності розуміння його сутності з боку інвесторів, кредиторів, потенційних клієнтів та громадськості в цілому;

– наявність ще радянського стереотипу, що всі соціальні проблеми громади та людини зобов'язана вирішувати держава, тому і не формується в суспільстві громадська відповідальність за інших. Вважаємо, що поширення ідей соціального підприємництва ще в школі, дасть можливість сформувати нову генерацію підприємців, які одним із основних завдань бізнесу визначатимуть соціальний чи екологічний аспект;

– обмежені можливості щодо формування статутного капіталу в соціальних підприємств на стадії створення, зростання та зрілості, оскільки виникають проблеми з доступом до фінансових ресурсів, зокрема, кредитних. Часто кредитори та інвестори не розуміючи

сутність соціального підприємства при прийнятті рішень враховують лише його фінансовий стан та не враховують соціальні ефекти, які отримує суспільство від діяльності таких підприємств. Тому вважаємо необхідним створення державних та регіональних програм пільгового кредитування соціальних підприємств в Україні;

- низька інформаційна підтримка важливості розвитку соціального підприємництва в Україні. Разом з тим варто відмітити, що впродовж останніх 3-5 років про успішні кейси соціальних підприємств в Україні все частіше з'являється інформація в пресі та на телебаченні;

- низький рівень кваліфікації соціальних підприємців, значна плінність кадрів, недостатній розвиток волонтерського руху. Однак в умовах війни діяльність волонтерських центрів суттєво зросла. Соціальними підприємцями часто стають громадські активісти, які не мають достатніх навичок ведення бізнесу, тому актуальним є розвиток тренінгових програм, надання менторської підтримки від успішних соціальних підприємців.

Найчастіше підтримку соціальне підприємництво в Україні отримує від неурядових громадських організацій. Така підтримка надається шляхом проведення навчальних проєктів, надання консультаційної та інформаційної підтримки. Великі бізнесові корпорації часто підтримують окремі соціальні проєкти фінансово, але така благодійність часто носить ситуативний, а не системний характер.

Спеціалізованих програм підтримки соціального підприємництва в Україні немає. Водночас підтримку соціальні підприємства можна отримати в межах програм підтримки середнього та малого бізнесу. Так, Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» передбачено можливість органами державної влади та органами місцевого самоврядування за участі громадських організацій державних та регіональних програм розвитку підприємництва [1].

Фінансування таких програм повинно відбуватися за рахунок державного та місцевих бюджетів, регіональними та місцевими фондами підтримки підприємництва, Українським фондом підтримки підприємництва.

До основних видів фінансової підтримки розвитку підприємництва, які затверджені законодавством, належать:

- часткова компенсація відсоткових ставок за кредитами, які надаються для фінансування проєктів малих і середніх підприємств;

- часткова компенсація лізингових, факторингових платежів та платежів за користування гарантіями;

- надання гарантії та поруки за кредитами суб'єктів малого і середнього підприємництва;

- надання кредитів, у тому числі мікрокредитів, для започаткування і ведення власної справи;
- надання позик на придбання і впровадження нових технологій;
- компенсація видатків на розвиток кооперації між суб'єктами малого і середнього підприємництва та великими підприємствами;
- фінансова підтримка впровадження енергозберігаючих та екологічно чистих технологій;
- інші види не забороненої законодавством фінансової державної підтримки [2].

На рівні органів місцевого самоврядування підтримка соціального підприємництва теж відбувається в контексті програм підтримки малого та середнього бізнесу. За оцінками експертів найбільш сприятливими для розвитку соціального підприємництва в Україні є Львівська та Вінницька області. У Вінниці міська влада ще 2020 році прийняла окрему програму розвитку соціального підприємництва. Однак, часто соціальні підприємці повною мірою не можуть скористатися такими програмами через складність бюрократичних процедур та недосконалість бюджетного законодавства [3].

Органи місцевої влади підтримують соціальний бізнес за допомогою таких інструментів:

- відшкодування відсотків за банківськими кредитами;
- надання «маркетингових ваучерів» – відшкодування 50% оплати участі у міських, всеукраїнських та міжнародних виставках;
- створення консалтингових центрів для соціальних підприємців;
- проведення публічних закупівель та соціального замовлення;
- надання в оренду приміщень за пільговими ставками [3].

Отже, розвиток соціального підприємництва є важливим та актуальним питанням для економіки України та її соціальної сфери, зокрема. Поєднуючи соціальні та бізнесові підходи до вирішення низки проблем, на які в державі та місцевих органів влади не вистачає ні людських, ні фінансових ресурсів, соціальне підприємство з одного боку сприяє зростанню ВВП, створенню додаткових робочих місць, в тім числі, для вразливих верств населення, генерує прибуток та забезпечує надходження до бюджетів, а з другого боку сприяє зниженню соціальної напруженості у суспільстві.

Попри значний позитивний ефект від розвитку революційного виду підприємницької діяльності в Україні ще недостатньо уваги спрямовано з боку органів державної влади на створення умов, що сприяли б популяризації соціального підприємництва і залучення більшої кількості людей до такої діяльності. Зважаючи на це, вважаємо, що необхідно сформулювати сприятливі умови для розвитку соціального підприємництва в Україні, шляхом запровадження державних та регіональних програм, податкового стимулювання, розширення програм пільгового

кредитування для таких підприємств, а також популяризації цього напрямку підприємництва серед населення та молоді, зокрема.

Література:

1. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.2012 №4618 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#top>

2. Соціальне підприємництво в Україні : Економіко-правовий аналіз. Звіт для проекту «EU4Youth – Розкриття потенціалу молодих соціальних підприємців в Молдові та Україні », 2020 URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/publications/ekonomiko-pravovyj-analiz-soczialnogo-pidpryemnyctva-v-ukrayini/>

3. Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва: постановою Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text>

СЕКЦІЯ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

УДК: 339.7

МІЖНАРОДНА ФІНАНСОВА ДОПОМОГА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ю. П. Вербіцька,

*Національний університет «Острозька академія»,
yuliia.verbitska@oa.edu.ua*

24 лютого 2022 року був скоєний воєнний злочин – віроломний напад російської федерації на Україну. Усі фінансові інституції світу України зосередились на максимальній фінансовій підтримці України проти агресії російської федерації. Не так давно, у 2020-2021 рр. українська економіка зазнала великих фінансових збитків, спричинених пандемією COVID-19, але їх не порівняти з тими колосальними збитками від повномасштабної війни, яка триває наразі в Україні.

Надходження до загального та спеціального фонду держбюджету стрімко скоротилися з причини захоплення і окупацією більше 20% території України, ліквідацією та перенесенням на інші території виробництв та виробничих потужностей промислових, сільськогосподарських та інших підприємств і структур. За економічними прогнозами Державної служби статистики України за 9 місяців 2022 року скорочення реального ВВП України склало -37,2 % [5].

Дослідження питання міжнародної фінансової допомоги України в умовах воєнного стану є надзвичайно важливою та актуальною, оскільки фінансовий стан держави – це її кровоносна система. А в умовах війни, вона має забезпечити належний рівень обороноздатності країни та функціонування системи соціального захисту.

Саме, завдяки підтримці країн “Великої сімки”, інших країн-донорів і міжнародних фінансових організацій, Уряд України продовжив повноцінно функціонувати, забезпечуючи всі пріоритетні послуги населенню. Україна вистояла і продовжує боротьбу за свою землю та демократичні цінності.

Протягом повномасштабної війни, Україна мала потребу у додатковому фінансуванні у розмірі 5 мільярдів доларів США щомісячно. Проте, не завжди вчасно надходила ця допомога, тому, незважаючи на

значні зусилля окремих іноземних країн, вона не змогла повністю профінансувати дефіцит.

Український уряд, зокрема Міністерство фінансів України, займалося пошуком додаткових фінансових ресурсів на внутрішньому ринку, саме завдяки підтримці українськими інвесторами в державні єврооблігації та державні деривативи (ВВП-варанти), які були випущені на міжнародному ринку, забезпечили заощадження майже 6 млрд доларів США [1].

В умовах війни перед урядом України постали нові виклики і завдання, пов'язані з наданням адміністративних послуг, забезпеченням діяльності суб'єктів господарювання, організацією територіальної оборони громад, евакуацією населення, соціальним захистом внутрішньо переміщених осіб тощо.

Для організації збору і цільового використання коштів у період воєнного стану, Національний Банк України, враховуючи значну фінансову потребу у коштах, відкриває у перші дні повномасштабного вторгнення мультивалютний рахунок для збору коштів і пожертвування від усіх категорій населення, фондів, установ.

Цей рахунок був відкритий у чотирьох валютах: гривня, євро, долар і фунти стерлінгів. Пізніше, за відповідним рішенням Національного Банку України, та враховуючи реальну ситуацію на фінансовому ринку, рахунок було доповнено іншими валютами світу.

Станом на 1 жовтня 2022 року на цьому мультивалютному рахунку було зібрано більше 18 млрд гривень. Використання цих коштів здійснюється у порядку затвердженого правлінням Національного Банку України.

Отримані на цей рахунок кошти, за рішенням уряду, спрямовуються Міністерством соціальної політики на:

- задоволення продовольчих потреб та облаштування місць розміщення біженців та громадян, які у зв'язку з бойовими діями залишили місце свого проживання;
- забезпечення їх одягом та взуттям, надання ліків та медичних препаратів;
- забезпечення населення товарами першої необхідності,
- надання одноразової грошової допомоги, задоволення інших першочергових потреб життєдіяльності людини.
- грошове утримання та підтримку Збройних Сил України, Прикордонної служби, Митної служби, Національної поліції та Національної гвардії України [3].

Фінансова допомога України іншими державами здійснюється не лише на безоплатній основі, а також шляхом надання пільгових товарних та грошових кредитів з довготривалим терміном погашення та за низькими відсотковими ставками, а іноді й без них. Найбільшими донорами і кредиторами є США, Канада, Польща, Великобританія, Німеччина, Литва, Латвія, Японія.

Фінансову підтримку здійснюють й міжнародні організації, такі як Європейський банк реконструкції і розвитку, Міжнародний Валютний Фонд, Організація Об'єднаних Націй та інші громадські організації іноземних країн.

Загалом на сьогодні Україна вже отримала фінансову підтримку від іноземних партнерів у розмірі 20,7 млрд доларів США, з яких майже 50% – грантові кошти, які не потребують повернення, тому боргове фінансове навантаження на бюджет України не зростає.

Україна очікує на 5 млрд євро від ЄС і 4,5 млрд доларів від США у поточному році, які дозволять забезпечити всі першочергові видатки бюджету до кінця 2022 року [1].

«Примітно, що одні тільки США дають значно більше, ніж увесь ЄС, у безпосередній близькості від якого вирує війна», – зазначає директор з досліджень Кільського інституту та провідний автор Ukraine Support Tracker Крістоф Требеш.

При цьому, якщо брати співвідношення ВВП країни і розмір допомоги, то найбільшим прибічником України є Естонія – обсяг її допомоги майже дорівнює 0,8% від ВВП цієї країни. За нею Польща та Литва, а Сполучені Штати Америки посідають уже шосте місце [4].

Підсумовуючи, можемо констатувати, що дії урядів іноземних держав з підтримки України та її економічної стабільності під час війни створюють умови, для її успішного відновлення та функціонування. Таким чином, за міжнародної підтримки держави, українська економіка буде відроджуватись і нарощувати спроможність держави перемогти країну-агресора.

Література:

1. Сергій Марченко на зустрічі G7: Україна розраховує на фінансову підтримку країн G7 та ЄС для забезпечення пріоритетних видатків у 2023 році. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/> (дата звернення: 15.10.2022)

2. Ярослав Голобородько. Війна в Україні: економіка, бізнес, логістика, допомога. Офіційний сайт транспорту та логістики. URL: <https://trans.info/ru/viyna-v-ukrayini-ekonomika-biznes-logistika-dopomoga-279148> (дата звернення: 15.10.2022)

3. Національний Банк України відкрив рахунок для гуманітарної допомоги українцям, постраждалим від російської агресії. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/nacionalnij-bank-vidkriv-rahunok-dlya-gumanitarnoyi-dopomogi-ukrayincyam-postrazhdalim-vid-rosijskoyi-agresiyi> (дата звернення: 15.10.2022)

4. Війна в Україні: які країни допомагають найбільше. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/04/19/novyna/finansy/vijna-ukrayini-yaki-krayiny-dopomahayut-najbilshе> (дата звернення: 15.10.2022)

5. ВВП України скоротився більш ніж на 37% – Держстат. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/09/09/novyna/ekonomika/vvp-ukrayiny-skorotyvsya-bilsh-nizh-37-derzhstat>

УДК: 339.3:341.24

ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

О. Д. Гордей,

*Державний податковий університет,
ohordei@gmail.com*

М. О. Примаченко,

*Державний податковий університет,
primamaks@ukr.net*

Глобалізаційні процеси – це економічна, регіональна, політична, культурна інтеграції, уніфікація, що передбачає розподіл обмеженого капіталу, людських, а також виробничих ресурсів у масштабах планети, стандартизацію економічних, технічних процесів та законодавчих основ. Більшість науковців глобалізацію визначає як об’єктивний процес, що носить системний характер. Цей процес охоплює не тільки сфери життєдіяльності суспільства, а й можливості подальшого прогресу в умовах стрімкого розвитку інформатизації суспільства. Противники глобалізації процесу попереджають про високу небезпеку для національних культурних традицій та посилення соціальної нерівності.

Україна відчула вплив глобалізації вже з перших років незалежності, коли її економіка та суспільна сфера стали відкритими для світу. З одного боку, її шанси скористатися перевагами глобалізації зростають, але з іншого – вона стає більш відкритою для нових глобалізаційних загроз. До них Україна, як молода держава, не підготовлена й найчастіше – від них не захищена.

З метою «оцінки ступеня включення окремих країн до процесу глобалізації використовуються чотири індекси глобалізації, що дозволяють побудувати рейтингу країн за ступенем залученості у глобальні потоки: індекс глобалізації А.Т. Kearney, КОФ-індекс глобалізації, індекс глобалізації CSGR та Global Index. Найпоширенішим є КОФ-індекс глобалізації на основі індексу рівня глобалізації країн світу (КОФ Index of Globalization), який створений у 2002 році при Швейцарському економічному інституті (КОФ Swiss Economic Institute)» [1].

Відповідно до даного Індексу «Україна посідає 44 місце з усіх країн із позначкою індексу глобалізації 74.95. (Останній раз рейтинг країн за рівнем глобалізації був оновлений у 2020 році)» [2].

Усі країни, які досліджуються у межах Індексу, оцінюються по 24-ьох показниках, що об'єднані в три основні групи глобальної інтеграції:

1. Економічна глобалізація включає показники: обсяг міжнародної торгівлі, рівень міжнародної ділової активності, торгові потоки, міжнародні інвестиції, тарифна політика, обмеження і податки на міжнародну торгівлю.

2. Соціальна глобалізація знаходить своє вираження через показники: рівень культурної інтеграції, відсоток іноземного населення, міжнародний туризм, міжнародні особисті контакти, обсяг телефонного трафіку, поштових відправлень, трансграничних грошових переказів, інформаційні потоки, розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури.

3. Політична глобалізація характеризується наступними показниками: членство держав в міжнародних організаціях, участь в міжнародних місіях (включаючи місії ООН), ратифікація міжнародних багатосторонніх договорів, кількість посольств і інших іноземних представництв в країні [6, ст. 9].

Взаємозв'язок міжнародних інституцій з Україною з кожним роком поглиблюється. Суверенітет, особливо під час війни, набуває нових значень і особливостей, відбувається трансформація як внутрішнього, так і зовнішнього його вимірів. Крім того, у сучасних міждержавних стосунках все частіше порушується принцип невтручання у внутрішні справи суверенної держави у вигляді ідеї «гуманітарної інтервенції», посилюються етнічні конфлікти, а отже, держава втрачає контроль над власною територією і не може протидіяти проявам регіонального та міжнародного тероризму тощо.

Україна як постійний член ООН виконує Статут ООН, визнає міжнародне право. Останнє має важливе значення для соціального та економічного розвитку України. Посилення позитивного впливу основних переваг міжнародних економічних відносин буде тільки після повноцінного інтегрування економіки України у європейське суспільство.

Розгляд перспектив розвитку України у європейській системі свідчить, що економіка має потужний інтеграційний потенціал, а також підґрунтя для поступового входження і у світову економіку. Яскравий приклад продовольчої кризи, яка виникла у світі під час повноцінного вторгнення країни-агресора на територію України. Це зумовлено тим, що наша держава володіє: природними й трудовими ресурсами, виробничими потужностями, науково-технічним потенціалом, географічним розташуванням, транспортним забезпеченням, геополітичним становищем.

«Повноцінна участь України у глобалізаційних світогосподарських процесах стане можливою лише за умови якісного вдосконалення всіх складових, що визначають становище країни у світовій економіці і міжнародних економічних відносинах, зокрема в євроінтеграційних процесах, у виборі оптимальної моделі взаємодії економіки України зі світовим

господарством у таких вимірах, як геостратегічний, ринково-товарний, фінансово-інвестиційний, інституційний, культурний та інше» [2].

«Україна з 1994 р. активно співпрацює з МВФ, використовуючи його фінансові і технічні ресурси з метою досягнення макроекономічної стабілізації та створення необхідних передумов для проведення економічних реформ. Таке співробітництво здійснювалось переважно в рамках реалізації 8 спільних програм – STF (системна трансформаційна позика), «Stand-By» (стабілізаційна позика), Механізм розширеного фінансування (позика на підтримку розвитку), попереджувальний «Stand-By». У травні 2020 року в умовах невизначеності внаслідок пандемії COVID-19 МВФ були змінені підходи до виділення коштів країнам-членам у напрямку допомоги в рамках короткострокових інструментів. Після тривалих переговорів і виконання низки попередніх заходів було досягнуто згоди з МВФ щодо започаткування нової програми для України – Програми Stand-by строком на 18 місяців та загальним обсягом 5 млрд дол. США. Серед міжнародних кредитно-фінансових організацій Світовий банк є другим, після МВФ, кредитором України. Загалом, з моменту приєднання України до Групи Світового банку у 1992 році, Банк затвердив для України 58 позик загальним обсягом 12,83 млрд дол. США, з яких було отримано 9,6 млрд дол. США. Після Революції Гідності, з метою допомоги нашій країні у реагуванні на кризові явища в економіці, а також з метою забезпечення реалізації важливих реформ в Україні Група Світового банку у березні 2014 р. оголосила про надання Україні додаткової фінансової та технічної допомоги. Починаючи з 2014 р., СБ надав підтримку у формі декількох позик на політику розвитку (DPL), семи нових інвестиційних проектів і гарантії загальною сумою близько 5,5 млрд дол., які мали на меті покращення якості найбільш важливих державних послуг, допомогу у здійсненні реформ та стимулюванні розвитку приватного сектору» [3].

Наразі МВФ відіграє одну з важливих ролей в процесі надання фінансової допомоги під час війни.

Негативним проявом глобалізації є мобільністю робочої сили, яка призводить до масової міграції населення, що набуває глобальних рис і перетворюється на джерело загострення соціально-економічної ситуації в світі. За даними ООН, щороку в пошуках роботи і кращих умов життя емігрує до 20 млн. осіб. Надходження дешевої робочої сили ззовні загострює конкуренцію на ринку праці розвинутих країн, що ускладнює міжнетнічні відносини і зумовлює зростання націоналізму в цих країнах. Негативні наслідки свободи пересування робочої сили вже давно визнані як потенційна загроза, і сьогодні для більшості країн Європи вона є цілком реальною. Тому майже всі світові держави поступово запроваджують певні форми контролю над вільним пересуванням робочої сили, і це стосується і українських мігрантів також.

«Під впливом глобалізації Україна долучилася до світових міграційних процесів. Інтенсифікація міграційних процесів впливає на демографічні та соціально-економічні показники всередині країни і цей вплив є суперечливим і нерідко негативним. Аналіз нинішньої соціально-демографічної ситуації в Україні свідчить про глибоку демографічну кризу. У період між 1991 і 2012 роками загальна чисельність населення скоротилася більш ніж на 7 мільйонів внаслідок різкого зниження народжуваності і негативного сальдо міграції. Очікується, що ця тенденція зберігатиметься, відтак загальна чисельність населення скоротиться ще на 10 млн до 2050 року» [4, с. 236-237].

Відтак, стратегія України ґрунтується на активній участі у європейському та світовому глобальних процесах. Ключовими завданнями, які пов'язані з вирішенням питання пристосування до глобалізаційних процесів необхідно для України передбачати, насамперед, створення сприятливих умов для зміцнення єдності українського суспільства під час боротьби з країною-агресором для захисту європейських демократичних цінностей. Саме входження України до ЄС та НАТО є не тільки проявом глобалізаційних процесів, які посилюються, але й умова захисту територіальної цілісності. Також, «глобалізаційний світ» забезпечує нашій державі фінансову та військову допомогу під час війни і створюються передумови для швидкої перемоги.

Література:

1. Місце України в системі міжнародних економічних відносин. – URL: <https://buklib.net/books/33956/> (дата звернення 04.10.2022).
2. Місце і роль України в глобалізаційних процесах. URL: https://pidru4niki.com/74106/politologiya/mistse_rol_ukrayini_globalizatsiynih_protseseh (дата звернення 04.10.2022)
3. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України «Співробітництво України з міжнародними фінансовими інституціями». URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/spivrobotnitctvo-ukrayini-z-mizhnarodnimi-finansovimi-instituciyami>. (дата звернення 04.10.2022)
4. Україна у світових глобалізаційних процесах : виклики і відповіді. Науковий вісник. Серія «Філософія». Харків: ХНПУ, 2015. Вип. 45 (частина I). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/229042214.pdf>. (дата звернення 04.10.2022)
5. «Економічна глобалізація: сутність, рушійні сили, проблеми.» автор: М. М. Рудковський. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/56411/5/Rudkovskiy_Ekonomichna_hlobalizatsiia.pdf?jsessionid=4D999EFE5570A8F1A86F90300FC19AA0. (дата звернення 04.10.2022)
6. Федоренко В. Г., Воронкова Т. Є. Економіка України в глобалізаційному вимірі. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2015/3.pdf. (дата звернення 04.10.2022)

УДК: 338.054.23:334.02

ПЕРСПЕКТИВИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Н. С. Козій,

*Державний податковий університет,
globa.nataliya@ukr.net,*

О. Л. Токарчук,

*Державний податковий університет,
otokarcuk13@gmail.com*

По закінченню війни в Україні економічне становище потребуватиме ефективного та швидкого відновлення задля уникнення затяжної кризи в усіх ланках соціально-економічного середовища. Український уряд в кооперації з західними партнерами повинен розробити так званий «План Маршалла» для України щодо післявоєнного відновлення нашої держави.

Уже розробляється основний план відбудови, який представив прем'єр-міністр Денис Шмигаль. Відповідно до нього, відновлення буде відбуватися у декілька етапів:

Перший етап – відбувається у період війни та полягає у швидкому та оперативному відновленню зруйнованих об'єктів критичного значення.

Другий етап – передбачає негайну відбудову по завершенню військових дій та деокупації територій. Характеризується відновленням енергетичних мереж, мобільного зв'язку, водопостачання та інших потреб першої необхідності для забезпечення життєдіяльності людей на зруйнованих територіях.

Третій етап – характеризується повноцінною відбудовою зруйнованих міст, селищ, критичної інфраструктури, житлового фонду, автодоріг та країни в цілому [1].

Для ефективного відновлення України необхідне колосальне матеріальне забезпечення, яке полягає у:

– спрямуванні всього обсягу внутрішніх ресурсів держави та громадян;

– застосуванні репарацій у вигляді виплат державою-агресоркою та отриманні конфіскованих активів російських підсанкційних осіб і компаній;

– наданні допомоги міжнародними організаціями та країнами-партнерами, яка буде охоплювати безповоротні матеріальні надходження в економіку, кредити та прямі іноземні інвестиції.

Залучення закордонних інвесторів для України зосереджується на створенні сприятливих умов для іноземних підприємців та розробці спеціальних програм інвестування, які передбачають отримання доходу у довгостроковій перспективі. По закінченню війни Україна має всі шанси для інтеграції в європейський інвестиційний простір, адже на даному етапі уряд формує економічну стратегію, яка здатна забезпечити основи для розвитку інвестиційного клімату.

Зокрема, президент Володимир Зеленський представив можливості, які відкриваються для інвесторів від залучення активів:

– географічне розташування України та доступність до ринку країн-членів Європейського Союзу;

– стійкість державних та приватних інституцій, яка доведена навіть під час повномасштабної війни;

– власний ринок збуту, який є одним з найбільших у нашому регіоні;

– різноманітність кваліфікованих спеціалістів;

– різноманітність природних ресурсів та “зелена” енергетика, які будуть шляхом до майбутньої енергетичної незалежності від російського викопного палива;

– аграрний сектор глобального значення, у чому світ переконався під час повномасштабної війни, коли наші порти були заблоковані;

– величезний потенціал побудови підприємств будь-яких галузей;

– цифровізація, яка дозволяє забезпечити простоту, надійність та прозорість відносин юридичних та фізичних осіб з державою;

– унікальний правовий та податковий простір для ІТ-компаній в Україні – “Дія Сіті”, що є сприятливим законодавчим режимом для заснування ІТ-компаній у нашій державі

– програма відбудови України після війни, що стане найбільш амбітним та наймасштабнішим проектом сучасності [2].

Так, враховуючи вищезазначені можливості, Україна виступить плацдармом для вдалих інвестиційних проєктів іноземних вкладників, що забезпечить вдалий та швидкий післявоєнний розвиток економічного сектору нашої держави.

Для України є необхідним побудувати стратегію сталого розвитку економіки, так званий «План Маршалла», який не буде ідентичний з оригіналом, оскільки післявоєнну відбудову повинні фінансувати не лише США, а й європейські країни.

І так, на Міжнародній конференції в Лугано низка країн вже взяли на себе відповідальність щодо відбудови зруйнованих українських регіонів та міст, зокрема: патрунувати відновлення Харкова буде Туреччина та США, Чернігів – Німеччина, Суми – Канада, Луганськ – Фінляндія,

Чехія та Швеція, Одеса – Швейцарія, Херсон – Нідерланди та Швеція, Миколаїв – Бельгія, Запоріжжя – Латвія, Донецьк – Італія та Польща, Кіровоград – Норвегія [3]. Під патронуванням йдеться не лише про фінансове забезпечення, а й про унікальний вклад у вигляді ідей та планів побудови сучасних міст європейського зразка.

Отже, відновлення сталого розвитку економіки України після війни у довгостроковій перспективі повинне забезпечуватись власними ресурсами держави, надходженнями закордонних інвесторів, допомогою держав-партнерів та використанням репарацій у вигляді конфіскованих активів росії та росіян закордоном. Ефективне залучення таких потужних джерел фінансування та вдалого плану відбудови України здатне повністю розкрити економічний, людський, і природний потенціали нашої держави, перейти на новий виробничий потенціал, вивести національну економіку на світовий ринок та модернізувати до статусу однієї з провідних країн ЄС.

Література:

1. BBC news Україна – Шмигаль: Україна втратить через війну трильйон доларів. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61018285>
2. president.gov.ua – Ukraine Virtual Investor Conference. URL: <https://www.president.gov.ua/news/politichna-istoriya-zavzhdi-jde-poryad-z-ekonomichnoyu-i-usp-75697>
3. Outcome Document of the Ukraine Recovery Conference URC2022 ‘Lugano Declaration’. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/URC_Declaration_v21.pdf

УДК: 336.145

ФІНАНСОВА ПОДУШКА – СПОКІЙНЕ МАЙБУТНЄ

А. О. Небесенко,

*Державний податковий університет,
nebesenkoanastasiaia@gmail.com*

Дана тема була, є та буде актуальною завжди, адже наше життя – дуже непередбачуване, тож будь-якої секунди може статися якась подія, яка кардинально змінить ваше життя і ви повинні бути готовим до цього. Особливо, це стосується матеріальної частини, що зможе допомогти та захистити в тих чи інших ситуаціях.

Перш за все, фінансова подушка – це є ті гроші, які відкладають на «чорний день», тобто на випадок раптової хвороби, втрати роботи, інших складних ситуацій. Резерв допоможе пережити важкі часи – поки ви, наприклад, не влаштуєтесь на нову роботу. У багатьох його немає – згідно з дослідженнями, 40% українців не відкладають гроші на «чорний день». Розмір подушки залежить від ваших доходів. Якщо у вас чи вашій сім'ї досі немає такої, саме час її створити [1].

Цей резерв використовують у різних випадках, наприклад: хвороба, звільнення, вагітність та пологи, робота мрії тощо. Також до фінансової подушки безпеки відносяться договори страхування ризиків: від нещасного випадку, пожежі, КАСКО, медичне страхування [2].

Час показав, а особливо нам, українцям, що запасні кошти є дуже важливими і їх потрібно обов'язково, завжди мати та поповнювати. Адже вони рятують життя, хоча б на якийсь проміжок часу. Ще, досить важливою причиною, про яку часто замовчують – є різні конфлікти або ж насильство в сім'ї. Це відбувається, коли жертва не має власних збережень, тому вона матеріально є залежною від кривдника. А це, в свою чергу, являє собою перешкодою, щоб звернутися за допомогою.

Гроші потрібно мати не тільки через практичні, матеріальні причини, але й на психологічні. Так як накопичення дають людям відчуття захищеності, безпеки та впевненості. Тому їх і називають саме «подушкою» безпеки.

Тож, постає питання: «Як правильно та як багато потрібно відкладати?». Конкретної відповіді на це питання немає, адже кожна людина має різний дохід і не можливо назвати якусь конкретну суму, яку потрібно

відкладати. Тому, її розмір необхідно розраховувати з особистих витрат і доходів.

Потрібно намагатися відкладати хоча б 20-30% своїх доходів. Робити це потрібно стабільно. Слід відмовитися від необов'язкових витрат, які не приносять жодної користі та задоволення. Практично будь-який українець має можливість трохи скоротити свої витрати, і тоді з'являться заповітні 30% від доходу, які можна відкласти [3]. Але, відразу такі суми відкладати без якої-небудь шкоди для бюджету просто неможливо. Тому фінансові експерти радять створювати подушку безпеки поступово, відкладаючи із заробітної плати по 5-10%. Як приклад, можна відмовитися від шкідливих звичок, адже це не лише корисно буде для здоров'я, але й допоможе скоротити витрати.

Намагатися не занурюватися в свої заощадження, коли це дійсно не потрібно. Якщо ви коли-небудь знімали гроші зі своїх заощаджень, щоб купити щось чи якийсь гаджет, поступове вилучення з буфера фінансово безпеки стане звичкою.

Також, контролюйте свої витрати. Спочатку обов'язкові та необхідні збори, а потім уже можуть бути бажані. Головне: не заощаджуйте наосліп, бо є ймовірність імпульсивних витрат. Вкладіть трохи грошей, як мотивацію витрачати «для душі», навіть якщо це буде раз на місяць.

Доречно, також, буде знайти спосіб, як можна отримувати пасивний дохід. Згадайте все, що ви робите, і отримуєте від цього задоволення. Це може, не обов'язково, походити від вашої звичайної професії. Можливо, ви вмієте вирощувати рослини чи пекти смачну випічку. Можна спробувати себе в новій діяльності. Вам завжди хтось заплатить за хорошу та якісну роботу.

Якщо говорити про те, де зручніше та безпечніше тримати гроші, то, перш за все, можна сказати, що не слід зберігати весь дохід та накопичення вдома, через інфляцію. Тобто, слід мати лише певну частину, поруч із собою. Другий і найзручніший спосіб – залишити депозит поповнення та зняти його, бажано в іншому банку.

Вони має бути у валюті, яка створює більшу частину комісії. Деякі кошти можна тримати в стабільній іноземній валюті. Це дасть змогу уберегтися від інфляції.

Резерв не слід зберігати в акціях і цінних паперах – вони завжди під загрозою падіння в ціні, саме тоді, коли вам потрібні гроші. Варто пам'ятати, що фінансова подушка – це не інвестиція.

Якщо сума заощаджень велика, ви можете покласти частину її на банківський рахунок або придбати поліс інвестиційного страхування життя. Цей варіант більше підходить бізнесменам та інвесторам. Деякі люди вважають за краще зберігати більшість резервів саме так.

Буває таке, що люди ставляться до ідеї запасних грошей скептично, вважаючи, що мінусів у них більше, ніж плюсів. Скептики стверджують,

що накопичити суму, потрібну для покриття непередбачених витрат, надто складно, особливо у разі низького заробітку. Проте, насправді, причина проблем із накопиченнями найчастіше в іншому – у нераціональному використанні власних можливостей. Це не мінус підходу, а швидше брак досвіду. І впоратися з ним можна, збільшуючи рівень фінансової грамотності та навчаючись раціонально ставитись до грошей. Чим більше знань, тим легше формувати резервний фонд і тим простіше впоратися з будь-якими непередбачуваними обставинами [4].

Виходячи з цього, можна зробити висновки, що не потрібно нехтувати економією та створенням подушки фінансової безпеки. Незважаючи на те, що зараз може здатися, що ви можете уникнути цього, але, як наслідок, це може значно спростити життя в складних ситуаціях. Не слід хвилюватися, якщо ви не можете швидко накопичити потрібну суму: це нормально, коли подушка формується роками. Краще завести собі звичку регулярно відкладати хоча б 5-10% свого місячного доходу, тому що, навіть, невеликі заощадження краще, ніж нічого. Вивчіть правила фінансової грамотності – вони допоможуть вам ефективніше витратити кошти, впевненіше заощаджувати та зважувати подальші дії. Спробуйте почати – через деякий час ви помітите, наскільки раціональним став ваш підхід до грошей.

Література:

1. © UkrMedia інтернет-газета. 2011 – 2022. Що таке фінансова подушка безпеки, навіщо вона потрібна і як її створити. URL: <https://ukr.media/business/407436/>

2. © Проект Кешер в Україні, 2022. Як створити фінансову подушку безпеки під час кризового періоду життя? URL: <https://www.projectkesher.org.ua/news/yak-stvoryty-finansovu-podushku-bezpeky-v-kryzovyy-period-chasu/>

3. Copyright © 2020-2022 fibi.tech. Якою має бути фінансова подушка безпеки? URL: <https://fibi.tech/news/poradi/yakoju-maye-buti-finansova-podushka-bezpeki>

© 2022 Pro-Groshi. Фінансова подушка безпеки. URL: <https://progroshi.com.ua/shho-take-ta-navishho-potribna-finansova-podushka-bezpeky>

УДК: 339.56.055:631/635

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ ТА АГРОПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ

Н. І. Патика, О. М. Могильний,

*Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»,
n_patyka@ukr.net*

Криза, спричинена російсько-українською війною призвела до суттєвих змін не тільки в характері економічного розвитку, а взагалі до змін способу життя всього суспільства. Зміни торкнулися всіх сфер життєдіяльності та всіх видів економічної діяльності.

Вітчизняний аграрний сектор, будучи одним із визначальних у формуванні національного ВВП, у значній мірі є експортною галуззю, тому залежить від зовнішньоекономічної кон'юнктури ринкового попиту, на який вплинули обмеження, пов'язані із війною та запровадження військового стану в Україні. Зокрема це такі: руйнування засобів сільськогосподарського виробництва в Україні, мінування рф акваторій Чорного і Азовського морів, блокада портів Миколаєва й Одеси, через які здійснювалися 90% поставок аграрної продукції за експортними контрактами, розрив виробничих і маркетингових ланцюгів, неможливість проведення весняно-польових робіт та збору врожаю на тимчасово окупованих територіях, сплеск цін на дефіцитні засоби виробництва, мобілізація частини працівників аграрних компаній до лав Збройних Сил України (ЗСУ) тощо. Все це призвело до зменшення обсягів виробництва зернових та олійних культур, орієнтованих на експорт, до 30% і більше. Очевидно, що в 2022/23 МР компенсувати такі втрати на глобальних ринках не реально. Для інформації: до війни Україна в світі посідала п'яту сходинку за експортом пшениці, четверту за реалізацією кукурудзи, третю – ячменю та першу – соняшникової олії.

Україна і Туреччина на перемовинах у Стамбулі за посередництва ООН домовилися про розблокування експорту українського зерна. У результаті відкриття «зернового коридору» станом на 17 жовтня 2022 року з українських портів вийшли понад 300 суден, які доправили 8 мільйонів тонн продовольства морським шляхом. Більшу його

частину – 60% – направлено до країн Африки та Азії [1]. Крім того, відновлення сприяло зниження цін на світовому ринку продовольства.

Проте ці заходи не розв'язують глобальну проблему, оскільки традиційні логістичні маршрути не працюють на повну потужність.

В метою врегулювання ситуації на внутрішньому ринку продовольства Кабінет Міністрів України постановою «Деякі питання здійснення фітосанітарних заходів та процедур в умовах воєнного стану» від 1 квітня 2022 р. №398 [2] тимчасово скасував перевірки при імпорті продовольства. Спрощення імпорту стосується овочів, їстівних коренеплодів та бульб, їстівних плодів та горіхів, кави, чаю, прянощів, зернових культур, продукції борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалю, інуліну, пшеничної клейковини, насіння та плодів олійних рослин, плодів та зерна технічних або лікарських рослин, соломи та фуражу. Контроль таких вантажів здійснюватиметься державними фітосанітарними інспекторами за спрощеною процедурою.

Крім того, Законом України від 12 травня 2022 р. № 2246 [3] внесені зміни до спрощення фітосанітарних заходів при експорті, імпорті та переміщенні території України сільськогосподарської продукції рослинного походження; забезпечення аграріїв пестицидами й агрохімікатами; підтримки органічного виробництва; врегулювання ввезення (пересилання) на митну територію України вантажів, що підлягають документальним перевіркам, перевіркам відповідності та фізичним перевіркам; розблокування доступу суб'єктів тваринництва до сучасного племінного (генетичного) матеріалу тощо.

Серед інших заходів також варто відзначити спрощення маркування імпортованих харчових продуктів і кормів, знаття бюрократичних перепон щодо експорту та ліцензування дозволених груп товарів, скасування ліцензування експорту кукурудзи й соняшникової олії. Встановленням нульової квоти на експорт жита, вівса, гречки, проса, цукру (пізніше, у червні ц. р. «мораторій» на просо, цукор було скасовано) і сіль.

За даними Державної служби статистики України [4] щодо структури зовнішньої торгівлі України товарною групою 1–24 Української класифікації товарів (УКТ) ЗЕД, доцільно зробити висновок про суттєве погіршення зовнішньої торгівлі України агропродовольчою продукцією (табл. 1).

Так, у I півріччі 2022 р. експорт агропродовольчої продукції з України знизився майже на 20% в порівнянні до аналогічного періоду 2021 р. Темпи зниження імпорту були ще більш вражаючими – близько 50%. Ці цифри підтверджують висновок про негативний вплив російсько-української війни на зовнішню торгівлю агропродовольчою продукцією.

Таблиця 1

**Динаміка зовнішньої торгівлі України
агропродовольчою продукцією, млн дол. США**

Показники	Експорт				Імпорт				Сальдо			
	Роки											
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
Разом за I півріччя відповідного року	12175	12278	12614	10106	4670	5052	5503	2761	9524	9246	9132	7345
I півріччя у % до попереднього року	x	100,8	102,7	80,1	x	108,2	108,9	50,2	x	97,1	98,8	80,4

Джерело: Розраховано автором за даними Державної служби статистики України [4].

Переважаю, а саме 80% агропродовольчого експорту забезпечують такі продукти, як кукурудза, пшениця, ячмінь і соняшникова олія. З майже 110 млн тонн зернових, зернобобових і олійних культур, отриманих у 2021 р., було перероблено лише 15–20, 20 – це внутрішнє споживання, а решта 65–70 млн тонн мало бути експортовано. Зважаючи на проблеми з логістикою, викликані війною, та враховуючи цьогорічний врожай, це видається недосяжним.

На думку багатьох експертів і, зокрема, П. Ковалю [5], війна в Україні загрожує голодом у Південній Африці та Азії, де запаси продовольства розраховані на 2–3 місяці внутрішнього попиту. Для прикладу, у Лівані, де хліб є основним продуктом, 50% всієї пшениці надходило саме з України. Лівія імпортувала 43% зернової продукції українського виробництва. Наша держава забезпечувала близько 20% поставок пшениці в Малайзію, Індонезію та Бангладеш. Ємен, який майже повністю залежить від імпорту продовольства, закуповує в Україні не менше 27% пшениці. При цьому, як вважає автор, в цій країні половина 30-ти мільйонного населення вже голодує. Всього 1,7 млрд людей в більш ніж 30 країнах нетто-імпортерами можуть опинитися на межі голодної смерті.

Зрозуміло, що в подальшому кон'юнктура на світових аграрних ринках залежатиме від того, як довго буде діяти «зерновий коридор» (станом на 16 жовтня 2022 р. перемовини за участі України, Туреччини, РФ і ООН тривають і є перспективи продовження відповідної угоди до 22 листопада ц. р.) та коли остаточно переможе Україна у війні проти РФ.

Література:

1. Після розблокування Україна експортувала морем майже 8 мільйонів тонн продовольства – Зеленський. *Укрінформ*. 17 жовтня 2022 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3594500-pisla-rozblokuvanna-ukraina-eksportovala-morem-majze-8-miljoniv-tonn-prodovolstva-zelenskij.html>
2. Деякі питання здійснення фітосанітарних заходів та процедур в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2022 р. № 398. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398-2022-%D0%BF#Text>
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо безперебійного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану: Закон України від 12 травня 2022 р. № 2246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-20#Text>
4. Товарна структура зовнішньої торгівлі України : статистична інформація. Державна служба статистики. Різні роки. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/zd/tszt/arh_tszt2022_u.html
5. Коваль П. Як російська агресія провокує глобальну продовольчу кризу. *Український тиждень*, 22 березня 2022 р. URL: <https://tyzhden.ua/Economics/254589>.

УДК: 336.77

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ БАНКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

А. С. Петренко,

*Державний податковий університет,
petrenkonastya7@gmail.com*

Фінансова глобалізація стала поштовхом до розвитку процесу концентрації у сфері банківської діяльності та змогла перетворити транснаціональні банки на потужні універсальні банківські комплекси. Поступово почали стиратися межі між інвестиційними та комерційними банками, страховими та іншими установами сфери фінансів.

Діяльність банківських установ піддається великому числу ризиків, оскільки за своєю специфікою несе в собі функцію суспільної значущості і провідника грошово-кредитної політики. Таким чином знання, визначення та контроль банківських ризиків становить інтерес для великого числа сторін [1, с.118].

Актуальність дослідження даного питання визначається тим, що система управління ризиками є основою банківської справи. Хоча спочатку банки приймали лише депозити, вони швидко стали посередниками у переказах коштів, тим самим приймаючи на себе інші ризики, такі як кредит. Управління банківськими ризиками насправді є процесом, за допомогою якого банки виявляють (ідентифікують) ризики, оцінюють величину ризиків, здійснюють моніторинг цих ризиків і контролюють ризикові позиції, а також розглядають та прослідковують взаємозв'язки між різними категоріями ризиків.

Метою дослідження виступає розкрити зміст та узагальнити теоретичні підходи до управління фінансовими ризиками банківських установ в умовах глобалізаційних процесів.

Важливо зазначити, що багато сучасних авторів у своїх публікаціях розглядали проблему фінансових ризиків та управління ними. Дослідження питання управління фінансовим ризиком знайшло своє відображення у наукових роботах таких зарубіжних і вітчизняних вчених, як В. Геєць, Л. Примостка, Дж. Сінкі, С. Ілляшенко, С. Фроста та інші. Проте, у більшості своїх досліджень вони зосереджуються на регулюванні фінансових ризиків у банках при реалізації та розробці заходів для зменшення супутніх витрат або цілковитого їх запобігання.

Ризики притаманні діяльності будь-якого банку, їх наявність здатна принести йому небажані наслідки, однак саме існування ризику дозволяє банку створювати додаткові вигоди та інновації. Тому питання – не у зведенні ризиків до нуля, а у знаходженні засобів їхньої мінімізації [2, с. 170].

Одним із ключових аспектів управління банківськими фінансовими ризиками є знаходження балансу між рівнем ризику та рівнем доходів від операцій.

Установи комерційних банків працюють за принципом комерційного розрахунку, тобто виконуючи свої функції, вони отримують прибуток. Цей прибуток банку формується за рахунок здійснення грошових, кредитних та розрахункових операцій та іншої діяльності банку. Він слугує джерелом виплати відсотків або дивідендів, створення банківських фондів та є основою збільшення добробуту працівників банків. Підвищення рентабельності банківських установ може бути забезпечено за допомогою зміни в активній операційній структурі та зміни у співвідношенні позики та інвестиційними операціями.

Якщо розглядати цю умову зі сторони вкладників, то прибуток гарантує впевненість у завтрашньому дні за допомогою стабільних доходів, а оскільки збільшення банківських резервів та власних коштів банку свідчить про його стабільність. Можна дійти висновку, що позичальники також є зацікавленими в прибутках банківських установ, адже саме таким чином зростають їх власні накопичення. Тому, з огляду навіть на цю точку зору, необхідно ефективно та раціонально розміщувати кошти банку для забезпечення його фінансової стійкості. Для власників банків, виконання цієї умови дасть змогу усунути протиріччя між ліквідністю, надійністю та прибутковістю комерційних банків [3, с. 911].

Для зниження та управління ризиками, що приймаються, великі банки використовують набір фінансових і нефінансових інструментів, застосування яких залежить від конкретного ризику. Мінімізації ризику також сприяє застосування консервативної політики до оцінки якості цінних паперів, позичальників, ретельне структурування угод і моніторинг. Мінімізація ризиків невідривно пов'язана з операційною діяльністю, яка у свою чергу вимагає зниження операційних ризиків шляхом вдосконалення процедур і ІТ-систем, впровадження контролю на всіх етапах операцій, підвищення кваліфікації співробітників [1, с. 123].

Можна виділити ще один ключовий аспект для управління фінансовими ризиками банківських установ – розподіл ризику в часі. Цей фактор є надзвичайно важливим в умовах нинішньої економіки. Звичай основні операції банків можуть піддаватися минулому, теперішньому та майбутньому ризикам. Саме розподіл ризику у часі має визначальну роль для прогнозування можливих майбутніх втрат банку.

Якщо враховувати при управлінні ризиками цей фактор, то можна буде уникнути вплив минулих помилок та ризиків на майбутню банківську діяльність.

Як висновок варто сказати, що в управлінні банківським фінансовим ризиком у розвинених країнах центральний банк контролює все менше банківського ризику, передаючи ці функції безпосередньо на самі банки. Це відбувається тому, що життєдіяльність кожного банку значною мірою залежить від рівня вдосконаленості системи управління ризиками. Вітчизняні регуляторні органи також контролюють діючі банки з точки зору ризику, тому проблему управління фінансовими ризиками слід розглядати як результат взаємодії правових та регуляторних органів та економічних агентів, а також домогосподарств, які разом утворюють фінансове середовище ринку з приводу фінансових операцій.

В умовах розвитку інформаційної економіки, пандемії, банки переходять до нетрадиційних видів діяльності, до нових бізнес-стратегій [4, с. 216]. Саме тому на даному етапі розвитку фінансових відносин існує безліч методів для вдосконалення та знаходження новий дієвих засобів для управління фінансовими ризиками банків.

Щоб мінімізувати негативні наслідки нинішньої світової економічної кризи, банківським установам необхідно приймати нетрадиційні та сміливі рішення. Банкам необхідно своєчасно виявляти всі можливі ризики та правильно оцінювати їх можливі наслідки, щоб приймати ефективні управлінські рішення, з метою уникнення фінансових втрат та негативних наслідків [5, с.78].

Література:

1. Казак О. О., Чистякова Д. С. Управління ризиками інвестиційної діяльності банків України в умовах розвитку інформаційної економіки. *Ефективна економіка*. 2021. № 3. С. 117–125.
2. Шульга Н. П., Міщенко В. І., Анісімова Л. Л. та ін. Інтегрована система управління ризиками банку: монографія. Київ. 2018. 440 с.
3. Slatvinska M., Belinska Y., Vodolazska O., Nakonechna H., Ruzhytskyi I., Koliada T. The model of the impact of changes in the national currency on key macroeconomic indicators in the face of uncertainty. *International Journal of Management (IJM)*. 2020. Volume 11. Issue 5. P. 908–919. URL: <http://www.iaeme.com/ijm/issues.asp?JType=IJM&VType=11&IType=5>
4. Ткаленко С., Тіпанов В. Банківська діяльність в умовах фінансової глобалізації. *Економічний аналіз*. 2021 рік. Том 31. № 1. С. 211–217.
5. Томашук І. В., Томашук І. О. Управління фінансовими ризиками банків як складова забезпечення сталого функціонування суб'єкта економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. С. 75–83.

УДК: 336

МІСЦЕ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ В ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

О. В. Семенова,

*Державний податковий університет,
sashasemenova2108@gmail.com,*

Н. С. Козій,

*Державний податковий університет,
globa.nataliya@ukr.net*

Сьогодні головним чинником розвитку цивілізації є глобалізація. Дедалі більше країн піддається впливу цього явища. Під впливом локальних, а також глобальних факторів формується нова економічна, геополітична та цивілізаційна ситуація. Глобалізація дає можливість виявити інші ракурси державної форми правління у світовій системі і нові моделі суспільно-правових інтересів, простежити трансформацію державного суверенітету і вивести нові модифікації державних утворень і проблем численних правових систем. Також глобалізація має особливе значення у житті кожного українця зокрема й країни загалом, оскільки трансформаційні процеси мають відповідати тенденціям нового світу, забезпечуючи національні та міжнародні інтереси [1].

Сьогодні Україна як держава середнього рівня має недостатню структурну силу, щоб істотно впливати на процеси в глобальній системі міжнародних відносин. А ситуація, яка сформувалася на сучасному етапі розвитку нашої країни, вже призвела до того, що багато проблем суспільного розвитку набули глобальних масштабів. Війна в Україні «суттєво погіршила глобальний економічний прогноз» й лідери G20 повинні докласти зусиль до розв'язання економічних проблем.

До того як розпався СРСР, Україна була потужною індустріально-аграрною державою, яка на той час посідала перші позиції в Європі та світі загалом за ключовими показниками сільськогосподарського та промислового, культурного та наукового розвитку. Це сприяло культивуванню думки суспільства про сприятливі перспективи соціально-економічного прогресу України поза єдиним народногосподарським комплексом СРСР і визначними можливостями інтеграції країни в загальноєвропейські структури та процеси, насамперед ЄС. Після проголошення незалежності в Україні стався глибокий економічний спад,

який згодом переріс у системну кризу і торкнувся найважливіших сфер життєдіяльності суспільства. Як результат Україна стала дуже слабкою державою в політичному відношенні.

Причиною цього є нездатність відстоювати у своїх інтересах право на легітимний вибір правлячої гілки і бути гідним представником на світової політичної арені. В Україні не склався механізм підтримки національного виробництва, а склався, навпаки, – механізм його придушення. Недосконалою залишається вітчизняна податкова система, але особливо складною є ситуація з інвестиційною політикою. Інвестори з полюванням вкладають гроші в економіки тих країн, які демонструють стабільне зростання, а також здатність забезпечувати ці процеси самі по собі. Якщо ж цього не відбувається, то ті крихітні інвестиції, які надходять, оподатковуються з усіх боків такими умовами, що виникає питання про їх доцільність.

Участь України у глобально-інтеграційних процесах пов'язана з чималими ризиками та загрозами. Але шлях України до глобального простору незворотний і безальтернативний. Держава зі статусом «суверенна» з такою геостратегічною позицією не може залишатися в самоізоляції, яка свідчить про відсталість і низьку міжнародну конкурентоспроможність [2].

Важливим фактором у веденні зовнішньої політики України є співпраця з міжнародними організаціями, особливо економічними, наприклад СОТ, МВФ, МС, ЄС. Позиція України щодо Євросоюзу була сформована вперше на законодавчому рівні в основних напрямках зовнішньої політики України, які були схвалені Верховною Радою України 2 липня 1993 року. Починаючи з цього моменту, Україна почала тяжіти до європейського інтеграційного об'єднання і з того моменту намагалася все ж таки приєднатися до ЄС, ці спроби ми можемо спостерігати й досі [4].

Але існують певні перешкоди на шляху поглиблення інтеграційних процесів між Україною та ЄС. Високий рівень стандартів сучасної Західної Європи ускладнює експорт вітчизняної продукції на ринки європейських держав. У ЄС існує низка особливостей здійснення зовнішньоекономічної діяльності: сертифікація продуктів харчування, с/г добрив та інших продуктів; підвищення імпорتنих мит деякі види товарів; наявність акцизного збору; державні закупівлі без доступу іноземних постачальників.

Асоціація з ЄС може негативно вплинути на економіку України. По-перше, зняття тарифних та нетарифних обмежень на європейську продукцію автоматично скоротить надходження до державного бюджету України на 20%. По-друге, як тільки Україна увійде до зони вільної торгівлі з ЄС, експорт її продукції до Митного Союзу скоротиться за мінімальними оцінками на 1,4-1,9 млрд. доларів. По-третє, вступ до ЗВТ практично повністю відкриє внутрішній ринок України для

європейських товарів. В Україні вже зараз приблизно вдвічі нижчий рівень митного захисту, ніж у середньому по СOT, а ЗВТ цей захист зробить ще менше.

З іншого боку, об'єднання України з ЄС має позитивний бік. ЄС є одним із найпотужніших фінансово-економічних та політичних центрів світу. Європейська інтеграція та асоціація в ЄС є стратегічною метою України, тому що це найкращий спосіб реалізації національних інтересів, побудови економічно розвиненої та демократичної держави, зміцнення позицій у світовій системі міжнародних відносин. Для України європейська інтеграція – це шлях модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій та новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентної спроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки, насамперед на ринок ЄС. Сьогодні Європейський Союз займає провідні позиції у світовому господарстві. На його частку припадає 41,4% світового товарного експорту та 39,8% імпорту. Тому для будь-якої країни співробітництво з Європейським Союзом означає можливість отримати суттєві економічні досягнення, які в результаті сприятимуть економічному зростанню та підвищенню життєвого рівня населення [3].

У стратегічному та політичному плані Україні слід докладати зусиль до того, щоб направити вектор глобалізації у бік соціалізації ринкового розвитку. Внутрішня політика України має бути одночасно зорієнтована на конкурентоспроможність, бути ефективною у протидії новим впливам глобалізації та прагматичною з урахуванням використання нових переваг та можливостей глобалізації. Ефективність національної стратегії розвитку безпосередньо залежить від здатності вищого керівництва України реформувати державну правову систему так, щоб через певний українське законодавство змогло відповідати світовим, у тому числі європейським, стандартам [5].

Україна потребує формування та реалізації абсолютно нової моделі управління, спрямованої на створення потужної соціально-орієнтованої держави, на чолі якої мають бути представники еліти суспільства – лідери, які готові і здатні брати на себе відповідальність, ставлять загально-національні інтереси вище приватних і власних інтересів, зосереджені на досягненні стратегічних цілей соціально-економічно: формування та розвиток соціального капіталу нації – суспільство повинно бути єдиним мати загально-національні інтереси; формування в суспільній свідомості культу національної гордості і патріотизму; створення програмної платформи для популяризації вітчизняних досягнень в галузі науки, культури, спорту і т.д.

Згідно з оцінками аналітиків Світового банку, більше половини українських підприємств зупинили діяльність через війну, а решта працюють зі значними обмеженнями. Блокування Росією українських

морських портів призвело до скорочення експорту вдвічі, а експорту зерна – на 90%. В областях, де йдуть бойові дії, були розташовані понад 30% підприємств, які створювали понад 50% ВВП. Найбільше постраждали ті галузі, в яких неможлива дистанційна робота. Уряд України прогнозує, що цього року зберуть врожай у 70% відсотків від норми.

Внаслідок війни в Україні ціни в світі на енергетичні товари та продовольство будуть зростати до кінця 2024 р. З початком активної фази війни Росії проти України в 2022 р., мінімізація або відмова від імпорту енергоресурсів з РФ стали визначним чинником безпеки для Європи і світу. На сьогодні існують три основні шляхи, якими можна позбутися від енергетичної залежності: – диверсифікація поставок енергоресурсів і сировинних товарів; – енергоефективність; – розвиток внутрішнього потенціалу відновлюваних джерел енергії.

На основі проведеної розвідки маємо констатувати, що новітня російсько-українська війна, яка триває зараз, має значний вплив на світову економічну систему. Відбувається дуже динамічний відхід глобальної економіки від рівноважного стану, загострення майже всіх глобальних проблем людства, що безпосередньо є наслідком російського вторгнення, настання стан хаосу і неможливість зробити прогноз розвитку подій на майбутнє.

Література:

1. Авдокушин Є. Ф. Міжнародні фінансові відносини. М.: ІВЦ «Маркетинг». 2013 р. 264 с.
2. Брусенцева О. А. Глобальні виклики російсько-української війни: Київ, 2022 р. С. 3–7.
2. Дергачов В. А., Вардомський Л. Б. Регіоналізм. М.: ЮНІТІ-ДАНА. 2011 р. 519 с.
3. Скурко О.В. Глобальна та регіональна торговельно-економічна інтеграція. М.: Юридичний центр Прес, 2004. 297 с.
4. Степанян Т. М. Світова економіка. М.: РГОТУПС, 2007. 143 с.
5. Хомініч І. П., Савіна О. В. Державний кредит в умовах фінансової глобалізації. *Фінанси та статистика*. 2010 р. 257 с.

СЕКЦІЯ ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ОБЛІКОВО- АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

УДК: 657.6

ІДЕНТИФІКАЦІЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ В ПРОЦЕСІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В СИСТЕМІ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ

О. Р. Антонюк,

*Національний університет водного господарства
та природокористування,
o.r.antonyuk@nuwm.edu.ua*

Управління ризиками є невід'ємною складовою діяльності з внутрішнього контролю, що належить до повноважень та відповідальності керівництва установи та відповідальних за діяльність осіб. Фінансове управління і контроль є одним із трьох стовпів Європейської концепції державного внутрішнього фінансового контролю, яке розуміється як система, що забезпечує планування, використання та контроль за фінансовими ресурсами з метою ефективного та результативного досягнення поставлених перед установою цілей.

Принципи та елементи внутрішнього контролю, питання організації і здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів у своїх установах та організаціях, що належать до сфери управління таких розпорядників бюджетних коштів визначаються відповідними рекомендаціями Кабінету Міністрів України. Відповідно постанови КМУ від 12 грудня 2018 р. № 1062 «Основні засади здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів», «система внутрішнього контролю – впроваджені керівником установи політики, правила і заходи, які забезпечують функціонування, взаємозв'язок та підтримку всіх елементів внутрішнього контролю і спрямовані на досягнення визначених мети (місії), стратегічних та інших цілей, завдань, планів і вимог щодо діяльності установи» [1].

Процес фінансового управління та контролю (ФУК) є безперервним та стосується керівників усіх рівнів та працівників установи, а заходи ФУК, що діють в установі повинні, в першу чергу, забезпечити керівнику достатні гарантії того, що установа досягне поставлених цілей, її

діяльність буде ефективною і результативною, у відповідному правовому полі, а звіти (фінансові та не фінансові, внутрішні та зовнішні) міститимуть надійну інформацію.

Контроль за діяльністю бюджетних установ – це, передусім, найважливіший фактор зміцнення довіри суспільства до державної влади, засіб їх консолідації з метою забезпечення добробуту громадян і стабільності державного ладу. Контроль є основним незалежним джерелом інформації для виявлення причин порушень, що виникають у процесі управління державними фінансами та державною власністю, а також дійовим засобом впливу для прийняття рішень щодо запобігання тих чи інших порушень. За таких умов значення контролю в бюджетних установах постійно зростає.

ФУК у державних установах повинен бути організований та реалізований таким чином, щоб керівництво (вищого, середнього, операційного рівнів) несло відповідальність за досягнення визначених цілей відповідно до виділеного бюджету та наявних ресурсів. При цьому, керівництво має бути підзвітне про досягнуті результати і використаний бюджет та інші ресурси. Таким чином управлінська відповідальність щодо економічного, ефективного, результативного та законного витрачання ресурсів є ключовим принципом ФУК. Без управлінської відповідальності неможливо досягти результатів удосконалення системи ФУК, і навпаки, без належної системи ФУК не можливо забезпечити систему управлінської підзвітності щодо досягнення цілей у економічній, ефективній, результативній та законній способи [2]. Для ефективного управління діяльністю керівники, органи влади повинні мати економічну інформацію, яка відповідає їх потребам. Формування такої достовірної, точної, оперативної та повної інформації актуально щодо визначення бюджетних асигнувань.

Важливими є операції із запасами, зокрема в системі публічних закупівель. За даними всесвітнього дослідження економічних злочинів та шахрайства за 2020 рік, що було проведено аудиторською компанією PWC до топ-п'ять видів шахрайства відносяться: незаконне привласнення майна, шахрайство з боку клієнтів, хабарництво та корупція, кіберзлочини, шахрайство у закупівлях. На питання «Який із видів шахрайства був найбільш суттєвим для Вашої організації з точки зору фінансових збитків або інших наслідків?» на третьому місці після незаконного привласнення майна, недобросовісної конкуренції/порушення антимонопольного законодавства є шахрайство у закупівлях [3].

Корупційні схеми можуть бути складними та високоорганізованими, але застосування комплексного підходу дає змогу виокремити у них чіткі типові складові. Аналіз корупційних ризиків покликаний виявляти системні корупційні ризики (схеми) у діяльності державних органів,

органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, а також надавати пропозиції щодо їх мінімізації.

До вразливих з точки зору корупційних проявів елементів процедур публічних закупівель відносяться:

- визначення потреби, планування закупівель та розрахунок очікуваної вартості;
- розробка тендерної документації та визначення кваліфікаційних критеріїв;
- застосування неконкурентних процедур;
- укладення прямих договорів;
- розгляд тендерних пропозицій;
- укладення договору.

Типові чинники корупційних порушень наведено на рисунку 1.

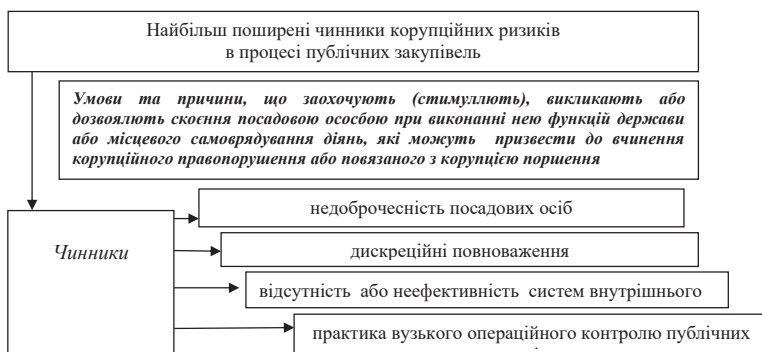

Рис. 1. Поширені чинники корупційних ризиків процесу публічних закупівель

Для досягнення ефективного результату аналізу процедур закупівлі замовником та визначення наявності корупційних ризиків доцільно мати заздалегідь підготовлений чек-лист, який містить перелік питань, що підлягають перевірці. Це дає можливість скласти об'єктивний висновок про здійснювану закупівлю товарів/робіт/послуг та потенційні корупційні вразливості процедури. Для прикладу, концепцію системи ризик-індикаторів застосовує Державна аудиторська служба України, яка на їх основі приймає рішення про проведення моніторингу, що повинно допомагати виявляти недобросовісних державних замовників на ранніх стадіях закупівлі.

Література:

1. «Основні засади здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів». Постанова КМУ від 12 грудня 2018 р. № 1062 (в редакції від 27.04.2019 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-2018-%D0%BF#Text>
2. Антонюк О. Р. Ризико-орієнтований підхід у фінансовому контролі як елемент менеджменту публічних організацій. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2020. № (3(91)). С. 3–13.
3. Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства за 2020 рік. Результати опитування українських компаній. Шахрайство: лабіринт, з якого немає виходу? URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2020/economic-crime-survey.html>

УДК: 658.15

ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Н. С. Козій,

*Державний податковий університет,
Globo.nataliya@ukr.net*

Д. М. Ветлянчук,

*Державний податковий університет,
dvetlyanchuk@gmail.com*

На сьогоднішній день за ринкових умов господарювання важливою метою, до якої прагнуть усі підприємства, є отримання найбільшого прибутку за найменших затратах. Однак нестабільність економічного сектору країни пов'язаної із війною нав'язує свої правила. Непередбачені витрати, невиправдані ризики, збитки підприємства в нинішніх економічних відносинах за умов розвинутої світової кризи – такі поняття стали звичними для нас. Війна також може вплинути на здатність уповноважених осіб забезпечити організацію бухгалтерського обліку та фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій.

Підприємство, аби не зазнати краху і завоювати лідируючі позиції на ринку, повинне безперервно аналізувати результати своєї минулої діяльності, а також прогнозувати майбутні зміни та шляхи їх вирішення. Для цього необхідно використовувати ефективні засоби управління фінансовим станом господарства, головним інструментом якого визначають фінансовий аналіз. Його головною метою є аналіз зовнішнього й внутрішнього середовища підприємства, ототожнення результатів діяльності його основних конкурентів та коливання його фінансових результатів, а також визначення загроз банкрутства й інших ризиків в діяльності підприємства. Економічні наслідки війни можуть вплинути на бухгалтерський облік та звітність компаній або груп.

Фінансовий аналіз є доволі важливим для функціонування будь-якого підприємства. Саме через це досить багато зарубіжних та вітчизняних вчених присвячують свої роботи саме цій темі, серед яких варто виділити праці М. Г. Гнидюк, А. В. Ковалевської, О. О. Книшек, А. В. Максимової, С. В. Приймак, Ю. О. Тарасенко та інших.

Економіка України як частина всесвітньої системи являється однією з її найслабших ланок, а також є дуже уразливою до кризових явищ.

Це відбивається на становищі кожного підприємства і громадянина загалом. За таких умов економічної нестабільності кожне підприємство має детальніше аналізувати власну діяльність, аби швидко та ефективно виявляти загрози банкрутства і знаходити шляхи стабілізації свого економічного становища. Для досягнення цих цілей використовується фінансовий аналіз в діяльності підприємства.

Фінансовий аналіз – це спосіб накопичення, трансформації й використання зібраної інформації фінансового характеру, котра має на меті надання загальної оцінки ретроспективному та перспективному фінансовому стану підприємства; передбачення положення господарства на ринку капіталу; розкриття ймовірних темпів розвитку підприємства з позицій їх фінансового забезпечення [1].

Досить важливим для кожного підприємства є його майновий стан, що виникає під час виробничо-господарської діяльності господарства. Він містить в собі аналіз ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості і багато іншого, що надає змогу підприємству побачити свої недоліки, загрозу банкрутства, а головніше за все знайти способи вирішення цих проблем.

Аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища господарства є головною структурною складовою фінансового аналізу. Проте такі важливі з першого погляду зовнішні економічні фактори, як положення підприємства на ринку, потреба покупців в даній продукції, ситуація на ринку капіталу і його діяльність на підприємстві, не беруть активної участі в розрахунку аналізу щодо фінансової діяльності підприємства.

Якщо керівник фірми не бере активної участі в діяльності свого підприємства, то за недостатньо дієвого апарату управління за умов економічної нестабільності підприємство стрімко стане банкрутом.

На рівні управління господарством слід визначити основні проблеми, а саме:

- періодичність проведення цього аналізу;
- вибір суб'єктів аналізу;
- відбір головних аналітичних показників для виконання їх моніторингу;
- практичні в роботі форми надання результатів аналізу;
- ступінь розуміння, значень і додатків аналізу.

Після розрахунку усіх необхідних фінансових індикаторів керівник підприємства стикається з дилемою їх поліпшення для виявлення заходів з приводу збільшення величини прибутку [2].

Головними заходами для поліпшення показників фінансової діяльності господарства є:

- збільшення доходу за рахунок зменшення витрат на виробництво;
- збільшення доходу за рахунок зростання загальних обсягів реалізованої продукції;

– збільшення доходу за рахунок поліпшення якості продукції, дотримання якості сировини, технологій тощо для тих господарств, які піддаються сертифікації якості товару;

– запровадження новітніх технологій для покращення продуктивності праці та технологічна модернізація виробництв [3];

– створення нових маркетингових стратегій, котрі збільшують попит на даний товар, а також підштовхує до випуску більшої кількості якісної продукції;

– поліпшення кваліфікаційного рівня робітників; працівник має не тільки виконувати свою роботу, але й пропонувати власні шляхи покращення виробництва й підприємства загалом тощо [4].

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що дана тема, яка з першого погляду здається добре проаналізованою та розвинутою різними вченими, а також підкріпленою нормативними актами, постає як дуже вагома проблема, особливо у період військового стану в країні. Вона полягає в тому, що після розрахунку існуючих фінансових показників діяльності підприємства потрібно порівнювати дані значення із критичними значеннями розвинених країн, котрі не пристосовані до особливостей діяльності наших підприємств. Це може призвести до викривлення даних фінансового аналізу й прийняття хибних економічних рішень апаратом управління. Вище зазначену проблему потрібно вирішити методом доопрацювання статистичних показників інших країн, які будуть підходити по специфіці до діяльності вітчизняних підприємств. А саме, економічна нестабільність, що присутня нині на території України, яка зумовлює підприємство завжди аналізувати свою діяльність за рахунок важелів фінансового аналізу, аби зуміти об'єднати економічний розвиток самого підприємства та його стійкість за часів кризи.

Література:

1. Приймак С. В. Фінансовий аналіз. Практикум : навч. посіб. Львів : Ліга-Прес, 2021. 264 с.

2. Книшек О. О., Тарасенко Ю. О. Фінансовий аналіз діяльності підприємства в умовах економічної нестабільності. Економічний простір. 2018. № 139. С. 171–181. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/есpros_2018_139_16.

3. Ковалевська А. В. Критичний аналіз методів оцінки фінансового стану підприємства. *Бізнес Інформ*. 2012. № 3. С. 163–169.

4. Максимова А. В., Гнидюк М. Г. Фінансовий аналіз звітності, складеної за МСФЗ. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер. : Економічні науки. 2018. Вип. 32. С. 185–189.

UDC: 657

NEW CHALLENGES FOR INTERNAL AUDIT IN THE FACE OF TODAY'S RISKS

A. Kustiene,

*Vytautas Magnus University, Kaunas, Lithuania
Klaipeda State University of Applied Sciences, Klaipeda, Lithuania
aurelija.kustiene@vdu.lt*

Current economic conditions due to recent impacts of Covid-19 are making the businesses to reconsider their strategies and business operating models. Where all these changes and evolutions have some pros and cons, it also exposes the businesses to emerging risk and challenges of new era. Internal audit, as a strategic business partner, can help organizations deal with new challenges before the risk reaches the door. Given internal audit's independent position within the company, the board can be assured that it is receiving unbiased information.

Organizations, when establishing an internal audit, expect a higher return than was invested in its establishment. The benefits of internal auditing are clearly recognized both in the scientific literature and in practice. According to Flostoiu [1], internal audit must become a value creator and not a consumer. Audit literature [2, 3, 4, 5, 6, 7] indicates that, especially in the last few years, internal audit has become an influential function of the organization, identifying key risks, advising decision-makers, and thus adding value to the organization. This role of internal audit has been reinforced by the global health crisis that began in 2020. As a result, internal audit faces new challenges.

The aim of the study is to highlight the new challenges facing internal audit in the face of today's risks.

The research methods used are analysis and systematization of scientific and normative literature, logical analysis, analysis, comparison, and generalization of the practical experience of the world's most prominent audit firms to reveal the new challenges of internal auditing in the face of the risks of today.

The International standards for the professional practice of internal audit [8] provides the following concept of internal audit in this paper: Internal auditing is an independent, objective assurance and consulting activity designed to add value and improve an organization's operations. It

helps an organization accomplish its objectives by bringing a systematic, disciplined approach to evaluate and improve the effectiveness of risk management, control, and governance processes. The internal audit activity adds value to the organization when it provides an objective and relevant assurance and contributes to the effectiveness and efficiency of governance, risk management, and control processes.

Internal audit faces a significant challenge in meeting the expectations of different parties, both when working with stakeholders and regulators, and in achieving a common understanding of an organization's risks and the role of internal audit in risk management.

More than a decade ago, audit practitioners pointed out that internal audit teams started to focus more and more on the risk assessment function when boards of directors started to ask the question: "What are our organization's primary risks, and are we covered?" Internal audit teams then started to focus more on what could truly "bring an organization down." [9]. But first the organization should consider its strategic and operational objectives. One of the key roles of management is to ensure that these goals are clearly communicated, and the appropriate tactics are taken to ensure these goals are met. In addition, management should be aware of the risks the organization faces that may impede the accomplishment of these goals. Second, internal audit's role in the organization is to help management and the board clearly articulate these risks and rank them in order of impact to the firm, as well as their likelihood of occurring.

Traditionally, the internal audit function focused on providing core assurance around business process risk and controls [10]. But, with increasing market volatility and complexity, internal audit is being asked to deliver deeper insights and value beyond assurance, particularly in the areas of strategy execution, emerging risk, and increasing the use of analytics. Delivering on these new and increased expectations presents many challenges for internal audit departments today. These responsibilities translate directly into an expectation that internal audit provide assurance that key risks are identified and managed effectively.

Businesses are consistently evolving due to technological innovations, change in operational models, stakeholder expectations, digitalization, automation, and regulatory amendments [11]. As a result, organizations are exposed to new risks in their environment. At the same time internal auditors face a difficult challenge: to identify the emerging risks that are critical to the company's reputation, strategy, and operations while ensuring that their audit plans are risk-based, flexible, and dynamic amid continuing disruption and uncertainty. To help frame and focus its work, internal audit should ask: What has changed in the operating environment? What risks are posed by the company's digital transformation and its sourcing, outsourcing, and sales and distribution channels? Is the company sensitive to early warning

signs regarding safety, product quality, and compliance? What longer-term impact will be accelerating megatrends have on the new business and risk environment? [5].

To identify the relevant risks faced by internal audit, research over the past few years and practical insights from the world's most renowned audit firms have been reviewed [2; 3; 4; 5; 6; 7; 10; 11; 12; 13]. After analysing the above-mentioned works and systematizing the obtained research results, the following risks can be identified that are important for the internal audit:

1) Cybersecurity and data governance risks. It's no surprise that cybersecurity remains a top risk given the shifts to remote work, digital transformation, online customer engagement, and the growing sophistication of cyberattacks.

2) Culture, ethics, and compliance risks. Covid-19 has increased the reputational costs of an ethics or compliance failure, particularly given the changed control environment, increased fraud risk, and pressure on management to meet financial targets.

3) Strategic management risk. Covid-19 is accelerating shifts in stakeholder views of corporate performance and how companies oversee and disclose strategic governance risks. Internal audit should understand the company's operational and management strategy to provide assurance and advise on controls.

4) Human capital management risks. Covid-19 and social unrest have amplified the importance of human capital management to a company's performance and reputation, driving demand for better disclosure of how the board oversees human capital and talent development programs and their link to strategy.

5) Evolving Covid-19 risks. Leaders are grappling with reopening their businesses safely, managing remote workforces, accelerating digital transformation, building more resilient supply chains, and strengthening connections with customers. Navigating the uncertainty will require a sharp focus on people, liquidity, operational risks, and contingencies while keeping sight of the broader strategy.

6) Third party risk. In the modern age cross business transactions are heavily increasing and reliance on third-party vendors for essential business functions continues to grow. Third party risk would continue to grow as the transaction's increases, organization must sure that where their data goes or who has access to it once it is shared with a third party. As non-compliance to this can end up the company with penalties, legal action, and reputational damage. When it would come to third party risk management, internal audit function can be of best use for the development of effective third-party risk management program. Internal audit can assess processes and controls, including third-party selection, contract negotiation, ongoing monitoring, contractual obligations, and vendor termination mechanism.

7) Climate change risk. As investors seek to understand both the physical risks associated with climate change as well as the ways that climate policy will impact prices, costs, and demand across the entire economy. In this environment, internal audit will want to prioritize climate risk and assess whether management's ERM processes include an appropriate focus on the risks that climate change poses to the company's strategy, operations, and reputation.

8) Sustainability risk. Regulators are also taking more interest in the approach firms take to managing sustainability risks. There is provides insights into how internal audit might include climate change concerns in the risk management framework to identify new risks, additional controls, and develop potential scenario analysis exercises.

In the past few years have seen an increase in breaches and cyber incidents. Threat actors are finding new and inventive ways to exploit weaknesses. Most occur when employees are not fully trained on how to identify cyber issues, policies are not being followed, and third-party systems are not fully vetted or secured. Well-informed employees are better equipped to protect themselves and your firm against cyber threats.

In assessing risks, the details and the data are critical. [5]. But given the unprecedented complexity and uncertainties ahead, it has never been more important for internal audit to help paint a holistic picture of the company's vulnerabilities and opportunities to help it keep sight of the big picture.

After analyzing the insights of the researchers and practitioners [3; 10; 11; 12; 13] highlighted the challenges that internal audit departments must overcome to provide greater value to stakeholders:

1) develop a workforce strategy due to a lack of qualified staff with the unique skills required to work successfully in a modern internal audit department; this requires critical thinking skills, analytical skills, business knowledge, the ability to communicate well, honesty, courage, conflict management skills and many more. As it is difficult to find all these features, let alone IT skills, a workforce strategy should be followed in one person to ensure that the required skills are represented for all staff.

2) to become a trusted advisor, although it is a matter of consistent work that requires a lot of effort to build trust, especially in view of the increased expectations of stakeholders.

3) provide added value in providing assurance on compliance with third countries and on cyber security.

4) better use of technology, including the use of data analysis; and here we return to the first challenge – to find the right people with the right skills. The biggest technology challenge is that almost all organizations struggle with data privacy and cyber security.

The results of the study show on top of tech challenge nowadays: Nearly all organizations are struggling with data privacy and cybersecurity. It's

an area where stakeholders want assurance. The challenge for IT audit, therefore, lies in determining the right amount of IT audit time and focus to be dedicated to cyber risk and ensuring coverage is in alignment with the risk priorities of the organization. Though cybersecurity is always a business issue, the risk is typically assigned to IT [3]. IT audit's effectiveness in this area is strongly related to the experiences and discreet knowledge that the IT auditors in the group bring to the audit.

In summary, the following can be said the staff and skills cover all the other highest technology challenges mentioned. This reflects the fundamental need for internal audit functions to hire and train technically savvy auditors who can understand IT risks. This is especially true in addressing the biggest cybersecurity challenge, where knowledge is critical to gaining IT collaboration and trust.

It is important to note that a key to a successful internal audit function is the ability of the group to clearly understand the strategic goals and operations of the company. That's why most modern internal audit groups are multi-disciplinary in nature. They include representatives from not only finance but also contain information technology and operational experts. In this fashion, management and the board can be assured that all risks will be appropriately covered.

In conclusion, the period of economic and business turbulence that the world will be experiencing from 2020 onwards, which has begun to generate new risks, poses new challenges for internal audit. The pace of business is sure to continue at its ever-increasing speed as companies continue to change and evolve. In such an environment, an internal audit can help each organization and its stakeholders to ensure that key risks are properly identified and well controlled, provided that the internal audit continuously adapts and responds quickly to new changes in the environment. Therefore, it is important to continue a strong push for education and for using the right tools, frameworks, approaches, and resources; all are critical elements to ensuring the added value created by the internal auditor for the organization in the face of today's risks.

References:

1. Flostoiu, S. The objective of the public internal audit "the value-added". *Management and Economics, Revista Academiei Fortelor Terestre*. 2012. Issue 2 (66), P.162–166.
2. ACA Compliance Group. *Emerging Internal Audit Risks*. 2019. Access through internet: Emerging Internal Audit Risks | ACA Group (acaglobal.com)
3. Braun, G. *Top technology challenges for internal audit: results from protiviti's IT*. 2017. Access through internet: Top Technology Challenges for Internal Audit: Results From Protiviti's IT Audit Survey – The Protiviti View

4. Bunker, R. *A new era: Emerging trends in internal audit for 2021*. 2021. Access through internet: <https://www.barclaysimpson.com/blogs/a-new-era-emerging-trends-in-internal-audit-for-2021-1252>

5. Dabney, S.T. and. Smith, M.A. *How internal auditors are adjusting to changing risk profiles*. 2021. Access through internet: How internal auditors are adjusting to changing risk profiles (kpmg.us)

6. Koh, A.Ch. *Use of Digital Tools Distinguishes Internal Audit Groups Advancing on the Next-Gen Journey*. 2021. Access through internet: Use of Digital Tools Distinguishes Internal Audit Groups Advancing on the Next-Gen Journey – The Protiviti View

7. Putnam, C., Peters, M. *5 Strategies to Help Internal Audit Functions Accelerate Their Next-Generation Transformation*. 2021. Access through internet: 5 Strategies to Help Internal Audit Functions Accelerate Their Next-Generation Transformation – The Protiviti View

8. IIA *International standards for the professional practice of internal auditing*. 2017. Institute of Internal Auditors (IIA) Report

9. Jeffrey, Ch. How internal audit adds strategic value. *Financial Executive*. 2008. Issue 24 (10), P.19–20.

10. Sharma, P.K. *Emerging Issues And Challenges in Internal Auditing*. 2017. Access through internet: Emerging Issues And Challenges in Internal Auditing (taxguru.in)

11. Moin, I. *Emerging business chalenges and role of internal audit as strategic business partner*. 2020. Prieiga per internetą (Emerging-Challenges-Detailed.pdf (premier-brains.com))

12. Deloitte. *Internal Audit Insights 2019: High-impact areas of Focus*. 2019. Access through internet: Internal Audit Future Trends | Deloitte US.

13. KPMG. *Internal audit: Top 10 in 2018 considerations for impactful internal audit departaments*. 2018. Access through internet: Top 10 internal audit concerns of 2018 (kpmg.us)

УДК: 658

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ТА УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВА

І. В. Корінець,

*Національний університет «Острозька академія»,
ivanna.korinets@oa.edu.ua*

Н. А. Мамонтова,

*Національний університет «Острозька академія»,
nataliya.mamontova@oa.edu.ua*

Успіх будь-якого бізнесу залежить від його здатності постійно отримувати прибуток. Саме тому для власників бізнесу важливо, щоб підприємство отримувало прибуток по закінченню звітної періоду. Позитивний результат у звіті про фінансові результати підприємства є показником того, що бізнес працює добре. Цей кінцевий результат, або чистий прибуток, має важливе значення для подальшого зростання та процвітання підприємства.

Прибуток – це дохід, який залишився після оплати всіх витрат. Ці витрати включають в себе витрати на оплату праці, матеріали, відсотки за кредит і податки та інші витрати. Прибуток є важливим результатом ведення бізнесу, оскільки у більшості випадків саме отримання прибутку є основною метою діяльності підприємства. Такий прибуток одночасно є капіталом, який підприємства можуть використовувати для різноманітних цілей, як-от залучення додаткової робочої сили, купівля, заміна чи модернізація обладнання, транспортних засобів чи інших дороговартісних основних засобів або інвестування в нові продукти, послуги. Маючи хороші прибутки, бізнес може розраховувати на продовження процвітання.

Також отримання прибутку є важливим для бізнесу, оскільки прибутковість впливає на те, чи зможе підприємство отримати фінансування від банку, залучити інвесторів для фінансування своєї діяльності та розвитку свого бізнесу. Підприємства не можуть продовжувати свою діяльність без отримання прибутку.

На формування прибутку впливають, як мікроекономічні чинники, так і макроекономічні. Зазвичай, мікроекономічні чинники – це внутрішні чинники, що виникають всередині підприємства. Це можуть

бути якість продукції, інновації, що запроваджуються на підприємстві, вдосконалення виробництва продукції і т. д.

А до макроекономічних чинників належать ті чинники на які підприємство не в стані вплинути. Це наявність конкуренції, збільшення цін на сировину, паливе, збільшення ставок на податки і т. д.

Щодо порядку визначення фінансових результатів, то головними складовими є доходи та витрати. Варто зазначити, що методологія формування інформації про доходи і витрати в бухгалтерському обліку та її розкриття у фінансовій звітності встановлена стандартами бухгалтерського обліку. Так, ТОВ «Склоресурс» веде облік за національними стандартами, то застосовує норми П(С)БО 15 «Дохід» [1] і П(С)БО 16 «Витрати» [2]. Фінансовий результат визначається за кожним видом діяльності підприємства (операційна, фінансова, інша) із періодичністю, установленною в обліковій політиці (місяць, квартал, рік) [3]. Порядок формування фінансового результату ТОВ «Склоресурс» подано на рис. 1.

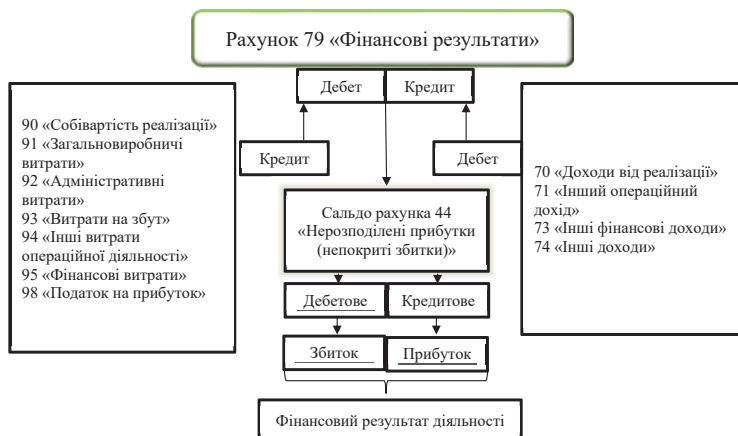

Рис. 1. Порядок формування фінансового результату ТОВ «Склоресурс»

Джерело: розроблено автором на основі дослідження діяльності підприємства

Для ведення обліку фінансових результатів використовують рахунок 79 «Фінансові результати». За дебетом цього рахунку суми витрат в порядку їх закриття, а також сума нарахованого податку на прибуток, а за кредитом – суми в порядку закриття рахунків обліку доходів. Якщо рахунок 79 «Фінансові результати» є номінальним і на кінець звітного

періоду закривається (сальдо немає), то рахунок 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)» є пасивним і його сальдо відображається в балансі.

Рахунок 79 «Фінансові результати» є тимчасовим, результативним та має ознаки пасивного рахунку. На рахунку 79 «Фінансові результати», залежно від видів діяльності, результати обліковуються на окремих субрахунках:

- 791 «Результат операційної діяльності»,
- 792 «Результат фінансових операцій»,
- 793 «Результат іншої діяльності» [4].

На кожному субрахунку визначається результат від окремого виду діяльності. На рахунку 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)» ведеться облік нерозподілених прибутків чи непокритих збитків поточного та минулих років, а також використаного в поточному році прибутку. За кредитом цього рахунку відображають отримання та збільшення прибутку від усіх видів діяльності, а за дебетом – збитки та використання прибутку [4].

Інформація про доходи, витрати, фінансові результати діяльності підприємства, інший сукупний дохід та сукупний дохід підприємства за звітний період розкривається у Балансі та у Звіті про фінансові результати. У Балансі відображається фінансовий результат у рядку 1420 «Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)». Якщо дані наведені у дужках або із мінусом, то підприємство за аналізований період отримало збиток, а у іншому випадку – прибуток. Структурно-логічну схему формування чистого прибутку (збитку) підприємства відповідно до Звіту про фінансові результати представлено на рис. 2.

При цьому, підприємство може отримати валовий прибуток, що визначається як різниця між отриманим доходом від реалізації продукції та собівартості відповідної продукції. Операційний прибуток утворюється шляхом додавання інших операційних доходів та віднімання адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних. Далі визначаємо прибуток до оподаткування методом додавання доходу від участі в капіталі, якщо такий наявний, інших фінансових доходів та інших доходів і віднімаємо усі наявні фінансові витрати, втрати від участі в капіталі та інші витрати. Якщо по закінченню обрахунків наявний прибуток, то обов'язково сплачуємо податок на прибуток у розмірі 18%. Тоді чистий прибуток буде визначатися як різниця між прибутком до оподаткування та податком на прибуток.

Часто підприємства шукають способи збільшити свій чистий прибуток. Підприємства можуть застосувати кілька підходів для збільшення прибутку:

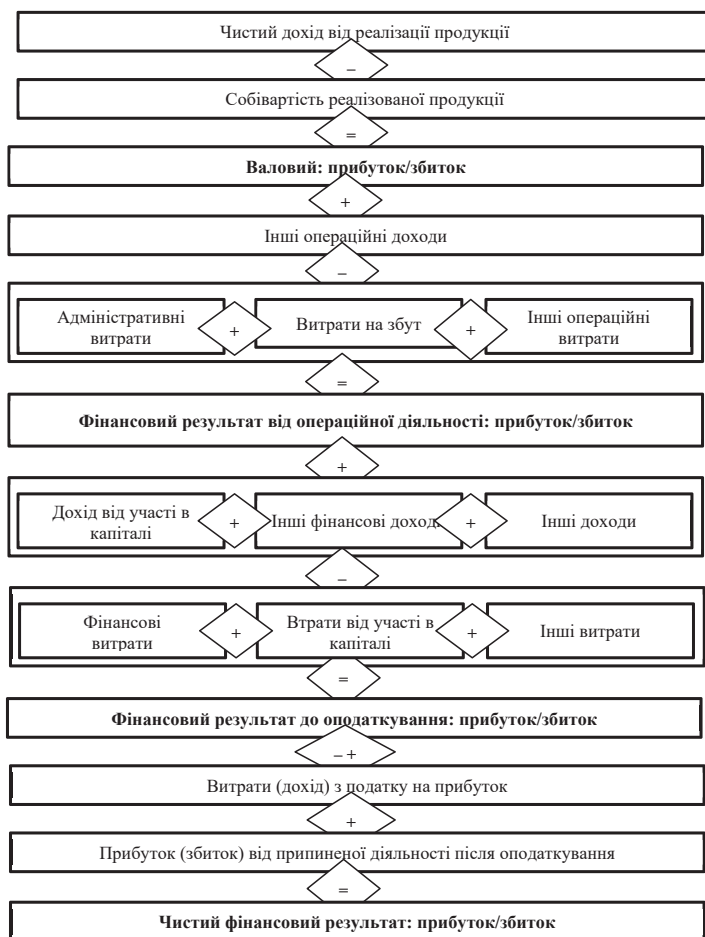

Рис. 2. Структурно-логічна схема формування чистого прибутку/збитку

Джерело: розроблено автором на основі Звіту про фінансові результати

1. Збільшити дохід

Підприємства можуть збільшити дохід для збільшення чистого прибутку трьома способами:

Підвищення цін: підвищення цін на продукти чи послуги збільшить загальний обсяг продажів і, зрештою, чистий прибуток. При цьому,

підвищення цін збільшить дохід, якщо є достатній попит. Клієнти повинні хотіти продукт настільки, щоб платити вищі ціни. Одним із варіантів підняття цін є збільшення цін на супутні товари.

За рахунок продажів більшої кількості продукції: спонукання клієнтів купувати більшу кількість товарів або послуг призведе до більшого чистого прибутку.

Шляхом залучення нових клієнтів: нові клієнти збільшать прибуток завдяки збільшенню загального обсягу продажів, що на сьогоднішній день дуже реалістично.

2. Скоротити витрати

Ще один спосіб збільшення прибутку – скорочення витрат. Підприємства можуть оцінити та мінімізувати прямі та непрямі витрати, щоб зменшити витрати:

Прямі витрати: це витрати, пов'язані саме з розробкою продукту чи послуги. Приклади прямих витрат включають роботу та матеріали.

Непрямі витрати: непрямі витрати, включають витрати, пов'язані з веденням бізнесу, але не конкретно з проданим продуктом або послугою. Непрямі витрати включають оренду або іпотеку приміщення та комунальні послуги, такі як вода, електроенергія, опалення та інші.

3. Видалити із продажів нерентабельну продукцію

Іноді підприємства продають широкий асортимент товарів або послуг. Для таких підприємств чудовим способом збільшення прибутку є видалення продуктів або послуг, які погано продаються. Припинення продаж таких товарів зменшить витрати на виробництво, що зрештою покращить кінцевий результат.

4. Зменшення наявних запасів на складі

Зберігання запасів може бути дорогим. Залежно від того, що підприємство реалізує, для зберігання запасів може знадобитися окрема будівля та додаткові працівники. Зменшення кількості запасів, які підприємство зберігає на складах, може зменшити витрати та збільшити чистий прибуток.

Отже, прибуток – це узагальнюючий показник фінансових результатів та діяльності підприємства. Прибуток важливий, оскільки він забезпечує подальший розвиток підприємства і є найкращим джерелом фінансування для інвестування в розширення бізнесу. При цьому, наявність прибутку підприємства спонукає потенційних інвесторів до вкладення коштів саме у прибуткове підприємство. Протягом звітного періоду підприємство може отримати такі види прибутку як валовий, операційний та чистий прибутки. При цьому, на формування цих видів прибутку впливають як мікроекономічні фактори, так і макроекономічні. Для збільшення чистого прибутку підприємства рекомендовано збільшити дохід шляхом підняття цін на супутні товари, збільшення кількості реалізованої продукції чи шляхом залучення нових

потенційних клієнтів. Також методом проведення аналізу та скороченням можливих витрат, видаленням нерентабельної продукції та зменшенням наявних запасів на складах.

Література:

1. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» : Наказ Міністерства фінансів України від 29 лист. 1999 р. № 290. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99> (дата звернення: 12.10.2022).
2. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» : Наказ Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 р. № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00> (дата звернення: 12.10.2022).
3. Фінансовий облік : підруч. / Я. Д. Крупка, З. В. Задорожний, Н. В. Гудзь та ін. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 478 с.
4. Орлова В. К., Орлів М. С., Хома С. В. Фінансовий облік : навч. посіб. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 510 с.

УДК: 657.41/.45, Jel: M 41

ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЛОГІСТИЧНИХ ВИТРАТ НА ПОСТАЧАННЯ В МІКРОЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМАХ

В. Й. Плиса,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
volodymyr.plysa@lnu.edu.ua*

З. П. Плиса,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
zoriana.plysa@lnu.edu.ua*

М. В. Плиса,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
maksym.plysa@lnu.edu.ua*

Актуальність. Незважаючи на значний обсяг наукових публікацій, які відображають особливості організації облікового супроводу логістичних операцій, недостатньо вивченими залишаються проблеми організації бухгалтерського обліку логістичних витрат на постачання в мікрологістичних системах. Тому, назріла потреба узагальнити теоретичні та вдосконалити практичні аспекти організації бухгалтерського обліку логістичних витрат на постачання в мікрологістичних системах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Не викликає сумнівів той факт, що „застосування сучасних логістичних підходів у системах управління потоковими процесами на підприємствах України дозволяє оперативно керувати товарно-матеріальними потоками в нерозривному зв'язку з фінансовими, інформаційними й іншими потоками як по вертикалі, так і по горизонталі, оцінювати попит на продукцію, планувати показники запасів, прогнозувати необхідні потужності виробництва та транспорту, синтезувати задачі постачання, виробництва, складування, збуту готової продукції” [1, с. 80].

Зазвичай розрізняють логістичні витрати, котрі виникають у п'яти функціональних сферах логістики підприємства. Логістичні витрати за функціональною ознакою класифікують так: логістичні витрати на постачання; логістичні витрати на організацію та управління виробництвом; логістичні витрати на розподіл; логістичні витрати на утримання складів і зберігання запасів; інші логістичні витрати. Ця класифікація дає змогу системно оцінювати абсолютні величини логістичних витрат,

вирішувати оперативні задачі щодо обґрунтування величини оптимального розміру цих витрат, використовуючи масив оперативної облікової інформації здійснювати аналіз структури логістичних витрат, організувати дієву систему контролю за станом витрат, пов'язаних з виконанням логістичних операцій.

За спостереженнями фахівців, найбільшу питому вагу в логістичних витратах підприємства займають витрати на постачання. До числа логістичних витрат на постачання пропонуємо відносити: витрати на дослідження потенціалу ринку закупівель; витрати на формування портфеля замовлень; представницькі витрати; витрати на контроль за дотриманням умов договорів постачання; витрати на утримання персоналу служби постачання підприємства; витрати на приймання вхідних матеріальних ресурсів і підготовку їх до виробничого споживання.

Як відомо, Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [2] передбачено синтетичний рахунок 94 „Інші витрати операційної діяльності”, на якому підприємства можуть узагальнювати інформацію про логістичні витрати на постачання. На цьому рахунку ділові одиниці матимуть змогу відображати елементи логістичних витрат на постачання які узагальнюватимуть на субрахунку 949 „Інші витрати операційної діяльності”.

Разом з тим, практика логістичної діяльності зіштовхнулася з проблемою, що для аналітичних цілей узагальнення інформації про логістичні витрати на постачання в одному аналітичному рахунку погіршує оперативність реагування у системі управління цими логістичними витратами (інформація є узагальненою, для її деталізації потрібен час і зусилля).

З метою підвищити рівень оперативності управлінського реагування на логістичні витрати пропонуємо впровадити шість аналітичних рахунків („Витрати на дослідження потенціалу ринку закупівель”, „Витрати на формування портфеля замовлень”, „Представницькі витрати”, „Витрати на контроль за дотриманням умов договорів постачання”, „Витрати на утримання персоналу служби постачання підприємства”, „Витрати на приймання вхідних матеріальних ресурсів і підготовку їх до виробничого споживання”), які синтезувати в окремий субрахунок 949/1 „Логістичні витрати на постачання”. Цей масив інформації стане інформаційною основою оперативної аналітичної оцінки логістичних витрат на постачання у системі обліково-аналітичного забезпечення логістики підприємства, що в свою чергу допоможе вдосконалити механізм управління потоками в логістичному ланцюгу.

Типові проведення в обліку логістичних витрат на постачання до та після впровадження шести аналітичних рахунків наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Типові проведення в обліку логістичних витрат на постачання до та після впровадження шести аналітичних рахунків

№	Зміст господарської операції	Типові проведення в обліку логістичних витрат на постачання до впровадження шести аналітичних рахунків	Типові проведення в обліку логістичних витрат на постачання після впровадження шести аналітичних рахунків
	Списується сума витрат на дослідження потенціалу ринку закупівель	Д-т рах 949 „Інші витрати операційної діяльності” К-т рах 68 „Розрахунки за іншими операціями”	Д-т рах 949/1 „Логістичні витрати на постачання” [„Витрати на дослідження потенціалу ринку закупівель”] К-т рах 68 „Розрахунки за іншими операціями”
	Списуються витрати на формування портфеля замовлень	Д-т рах 949 „Інші витрати операційної діяльності” К-т рах 31 „Рахунки в банках” К-т рах 63 „Розрахунки з постачальниками та підрядниками” К-т рах 68 „Розрахунки за іншими операціями”	Д-т рах 949/1 „Логістичні витрати на постачання” [„Витрати на формування портфеля замовлень”] К-т рах 31 „Рахунки в банках” К-т рах 63 „Розрахунки з постачальниками та підрядниками” К-т рах 68 „Розрахунки за іншими операціями”
	Списуються представницькі витрати	Д-т рах 949 „Інші витрати операційної діяльності” К-т рах 31 „Рахунки в банках” К-т рах 372 „Розрахунки з підзвітними особами”	Д-т рах 949/1 „Логістичні витрати на постачання” [„Представницькі витрати”] К-т рах 31 „Рахунки в банках” К-т рах 372 „Розрахунки з підзвітними особами”
	Списуються витрати на контроль за дотриманням умов договорів постачання	Д-т рах 949 „Інші витрати операційної діяльності” К-т рах 31 „Рахунки в банках” К-т рах 63 „Розрахунки з постачальниками та підрядниками” К-т рах 68 „Розрахунки за іншими операціями”	Д-т рах 949/1 „Логістичні витрати на постачання” [„Витрати на контроль за дотриманням умов договорів постачання”] К-т рах 31 „Рахунки в банках” К-т рах 63 „Розрахунки з постачальниками та підрядниками” К-т рах 68 „Розрахунки за іншими операціями”

Продовження таблиці 1

Списується сума витрат на утримання персоналу служби постачання підприємства	Д-т рах 949 „Інші витрати операційної діяльності” К-т рах 372 „Розрахунки з підзвітними особами” К-т рах 66 „Розрахунки за виплатами працівникам”	Д-т рах 949/1 „Логістичні витрати на постачання” [„Витрати на утримання персоналу служби постачання підприємства”] К-т рах 372 „Розрахунки з підзвітними особами” К-т рах 66 „Розрахунки за виплатами працівникам”
Списуються витрати на приймання вхідних матеріальних ресурсів і підготовку їх до виробничого споживання	Д-т рах 949 „Інші витрати операційної діяльності” К-т рах 31 „Рахунки в банках” К-т рах 68 „Розрахунки за іншими операціями”	Д-т рах 949/1 „Логістичні витрати на постачання” [„Витрати на приймання вхідних матеріальних ресурсів і підготовку їх до виробничого споживання”] К-т рах 31 „Рахунки в банках” К-т рах 68 „Розрахунки за іншими операціями”

Висновки. Інформаційний масив сформований на шести запропонованих нами аналітичних рахунках („Витрати на дослідження потенціалу ринку закупівель”, „Витрати на формування портфеля замовлень”, „Представницькі витрати”, „Витрати на контроль за дотриманням умов договорів постачання”, „Витрати на утримання персоналу служби постачання підприємства”, „Витрати на приймання вхідних матеріальних ресурсів і підготовку їх до виробничого споживання”), який акумульований в субрахунок 949/1 „Логістичні витрати на постачання” відіграватиме роль інформаційної бази оперативного аналізу логістичних витрат на постачання в мікрологістичних системах, що в свою чергу дасть змогу покращити механізм управління потоками в логістичному ланцюгу.

Досліджуючи проблеми організації бухгалтерського обліку логістичних витрат на постачання в мікрологістичних системах у подальшому потрібно: провести деконструкцію підсистеми облікового супроводу логістичних витрат на постачання; дати обґрунтування сучасних теоретико-методологічних і методичних підходів до визначення ефективності системи обліково-аналітичного супроводу логістичних витрат на постачання; розробити методику оцінки ефективності та виробити конкретні рекомендації щодо підвищення ефективності функціонування виробничо-збутової системи підприємства на основі інформаційних потоків (результатів облікових реєстрацій) генерованих цією системою.

Література:

1. Плиса В. Й., Плиса З. П. Формування підсистеми облікового забезпечення логістики підприємства. *Сучасний стан та перспективи розвитку обліку, аудиту, оподаткування та аналізу в умовах міжнародної інтеграції* : збірник тез доповідей учасників ІХ Всеукраїнської наук.-практ. Інтернет-конф. (Херсон, 17-18 листопада 2020 р.). Херсон, 2020. С. 80–82.
2. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування [План рахунків бухгалтерського обліку] : Наказ міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 року № 291. *База даних „Законодавство України”* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99#Text> (дата звернення: 07.10.2022).

УДК: 352.071:005.21(477)

СТРАТЕГІЧНИЙ УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ю. Ю. Харчук,

*Національний університет «Острозька академія»,
Julia.kharchuk@oa.edu.ua*

О. А. Харчук,

*Острозька міська рада, заступник міського голови
з питань діяльності виконавчих органів,
oleksandr.kharchuk.osvita@gmail.com*

На сучасному етапі функціонування національної економіки України, діяльність територіальних громад потребує змін у сфері вдосконалення системи управління, пошуку цілісного та виваженого підходу до формування стратегій і особливостей їхнього впровадження з метою забезпечення сталого економічного розвитку.

Важливість стратегічного управлінського обліку у забезпеченні економічного розвитку територіальних громад важко переоцінити, особливо в умовах воєнного стану та обмежених ресурсів. Адже стабільний економічний розвиток громад у контексті мінливого зовнішнього і внутрішнього середовищ, залежить від таких факторів як: сприятливого політичного клімату громад; наявності бюджету розвитку; реально-го впливу мешканців на прийняття ефективних управлінських рішень; формування системи росту управлінських кадрів; наявність стратегічних планів коротко-, середньо- та довгострокових періодів; збереження передбачених стратегією векторів сталого розвитку територіальних громад при переобранні влади; раціонального використання обмежених природних, трудових та фінансових ресурсів тощо. Крім цього, відсутність чіткого плану реалізації стратегії розвитку територіальних громад з врахуванням зазначених вище факторів, може значно знизити рівень їхньої економічної безпеки, сповільнивши економічний розвиток громад.

Саме тому, кожній територіальній громаді, забезпечуючи бажаний рівень економічного розвитку, доцільно приймати ефективні управлінські рішення на основі релевантної інформації, сформованої на базі

якісно здійсненого стратегічного управлінського обліку, що підтверджує актуальність й своєчасність дослідження.

Особливості формування та реалізації стратегії розвитку територіальних громад, управлінського обліку їхнього функціонування досліджують у своїх працях такі науковці як: Архипенко І., Боднарук О., Голов С., Дегтяр А., Кулініч Т., Некрасова Л., Пилипів Н., П'ятничук І., Скрипник М., Соболь Р., Сологуб С. та інші. Водночас питання організації та здійснення стратегічного управлінського обліку діяльності громад з метою коригування їхніх стратегій задля забезпечення сталого економічного розвитку, зокрема в умовах воєнного стану, недостатньо вивчені на сучасному етапі та потребують додаткових досліджень.

Таким чином, мета дослідження полягає у визначенні ролі стратегічного управлінського обліку у забезпеченні сталого економічного розвитку територіальних громад, у контексті воєнного стану зокрема.

На основі вивчення праць зазначених вище науковців, доцільно зауважити, що, на наш погляд, стратегічний управлінський облік у діяльності територіальних громад слід розуміти як інформаційну підтримку управління, яка полягає в забезпеченні менеджерів громади всією необхідною релевантною інформацією, для прийняття ефективних управлінських рішень задля їхнього економічного розвитку. Однак, розуміння та практичне застосування у діяльності територіальних громад стратегічного управлінського обліку зазнає змін під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів.

Щодо функцій стратегічного управлінського обліку діяльності територіальних громад, то слід виокремити основні, які відображено на рис. 1.

Своєчасність дослідження обґрунтовується значною кількістю територіальних громад, які сформувалися у контексті проведення реформи децентралізації. Станом на 17.10.2022 року на території України функціонує 1469 територіальних громад, з них 326 громад (22,2 %) з 9 областей України, які розташовані в районах проведення бойових дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (рис. 2).

Доцільно зазначити, що цей перелік не є фіксованим, постійно оновлюється та формується за погодженням Міністерства оборони України на підставі пропозицій відповідних обласних і Київської міської військових адміністрацій. Під час визначення таких громад до уваги беруться три основних критерії: території, що є тимчасово окупованими; території, що перебувають в оточенні (блокуванні); території, на яких тривають активні бойові дії [1].

Не зважаючи на те, що ситуація в громадах, у зв'язку з військовою агресією росії, різна, питання стратегічного управлінського обліку не тільки не повинно відходити на задній план, а навпаки, йому потрібно приділяти набагато більше уваги.

Рис. 1. Функції стратегічного управлінського обліку діяльності територіальних громад

Джерело: побудовано авторами.

Адже, виклики створюють не лише додаткові проблеми, а й відкривають нові можливості. Ключове завдання полягає у правильному розумінні керівництвом громад поточної ситуації та формуванням стратегічних цілей задля забезпечення їхнього сталого економічного розвитку. Саме це, на нашу думку, є основною місією стратегічного управлінського обліку у територіальних громадах.

З метою кращого розуміння та практичного впровадження стратегічного управлінського обліку в діяльність територіальних громад, доцільно конкретизувати його сутність. Враховуючи вимоги Бюджетного кодексу України, інших нормативних та законодавчих документів, а також статистичної інформації, облік даних у громадах ведеться у загальноприйнятих одиницях. Зокрема доходи та видатки обраховуються в мільйонах гривень, населення в тисячах чоловік і т.д. Ця облікова інформація є базисом при прийнятті управлінських рішень і від її повноти залежить їхня якість.

Рис. 2. Актуальна статистика територіальних громад України, в тому числі у районах бойових дій, на ТОТ і тих, що в оточенні станом на 17.10.2022 року

Джерело: [1].

Проте в первинному вигляді вона з облікової не формує управлінську інформацію, оскільки не несе в собі цілісного економічного змісту.

Для того, щоб первинна облікова статистична інформація була прийнятною для прийняття ефективних управлінських рішень у громадах показники повинні бути проінтегровані одні з одними, а отримані результати потрібно порівнювати з такими ж самими середньорегіональними показниками.

Для прикладу власні доходи громади у розмірі 200 млн. грн. жодного, окрім інформативного, змісту не мають, проте інтегрувавши їх з кількістю населення громади (доходи на одиницю населення), порівнявши з доходами інших громад області на одиницю населення, отримаємо результат прийнятний для ухвалення управлінських рішень. Максимальна інтегрованість статистичних та бюджетних даних дасть змогу чітко зрозуміти сильні та слабкі сторони територіальних громад, а також сформулювати перелік завдань, які потрібно буде вирішити.

Саме релевантна інформація, отримана шляхом інтеграції наявних показників (фінансових, статистичних, людських ресурсів тощо), на нашу думку, і є управлінською обліковою інформацією – основою стратегічного управлінського обліку. Громади часто зійшовхуються з питаннями куди інвестувати (в освіту чи культуру, соціальний захист населення чи ремонт доріг тощо), що призводить до хаотичного планування і в кінцевому результаті до неефективного витрачання обмежених ресурсів.

Тому наступним кроком для керівництва громад є прийняття стратегічних рішень на основі управлінської облікової інформації. Доцільно зауважити, що відсутність досвіду, правильно сформованої управлінської облікової інформації та багатьох інших факторів призводить до слабого, а подекуди і відсутнього стратегічного планування. Як наслідок громади не використовують свого потенціалу та втрачають час на плани, які не дають очікуваних результатів.

Ми вважаємо, що формування стратегії має починатись з довгострокового планування, що розбивається на середньострокові складові, які, в свою чергу, формуються з короткострокових (тактичних) кроків. Тоді як виконання стратегічного плану виконується з точністю до навпаки: короткострокова стратегія – середньострокові плани – довгостроковий результат. Тільки в такій послідовності планування та виконання дасть очікуваний результат [2]. Зрозуміло, що на кожному етапі використовується управлінська облікова інформація та коригуються плани, проте стратегічна ціль залишається незмінною.

Отже, зважаючи на зазначене вище, стратегічний управлінський облік територіальних громад – це набір показників щодо діяльності та потенціалу громад, інтегрованих в єдину систему, на основі яких формуються довгострокові стратегічні плани та середньо- і короткострокові кроки щодо їхнього досягнення.

Таким чином, стратегічний управлінський облік є інформаційною підтримкою управління територіальними громадами, що полягає в забезпеченні керівників та менеджерів всією інформацією, необхідною для управління і контролю за їхнім розвитком в інтересах суспільства. Стратегічний управлінський облік повинен проводитися за ретельно відпрацьованою методикою задля виконання територіальними громадами своїх основних функцій. Якість реалізації стратегії територіальних громад та їхній економічний розвиток залежать від релевантності й обсягу інформації на основі якої приймаються управлінські рішення. Ресурсне забезпечення хоча і впливає на формування стратегії та розвиток громад в цілому, однак не є основним фактором, тому що саме висока кваліфікація керівників та менеджерів громад як розробників стратегії визначає їх вміння ефективно використовувати як обмежені ресурси, так і наявні в достатній кількості.

Література:

1. Сайт «Децентралізація дає можливості». URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15658> (дата звернення: 17.10.2022).
2. Харчук Ю. Ю., Харчук О. А. Формування стратегії територіальних громад з метою забезпечення їхньої економічної безпеки у контексті теорії обмежень. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал*. Острог : Вид-во НаУОА, березень 2022. № 24(52). С. 111–119.

УДК: 658

ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ СОБІВАРТОСТІ РЕАЛІЗОВАНОЇ ПРОДУКЦІЇ (РОБІТ, ПОСЛУГ) ПІДПРИЄМСТВА

О. С. Явдошко,

*Національний університет «Острозька академія»,
oleksii.yavdoshko@oa.edu.ua*

У сучасних умовах діяльність кожного суб'єкта господарювання полягає в підвищенні рівня економічної ефективності діяльності підприємства. Ведення бізнесу передбачає багато прихованих витрат. Це може бути що завгодно: від оновлення обладнання та технічного обслуговування, плинності кадрів, комісії за кредитні картки, відсотків за кредитами, дозволів і ліцензій тощо. Актуальність обліку, аналізу та аудиту собівартості реалізованої продукції (робіт, послуг) підприємства полягає в розуміння цих витрат як ключових факторів для того, щоб бізнес був успішним і досягав своїх фінансових цілей.

Стан виробництва характеризується ефективністю, ступенем використання досягнень науково-технічного прогресу, і навіть місцем і участю працівника у виробничому процесі. В умовах обмежених ресурсів та планової ефективності необхідно постійно зіставляти понесені витрати та отримані результати. Ця проблема посилюється під впливом інфляції, коли дані про собівартість продукції необхідно щодня зіставляти з майбутніми витратами, які залежать від впливу зовнішнього середовища. Можливість виключити чи спрогнозувати вплив багатьох негативних внутрішніх та зовнішніх факторів виникає завдяки раціонально організованому обліку собівартості продукції.

Сутність собівартості у економічній та обліковій літературі встановлює, що «собівартість продукції» – це загальні витрати на підготовку і виробництво продукції (робіт, послуг), виражені у грошах. Чим краще працює підприємство, тим ефективніше воно використовує виробничі ресурси, тим нижча собівартість продукції (робіт, послуг).

Пунктом 11 П(С)БО 16 передбачається формування двох видів собівартості:

- 1) виробничої собівартості продукції (робіт, послуг), яка включає:
 - прями матеріальні витрати;
 - прями витрати на оплату праці;
 - інші прями витрати;

- змінні загальновиробничі витрати і постійні розподілені загально-виробничі витрати.

2) собівартості реалізованої продукції (робіт, послуг), що складається з:

- виробничої собівартості продукції (робіт, послуг), реалізованої протягом звітного періоду;

- нерозподілених постійних загальновиробничих витрат;

- наднормативних виробничих витрат. [1]

У собівартість виробництва (робіт, послуг) включаються лише витрати, безпосередньо пов'язані з виробництвом продукції, зумовлені технологією та організацією виробництва, а частини управлінських витрат (накладних витрат) – лише загальновиробничі змінні і постійні розподілені. Нерозподілені загальновиробничі витрати не належать до виробничої собівартості, а збільшують собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг).

Аналізуючи собівартість реалізованої продукції, робіт, послуг вирішують такі основні завдання:

1) оцінювання виконання плану за собівартістю продукції в цілому по підприємству, а також за окремими видами продукції;

2) вивчення причин відхилення фактичних витрат від планових за статтями, а також за окремими видами і групами продукції;

3) виявлення резервів зниження собівартості продукції та розробка відповідних заходів щодо їх використання.

Під час аналізу звичайно використовуються такі показники: валові витрати; виробнича собівартість товарної продукції; витрати на 1 гривню товарної продукції; собівартість одиниці продукції.

Для аналізу використовують дані звіту по собівартості продукції, звіту про фінансові результати і звіту підприємства з праці тощо. Залучають також планові та звітні калькуляції з окремих видів продукції та відповідні дані бухгалтерського обліку. У собівартість товарної продукції включають усі витрати підприємства на виробництво продукції, робіт та послуг.

З метою визначення ефективності запланованих і фактично здійснених агротехнічних, технологічних, організаційних та економічних заходів, спрямованих на розвиток і вдосконалення виробництва й для обґрунтування цінової політики підприємства здійснюють калькулювання собівартості одиниці продукції (робіт, послуг).

Калькулювання – процес обчислення собівартості окремого виду продукції (об'єкта калькулювання). Затрати на виробництво зіставляються з кількістю випущеної продукції та розраховується собівартість одиниці продукції.

Калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) відбувається за трьома етапами:

1) розраховується собівартість випущеної продукції в цілому;

- 2) визначається фактична собівартість кожного виду продукції;
- 3) розраховується собівартість одиниці продукції. [2]

Для складання об'єктивної думки щодо інформації про витрати суб'єкта господарювання, випуск продукції та її собівартості проводиться аудит собівартості реалізованої продукції на підприємстві. Основною метою його є складання аудитором висновку про те, чи відповідає інформація, відображена у звітності та бухгалтерському обліку, в усіх суттєвих аспектах нормативним документам, які регламентують порядок бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, оскільки гарантом достовірності цієї інформації є аудиторський висновок.

Основними завданнями аудиту реалізації продукції (робіт, послуг) є встановлення правильності:

- відображення в обліку фактичної виручки від реалізації робіт (послуг);
- відображення в обліку фактичних витрат на виробництво та реалізацію продукції;
- визначення валового доходу від реалізації готової продукції (робіт, послуг);
- документального оформлення реалізації готової продукції.[3]

Аудитор вивчає методи обліку затрат на виробництво і калькулювання фактичної собівартості продукції та оцінює обґрунтованість застосування того чи іншого методу обліку затрат і його вплив на правильність визначення собівартості продукції.

Висновки: Важливим показником, що характеризує роботу підприємств, є собівартість продукції. Від її рівня залежать як рентабельність окремих видів продукції, робіт, послуг так і фінансові результати діяльності підприємства взагалі, темпи розширеного виробництва, фінансовий стан суб'єкта господарювання. Аналіз собівартості дає можливість оцінити виконання плану собівартістю продукції, вивчити причини відхилення, виявити резерви зниження собівартості продукції та розробити відповідні заходи щодо їх використання. Основним гарантом достовірності інформації, відображеної у звітності та бухгалтерському обліку є аудиторський висновок.

Література:

1. Альошкіна Н., Вороная Н., Чернишова Н. «Анатомія» собівартості. Податки & Бухоблік. 2019. № 49. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2019/june/issue-49/article-44998.html>
2. Карпова В., Вороная Н., Чернишова Н. Формування собівартості: основи калькулювання. Бухгалтер & Закон. 2018. URL: https://bz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/BZ009198
3. Національний положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від лют. 2013 р. № 73. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

**СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІКО-
МАТЕМАТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ
ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У ФІНАНСАХ**

УДК: 338.984; 338.45; 519.233, 519.252

**ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ
ЗАПАСАМИ НА ПРОМИСЛОВОМУ ПІДПРИЄМСТВІ**

А. Б Кулик,

*Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана,
ankulyk@kneu.edu.ua*

Т. В. Манжос,

*Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана,
tanzhos@kneu.edu.ua*

О. О. Мельник,

*Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана,
melnyk.olha@kneu.edu.ua*

Актуальність проблеми. Дана робота спрямована на пошук оптимального значення рівня запасу і обсяг витрат за певний період (квартал), який відповідає оптимальному значенню рівня запасу на промисловому підприємстві.

Більшість задач в логістичному менеджменті з управління запасами відноситься до класу екстремальних, тобто в них потрібно знайти максимум або мінімум деякої цільової функції. Отриманий розв'язок називається оптимальним. В практичному застосуванні ця теорія містить значний інноваційний потенціал, який може мати суттєвий економічний ефект при плануванні запасів. Для реалізації цього потенціалу потрібно мати інструмент, який дозволяє оцінювати якість розв'язків задач планування запасів.

Одним з таких інструментів може бути модель системи управління запасами з періодичними перевірками (місяць, квартал, рік). Після кожної перевірки приймається рішення про поповнення запасу. Зокрема, в

даній роботі розглядається застосування (r, S) моделі, яка базується на тому, що кожен період r здійснюється поповнення запасу S .

Ефективним способом управління запасами є такий, який мінімізує витрати на підтримку та підтримку запасів. Для досягнення поставленої мети визначаються [1, с. 134]: час розміщення замовлення для поповнення запасів і оптимальний розмір замовлення. Ці завдання вирішуються за допомогою автоматизованих систем управління запасами [2, с. 204] із застосуванням економіко-математичних методів, а також впровадженням інноваційних підходів [3, с. 47; 4, с. 298].

Виклад основного матеріалу дослідження. Нехай r – проміжок між двома черговими перевірками, після кожної з яких рівень запасу стає рівним S . Для визначення оптимальних значень цих параметрів (через мінімізацію очікуваних витрат на систему управління запасами), уведемо низку позначень: λ – середня інтенсивність попиту; L – час виконання замовлення; $f(x, t)$ – щільність розподілу ймовірностей попиту X , що мав місце впродовж часу t ; W – вартість перевірки та подачі замовлення; G_I – питоми витрати, пов'язані з відкладеним попитом за цикл; H – питоми витрати, пов'язані зі зберіганням ресурсу протягом року.

За рік відбувається $1/r$ циклів. Тому середньорічні витрати зберігання – це витрати зберігання за цикл, помножені на $1/r$. Оскільки одразу після розміщення замовлення фіктивний рівень запасу в системі досягає рівня S , то після його виконання наявний запас у системі має обсяг $(S - \mu)$, де μ – математичне сподівання попиту за час виконання замовлення L . Середні витрати на зберігання за цикл знайдемо як період між двома черговими поставками. Якщо середня інтенсивність попиту стала, то в момент наступної поставки середній рівень запасу в системі становитиме $(S - \mu - \lambda r)$. Це означає, що математичне сподівання інтегрального чистого запасу за цикл наближено дорівнює середньому інтегральному наявному запасу:

$$r \left(\frac{1}{2}(S - \mu) + \frac{1}{2}(S - \mu - \lambda r) \right) = r \left(S - \mu - \frac{\lambda r}{2} \right). \quad (1)$$

Тоді середньорічні витрати, пов'язані з зберіганням становитимуть:

$$H \left(S - \mu - \frac{\lambda r}{2} \right).$$

Знайдемо витрати, пов'язані з відкладеним попитом. Оскільки в момент t подачі нового замовлення фіктивний рівень запасу стає рівним S з уже врахованим задоволенням відкладеного попиту попереднього періоду, то з нього має задовольнятися попит на проміжку часу $r+L$. Тому середній обсяг відкладеного попиту за період становить:

$$\frac{1}{r} \int_S^{+\infty} (x - S) f(x, r + L) dx$$

Таким чином, цільова функція (середньорічні витрати залежно від S та r) має вигляд:

$$\bar{V}(S, r) = \frac{W}{r} + H(S - \mu - \frac{\lambda r}{2}) + \frac{G_1}{r} \int_S^{+\infty} (x - S) f(x, r + L) dx \quad (2)$$

Для пошуку оптимальних значень r і S потрібно мінімізувати функцію $\bar{V}(S, r)$. Для цього потрібно, щоб виконувалася умова:

$$\frac{\partial \bar{V}(S, r)}{\partial S} = 0 \quad (3)$$

або

$$H - \frac{G_1}{r} \int_S^{+\infty} (x - S) f(x, r + L) dx = 0 \quad (4)$$

Рівняння (4) можна переписати у вигляді:

$$\int_S^{+\infty} (x - S) f(x, r + L) dx = \frac{Hr}{G_1} \quad (5)$$

Розв'язок рівняння (5) S^* є єдиний [5, 272].

У випадку нормально розподіленого попиту рівняння (5) має наступний вигляд:

$$\frac{1}{2} - \Phi\left(\frac{S - \lambda(L + r)}{\sigma\sqrt{L + r}}\right) = \frac{Hr}{G_1} \quad (6)$$

Тут $\Phi(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_0^x \exp(-\frac{z^2}{2}) dz$ – функція Лапласа.

Розв'язуючи рівняння (6), отримаємо шукане значення оптимального рівня запасу в системі з урахованими вимогами:

$$S^* = \sigma\sqrt{L + r} \cdot \Phi^{-1}\left(\frac{G_1 - 2Hr}{2G_1}\right) + \lambda(L + r) \quad (7)$$

Тоді середньорічні витрати у разі нормально розподіленого попиту в системі з урахованими вимогами можна знайти за формулою:

$$\bar{V}(S^*, r) = \frac{1}{r} \left[W + (G_1 + Hr)\sigma\sqrt{L + r} \cdot \varphi\left(\Phi^{-1}\left(\frac{G_1 - 2Hr}{2G_1}\right)\right) \right] + \frac{H\lambda r}{2} \quad (8)$$

де $\varphi(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \exp(-\frac{x^2}{2})$ – функція Гаусса.

Використовуючи статистичні дані закупок сировини [6, 2] було показано, що інтенсивність попиту на сировину дорівнює 15 тон на тиждень із середньоквадратичних відхиленням 4 тони на тиждень. Диференціальна функція для цього закону має вигляд:

$$f(S;15,4) = \frac{1}{4\sqrt{2\pi}} \exp\left(-\frac{(S-15)^2}{32}\right). \quad (9)$$

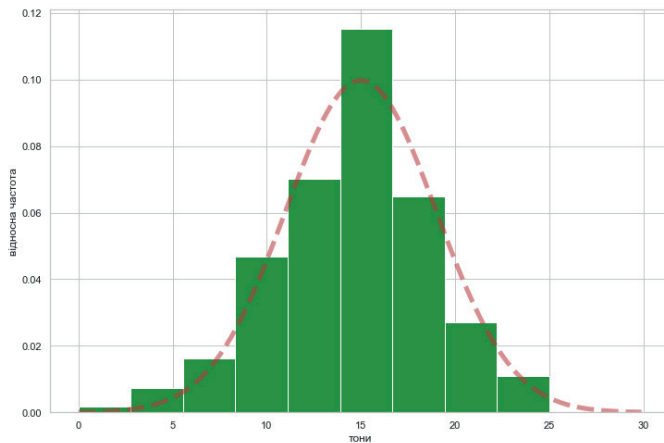

Рис 1. Гістограма відносних частот інтенсивності попиту на сировину за тиждень та графік функції нормально розподіленої випадкової величини S з параметрами $\mu = 15, \sigma = 4$.

Величини W, G, H, r розподілені за рівномірним законом. Тому для подальших обчислень були взяті середні значення цих величин за 4 роки.

Середня інтенсивність попиту на сировину дорівнює 187.5 тонн / квартал із середньоквадратичним відхиленням 50 і при управлінні запасами використовується (r, S) стратегія. Час замовлення становить в середньому 4 тижні.

Знайдено оптимальне значення рівня запасу S за фіксованого $r=2$ тижні:

$$S^* = 50\sqrt{0.16 + 0.32} \cdot \Phi^{-1}(0.4744) + 187.5 \cdot (0.16 + 0.32) \approx 158 \quad (i),$$

а також обсяг середньо кварталних витрат за умови, що $S=158$:

$$\bar{V}(158, 0.16) = \frac{1}{0.16} \left[10 + (25 + 4 \cdot 0.16) \cdot 50 \cdot \sqrt{0.48} \cdot \varphi(1.95) \right] + \frac{4 \cdot 187.5 \cdot 0.16}{2} \approx 453$$

Оптимальне значення рівня запасу S складає $\frac{158}{187.5} \cdot 100\% \approx 84\%$ від інтенсивності попиту на сировину за квартал.

Припускається, що закупівельна ціна не залежить від обсягу партії, що закуповується; сумарний обсяг невиконаних замовлень за період r невеликий, тобто відразу після поповнення відкладений попит можна задовольнити; питомі витрати, пов'язані з відкладеним попитом за цикл (G) не залежать від часу, що пройде з моменту реєстрації невиконаної вимоги до її виконання.

Висновки. Показано, що щотижневий попит на сировину розподілений за нормальним законом розподілу. Знайшовши середні значення вартості перевірки та подачі замовлення, питомі витрати, пов'язані зі зберіганням сировини та відкладеним попитом, встановлений оптимальний рівень квартального запасу S^* , що відповідає двотижневому періоду між перевітками відносно поповнення запасів.

Література:

1. Schwartz L.B. (1981) Multi-level production/inventory control systems: theory and practice. *North Holland: Studies in the Management Sciences*, 398.
2. Raymond F.E. (1931) Quantity and Economy in Manufacture. *Chicago: McGraw-Hill, New York*, 375.
3. Zipkin, P.H. (2000) Foundations of Inventory Management. *McGraw-Hill: New York*, 514.
4. Grubbström, R.W. (2007) Transform methodology applied to some inventory problems. *Zeitschrift für Betriebswirtschaft*, vol. 77, no. 6, 297–324. <<https://link.springer.com/article/10.1007/s11573-007-0022-7>>
5. Hadly G., Whitin T. (1963) Analysis of inventory systems. *Englewood Cliffs: Prentice Hall*, 452.
6. Reports private joint stock company «Kyiv central design bureau of reinforcement construction» <<http://kckba.pat.ua/emitents/reports>>(2021, December, 1).

УДК: 331.69

ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ АКТИВАМИ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ

М. А. Лещенко,

*Державний податковий університет,
marynaleschenko11@gmail.com*

Н.С. Козій,

*Державний податковий університет,
globa.nataliya@ukr.net*

Враховуючи нинішню нестабільну ситуацію в країні особливо гостро постала проблема забезпечення населення соціальними виплатами. В умовах постійної нестачі фінансових ресурсів пенсійного фонду України, зниження демографічних показників працюючого населення особливої актуальності набуває питання активного впровадження третього рівня пенсійної системи. Недержавні пенсійні фонди (далі – НДФ) – важлива складова системи недержавного пенсійного забезпечення. Активна діяльність недержавних пенсійних фондів не лише здатна забезпечити пенсіонерам досить високий рівень пенсій, а й здатна покращити роботу інвестиційного ринку держави.

Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» встановлено, що «недержавний пенсійний фонд – юридична особа, створена відповідно до цього Закону, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному законами України порядку». [1]

Інститут НДФ досить молодий, початок його формування визначається введенням в дію закону «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 9 липня 2003 р. До тепер він зазнав багато змін, що стосуються його організаційно-правової форми, розширення функцій, змін в пенсійних схемах, структурі інвестицій, механізмів формування накопичень, в складі контролюючих органів та їх повноважень тощо. До функцій недержавних пенсійних фондів відносять [2, с. 73]:

- акумуляцію і мобілізацію коштів пенсійних внесків і заощаджень;
- облік і обслуговування пенсійних рахунків учасників в системі недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ), пенсійних рахунків професійних пенсійних систем;
- інвестування пенсійних накопичень і пенсійних резервів через управляючі компанії на підставі договору довірчого управління в інструменти фінансового ринку, дозволені законодавчо;
- обслуговування актуарних розрахунків.

«Відправною точкою стратегії управління активами НПФ являється розробка прогнозу обсягів надходжень пенсійних внесків і виплат. Для цих цілей актуарії зобов'язані надавати фондам необхідний інструментарій оцінки і управління активами і зобов'язаннями, зокрема: інформаційні системи, моделі оптимального планування і прогнозування, сценарний аналіз тощо. Кінцева точка і мета прогнозу – прогнозний варіант балансу та фінансової звітності, оцінка дефіциту (профіциту) пенсійних активів і їх оптимальної структури та оцінка ефективності управління активами, зокрема стійкості і платоспроможності фонду в перспективному періоді. Концептуальна схема планування та моделювання стратегії діяльності НПФ з управління активами як складової багаторівневої динамічної економічної системи, яка піддається дії випадкових зовнішніх і внутрішніх чинників, що була розроблена на підставі аналізу офіційної статистичної звітності щодо діяльності НПФ за останні десять років та відповідних досліджень у цій сфері, умовно складається з п'яти етапів: формулювання інвестиційних цілей; формування інвестиційної політики; формування інвестиційної стратегії; вибір інвестиційних інструментів; оптимізація та оцінка ефективності інвестування» [3, с. 54] (див. табл. 1).

Таблиця 1

Етапи здійснення управління активами НПФ

Етап	Характеристика
Перший етап	аналіз впливу основних чинників, що впливають на відповідність активів фонду його зобов'язанням на різних рівнях економічної діяльності у перспективі, зокрема: 1) демографічні показники в регіоні і/або у відповідному виді економічної діяльності (смертність і вибуття, середній вік активних учасників фонду і пенсіонерів тощо); 2) економічні показники (темпи інфляції, зростання заробітної плати, середньодушового доходу населення тощо); 3) соціальні показники (прожитковий мінімум, мінімальна пенсія тощо).
Другий етап	з використанням апарату економічного моделювання необхідно проаналізувати такі чинники: 1) кількість діючих пенсійних контрактів (кількість учасників); 2) обсяги пенсійних потоків (надходжень пенсійних внесків і виплат попередніх періодів); 3) фінансові показники (ставки

Продовження таблиці 1

	прибутковості інвестицій, коефіцієнти стійкості, надійності, платоспроможності, рентабельності активів); 4) нормативні актуарні показники (норми прибутковості, нормативи складу і структури активів та інвестиційного портфеля, обмеження пенсійних внесків за мінімальним розміром).
Третій етап	Розробка проєкту фінансового і інвестиційного плану
Четвертий етап	проводиться економічна експертиза розроблених політик управління пенсійними активами відповідно до вимог, встановлених критеріями оцінки фінансової діяльності НПФ
П'ятий етап	Проводиться оцінка статистичних звітів : НПФ-2 "Звітні дані про надходження до пенсійного фонду", НПФ-3 "Звітні дані про використання пенсійних активів", НПФ-6 "Інформація про результати розрахунку основних фінансових показників діяльності недержавного пенсійного фонду", НПФ-7 "Звіт про склад та структуру активів недержавного пенсійного фонду".

Джерело: складено автором за даними [3, с. 54].

Слід зазначити, що прогнозування активів пенсійного фонду можна провести за допомогою економіко-математичних розрахунків. Так наприклад розглянемо обсяг активів НПФ в управлінні Компаній з управління активами (далі –КУА) станом на 30.09. 2019-2021рр. (Табл.1)

Таблиця 2

Динаміка активів НПФ в управлінні КУА станом на 30.09. 2019-2021рр., млн. грн.

Рік	30.09. 2019	30.09. 2020	30.09. 2021
К-ть коштів, млн. грн.	1 550,3	1 913	2 120

Джерело: побудовано автором за даними [4]

Побудуємо лінії тренда для показника динаміки активів НПФ в управлінні КУА станом на 30.09.2019-2021рр. та визначимо рівняння тренду. (Рис. 1).

Аналіз основних показників тренда динаміки активів НПФ в управлінні КУА станом на 30.09.2019-2021 рр., млн. грн., показав, що найбільш вдалим для подальшого розрахунку прогнозованого значення обсягу активів НПФ є рівняння степеневого тренду, адже він має найбільший показник коефіцієнта детермінації ($R^2=0,9979$). Розрахуємо прогноз на наступний період, тобто на 2022 рік.

$$y = 1555,1 \times t^{0,2869} = 1555,1 \times 4^{0,2869} = 2\,301,548 \text{ млн. грн.}$$

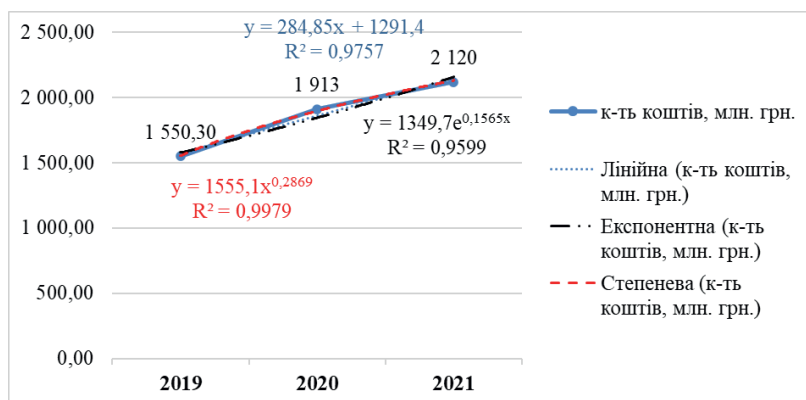

Рис. 1. Графік динаміки активів НПФ в управлінні КУА станом на 30.09.2019-2021рр., млн. грн.

Отже, розрахунок прогнозу за степеневим рівнянням тренду показав, що в 2022 році обсяг активів НПФ в управлінні КУА буде становити 2 301, 548 млн. грн., що на 181, 548 млн. грн. більше ніж в попередньому періоді.

Отже, недержавні пенсійні фонди – неприбуткові інститути, головною метою діяльності яких є здійснення пенсійних виплат та примноження вартості активів учасників за рахунок інвестиційних вкладень. За допомогою ефективного використання методів економічного аналізу можна розраховувати прогностичні значення на майбутній період, проте слід зазначити, що чим більша кількість даних використовується в аналізі тим точнішим буде прогнозоване значення.

Література:

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09 лип. 2003р. № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15/conv#n87> (дата звернення 05.10. 2022 р.)
2. Кулініч Т. В., Жайворонок І. Р. Тенденції розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні. *Економіка та держава*. 2020. Вип. 12. С. 72–76.
3. Криклій В. А. Моделювання стратегії управління фінансовими активами недержавних пенсійних фондів. *Агросвіт*. 2013. Вип. 4. С. 52–56.
4. Квартальні та річні огляди ринку. *УАІБ* : веб-сайт. URL: <https://www.uaib.com.ua/analituaiib/publ-ici-quart> (дата звернення 05.10. 2022р.)

УДК: 519.21;519.7

МОДЕЛЮВАННЯ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ РИЗИКОВАНИХ АКТИВІВ З ВИКОРИСТАННЯМ СТОХАСТИЧНИХ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИХ РІВНЯНЬ

А. В. Нікітін,

*Національний університет «Острозька академія»,
anatolii.nikitin@oa.edu.ua*

Б. В. Красюк,

*Національний університет «Острозька академія»,
bohdan.krasiuk@oa.edu.ua*

Процес Орнштейна–Уленбека (OU) (Uhlenbeck and Ornstein, 1930), також відомий як модель Васичека (Vasicek, 1977), і модель Cox–Ingersoll–Ross (CIR) (Cox et al., 1985) були запропоновані в літературі для моделювання строкової структури процентних ставок та її зв'язку з оцінкою кредитних деривативів. Сам процес дифузії був стандартним інструментом для моделювання невизначеності ризикованих активів на фінансових ринках і широко використовувався для ціноутворення, торгівлі та хеджування ризикованих активів протягом останніх років [1, ст. 1–3].

Зокрема, процес OU часто використовується для моделювання доходів ризикованих активів, таких як ціна акцій або портфель, а процес CIR зазвичай застосовується для моделювання процесів процентної ставки з метою ціноутворення. Проте самі моделі часто не враховують деякі, важливі характеристики явища, які часто зустрічаються в часових рядах, такі як амплітудно-частотна залежність, асиметрична волатильність, асиметричні граничні цикли, незворотність часу, мультимодальність і поява випадкових спалахів віддалених спостережень.

Процес OU також відомий як неперервний процес авторегресії першого порядку (CAR). Для процесу CAR і CIR природним розширенням нелінійних моделей є модель порогової авторегресії неперервного часу (STAR), представлена Тонгом (1990) і Тонгом та Юнгом (1991), а також пороговий процес CIR (Пай і Педерсен, 1999; Dong and Wong, 2015) відповідно. Порогові моделі широко використовуються для моделювання нелінійності в кількох областях, включаючи екологію, актуарну науку, економіку та фінанси [2, ст. 2–3].

Процес неперервного часу часто моделюється стохастичними диференціальними рівняннями. Функція логарифму правдоподібності даних з дискретним часом, отриманих із нелінійного процесу неперервного часу, як правило, є важкорозв'язною.

Загалом процес дифузії визначається наступним стохастичним диференціальним рівнянням:

$$dX_t = \mu(X_t, t)dt + \sigma(X_t, t)dW_t,$$

де W_t це стандартний броунівський процес. Функція $\mu(x, t)$ позначає зсув, що представляє миттєву середню функцію. Функція $\sigma(x, t)$ є дифузійною і $\sigma^2(x, t)$ – це функція миттєвої дисперсії.

Процеси Іто є «деформаціями» простого випадкового блукання Вінера

$$dx = udt + \sigma dW(t)$$

за допомогою функцій $a(t, x)$ і $b(t, x)$. Покладемо, що детермінований зсув μ і дифузійний σ є функціями часу t , які можуть також залежати від значення x :

$$dx = a(x, t)dt + b(x, t)dW(t),$$

де $dW(t) = \varepsilon\sqrt{dt}$ нескінченно малий «шум» Вінера, $\varepsilon \sim N(0,1)$.

Функція $a(x, t)$ називається коефіцієнтом зсуву, функція $b(x, t)$ називається коефіцієнтом волатильності, квадрат якого називається дифузійною. Якщо функції $a(x, t)$ і $b(x, t)$ є наближено сталі, то процес Іто є звичайним адитивним блуканням Вінера, що поступово змінює свої властивості.

Рівняння Іто дозволяє легко моделювати часову динаміку довільного випадкового процесу при використанні ітераційної схеми

$$x_{k+1} = x_k + a(x_k, t_k)\Delta t + b(x_k, t_k)\sqrt{\Delta t}\varepsilon_k.$$

З цією метою вибирається малий часовий інтервал Δt і початкове значення x_0 , далі генерується нормально розподілене випадкове число ε_0 і обчислюється наступне значення x_1 , після чого x_1 підставляється замість x_0 , час зсувається $t_1 = t_0 + \Delta t$, результатом є послідовність випадкових чисел x_0, x_1, x_2, \dots .

Зауважимо, що в кожній ітерації генерується нове випадкове число ε_k .

Збіжність ітераційної процедури має одну особливість. Розв'язуючи звичайне диференціальне рівняння

$$dx = a(x, t)dt$$

в різницях $x_{k+1} = x_k + a(x_k, t_k)\Delta t$, ми покладемо, що для даних початкових умов

$$x_0 = x(t_0)$$

Розв'язок в даний момент часу буде одержуватись приблизно однаковий, прямуючи до певної границі зі зменшенням часового інтервалу $\Delta t \rightarrow 0$. Незалежно від того, який малий інтервал часу Δt ми вибрали, завдяки випадковим числам ε_k , будуть отримані різні траєкторії $x(t)$, які

можуть бути як завгодно далеко одна від іншої.

Збіжність алгоритму означає, що разом зі зменшенням Δt математичне сподівання $M[x(t)]$, середньоквадратичне відхилення і функція розподілу $P(x_0, t_0 | x, t)$ випадкового процесу $x(t)$ повинні збігатись до певної границі.

Як зазначалося вище, для підтвердження життєздатності алгоритму достатньо провести перевірку, чи з зміною вхідних параметрів процес прямує до нормального розподілу. Далі ми дослідимо дещо складніший випадковий процес, визначений стохастичним диференціальним рівнянням Іто-Скорохода (Ito-Skorokhod):

$$dX_t = \mu(X_t, t)dt + \sigma(X_t, t)dW_t + \int_U \gamma(X_t, t)\tilde{v}(dt, du),$$

де $\{W_t, t \geq t_0\}$ є стандартним Броунівським процесом. Як і раніше, функція μ позначає термін дрейфу, σ є визначником дифузії, $\{\tilde{v}(dt, du), t \geq t_0, u \in U\}$ – центральна міра П'вассона (кількість стрибків за траєкторією процесу в проміжок часу dt в комплекті du), параметр γ описує інтенсивність стрибків.

Нас цікавить випадок однорідних термінів, тобто,

$$\mu(x, t) \equiv \mu(x), \sigma(x, t) \equiv \sigma(x), \gamma(x, t) \equiv \gamma(x).$$

Моделювання траєкторій процесів Іто-Скорохода дасть можливість досліджувати поведінку стрибкових порогових моделей, наприклад, дворежимний пороговий процес

$$X_t = \{(\beta_{10} + \beta_{11}X_t)I(X_t \leq r) + (\beta_{20} + \beta_{21}X_t)I(X_t > r)\}dt + \\ + \{\sigma_1 I(X_t \leq r) + \sigma_2 I(X_t > r)\}dW_t + \int_U \{\gamma_1 I(X_t \leq r) + \gamma_2 I(X_t > r)\}\tilde{v}(dt, du)$$

Такі моделі добре відображають ціни фінансових інструментів, де є не тільки зсуви (μ) та флуктуації (σ), а також стрибки – різкі обвали та зростання цін (обвали та міні-обвали тощо) (γ).

З допомогою середовища Rstudio, для різних параметрів α, β, σ , було змодельовано динаміку стрибкового процесу

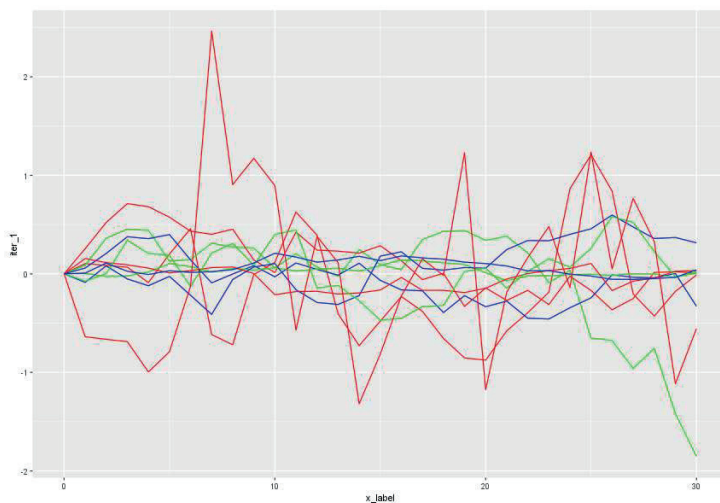
$$dx = -\beta(x - \alpha)dt + \sigma dW(t) + \int_U \gamma(X_t, t)\tilde{v}(dt, du)$$

за допомогою ітераційної схеми

$$x_{k+1} = x_k + a(x_k, t_k)\Delta t + b(x_k, t_k)\sqrt{\Delta t}\varepsilon_k + \sum_{\tau \leq t} \gamma(x_k, \tau_k),$$

де τ_k – моменти стрибків процесу.

Нижче, наведено результати для 10 ітерацій при вибірці у 30 спостережень.

Як бачимо з графіку, незважаючи на періодичні відхилення, процес завжди прямує до нуля, отже твердження про те, що процес прямує до нормального розподілу підтвержене. Аналогічне твердження буде справджуватися незважаючи на кількість спостережень та значення точки відліку (коефіцієнт β).

Література:

1. G. E. Uhlenbeck and L. S. Ornstein, 1930. On the Theory of the Brownian Motion, 823, Physical review journals archive
2. Yan Xu, Zhao Yang Dong, Chixin Xiao, Rui Zhang, Kit Po Wong, 2015. Optimal placement of static compensators for multi-objective voltage stability enhancement of power systems.
3. Cox, J.C., Ingersoll Jr, J.E., Ross, S.A., 1985. A theory of the term structure of interest rates. *Econometrica* 53, 385–407.
4. Ting-Hung Yu, Henghsiu Tsai, Heiko Rachinger, Approximate maximum likelihood estimation of a threshold diffusion process,
5. Stepanow S. *Stochastic World*, Springer, 2013.

УДК: 005.57

РИНКОВА ТА УПРАВЛІНСЬКА ІНФОРМАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ АНАЛІЗУ

О. О. Позднякова,

*Державний податковий університет,
olga.pozdnyakova.2000@gmail.com,*

Н. С. Козій,

*Державний податковий університет,
globa.nataliya@ukr.net*

В теперішній час найважливішим чинником ефективної системи управління діяльністю виробничо-господарського підприємства є ринкове та інформаційне забезпечення для прийняття управлінських рішень. Наявність на підприємстві повної та якісної інформації безпосередньо визначає раціональність вибору того чи іншого управлінського рішення. Проте, незважаючи на стрімкий розвиток інформаційних технологій та активне використання програмного забезпечення в системах управління підприємствами, існує низка проблем і нарікань щодо достовірності, якості та ефективності інформації [4, с. 158].

Проблеми пов'язані з ринковою та управлінською інформацією для забезпечення процесу прийняття управлінських рішень на підприємстві присвячені роботи багатьох науковців, а саме: О. В. Вербін, М. І. Гордієнко, Ю. Г. Корнєв, С. С. Мацкевічус, Б. І. Мороза, Т. О. Мулик, Л. В. Сікорська, В. В. Свиридова, Є. П. Шанкін, М. М. Шестерняк та інші.

Метою є висвітлення сутності та значення ринкової та управлінської інформації як об'єкту аналізу.

У загальному розумінні під інформацією розуміють документально підтвержені або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються в суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі. У той самий час інформація відбиває стан та її зміни у певній системі.

Вся діяльність людини заснована на накопиченні та використанні інформації для прийняття рішень щодо усунення відхилень від заданих параметрів. Уся ринкова діяльність також супроводжується складним інформаційним процесом [1].

Під ринковою інформацією слід розуміти відомості, цінності, повідомлення про характер дій, що відображають усі аспекти ринкових відносин (попит і пропозиція, кон'юнктура, конкуренція, ціни, розподіл, просування, реклама тощо), необхідні для вивчення ринків, здійснення певних рішень. Інформація може бути економічною, соціальною, демографічною та іншою, кожна з них має безліч властивостей і може бути охарактеризований з різних сторін, тому необхідно дотримуватись правил відбору необхідних даних. Ринкова інформація має ті ж властивості, що й загальна інформація [3].

Управлінська інформація – це сукупність фактів, які можуть бути корисними при розробці та реалізації управлінських рішень. Управлінська інформація може бути об'єктивною (факти, документи) і суб'єктивною (думки, судження). Управлінська інформація формується внаслідок процесів обліку, аналізу, бюджетування та контролю на підприємстві, результатом будь-якого процесу є набір показників, що формують управлінську звітність. При цьому важливим стає аналітичний характер облікової інформації, зокрема співвідношення цін, собівартості та обсягів реалізації продукції, що, своєю чергою, впливає на фінансові результати підприємства [1].

Управління як інформаційний процес складається з обміну інформацією між органом управління, керованим об'єктом і зовнішнім середовищем.

У процесі управління організацією постійно відбувається обмін інформацією. Керівник доводить до відома підлеглих інформацію, необхідну для виконання ними роботи, а підлеглі звітують керівнику про виконану роботу. Різні підрозділи організації та окремі співробітники передають один одному різноманітну інформацію, без якої організація не може існувати та функціонувати. З одного боку, інформація є предметом праці управлінських працівників, тобто тим, на що спрямовані їхні трудові зусилля. Водночас вони можуть збирати інформацію, узагальнювати її, проводити різного роду розрахунки, аналізувати зібрані дані тощо.

Ринкова та управлінська інформація як об'єкт аналізу підприємства використовується, для систематизації, захисту, накопичення та передачі даних, що використовуються в відносинах підприємства з контрагентами, державою, або іншими учасниками, що називається інформаційною системою. Ринкова та управлінська інформація може бути:

– первинною – це оперативно отримані дані для вирішення конкретної досліджуваної проблеми (на практиці, наприклад, маркетинг використовує такі методи збору такої інформації: опитування, спостереження, експеримент);

– вторинною – це дані, зібрані для цілей, відмінних від цілей досліджуваної проблеми. Існує два основних типи вторинної інформації:

внутрішня, доступна всередині підприємства (це дані про бюджет, продажі, прибутки та збитки, запаси, витрати виробництва, рахунки клієнтів, ресурси), і зовнішня, отримана із зовнішнього середовища (наприклад, дані про ціни, кредити, гарантії збуту, державні замовлення, податки тощо) та інші джерела (періодичні видання, книги, комерційні дослідження). Дані про споживчі властивості продукції, склад і кількість кінцевих і проміжних споживачів, канали збуту і збуту, стан реклами отримують в результаті комплексного вивчення відповідного ринку [2, с. 11].

Для створення цілісної інформаційної системи необхідно визначити її зміст, об'єкт, джерела, сформувати інформаційні потоки та довести їх до відповідних рівнів, визначивши, у якому вигляді, де зберігається та використовується інформація. Найважливішим аспектом формування інформаційної системи управління підприємством є створення єдиної інформаційної мережі, що забезпечує збирання та обробку статистичної інформації, ситуації на ринку, обмін реальною інформацією по вертикалі та горизонталі. Інформаційне забезпечення є основою, де будується управлінська діяльність, у межах якої слід розглядати певний набір інформаційного масиву. Таким чином, використання ринкових інформаційних систем в управлінні організацією сприятиме вирішенню наступних завдань:

- зниження складності (складність управління, коли необхідно вибрати управлінське рішення з безлічі можливих рішень);
- управління підприємством вимагає обробки великих обсягів ринкової та управлінської інформації;
- необхідність прийняття рішення в короткі терміни (проявляється в міру ускладнення виробництва);
- проблема узгодження (рішення мають бути узгоджені з іншими ланками процесу чи об'єкта);
- необхідність збереження та поширення знань, накопичених за довгі роки роботи та великого практичного досвіду[1].

Інформація, яка збирається, систематизується і перетворюється на зручну форму, відіграє виняткову роль в управлінні. Повнота інформаційної бази та достовірність інформаційного забезпечення залежать від адекватної оцінки подій та обґрунтованості запланованих управлінських рішень.

За допомогою ринкової та управлінської інформації, як об'єкту обліку можна визначити потреби користувачів, а саме:

- купівля, продаж та володіння цінними паперами;
- участь у капіталі підприємства;
- оцінка якості управління;
- оцінка можливості підприємства своєчасно виконувати свої зобов'язання;

- регулювання підприємницької діяльності;
- визначення позицій на підприємства на ринку;
- ухвалення інших рішень[4, с. 160].

Отже, ринкова та управлінська інформація посідає важливу роль в аналізі діяльності підприємства. Ефективність інформаційного забезпечення на підприємстві необхідно оцінювати за якісними характеристиками ринкової та управлінської інформації, а саме: достовірністю, об'єктивністю, повнотою, своєчасністю та суттєвістю, основною з якісних характеристик є цінність інформації для прийняття правильних рішень керівництвом підприємства.

Література:

1. Мацкевічус С. С., Сікорська Л. В. Управлінська інформація: сутність, класифікація, вимоги. *Вінницький національний технічний університет*. 2019. URL.<http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/27550/6909.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (дата звернення 07.10.2022).
2. Мулик Т. О., Гордієнко М. І. Методичні підходи до управлінського аналізу в умовах інтеграційних процесів. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 7. С. 7-19.
3. Ринкова інформація. URL. https://pidru4niki.com/74154/marketing/rinkova_informatsiya (дата звернення 07.10.2022).
4. Шестерняк М. М. Сучасний економічний аналіз та його основні види. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 20. ч. 3. С. 158–162.

УДК: 336

ТЕНДЕНЦІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ВАЛЮТ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ У СВІТІ

В. В. Радик,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
radikvasyl@gmail.com*

Стрімкий розвиток інформаційних технологій та повсюдна цифровізація економіки зумовлює виникнення трансформаційних процесів у всіх сферах фінансової системи. Цифрові вираження вартості як грошові засоби привернули також увагу і центральних банків, які почали активно досліджувати можливості їхнього використання у межах платіжних систем. Водночас інноваційний характер таких досліджень та невизначеність можливих результатів впровадження викликає необхідність вивчення досвіду зарубіжних країн, з метою оцінки ризиків та переваг подібних проєктів в Україні.

Цифрова валюта центрального банку – це «валюта у цифровій формі, яку випускає центральний банк, і яка є зобов'язанням такого банку-емітента» [1, с. 4]. Відповідно, цифрову валюту центрального банку можна розглядати як електронний еквівалент фіатних грошей.

Залежно від сфери використання цифрова валюта центрального банку може поширюватися між фізичними особами для забезпечення повсякденних грошових розрахунків (роздрібна), або лише серед банківських установ для прискорення міжбанківських переказів (гуртова) [2, с. 107].

Усі країни за стадіями вивчення цифрових валют центральних банків можна поділити на 6 груп:

– «неактивні» – країни, які не проводять та не проводили дослідження, пов'язані з цифровими валютами центральних банків;

– «зупинили дослідження» – країни, які у минулому проводили дослідження у сфері вивчення цифрових валют центральних банків та можливостей їхнього впровадження, однак згодом зупинили такі проєкти;

– «теоретичні дослідження» – країни, які проводять теоретичні дослідження щодо визначення впливу цифрових валют центральних банків на фінансову систему з метою оцінки перспектив їхнього впровадження та ризиків використання;

- «розробка» – країни, які розпочали технічну розробку цифрової валюти центрального банку або здійснюють її попереднє тестування;
- «пілотні проекти» – країни, які розпочали пілотні проекти щодо введення цифрової валюти центрального банку у реальному середовищі;
- «впровадження» – країни, які повністю завершили тестування та впровадили цифрову валюту центрального банку у вільний обіг.

Поділ країн за групами наведено у табл. 1.

Таблиця 1

**Поділ країн світу за стадіями вивчення цифрових валют
центрального банку [3]**

	Назва групи	Кількість країн у групі	Назви країн
1.	Неактивні		Решта країн світу
2.	Зупинили дослідження	2	Еквадор, Сенегал
3.	Теоретичні дослідження	44	Сполучені Штати Америки, Мексика, Гондурас, Гватемала, Колумбія, Перу, Чилі, Парагвай, Намібія, Есватіні, Зімбабве, Замбія, Мадагаскар, Танзанія, Руанда, Уганда, Кенія, Марокко, Туніс, Йорданія, Нова Зеландія, Вануату, Фіджі, Тонга, Філіппіни, Тайвань, В'єтнам, Лаос, М'янма, Бангладеш, Непал, Пакистан, Оман, Катар, Кувейт, Грузія, Угорщина, Чехія, Норвегія, Велика Британія, Ісландія, Австрія, Палестина, Тринідад і Тобаго
4.	Розробка	25	Маврикій, Канада, Гаїті, Беліз, Венесуела, Бразилія, Австралія, Індонезія, Палау, Камбоджа, Японія, Бутан, Індія, Іран, Бахрейн, Туреччина, Ліван, Ізраїль, Іспанія, Франція, Італія, Швейцарія, Нідерланди, Німеччина, Естонія
5.	Пілотні проекти	13	Гана, Південно-Африканська Республіка, Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати, Швеція, Україна, Казахстан, Китай, Південна Корея, Таїланд, Сінгапур, Малайзія, Литва
6.	Впровадження	11	Нігерія, Багами, Ямайка, 8 країн Карибських островів

Таким чином, лише 11 країн впровадили цифрову валюту центрального банку, серед яких лише одна не є острівною країною. eNaira була

впроваджена центральним банком Нігерії у жовтні 2021 р. Вона базується на технології блокчейн і є роздрібного типу. Станом на 18.08.2022 р. мобільний додаток eNaira завантажили 840 000 разів, а кількість активних гаманців становила 270 000. Загалом, протягом цього періоду eNaira було використано для проведення грошових переказів на суму понад 9,3 млн дол США [4].

На основі розглянутого проекту центрального банку Нігерії можна визначити такі головні переваги впровадження цифрової валюти центрального банку [5]:

- підвищення рівня фінансової інклюзії. Використання цифрової валюти центрального банку не потребує наявності банківського рахунку, а тому будь-яка людина з мобільним телефоном може з легкістю отримати доступ до електронного гаманця та проводити розрахунки;

- зниження вартості грошових переказів. Переказ коштів між гаманцями цифрової валюти центрального банку передбачає нижчі комісійні витрати, особливо під час міжнародних переказів;

- зниження рівня тіньової економіки. Для користування цифровою валютою центрального банку необхідне створення власного гаманця, що передбачає внесення персональних даних. Відповідно, підвищується прозорість розрахунків та забезпечується можливість відстеження переказів між гаманцями.

Водночас використання цифрових валют центрального банку створює нові ризики, а саме [6]:

- ризик зниження ефективності проведення заходів монетарної політики;

- ризики кіберзахисту, пов'язані зі зберіганням інформації про клієнтів та суми коштів на електронних гаманцях;

- операційні ризики, пов'язані із забезпеченням функціонування необхідної технічної інфраструктури та інформаційних систем;

- ризики фінансової стабільності, пов'язані з впливом цифрової валюти центрального банку на діяльність фінансових посередників;

- ризики, пов'язані із необхідністю забезпечення ефективної системи ідентифікації клієнтів з метою попередження використання цифрової валюти центрального банку для проведення нелегальних фінансових операцій.

Отже, більшість країн світу зараз перебувають на етапі теоретичного дослідження або технічної розробки цифрових валют центральних банків. Впровадження таких валют потребує детального вивчення їхнього можливого впливу на платіжну систему з метою попередження поширення деструктивних ефектів, однак наявність вагомих переваг їхнього використання забезпечує перспективність впровадження, зокрема і в Україні.

Література:

1. Ozili P. K. Central bank digital currency research around the World: a review of literature. *MPRA Paper*. 2022. № 111389. URL: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/111389/>
2. Шаповал Ю.І. Цифрові валюти центральних банків: досвід пілотних проєктів та висновки для НБУ. *Економіка і прогнозування*. 2020. № 4. С. 103–121.
3. Central Bank Digital Currency Tracker. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/cbdctracker/> (дата звернення: 12.10.2022)
4. Nigeria's CBDC eNaira Used for Nearly \$10M Worth of Transactions Since October. URL: <https://www.coindesk.com/policy/2022/08/19/nigerias-cbdc-enaira-used-for-nearly-10m-worth-of-transactions-since-october/> (дата звернення: 12.10.2022)
5. eNaira. URL: <https://www.enaira.gov.ng/about> (дата звернення: 12.10.2022)
6. Five Observations on Nigeria's Central Bank Currency. URL: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2021/11/15/na111621-five-observations-on-nigerias-central-bank-digital-currency> (дата звернення: 12.10.2022)

Наукове видання

**Фінансова система країни:
тенденції та перспективи розвитку**

*Матеріали ІХ Міжнародної
науково-практичної інтернет-конференції*

Збірник наукових тез

21 жовтня 2022 р.

Відповідальний за випуск Ольга Дем'янчук

Упорядник Наталія Іванчук

Комп'ютерна верстка Наталії Крушинської

Художнє оформлення обкладинки Катерини Олексійчук

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 21,16. Зам. № 39–22.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «Times New Roman».

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.